RAO

CHARLES DICKENS

IMPRESII DIN ITALIA

RAO CLASIC

Charles Dickens

IMPRESII DIN ITALIA

CHARLES JOHN HUFFAM DICKENS (1812-1870), romancier englez şi unul dintre stîlpii de rezistenţă ai victorianismului în literatură. Se naşte la Lamport, Portsmouth, şi este al doilea din cei opt copii ai unei familii care simbolizează declasarea micii burghezii britanice. Îşi găseşte modele romaneşti fără a deschide uşa propriei locuinţe. Astfel, tatăl lui apare în ipostaza domnului Micawber din *David Copperfield* (1849-1850) sau a lui William Dorrit din *Micuţa Dorrit* (1856-1857), în timp ce propria dramă din copilărie a lui Charles se transferă asupra protagoniştilor din *Oliver Twist* (1837-1839), *David Copperfield* şi *Marile speranţe* (1860-1861). Tînărul romancier îşi începe studiile şi asimilează rapid operele acelor predecesori care îl vor influenţa decisiv în activitatea ulterioară: Defoe, Smollett, Fielding şi Goldsmith. Debutul literar este amînat de un stagiu în presă pe durata căruia Dickens colaborează la ziarele *The True Sun*, *The Mirror of Parliament* şi *The Morning Chronicle*. Prima producţie în cîmpul ficţiunii se intitulează *Schiţe de Boz* (1835-1836) şi este urmată de *Documentele postume ale clubului Pickwick* (1836-1837). Seria romanelor de succes se deschide cu deja amintitul *Oliver Twist* şi se continuă cu o listă impresionantă, din care spicuim cronologic: *Nicholas Nickleby* (1838-1839), *Barnaby Rudge* (1840), *Magazinul de antichităţi* (1840-1841), *Martin Chuzzlewit* (1843-1844), *Dombey şi fiul* (1846-1848), *Casa umbrelor* (1852-1853), *Timpuri grele* (1854), *Istoria a două oraşe* (1859), *Prietenul nostru comun* (1864-1865). Ultimul proiect literar al lui Dickens se numeşte *Misterul lui Edwin Drood* (1870) şi este o carte poliţistă neterminată din cauza unei crize de apoplexie care îi este fatală scriitorului.

Etichetat pe rînd drept realist, naturalist, scriitor al maselor sau autor pentru copii şi tineret, Dickens este cîte ceva din toate, dar textele sale mai degrabă sfidează înregimentările criticii. Melodramatic şi caricatural, manierist şi rob al afectelor, inegal şi spectaculos, cel mai reprezentativ prozator al Angliei victoriene a trecut cu brio proba timpului şi se citeşte cu reînnoită plăcere şi-n zilele noastre. *Impresii din Italia*, cartea de călătorii scrisă la Genova în 1846, o dovedeşte cu prisosinţă.

CHARLES DICKENS

IMPRESII DIN ITALIA

RAO CLASIC

RAO International Publishing Company S.A.
P.O. Box 2-124 Bucureşti, ROMÂNIA

CHARLES DICKENS
Pictures from Italy
Published by Robinson Publishing 1989

Traducere din limba engleză
GABRIEL PLEŞEA

Coperta colecţiei
DONE STAN
Pe copertă
Fîntîna din Piazza Colona (gravură de epocă)

Copyright © 1997
RAO International Publishing Company S.A.
pentru versiunea în limba română

Tiparul executat de
ELSNERDRUCK
Berlin, Germania

Aprilie1997

ISBN 973-576-126-2

CUPRINS

Paşaportul cititorului / 7

Străbătînd Franţa / 11

Lyonul, Ronul şi femeia-spiriduş din Avignon / 22

De la Avignon la Genova / 34

Genova şi împrejurimile / 42

Spre Parma, Modena şi Bologna / 84

Prin Bologna şi Ferrara / 97

Un vis italian / 105

Verona, Mantua şi Milano. Prin Trecătoarea Simplon în Elveţia / 117

Spre Roma, prin Pisa şi Siena / 139

Roma / 158

O dioramă rapidă / 217

PAŞAPORTUL CITITORULUI

Dacă cititorii acestui volum vor fi atît de binevoitori încît să accepte descrierea locurilor întipărite în mintea autorului ca pe o garanţie dată de autorul însuşi, atunci ei se vor putea delecta şi vor putea înţelege mult mai mult şi mai bine vizitînd, fie şi în propria lor închipuire, aceleaşi meleaguri văzute de mine.

Despre Italia s-au scris multe cărţi, oferindu-se tot atîtea mijloace de a studia istoria acestei interesante ţări, precum şi nenumăratele aspecte legate de ea. În ceea ce mă priveşte, mă voi referi foarte puţin la acest izvor de informaţii şi, chiar dacă l-am folosit pentru propriul meu interes, consider că acest fapt nu mă obligă să-i reproduc cititorilor conţinutul, atît de accesibil, de altfel.

Şi nici nu veţi găsi, în aceste pagini, vreo cercetare mai amănunţită a cîrmuirii bune sau rele de care se bucură vreo parte a ţării. Nu se poate ca vizitatorul acestor frumoase meleaguri să nu-şi formeze o convingere fermă despre acest subiect. Dar, cum am hotărît, străin fiind, ca pe timpul şederii mele să mă abţin de la a discuta asemenea probleme cu italienii de orice categorie, aş prefera să nu abordez dezbaterea lor acum. Timp de douăsprezece luni, cît am locuit la Genova, nu am avut niciodată impresia că

autoritățile, bănuitoare de felul lor, mă suspectează și mi-ar părea rău să le dau vreun motiv să regrete curtoazia pe care mi-au arătat-o, atît mie, cît și oricărui alt concetățean al meu.

Probabil că nu există pictură sau statuie renumită în Italia care să nu poată fi lesne îngropată sub un munte de hîrtie tipărită, dedicată disertațiilor asupra ei. De aceea, cu toate că sînt un admirator înflăcărat al picturii, nu voi intra în detalii în ceea ce privește tablourile ori statuile celebre.

Această carte este o serie de palide reflecții – simple umbre pe apă – ale unor locuri care stîrnesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, imaginația multora și asupra cărora propria-mi imaginație a zăbovit ani de-a rîndul, locuri care incită cît de cît interesul tuturor. Majoritatea descrierilor au fost compuse pe loc și trimise acasă o dată cu scrisorile mele particulare. Menționez aceasta nu ca să scuz eventualele inadvertențe, ci ca să ofer cititorului garanția că ele au fost scrise în contact nemijlocit cu subiectul, în mod spontan și cu cele mai vii impresii suscitate de ineditul locurilor.

Dacă descrierile au uneori un aer fantezist și frivol, cititorul va presupune poate că au fost scrise la umbră, într-o zi însorită, chiar în mijlocul împrejurărilor evocate, și îi vor plăcea cu atît mai mult, fiind impregnate de culoarea locală.

Totodată, sper să nu fiu înțeles greșit de apărătorii religiei romano-catolice, din cauza vreunui amănunt inclus în aceste pagini. Mi-am dat toată silința, într-una din scrierile mele anterioare, să-i înțeleg și vreau să cred că și ei mă vor înțelege în legătură cu paginile de față. Cînd amintesc de vreun fapt care mi s-a părut absurd ori dezagreabil, nu caut defel să-l asociez sau să-l privesc ca fiind în mod necesar corelat cu principiile de bază ale crezului lor. Tot așa, cînd descriu ceremoniile din timpul Săptămînii Mari, mă refer la

aspectul lor exterior şi nu pun la îndoială interpretarea ce le-o dă bunul şi învăţatul doctor Wiseman[1]. Cînd las să se înţeleagă că nu-mi plac mănăstirile pentru tinerele fete care, călugărindu-se, abjură lumea înainte să o cerceteze şi să o cunoască, sau că mă îndoiesc de sanctitatea *ex officio* a tuturor preoţilor şi călugărilor, nu merg mai departe decît mulţi catolici credincioşi, atît din străinătate, cît şi de acasă.

Am comparat aceste impresii cu nişte umbre pe apă; sper să nu fi tulburat în vreun loc apa atît de tare, încît să stric forma umbrelor. Niciodată nu mi-am dorit atît de mult să fiu în termeni buni cu toţi prietenii mei ca acum, cînd în depărtare se ridică, încă o dată, obstacole în calea mea. Nu şovăi să vă mărturisesc că încerc să îndrept o greşeală pe care am comis-o nu de mult, stricînd anumite relaţii statornicite între mine şi cititorii mei şi că, depărtîndu-mă o clipă de nişte constante preocupări, sînt azi pe cale să reiau bucuros aceste relaţii. În Elveţia, de-a lungul altui an de absenţă, mă voi putea concentra asupra temelor pe care le am în minte acum. Totodată, rămînînd fidel publicului meu din Anglia, voi căuta să-mi îmbogăţesc cunoştinţele despre o ţară nobilă şi nespus de dragă mie[2].

Această carte a fost scrisă într-un stil cît se poate de accesibil şi n-ar fi plăcere mai mare pentru mine decît să-mi pot compara, prin mijlocirea ei, impresiile de azi cu trăirile celor care vor vizita ulterior locurile descrise de mine cu atîta rîvnă şi încîntare.

Şi acum, nu-mi rămîne decît să schiţez, precum într-un

---

1 Wiseman, Nicolas Patrick Stephen (1802-1865), teolog englez, cardinal, arhiepiscop de Westminster; autor al unui roman despre începuturile bisericii, intitulat *Fabiola sau Biserica Catacombelor* (n.t.).
2 Rînduri scrise în 1846 (n.t.).

pașaport, portretul cititorului meu. Ipotetic, imaginat pentru ambele sexe, el poate arăta astfel:

Tenul: deschis
Ochii: foarte veseli
Nasul: nicidecum obraznic
Gura: zîmbitoare
Fața: strălucitoare
Înfățișarea generală: extrem de agreabilă.

STRĂBĂTÎND FRANŢA

Era într-o frumoasă dimineaţă de duminică, bunul meu prieten, pe o vreme demnă de mijlocul verii, în anul una mie opt sute patru zeci şi patru, cînd... Nu te alarma! Nu cînd doi călători ar fi putut fi văzuţi cum îşi croiesc anevoie drum prin acel ţinut pitoresc şi bolovănos care alcătuieşte de obicei primul capitol al unui roman de „vîrstă de mijloc", ci... cînd o diligenţă englezească de proporţii considerabile, proaspăt scoasă din halele întunecoase ale *Pantechnicon*-ului[1] din Belgrave Square, Londra, a fost observată (de un soldat francez foarte scund; l-am văzut eu cum se uita la ea!) ieşind pe poarta Hotelului Maurice din Rue de Rivoli, Paris.

Nu pot defel să explic de ce o familie englezească, înghesuită înăuntrul şi în afara acestei diligenţe, trebuia să plece, dintre toate zilele săptămînii, tocmai într-o dimineaţă de duminică, după cum nu pot să stabilesc vreun motiv anume pentru faptul că în Franţa toţi oamenii de statură mică sînt soldaţi, în timp ce toţi oamenii voinici sînt surugii; e o regulă invariabilă. Au ei vreun motiv, şi unii şi alţii, nu mă îndoiesc de asta. Cît despre motivul familiei de a se fi aflat acolo, acesta era, după cum ştiţi, faptul că urmau să stea un an de zile în frumoasa Genovă şi că în acea perioadă de timp

1 Depozit: iniţial clădirea adăpostea un imens bazar (n.t.).

capul familiei intenționa să cutreiere peste tot pe unde l-ar fi mînat neobosita lui curiozitate.

Tot așa, ar fi fost o prea mică alinare pentru mine să pot explica locuitorilor Parisului că *eu* eram capul și șeful acestei familii și nu întruchiparea radioasă a bunei dispoziții, care se afla lîngă mine în persoana unui ghid francez: cel mai desăvîrșit dintre ajutoare și cel mai sclipitor dintre oameni! Ca să vă spun totuși adevărul, *el* arăta mult mai mult a cap de familie decît mine, care, umbrit de impresionanta sa prezență, fusesem redus la zero.

Pe de altă parte, foarte puțin din înfățișarea Parisului – tocmai goneam, huruind, pe lîngă sumbra Morgă și peste Pont Neuf – ne-ar fi putut reproșa faptul că porniserăm la drum într-o zi de duminică. Prăvăliile de vin (la fiecare a doua casă) se bucurau de un dever strașnic; în fața cafenelelor tocmai se desfășurau parasolurile și se aranjau scaune și mese în așteptarea amatorilor de înghețată și răcoritoare, pentru mai tîrziu, în cursul zilei; pe poduri, lustragiii erau foarte ocupați; se deschideau magazinele; trăsuri și căruțe forfoteau pretutindeni; dincolo de Sena, nenumăratele străzi, ce se îngustau în pantă, de parcă erau niște pîlnii, creau tot atîtea priveliști de furnicar și freamăt continuu: scufii de noapte multicolore, pipe, bluze, cizme și capete lățoase, toate de-a valma. Nimic nu indica la acea oră că ar fi fost vorba de o zi de odihnă, dacă n-ar fi apărut ici-colo cîte o familie înghesuită într-un docar din lemn, mare și vechi, care pleca în excursie, ori dacă vreun cetățean sau vreo gospodină cu aer gînditor, îmbrăcați cît se poate de sumar, nu s-ar fi aflat aplecați pe fereastra vreunei mansarde, ca să vadă cum i se usucă pantofii proaspăt văcsuiți pe micul parapet de afară (în cazul cetățeanului) sau cum i se aerisesc ciorapii la soare (în cazul gospodinei).

Odată scăpați de pavajul de neuitat (ori de neiertat!) care acoperă Parisul, primele trei zile de călătorie spre Marsilia sînt destul de liniștite și monotone. Spre Sens. Spre Avallon. Spre Chalons. Descrierea unei zile ajunge pentru toate trei! Iat-o:

Avem patru cai și un surugiu care are un bici foarte lung și care mînă echipajul de parcă ar fi numărul cu „Poșta de la Sankt Petersburg" la Circul Astley sau la Franconi; numai că el șade, nu stă în picioare pe cal. Cizmele imense, cu genunchiere, purtate de acești surugii sînt uneori vechi de o sută sau chiar două de ani și sînt atît de nepotrivite pe piciorul celui care le poartă, încît pintenul, care ar trebui să fie fixat acolo unde se află călcîiul, se află în general mai sus, la mijlocul carîmbului. Adeseori omul nostru iese din curtea grajdului cu biciul în mînă și cu pantofii în picioare, cărînd în fiecare mînă cîte o cizmă doar, pe care o pune cu multă seriozitate pe pămînt, lîngă cal, pînă ce totul e gata. Cînd e gata, Doamne! Cît tămbălău se face pe chestia asta! Surugiul intră în cizme cu pantofi cu tot, sau e ridicat și băgat în ele de cîțiva prieteni; apoi ajustează hamurile ornate în relief prin truda nenumăraților porumbei ce sălășluiesc prin grajduri, după care silește toți caii să tropăie și să se agite; în cele din urmă plesnește din bici ca un apucat, zbiară *En route – Hi!*[1] și-i dăm drumul! Precis o să aibă de furcă cu un cal înainte să ajungem nu prea departe și atunci o să-l facă hoț, tîlhar, porc și cîte și mai cîte, și o să-l bată în cap de parcă ar fi de lemn.

În primele două zile, peisajul de la țară e lipsit de orice varietate: cîmpie nesfîrșită, drum interminabil și din nou cîmpie nesfîrșită. Pe cîmpuri, cît vezi cu ochii, abundă vița, o viță scundă și nearanjată în ghirlande pe paliere, ci pe niște araci drepți. Peste tot vezi o mulțime de cerșetori și foarte puțini săteni; cît despre copii, niciodată n-am întîlnit atît de puțini,

1 La drum – Dii! (Franc.).

încît nu cred să fi văzut o sută între Paris şi Chalons. Oraşe vechi şi bizare, cu poduri suspendate şi încinse cu ziduri prevăzute cu turnuleţe ciudate pe la colţuri, ca nişte feţe groteşti, de parcă zidul şi-ar fi pus o mască, ca să privească în jos, în şanţul cu apă. În grădini şi pe cîmpuri, de-a lungul uliţelor şi în curţile gospodăriilor, vedem alte turnuleţe neobişnuite, complet singuratice şi întotdeauna rotunde, cu vîrful ascuţit, părînd să nu fie folosite în vreun scop anume. Se văd clădiri în ruină de tot felul: cîteodată e o primărie, alteori un corp de gardă, altădată o locuinţă, uneori un castel cu grădină mare, năpădită toată de păpădii şi vegheată de foişoare şi mici ancadramente ce par să ne facă vesel cu ochiul. Acestea sînt priveliştile ce se repetă la infinit. Uneori trecem pe lîngă un han din vreun sat, cu un zid ce stă să se prăbuşească şi cu nenumărate dependinţe şi anexe; deasupra intrării stă scris „Grajd pentru şaizeci de cai", ca şi cum s-ar găsi vreun cal acolo, sau orice altceva, afară de un însemn de lemn bătut de vînt care indică vinul ce se vinde înăuntru; el flutură leneş în bătaia vîntului şi e atît de putrezit, încît e gata să cadă şi să se sfărîme în bucăţi. Tot timpul trecem pe lîngă căruţe înguste, mici şi ciudate, rînduite în şiruri de şase sau opt, cărînd brînză din Elveţia; în majoritatea cazurilor, de tot şirul are grijă un singur om sau chiar un copilandru, care foarte adesea doarme dus în carul din faţă. Caii sună alene din clopoţei, lăsînd impresia că se gîndesc (fără îndoială că asta şi fac!) că harnaşamentul lor de lînă, mare şi albastru, şi de o imensă greutate şi grosime, la care se adaugă o pereche de coarne groteşti ce cresc din căpăstru, este mult prea călduros pentru mijlocul verii.

Apoi, de vreo două sau trei ori pe zi, trece diligenţa cu portierele prăfuite, cu acoperitori albastre (culoarea măcelarilor); interioarele sînt albite de atîtea scufii de noapte;

coviltirul de pe acoperiş se bălăbăne şi se scutură, de parcă ar fi capul unui tembel; pasagerii tinerei Franţe privesc pe fereastră, cu bărbile pînă la brîu şi cu ochelari albaştri ce le acoperă oribil ochii războinici, în timp ce în încleştarea pumnului naţional strîng nişte bastoane zdravene. Trăsura de poştă, ducînd cu sine cîţiva pasageri doar, trece ca un fulger; gonind cu o viteză drăcească, şi dispare din vedere într-o clipită. Din cînd în cînd vezi trecînd preoţi de parohie, bătrîni dar ţepeni, deşi sînt hurducaţi în nişte trăsuri atît de dărăpănate, de ruginite, de mucegăite şi de hodorogite, încît nici un englez n-ar avea încredere în ele. Femei uscăţive lenevesc în cîte o păşune singuratică, ţinînd de frînghie vacile care pasc; alteori dau cu săpăliga, fac vreo altă muncă a cîmpului mai grea sau au grijă de o turmă întreagă. Pentru a vă face o imagine adecvată despre viaţa la ţară, nu trebuie decît să luaţi la întîmplare un poem pastoral sau vreun tablou de acest gen şi să vă imaginaţi exact opusul a ceea ce este descris şi proslăvit în el.

După ce-ai călătorit pînă la năucire, ceea ce se întîmplă îndeobşte în ultimele ceasuri ale zilei, şi cînd cei nouăzeci şi şase de clopoţei ai cailor – douăzeci şi patru de fiecare – îţi răsună a somn în urechi timp de o jumătate de oră sau aşa ceva, totul devine foarte plicticos şi monoton, încît începi să te gîndeşti foarte serios la cina de la poşta următoare, cînd iată: în depărtare, la capătul drumeagului străjuit de copaci pe care călătoreşti, apar primele semne ale unui tîrg – nişte căsuţe răzleţe. Diligenţa începe din nou să huruie pe un pavaj neînchipuit de stricat. Ca şi cum echipajul ar fi un aparat de lansat artificii care se dezlănţuie la simpla apariţie a unui coş de casă ce fumegă, acesta începe să trosnească şi să bolborosească de parcă l-ar stăpîni dracul. Trosc, troosc, trosc, troosc. Trosc – trosc – trosc. Pleosc – pleosc. Pleosc – trosc.

Helo! Holà! Vite! Voleur! Brigand! Hi! Hi! hi! En r-r-r-r-route![1] Bici, roți, surugiu, pietre, cerșetori, copii, trosc, pleosc, trosc! *Helo! Holà! Charité pour l'amour de Dieu!*[2] Pleosc-trosc-pleosc-trosc; pleosc, pleosc, pleosc, poc, zdrong, trosc, boc, pleosc-trosc! Ocolim un colț, gonim în susul străzii înguste, apoi în josul dealului pavat, însă pe partea cealaltă; intrăm în șanț; boc, boc; zdronc, trosc, pleosc, pleosc; trosc, trosc; abia ferim vitrinele de pe partea stîngă a străzii, apoi cotim după o arcadă de lemn, pe dreapta; buuum, buuum, buuum; zdrang, zdrang, zdrang; pleosc, pleosc, pleosc, și iată-ne în fine în curte la *Hôtel de l'Ecu d'Or*[3], istoviți, sfîrșiți, prăfuiți, terminați, epuizați ori tresărind pe neașteptate, fără nici un motiv, precum artificiile care sînt pe sfîrșite.

Ne întîmpină proprietăreasa de la *Hôtel de l'Ecu d'Or*, proprietarul de la *Hôtel de l'Ecu d'Or*, camerista de la *Hôtel de l'Ecu d'Or* și un domn care stă la *Hôtel de l'Ecu d'Or*: poartă pe cap o șapcă și n-are, se vede treaba, alt prieten mai apropiat decît propria-i barbă roșie. Și mai e și domnul paroh care se plimbă încoace și încolo de unul singur, într-un colț al curții, ținînd într-o mînă o carte și-n cealaltă o umbrelă. Toți, în afară de domnul paroh, stau cu gura căscată și cu ochii holbați, așteptînd să se deschidă portiera poștalionului. Proprietarul de la *Hôtel de l'Ecu d'Or* îl iubește într-atîta pe curierul nostru, încît nu mai are răbdare ca acesta să coboare de pe capră; îi îmbrățișează deci picioarele și tocurile cizmelor pe cînd acesta se dă jos. „Curierul meu! Bravul meu curier! Prietene! Frate!" Proprietăreasa îl adoră, camerista îl binecuvîntează, *garçon*-ul îl divinizează. Curierul îi întreabă dacă au primit scrisoarea lui. S-a primit,

1 Haide! Mai repede! Hoțule! Tîlharule! Dii! La drum! Franc.)

2 Hai, hai! Pentru numele lui Dumnezeu, milă! (Franc.).

3 Hotelul *La Scutul de Aur* (franc).

sigur că s-a primit. Camerele sînt pregătite? Desigur! Camerele cele mai bune, pentru nobilul meu curier! Camerele cele mai de vază, pentru viteazul meu curier! Întreaga casă e la dispoziţia celui mai bun dintre prietenii mei! Curierul ţine mîna pe portieră şi mai pune cîteva întrebări, ca să prelungească aşteptarea. Pe deasupra hainei, atîrnată de o curea, curierul poartă o taşcă din piele verde. O grămadă de gură-cască se uită la ea, iar unul din ei chiar o atinge. Taşca de piele e plină de piese de cinci franci. Printre copii se aud murmure de admiraţie. Proprietarul se agaţă de gîtul curierului şi-l apleacă pînă la pieptul lui. Ce mult te-ai îngrăşat! îi spune. Eşti atît de rumen, arăţi atît de bine!

În sfîrşit, se deschide portiera. Toţi aşteaptă cu răsuflarea tăiată. Coboară doamna. Ah, ce doamnă încîntătoare! Frumoasă doamnă! Coboară sora doamnei. Cerule mare, domnişoara e fermecătoare! Coboară primul băieţel. Oooo, ce băieţel frumuşel! Coboară prima fetiţă. Oh, dar e un copil fermecător! Coboară a doua fetiţă. Proprietăreasa, supunîndu-se celui mai nobil imbold al firii noastre omeneşti, o îmbrăţişează. Coboară al doilea băieţel. Ah, drăguţul de el! Ce familie adorabilă! Sugarul e înmînat celor de afară. E frumos ca un înger. Bebeluşul le-a întrecut pe toate! Tot extazul este revărsat asupra lui! Apoi coboară cele două doici şi entuziasmul se transformă în nebunie; întreaga familie e purtată sus pe scări ca un nor, în timp ce droaia de gură-cască se înghesuie în jurul diligenţei, se uită înăuntru, o înconjoară şi o tot pipăie. Că doar nu e puţin lucru să atingi o căruţă care a ţinut atîta lume! Amintirea asta merită să o laşi moştenire urmaşilor!

Camerele se află la etajul întîi, în afară de odaia copiilor, care e spaţioasă şi are patru sau cinci paturi. Se poate ajunge la ea străbătînd un coridor întunecos, după ce urci două

trepte, cobori patru, treci de o pompă, parcurgi un balcon, iar uşa e chiar lîngă grajd. Celelalte odăi de dormit sînt şi ele spaţioase şi înalte, fiecare fiind înzestrată cu două mici baldachine de lemn, de care sînt atîrnate cu mult gust, ca şi la ferestre, draperii roşii şi albe. Salonul e nemaipomenit! În el s-a şi pus masa pentru trei persoane; şerveţelele sînt împăturite în formă de tricorn. Pardoseala e alcătuită din plăci roşii. Covoarele lipsesc cu desăvîrşire şi nu prea avem ce spune despre mobilă. Peste tot însă e o abundenţă de oglinzi, de vaze încăpătoare, pline cu flori artificiale, şi pretutindeni se văd o mulţime de ornice. Întregul grup se pune în mişcare. Bravul nostru curier, mai ales, e peste tot: caută unde sînt paturile, în timp ce preaiubitul său frate, proprietarul, îi tot toarnă vin pe gîtlej; adună castraveţi cruzi (întotdeauna castraveţi! Dumnezeu ştie de unde tot îi ia!) şi umblă cu ei pretutindeni, cu cîte unul în fiecare mînă, de parcă ar fi nişte bastoane de poliţai.

Sîntem poftiţi la cină. Pe masă sînt bucăţi mari de pîine, cîte una de fiecare; ni se serveşte o supă foarte subţire, peşte, alte patru feluri de mîncare, pe urmă ceva pui, apoi desertul şi în tot acest timp nu ne lipseşte vinul. Nu e mare scofală de felurile astea, afară de faptul că sînt gustoase şi servite prompt. Cînd s-a făcut aproape întuneric, bravul nostru curier, după ce a mîncat cei doi castraveţi tăiaţi felii şi trecuţi prin conţinutul unei destul de pîntecoase carafe de ulei şi oţet, iese din refugiul său şi propune o vizită la catedrala ale cărei turnuri masive privesc cu severitate în curtea hanului. Deci, plecăm într-acolo şi o găsim foarte solemnă şi impresionantă, scăldată în lumina sumbră: atît de sumbră, încît, în cele din urmă, paracliserul politicos, bătrîn şi cu falca de jos căzută, ia o rămăşiţă de capăt de luminare, ca să orbecăie cu ea printre morminte – între crucile cenuşii arată ca o stafie rătăcită care-şi caută propria umbră.

Cînd ne întoarcem, vedem servitorii de rînd ai hanului mîncînd la o masă mare, întinsă afară, sub balcon. Mîncarea, o fiertură de carne şi legume, scoate aburi de fierbinte ce e, fiind servită chiar din cazanul de fier în care a clocotit. Au şi un ulcior de vin şi sînt foarte bine dispuşi; mult mai bine dispuşi decît domnul cu barbă roşie, care joacă biliard în odaia luminată din stînga curţii, unde se văd siluete cu tacuri în mînă şi ţigări în gură, tot trecînd prin faţa ferestrei. Slăbănogul de paroh se plimbă şi-acum încoace şi încolo de unul singur, cu cartea şi cu umbrela. Şi, mult timp după ce vom fi adormit, parohul se va mai plimba pe acolo, iar bilele de biliard se vor ciocni mai departe.

Dimineaţa următoare, la orele şase, sîntem în picioare. E o zi splendidă, făcînd de ruşine noroiul zilei de ieri, cu care e stropită peste tot diligenţa (de parcă poate ceva să dea de ruşine o diligenţă într-o ţară în care aceste vehicule nu sînt curăţate niciodată). Toată lumea e vioaie şi, în timp ce ne terminăm micul dejun, dinspre grajdul poştei se aud venind zornăind caii. Tot ce a fost scos din trăsură ieri, azi e pus la loc. După ce a intrat în fiecare cameră şi a privit în juru-i, ca să fie sigur că nu a rămas nimic uitat, bunul nostru curier ne vesteşte că totul e gata. Ne urcăm, deci, cu toţii în diligenţă. Din nou cei de la *Hôtel de l'Ecu d'Or* sînt foarte încîntaţi. Bravul nostru curier dă fuga în casă şi ia un coş cu friptură rece de pasăre, felii de şuncă, pîine şi biscuiţi pentru drum; îl înmînează celor din diligenţă şi aleargă din nou în hotel.

Acum ce mai are în mînă? Alţi castraveţi? Nu! Are o fişie lungă de hîrtie. E nota de plată.

În dimineaţa asta, bravul nostru curier are *două* curele petrecute pe după umăr: de una atîrnă taşca de piele, iar de cealaltă un burduf grozav, tot de piele, plin ochi cu cel mai bun şi mai uşor vin de Bordeaux ce se găseşte în acest hotel.

Curierul nu plătește nici o notă pînă ce burduful nu e plin. Apoi se tocmește.

Se tocmește cu patimă. Mai e încă frate cu proprietarul, dar din mamă sau tată diferiți. Nu mai e înrudit cu el cum era cu o seară mai înainte. Proprietarul se scarpină în cap. Bravul nostru curier îi arată cîteva cifre de pe notă și îi dă să înțeleagă că, dacă rămîn scrise acolo, *Hôtel de l'Ecu d'Or* va fi de acum înainte și pentru totdeauna *Hôtel de l'Ecu de Cuivre*[1]. Hotelierul se duce la tejghea. Curierul îl urmează, îi vîră în mînă nota de plată și o pană de scris și vorbește mai repede ca oricînd. Proprietarul ia pana. Curierul îi zîmbește. Hotelierul face modificarea. Curierul încearcă o glumă. Proprietarul e afectat, dar nu prea. Suferă bărbătește. Strînge mîna bravului său frate, dar nu-l mai îmbrățișează. Totuși, își iubește fratele, fiindcă știe prea bine că se va întoarce, pe același drum, într-una din aceste frumoase zile, cu altă familie, și parcă vede că inima îi va tînji după el iar. Bravul nostru curier mai controlează o dată toată diligența, se uită la frînă, inspectează roțile, se ridică, dă un ordin și-am plecat!

E zi de tîrg. Tîrgul se ține în piața din fața catedralei. Vedem bărbați și femei în albastru, roșu, verde, alb, vedem maghernițe cu pereții din pînză de cort și tot felul de mărfuri. Țăranii se îngrămădesc peste tot, cu coșurile lor goale. Ici se văd vînzători de dantelă, colo vînzători de ouă, mai încolo vînzători de fructe, dincolo cizmarii. Locul întreg arată de parcă ar fi scena unui mare teatru, imediat după ridicarea cortinei, prezentînd un bal pitoresc. Alături, drept decor, se află catedrala, severă, întunecată și rece, părăginită pe ici-colo; într-un loc, soarele de dimineață, furișîndu-se printr-o ferestruică dinspre răsărit, răzbate prin vitralii, împroșcînd parcă pavajul cu stropi purpurii.

1 Hotelul *La scutul de aramă* (n.t.).

În cinci minute am și ajuns la marginea tîrgului și trecem de crucea de fier cu un petic de iarbă răvășită drept loc de rugăciune în fața-i. Iată-ne din nou la drum!

LYONUL, RONUL ŞI FEMEIA-SPIRIDUŞ DIN AVIGNON

Chalons e un loc de popas plăcut, datorită îndeosebi excelentului han aşezat chiar pe malul fluviului, iar vaporaşele colorate în verde şi roşu, care navighează în susul şi în josul apei, constituie un decor înviorător, mai ales după drumurile pline de praf. Dar tot atît de adevărat e că te-ai putea cu greu hotărî să alegi Chalons drept loc de reşedinţă, afară de cazul în care vrei să locuieşti pe o cîmpie întinsă cît vezi cu ochii, crestată doar de şiruri de plopi, unii mai înalţi, alţii mai mici, ca nişte piepteni cu dinţii rupţi, ori să duci o viaţă fără nici o şansă de a urca vreun deal sau orice altceva, afară de scările casei.

S-ar putea însă prea bine să-ţi placă mai mult decît Lyonul, unde poţi ajunge foarte uşor în opt ore, dacă vrei, cu unul din vaporaşele menţionate mai înainte.

Ce oraş mai e şi Lyonul! Se zice că unii oameni, în anumite momente nefericite, se simt ca şi cum ar fi căzuţi din nori! Iată un oraş întreg care s-a prăvălit parcă din cer; ai impresia că mai întîi a fost smuls, precum toate pietroaiele din partea locului, dintre mlaştini şi rîpi sterpe: urît spectacol! Arterele mari, prin care năvălesc cele două fluvii, laolaltă cu nenumărate străduţe, par să fiarbă şi să dogorească de căldură. Casele sînt înalte, masive şi îndeobşte murdare,

putrede ca brînza veche şi ticsite de oameni. Sînt îngrămădite pînă sus, pe dealurile care împresoară oraşul din toate părţile; iar locatarii, precum nişte viermişori într-un calup de brînză, îşi întind hainele zdrenţuite pe prăjini, la uscat, sau mişună pe uşi, cînd înăuntru, cînd afară, ieşind să-şi tragă sufletul şi să gîfîie din greu pe pavaj, abia tîrîndu-se printre grămezile înalte de baloturi cu marfă mucezită. Astfel trăiesc, ori mai degrabă *nu mor* pînă ce nu li se împlineşte sorocul, în acest recipient secat. Toate oraşele manufacturiere contopite într-unul singur ar reda cu greu imaginea Lyonului, aşa cum mi s-a prezentat el mie: fiindcă toate slinurile nespălate şi necurăţate din orice alt oraş străin par grefate aici pe mizeriile proprii ale acestui centru industrial, producînd astfel de roade, încît de acum înainte m-aş abate bucuros cîteva mile din drumul meu, ca să nu-l mai întîlnesc din nou.

În răcoarea serii sau, mai degrabă, în ostoirea căldurii de peste zi, ne-am dus să vizităm catedrala în care nişte bătrîne, laolaltă cu doi-trei cîini, erau cufundate într-o pioasă contemplare. Cît despre curăţenie, nu se putea face nici o diferenţă între pardoseala de piatră a catedralei şi pavajul străzii. Aici am văzut un sfînt de ceară, într-o cutie ca o cuşetă de vapor, prevăzută cu un capac de sticlă, căruia Madame Tussaud[1] nu i-ar putea găsi vreun cusur şi care ar putea face de ruşine chiar Westminster Abbey. Iar dacă vreţi să ştiţi totul despre arhitectura acestei catedrale, sau despre orice alte date ale ei, dimensiuni, înzestrare şi istoric, nu sînt oare ele menţionate în ghidul domnului Murray, şi n-aţi putea oare să le citiţi acolo, mulţumindu-i, aşa cum am făcut şi eu?

1 Marie Tussaud (1760-1850), a lucrat mai întîi la „Cabinetul de ceară" al unchiului ei, Curtius, la Paris, unde a modelat chipurile victimelor Teroarei; a emigrat apoi în Anglia, unde a transferat şi Muzeul de Ceară. Celebrul muzeu de azi a fost refăcut în 1929, după ce un incendiu l-a distrus în 1925 (n.t.).

Tot din acest motiv m-aş fi abţinut să menţionez ciudatul ceas al catedralei din Lyon, dacă n-ar fi fost o mică greşeală pe care am făcut-o în legătură cu acest obiect mecanic. Paracliserul era foarte nerăbdător să ni-l arate, pe de-o parte pentru onoarea aşezămîntului şi a oraşului, pe de alta de dragul cîştigului, poate, pe care îl obţinea din această îndeletnicire suplimentară. Oricare ar fi fost motivul, ornicul a fost pus în mişcare şi ca urmare s-au deschis o mulţime de uşiţe prin care au apărut, înaintînd cu mers clătinat, o droaie de figurine ce se smuceau înainte şi înapoi, dînd dovadă de o instabilitate fără seamăn; acestea săltau fără rost, aşa cum se întîmplă de obicei cu figurile acţionate de un mecanism. În tot acest timp, paracliserul ne explica aceste minuni, arătîndu-ni-le de mai multe ori cu o vergea. În centru era o păpuşă reprezentînd pe Fecioara Maria şi lîngă ea un mic sertăraş din care ieşea o alta, foarte urîtă, executînd unul din cele mai neaşteptate salturi pe care le-am văzut vreodată în viaţa mea. Cînd o vedea pe Sfînta Fecioară, sărea dintr-o dată înapoi şi trîntea violent uşiţa în urmă-i. Interpretînd scena ca pe un simbol al victoriei asupra Păcatului şi Morţii şi voind să arăt că am înţeles despre ce era vorba, înainte ca prezentatorul să dea vreo explicaţie, am strigat pripit: „Aha! Ăsta e Spiritul Rău! Desigur! A dat bir cu fugiţii!" „Să mă iertaţi, domnule", a zis paracliserul, arătînd cu o mişcare plină de graţie spre uşiţă, ca şi cum ar fi prezentat pe cineva, „acesta e arhanghelul Gabriel!"

În ziua următoare, imediat după ivirea zorilor, călătoream deja pe învolburatul Ron, cu o viteză de douăzeci de mile pe oră, într-un vaporaş murdar şi încărcat cu mărfuri, avînd drept companie doar trei sau patru pasageri. Dintre aceştia se distingea un cavaler nătîng, bătrîn şi cu un chip blajin, mare amator de usturoi şi nespus de manierat; la butonieră avea

atîrnată o rămăşiţă de panglică roşie. Părea să şi-o fi legat acolo ca să-şi aducă aminte de ceva, ca vestitul Tom Noddy[1] din anecdotă, care îşi făcea noduri la batistă.

În ultimele două zile observaserăm în depărtare nişte dealuri masive şi înceţoşate: erau primele indicii ale Alpilor. Acum treceam chiar pe lîngă ei: uneori mai aproape de o coastă, alteori pe lîngă vreo pantă acoperită cu vii. Totul era cît se poate de frumos: sate şi oraşele ce atîrnau parcă în aer, păduri întregi de măslini zărite printre turlele bisericilor, nori plutind uşor pe deasupra, castele în paragină, cocoţate pe fiecare colină, case împrăştiate în rîpe şi viroage. Masivitatea munţilor imprima căsuţelor un farmec aparte, de parcă erau nişte jucării. Albul lor imaculat, contrastînd puternic cu roca brun-roşcată a muntelui sau cu verdele viu şi persistent al măslinilor, precum şi oamenii de pe mal, reduşi la dimensiuni liliputane, mergînd cu paşi mici şi înceţi: toate acestea alcătuiau un tablou încîntător. Întîlneam bacuri fără număr, ca şi poduri, printre care faimosul *Pont d'Esprit,* avînd nenumărate arcade, şi oraşe în care se produceau vinuri renumite. Am trecut prin Valence, unde a studiat Napoleon; la fiecare cot, fluviul aducea în faţa noastră noi şi neaşteptate frumuseţi.

În după-amiaza aceleaşi zile am ajuns la podul prăvălit de la Avignon şi-am intrat în oraşul scăldat în soare. Numai zidul de apărare plin de creneluri, arătînd ca o crustă de plăcintă nu tocmai coaptă, nu se bronzează deloc, deşi stă la soare de atîtea secole.

Pe străzi atîrnau în ciorchini strugurii, iar sclipitorul oleandru era în plină floare. Străzile sînt vechi şi foarte înguste, însă destul de curate şi umbrite de tende întinse de la o casă la alta. Ţesături şi batiste în culori vii, tot felul de curiozităţi,

1 Tom Noddy: prostănac, nerod (n.t.).

cadre vechi din lemn sculptat, jilţuri, altare, sfinţi, fecioare, îngeri şi portrete zugrăvite cu neîndemînare, toate de vînzare! Un spectacol neaşteptat şi deosebit de pitoresc. Din cînd în cînd însă, ochiul surprindea prin cîte o poartă ruginită, rămasă întredeschisă, curţi cufundate în tihnă şi case falnice, dar tăcute ca nişte morminte. Semăna grozav cu o scenă din *O mie şi una de nopţi*! Cei trei dervişi, cu un ochi fiecare, ar fi putut să bată cu toată nădejdea în oricare din aceste porţi şi paznicul care-i tot iscodea cu întrebări – unul care-şi pusese bucate alese în coş încă de dimineaţă – le-ar fi deschis cu siguranţă.

În ziua următoare, după micul dejun, am pornit într-o mică excursie, ca să vizităm punctele de atracţie din oraş. Dinspre nord adia o briză atît de plăcută, încît plimbarea noastră a fost foarte agreabilă, măcar că pietrele din pavaj, ca şi cele din ziduri, erau atît de încinse, încît ţi-era şi frică să pui mîna pe ele.

Mai întîi, am urcat un deal stîncos pînă la catedrală, unde tocmai se ţinea slujba în faţa unei asistenţe foarte asemănătoare celei din Lyon: nişte femei în vîrstă, un ţînc şi un cîine foarte stăpîn pe sine, care îşi stabilise un mic traseu pentru plimbare, începînd de la grilajul altarului şi terminîndu-l la uşă, o plimbare cît se poate de firească, pe care dumnealui o făcea chiar în timpul slujbei, tot atît de metodic şi de calm ca orişice bătrîn de afară! Catedrala e veche şi pustie, iar picturile de pe tavan sînt jalnic desfigurate de timp şi de vremea umedă; dar, cum lumina soarelui se revărsa printre perdelele roşii de la ferestre, făcînd să strălucească lemnăria altarului, totul arăta cum nu se poate mai surîzător şi mai vesel.

Intrînd în această catedrală anume ca să vedem nişte picturi executate *in fresco* de un pictor francez şi de ucenicul

său, am observat mai îndeaproape un mare număr de ofrande votive cu care erau acoperite din abundenţă zidurile diferitelor capele. Nu am spus *împodobite,* fiindcă acestea erau executate foarte neîndemînatic, la repezeală, foarte probabil de nişte bieţi zugravi de firme, care o mai scoteau la capăt în felul acesta. Erau nişte tablouri mici, fiecare prezentînd vreo boală sau nenorocire de care donatorul scăpase prin mijlocirea sfîntului patron sau a Sfintei Fecioare. Mă voi referi la ele ca la nişte indivizi reuşiţi ai speciei în general (acest gen abundă în Italia).

Groteşti şi lipsite de orice armonie în contururi şi imposibile ca perspectivă, ele nu se deosebesc cu nimic de gravurile în lemn din cărţile vechi; dar, fiind picturi în ulei, artistul, precum pictorul familiei Primrose, nu s-a zgîrcit deloc la culori. Într-un tablou, de pildă, unei doamne i se amputa un deget de la un picior – operaţie pentru care un personaj sfînt descinsese anume în cameră, pe o canapea, ca să o supravegheze. În altă pictură, o doamnă zăcea în pat, îndesată foarte strîns şi nefiresc în aşternut, şi privea cu multă demnitate la un trepied cu un lighean de toaletă pe el: nu era decît un lavoar obişnuit, singura mobilă din cameră, pe lîngă lemnăria patului. Nimeni nu şi-ar fi închipuit că femeia se afla în chinurile naşterii, dacă pictorului nu i-ar fi venit ideea salvatoare de a aşeza toată familia în genunchi într-un colţ. Deasupra lor, Sfînta Fecioară, pe un fel de divan albastru, le promitea, se vede treaba, că le înapoiază pacienta intactă. În alt caz, o femeie tocmai era pe punctul de a fi strivită de un fel de căruţă în formă de pian, chiar lîngă zidurile oraşului. Dar Sfînta Fecioară era şi aici de faţă. Dacă apariţia ei supranaturală speriase calul (aducînd mai degrabă a grifon murg) ori dacă era invizibilă pentru el, nu ştiu; însă acesta se depărta în galop, cling-cling, fără umbră de respect

sau de remuşcare. Pe fiecare astfel de pictură era scris cu litere mari şi galbene, chiar acolo unde se afla cerul, *Ex voto*[1].

Deşi ofrandele votive nu erau chiar necunoscute în templele păgîne, numărîndu-se printre multele compromisuri încheiate între religia falsă şi cea adevărată, pe vremea cînd cea din urmă era încă la început, aş fi vrut ca toate celelalte compromisuri să fi fost la fel de nevătămătoare. Recunoştinţa şi Cucernicia sînt calităţi creştine, iar un suflet creştin, recunoscător şi umil, trebuie să propovăduiască supunerea.

Nu departe de catedrală se înalţă vechiul Palat al Papilor; o aripă este azi o închisoare obişnuită, iar cealaltă o cazarmă zgomotoasă; întunecatele apartamente, maiestuoase, închise, deşarte, îşi rîd de vechea lor măreţie, ca nişte cadavre regale îmbălsămate. Dar nu ne-am dus acolo cu gîndul să vedem încăperile maiestuoase, cazarma sau închisoarea, deşi am lăsat cîţiva bănuţi în cutia deţinuţilor, în timp ce aceştia ne priveau din spatele gratiilor de fier, urmărindu-ne fiecare mişcare. Ne-am dus să vedem ruinele înfricoşătoarelor încăperi ale Inchiziţiei de odinioară.

O bătrînică micuţă şi oacheşă, cu nişte ochi pătrunzători (o dovadă că lumea nu reuşise încă să alunge diavolul dintr-însa, deşi avusese timp cam între şaizeci şi şaptezeci de ani s-o facă), ieşi din taverna cazărmii pe care o ţinea chiar ea, întîmpinîndu-ne cu o legătură de chei mari în mînă, ca să ne arate drumul. Nu vă mai spun, aşa cum ne-a spus ea, pe drum, că era *gardian al palatului apostolic* şi că deţinea postul ăsta de foarte mulţi ani; că însoţise în celule pe nişte prinţi, că fusese apreciată drept cel mai bun ghid de temniţe şi că locuia la palat din copilărie, ba chiar se născuse acolo, dacă-mi aduc bine aminte. N-am văzut în viaţa mea o drăcoaică atît de

1 Potrivit făgăduinţei (lat.).

fioroasă, de iute, plină de energie şi pasionată. Mişcările îi erau extrem de violente. Nu vorbea pînă nu se oprea anume în acest scop. Atunci tropăia, ne apuca de braţe, se avînta în fel de fel de poze şi atitudini, dădea cu cheile de pereţi ca să sublinieze ceea ce spunea; ba şoptea de parcă Inchiziţia ar fi fost încă acolo, ba ţipa de parcă s-ar fi aflat chiar ea pe scaunul de tortură, iar cînd se apropia de vestigiile unei orori, avea un fel misterios, ca al vrăjitoarelor, de a face cu degetul arătător şi de a privi înapoi, păşind pe furiş şi făcînd tot felul de strîmbături groteşti, care ar fi îndreptăţit-o să ţopăie în închipuirea unui bolnav chinuit de friguri.

Am trecut apoi de-a lungul unei curţi, printre grupuri de soldaţi care leneveau; ne-am strecurat printr-o poartă pe care femeia-spiriduş a descuiat-o, încuind-o apoi în urma noastră, şi am pătruns într-o altă curte, mai îngustă, din cauza blocurilor de piatră căzute şi a grămezilor de gunoi, parte din ele înăbuşind gura unui pasaj subteran, prăbuşit atunci şi care comunica odinioară (aşa, cel puţin, se spune) cu un castel aflat de partea cealaltă a fluviului. Lîngă această curte se află o temniţă – ne-am regăsit în ea în clipa următoare – în sumbrul turn *des oubliettes*[1], acolo unde a fost întemniţat Rienzi[2], legat cu un lanţ de fier chiar de zidul lîngă care ne aflăm, dar pe atunci nici vorbă să vadă cerul, prăvălit acum fără oprelişte înăuntru. Cîteva trepte şi am ajuns la *cachots*[3], unde erau conduşi prizonierii Inchiziţiei imediat după cap-

1 Celule subterane şi obscure în care erau închişi condamnaţii pe viaţă (n.t.).

2 Cola di Rienzi (1313–1354), tribun al poporului la Roma; în 1347 a instaurat republica în oraş, însă după şapte luni, a fost excomunicat şi obligat să abdice. După un exil de şapte ani s-a reîntors la Roma, a fost ales senator, dar după scurt timp a fost asasinat (n ed. engl.).

3 Temniţe (franc.).

turare şi ţinuţi patruzeci şi opt de ore fără hrană şi apă, astfel încît să le fie sfărîmată şi ultima fărîmă de dîrzenie, înainte de a fi aduşi în faţa neînduplecaţilor lor judecători. Aici lumina zilei nu pătrunde nici azi. Sînt nişte celule mici, închise între patru pereţi apăsători şi rigizi, extrem de întunecoase şi păstrînd încă uşile masive şi zăvoarele de pe vremuri.

Femeia-spiriduş, privind înapoi, aşa cum v-am spus, a pătruns într-o încăpere boltită, folosită acum drept magazie de provizii: pe timpuri, aici era capela Sfîntului Oficiu[1]. Camera aceasta, în care a funcţionat tribunalul, era absolut banală, iar podiumul părea să fi fost îndepărtat cu o zi înainte. Închipuiţi-vă pilda samariteanului zugrăvită într-un lăcaş al Inchiziţiei! Ei bine, chiar aşa a fost zugrăvită acolo, pictura putînd fi deslușită şi azi!

Sus, în pereţii aceştia sinistri, se află nişte firide prin care se ascultau, pentru a fi notate, mărturisirile abia rostite de acuzaţi. Mulţi dintre aceştia au fost luaţi chiar din celula pe care o privim. Călcăm pe urmele paşilor lor, de-a lungul aceluiaşi coridor.

Privesc în jurul meu cu senzaţia de groază stîrnită de un astfel de loc, cînd, pe neaşteptate, femeia-spiriduş mă apucă de încheietura mîinii, punîndu-şi în acelaşi timp pe buze o cheie cît toate zilele, în chip de deget arătător. Cu un gest brusc, mă invită să o urmez. Aşa şi fac. Mă conduce într-o cameră alăturată: o încăpere ciudată, cu un tavan înalt, care se îngustează în formă de pîlnie, deschizîndu-se la capătul de sus în afară, către cerul liber. O întreb ce e acolo. Îşi încrucişează braţele, se chiorăşte hidos la mine şi-atît! Îşi roteşte privirea în jur, să se asigure că s-a adunat tot grupul, se aşază

1 Oficiu al curiei papale, însărcinat cu supravegherea respectării credinţei moralei creştine (n.t.).

pe un morman de bolovani, își azvîrle brațele în sus, și cu un răcnet pătimaș anunță: *La Salle de la Question!*

Camera de tortură! Tavanul este construit în formă de pîlnie, ca să înăbușe strigătele victimelor! Ah, femeie-spiriduș, lasă-ne să reflectăm în tăcere, doar o clipă. Taci, femeie-spiriduș! Încrucișează-ți brațele pe picioarele-ți scurte și stai liniștită pe grămada aia de bolovani măcar cinci minute, iar pe urmă n-ai decît să explodezi din nou.

Minute?! Secundele nu s-au scurs încă, măsurate pe orologiul palatului, cînd, aruncînd flăcări pe ochi, femeia-spiriduș e iar în picioare, în mijlocul încăperii, descriind cu brațele ei arse de soare o roată de lovituri grele. Uite-așa mergea! strigă femeia-spiriduș. Hîrș, hîrș, hîrș! O rotire nesfîrșită de ciocane grele. Hîrș, hîrș, hîrș pe mîinile și picioarele suferinzilor. Priviți albia asta de piatră! zice femeia-spiriduș. Era pentru tortura cu apă! Gîl-gîl, bea, înghite, umflă-te, plesnește întru slava Mîntuitorului! Înghite zdreanța însîngerată, înghite-o adînc în trupul tău păgîn, ereticule, înghite-o cu fiecare înghițitură de aer! Și, după ce călăul o trage afară, aburind de adevărurile revelate de însuși chipul lui Dumnezeu, recunoaște-ne pe noi drept slujitorii aleși ai Domnului, drept credincioși în Predica de pe Munte, discipoli de seamă ai celui care a făcut minuni doar ca să vindece, care niciodată nu a lovit pe nimeni cu orbire, surzenie, mutenie, nebunie sau orice altă nenorocire de pe lume, și care întodeauna și-a întins în binecuvîntarea lui mîna doar ca să dăruie scăpare, alinare și tihnă!

Vedeți? urlă iar femeia-spiriduș. Acolo se afla cuptorul! Acolo se înroșeau fiarele! În acele găuri erau fixați drugi ascuțiți, de care erau atîmați cei torturați. Monsieur (femeia-spiriduș vorbește acum în șoaptă) a auzit de acest turn? Da? Atunci Monsieur să se uite acolo, jos!"

Un val de aer rece, însoţit de un iz de pămînt jilav, îl loveşte pe Monsieur drept în faţă. Între timp, o dată cu vorba, femeia-spiriduş deschide o uşă ascunsă în perete. Monsieur se uită înăuntru. În jos se vede căscîndu-se hăul, iar în sus abia se distinge gura acestui turn înalt, abrupt, întunecos, înfiorător şi rece. Călăul Inchiziţiei, explică femeia-spiriduş, privind şi ea înăuntru, îi azvîrlea aici pe aceia care nu mai ajungeau la celelalte torturi. „Priviţi! Vede Monsieur petele acelea negre de pe perete?" O privire peste umăr, urmărind ochii sfredelitori ai femeii-spiriduş, îi arată îndeajuns de clar lui Monsieur, fără să mai aibă nevoie de indicaţia cheii, în ce direcţie se află petele. „Ce sînt astea?" „Sînge!"

În octombrie 1791, cînd Revoluţia a atins apogeul în aceste locuri, şaizeci de bărbaţi şi femei (printre care şi *preoţi*, adaugă femeia-spiriduş, *preoţi!)* au fost ucişi şi azvîrliţi în acest puţ îngrozitor, muribunzi şi morţi laolaltă; peste cadavre s-a aruncat apoi var. Curînd, semnele înspăimîntătoare ale masacrului au dispărut, însă crima aceasta va rămîne vie în memoria oamenilor, tot aşa cum pietrele masivei construcţii în care s-a înfăptuit au rămas una peste alta, drept mărturisire, ca şi sîngele împroşcat pe ziduri.

Să fi fost un simplu amănunt din grandiosul plan al răsplăţii divine faptul că groaznicul măcel a fost săvîrşit chiar în acest loc? Ori faptul că atrocităţile şi instituţiile monstruoase, care timp de ani şi ani au lucrat ca să schimbe natura omului, le-au oferit mijloacele deja folosite pentru a-şi satisface ura nestăvilită şi crudă? În culmea freneziei lor, revoluţionarii au ţinut să nu fie cu nimic mai prejos decît această instituţie măreaţă, solemnă şi legală, aşa cum a fost ea în vremurile ei de glorie. Ba mai mult chiar! Au folosit Turnul celor Uitaţi în numele Libertăţii – libertatea lor: o

creaţie pămînteană, alăptată cu noroiul negru al şanţurilor şi celulelor Bastiliei, dezvăluindu-şi cu prisosinţă creşterea nesănătoasă. Să nu uităm că Inchiziţia l-a folosit în numele Cerului.

Femeia-spiriduş ne face semn cu degetul şi se strecoară afară, intrînd din nou în capela Sfîntului Oficiu. Se opreşte într-un anumit punct al podelei. Urmează numărul de mare efect! Aşteaptă să vină şi ceilalţi. Se repede la bravul nostru curier, care tocmai explica ceva cuiva, îl loveşte în cap cu cea mai mare dintre chei, turtindu-i pălăria, şi-i ordonă să tacă. Ne adună pe toţi în jurul unei trape din podea, ca în jurul unui mormînt.

„*Voilà!*" Se năpusteşte la inel şi, cu puterea ei de *femeie-spiriduş*, deschide larg, cu scrîşnet, capacul care nu e deloc uşor. „*Voilà les oubliettes! Voilà les oubliettes!* În subterane! Înspăimîntător! Beznă! Teribil! Fără scăpare! *Les oubliettes de l'Inquisition.*"

Îngheaţă sîngele în mine cînd, mutîndu-mi privirea de la ea, văd jos nişte bolţi în care făpturile înadins uitate acolo trăiau doar cu amintiri din lumea de afară, despre soţii, prieteni, copii şi fraţi şi, înfometaţi de moarte, făceau să sune zidurile cu gemetele lor zadarnice. Dar fiorul pe care-l simţi văzînd zidul acesta blestemat, prăbuşit şi spart, precum şi soarele strălucind printre rănile lui deschise, e un semn al victoriei. Mă simt înflăcărat, mîndru, încîntat de a trăi aceste clipe, de parcă aş fi eroul unei mari cuceriri! Lumina pătrunsă pînă-n bolţile lugubre, furişată acolo ca să dezvăluie toate persecuţiile comice în numele Domnului, este slabă, neaflîndu-se încă la amiază! Dar nici orbului care şi-a regăsit vederea nu i se pare mai dulce lumina decît i se pare călătorului care o contemplă în mersul ei maiestuos, ce calcă în picioare bezna acestei adevărate Porţi a Infernului.

DE LA AVIGNON LA GENOVA

Femeia-spiriduș este foarte încîntată că *les oubliettes*, numărul ei de atracție, au avut succes. Lasă, deci, trapa să cadă la loc cu un trosnet formidabil, după care se postează deasupra, punîndu-și mîinile în șolduri și pufnind din răsputeri.

Părăsim locul acela și o însoțim pînă la dugheana de sub poarta fortăreței, ca să cumpăr un ghid cu istoricul palatului. Dugheana este de fapt o cămăruță joasă și întunecoasă, abia luminată prin niște ferestruici îngropate în zidul gros; are o vatră ca de forjă, iar lîngă ușă se găsește o mică tejghea cu sticle, borcane și pahare; pe pereți atîrnă obiecte de bucătărie laolaltă cu zdrențe și în prag șade, împletind, o femeie cu o înfățișare sobră (pesemne că și duce o viață sobră, avînd în vedere convietuirea cu femeia-spiriduș: totul arată ca într-un tablou pictat de Ostade[1].

Facem apoi o mică plimbare în jurul palatului; pășesc parcă într-un vis, avînd în același timp impresia că abia m-am trezit din el, impresie pe care am avut-o și puțin mai înainte, văzînd lumina răzbind acolo jos, sub bolte. Grosimea neobișnuită, înălțimea amețitoare a zidurilor, forța

1 Ostade, Adriaen van (1610–1684), pictor din școala olandeză, elev al lui Franz Hals (n.t.).

copleşitoare a turnurilor masive, proporţiile gigantice ale întregii construcţii, aspectul sumbru şi îngrămădirea grosolană trezesc în mine un fior de groază şi uimire. Evocarea celorlalte meniri: fortăreaţă inexpugnabilă, palat luxos, temniţă înfiorătoare, loc de tortură, tribunal al Inchiziţiei, sălaş laolaltă de banchete şi războaie, lăcaş al religiei şi al sîngelui, dă fiecărei pietre din această imensă alcătuire un sens înfricoşător, atribuindu-i înţelesuri noi în acest context absurd. Mult timp după aceea, nu m-am gîndit decît la soarele pătruns în temniţe. Palatul, ajuns să fie cazarma unor soldaţi zgomotoşi, silit să devină ecoul vorbăriei grosolane şi al înjurăturilor ordinare, locul de aerisire a mantalelor pe la ferestrele murdare: iată un îmbucurător declin al maiestăţii de altădată! Iar lumina zilei răzbită pînă-n celule şi cerul ajuns tavan al camerelor de tortură: iată adevărata lui dezolare, completa lui înfrîngere! Şi dacă l-aş fi văzut în flăcări de la temelii pînă la metereze, aş fi ştiut că toată dogoarea focului n-ar fi putut să-l mistuie aşa cum îl mistuie razele de soare răzbătînd în temniţe şi în camerele de consiliu.

Înainte de a părăsi Palatul Papilor, daţi-mi voie să vă traduc din ghidul de care vă pomeneam mai înainte, o prezentare cît se poate de potrivită acestor locuri.

„O veche legendă spune că în 1441 unul din nepoţii lui Pierre de Lude, legatul Papei, a insultat grav cîteva distinse doamne din Avignon, ale căror rude, drept răzbunare, l-au atras pe tînăr şi l-au mutilat în chip groaznic. Timp de mai mulţi ani, legatul şi-a înăbuşit propria-i răzbunare în adîncul sufletului, însă nu era cîtuşi de puţin dispus să ierte. A făcut chiar, de-a lungul anilor, unele avansuri pentru împăcare şi, atunci cînd nimeni nu se mai îndoia de sinceritatea lui, a invitat la un splendid banchet, chiar în acest palat, anumite

familii, cu toţi membrii lor, pe care plănuise să îi piardă. Ospăţul era animat de cea mai mare veselie; legatul îşi luase toate măsurile necesare. Cînd s-a pus pe masă desertul, s-a înfăţişat un elveţian din gardă, anunţînd că un ambasador străin solicita o audienţă extraordinară. Legatul s-a scuzat şi s-a retras, însoţit de ofiţerii săi. Cîteva minute după aceea, cinci sute de persoane au fost transformate în cenuşă: aripa palatului în care avusese loc ospăţul fusese aruncată în întregime în aer de o teribilă explozie!"

După-amiază, după ce am vizitat catedralele (dar nu vreau să vă plictisesc cu ele tocmai acum), am părăsit Avignonul. Zăpuşeala fiind foarte mare, pe drumurile de dincolo de întărituri se vedeau fie oameni care dormeau duşi pe fiecare petic de umbră, fie grupuri-grupuri cuprinse de lene, pe jumătate dormind, pe jumătate treze, aşteptînd momentul cînd soarele va fi destul de jos încît să le permită să înceapă jocul de bile printre copacii scorojiţi ori pe drumul plin de praf. Pe aici, recolta a fost deja strînsă şi a început treieratul. La căderea serii, pătrundem într-un ţinut sălbatic şi stîncos, renumit pe timpuri pentru tîlharii care bîntuiau pe aici, şi călătorim anevoie în susul unei pante abrupte. Am continuat aşa pînă la unsprezece, cînd ne-am oprit, pentru popasul de noapte, în oraşul Aix (aflat la o depărtare de două poşte de Marsilia).

În dimineaţa următoare, hotelul la care trăseserăm avea toate jaluzelele şi obloanele trase, ca să împiedice lumina şi căldura să intre înăuntru, păstrîndu-l astfel plăcut şi răcoros. Oraşul este foarte curat, însă dogoarea e atît de tare şi lumina e atît de puternică, încît la prînz, cînd am ieşit pe stradă, am avut senzaţia că trec brusc din bezna unei pivniţe direct într-un foc viu. Aerul era atît de limpede, încît dealurile şi piscurile

stîncoase din depărtare păreau a fi doar la o oră de mers, în timp ce orașul, și mai la îndemînă – cu un fel de pîclă albastră între mine și el – arăta alb de atîta zăpușeală și parcă arunca flăcări.

Am părăsit orașul către seară și am apucat-o pe drumul care duce la Marsilia. Un drum plin de praf. Era praf pînă și pe casele mai apropiate de drum; chiar și vița de vie era pudrată cu alb. Aproape în toate pragurile caselor stăteau femei care curățau și tocau ceapa pe care o puneau apoi în niște oale de lut: pregăteau cina. Același spectacol îl văzuserăm cu o seară înainte de-a lungul drumului de la Avignon. Am trecut și pe lîngă două-trei castele umbrite și întunecoase, înconjurate de crînguri și înfrumusețate cu rîulețe, cu atît mai plăcute vederii cu cît observam extrema raritate a acestui gen de locuințe prin regiunea pe care o parcurgeam. Pe cînd ne apropiam de Marsilia, drumul a început să se umple de oameni care o țineau într-o petrecere. În fața cîrciumilor stăteau grupuri de oameni dintre care unii fumau, alții beau, jucau dame ori cărți sau (uneori) dansau. Un lucru era constant: peste tot era praf, praf și iar praf. Ne-am continuat drumul printr-o suburbie întinsă, răzlețită și murdară. Pe partea stîngă se afla o coastă jalnică de pămînt, pe care erau amestecate într-un talmeș-balmeș grozav, îngrămădite fără cea mai mică ordine, vilele de la țară ale comercianților din Marsilia; toate de un alb care îți lua ochii, dar cu fațadele, spatele, laturile și frontoanele îndreptate spre toate punctele cardinale. Această privelițe ne-a însoțit pînă ce, în cele din urmă, am intrat în oraș.

Am revenit în aceste locuri de două sau de trei ori, și pe vreme frumoasă și pe vreme urîtă, și teamă mi-e că locul, neîndoios, este tare murdar și dezagreabil. În schimb, perspectiva frumoasei Mediterane văzută de pe înălțimile fortificate, cu fermecătoarele-i stînci și insule, este cu adevărat fascinantă.

Înălțimile sînt un refugiu mult dorit, dar din motive mai puțin pitorești: ele oferă un prilej de evadare din amestecul de mirosuri abominabile ce se ridică permanent din acest mare port cu apă stătută și îngălată de murdăria de la nenumăratele vapoare ce vin aici încărcate cu tot soiul de mărfuri. Pe timp călduros, duhoarea locului devine absolut insuportabilă.

Străzile sînt înțesate cu marinari de toate națiile, îmbrăcați în bluze roșii, albastre, bluze din piele de bivol, bluze decolorate de soare ori încă portocalii; peste tot vezi berete roșii, albastre, verzi, bărbi stufoase ori obrazuri rase, turbane turcești, jobenuri englezești, lucioase, și pălării napolitane. Orășenii stau grupuri-grupuri, pe pavaj sau răcorindu-se pe terasele caselor, ori se plimbă încoace și încolo pe cel mai strîmt și mai aglomerat dintre bulevarde; ici-colo cete de indivizi de cea mai joasă speță, cu înfățișare dubioasă, îți blochează tot timpul calea. Chiar în mijlocul acestei forfote se află nelipsita casă de nebuni: o construcție mică, joasă, înghesuită, arătînd mizerabil, care dă chiar la stradă, fără nici un gard! Nici măcar curte n-are! Nebunii și nebunele, trăncănind pe la ferestre, trag cu ochiul printre barele ruginite la fețele holbate de jos, în timp ce razele puternice ale soarelui, năvălind pieziș în micile lor celule, le usucă pesemne creierii, neliniștindu-i și înspăimîntîndu-i, de parcă ar fi hărțuiți de o haită de cîini.

Ne-am instalat destul de bine la *Hôtel du Paradis*, situat într-o stradă îngustă, cu case foarte înalte. Vizavi se afla salonul unui coafor, în a cărui vitrină erau expuse două păpuși de ceară, reprezentînd două doamne în mărime naturală, care tot făceau piruete: spectacol care-l încînta atît de mult pe patron, încît el și familia lui stăteau pe niște scaune, chiar în stradă, în fața magazinului, bucurîndu-se cu o demnitate

nonşalantă de uimirea trecătorilor. La miezul nopţii, cînd ne-am retras să ne culcăm, familia se dusese să se odihnească, însă coaforul (un om corpolent, cu nişte papuci bej în picioare) se afla încă acolo, cu picioarele întinse, şi era evident că nu se îndura să tragă obloanele.

Ziua următoare am coborît în port, unde marinarii de diverse neamuri descărcau şi încărcau tot felul de mărfuri: fructe, vinuri, uleiuri, mătăsuri, ţesături, catifele şi multe altele. Am închiriat una din numeroasele bărcuţe uşoare, cu un coviltir dungat în culori vesele, şi am pornit-o pe sub pupele marilor nave, printre odgoane şi parîme, strecurîndu-ne printre alte bărci şi trecînd foarte aproape de coastele unor corăbii, pînă am ajuns la *Marie Antoinette*, un vapor frumos, ancorat lîngă gura portului, gata de plecare spre Genova. Curînd, în urma noastră a apărut chiar diligenţa, acel voluminos „fleac de la Pantechnicon", ancorată pe un şlep care se izbea de orice întîlnea în cale, stîrnind o nestăvilită avalanşă de înjurături; în cele din urmă a ajuns cu bine şi a fost transbordată pe vapor. Pe la cinci eram în largul mării. Vasul strălucea de curăţenie, mesele se serveau pe punte; noaptea era calmă şi senină; frumuseţea şi liniştea mării şi a cerului nu pot fi descrise în cuvinte.

În dimineaţa următoare, devreme, trecuserăm de Nisa şi aproape toată ziua am navigat de-a lungul coastei, la numai cîteva mile de ţărm. Înainte de ora trei am putut zări Genova şi de atunci nu am avut altă preocupare decît să urmărim dezvăluirea treptată a superbului amfiteatru de terase, grădini şi palate. Din port, unde am fost pe drept cuvînt uimiţi la vederea cîtorva călugări capucini, care vegheau la dreapta cîntărire a lemnului pe chei, am plecat spre Albaro, aflat la o depărtare de două mile, unde am închiriat o casă.

Drumul nostru trecea pe străzile principale, nu însă pe renumitele Strada Nuova şi Strada Balbi, pe care se aflau înşiruite palatele. Niciodată în viaţa mea nu m-am simţit atît de descumpănit! Neaşteptata noutate a tot ceea ce vedeam, mirosurile neobişnuite, murdăria de neexplicat (deşi Genova este recunoscută drept cel mai curat dintre oraşele italiene), neorînduiala caselor, una cocoţată pe acoperişul celeilalte, uliţele mai îngălate şi mai strîmte decît cele din St. Giles sau din cartierele vechi ale Parisului, pe care vedeam trecînd nu vagabonzi, ci doamne bine îmbrăcate, cu văluri albe şi evantaie imense, lipsa oricărei asemănări cu alte locuinţe, prăvălii, ziduri sau coloane văzute de mine în alte locuri, murdăria deprimantă, lipsa de spaţiu şi ruina, toate acestea m-au copleşit de-a binelea. Am căzut parcă într-o reverie. Surprind cu un ochi neobosit şi uimit locurile de pelerinaj, văd sfinţi şi fecioare în altare ridicate la colţuri de stradă, un mare număr de preoţi, călugări şi soldaţi, ba chiar draperii mari şi roşii, unduind în pragurile catedralelor; urc chiar acum un deal pe care se află alte străzi şi alte pasaje ce se avîntă tot mai sus; zăresc nişte tarabe cu fructe, lămîi şi portocale proaspete, atîrnînd în ghirlande făcute din frunze de viţă; observ un corp de gardă, un pod suspendat, precum şi nişte porţi, apoi vînzători de apă rece ca gheaţa: mi-am dat seama de toate acestea înainte de a fi depus într-o curte îmbîcsită, dezolantă şi năpădită de buruieni, în faţa unei clădiri, un fel de închisoare spoită în roz, şi înainte de a mi se spune că voi locui acolo.

În clipa aceea nici nu-mi trecea prin gînd că odată voi ajunge să mă îndrăgostesc pînă şi de pietrele de pe străzile Genovei şi că îmi voi aminti de oraş cu multă afecţiune, ca de un loc în care mi-am petrecut multe ceasuri de odihnă şi

delectare! Acestea sînt însă primele mele impresii, notate cu toată sinceritatea, şi nu-mi rămîne decît să vă descriu felul în care mi le-am schimbat. Acum, însă, să ne tragem puţin sufletul după această istovitoare călătorie.

GENOVA ŞI ÎMPREJURIMILE

Primele impresii despre Albaro, o suburbie a Genovei, în care sînt acum *situat,* cum ar spune prietenii mei americani, pot cu greu să fie altfel decît triste şi descurajatoare. Este nevoie de puţin timp şi de obişnuinţă ca să alungi senzaţia de deznădejde cauzată la început de atîta ruină şi neglijenţă. Cred însă că ineditul, apreciat de majoritatea oamenilor, este deosebit de plăcut pentru mine. Nu mă descurajez chiar aşa uşor cînd am mijloace de a-mi satisface propriile închipuiri şi preocupări, după cum îmi vine să cred că am o înclinaţie naturală de a mă acomoda tuturor împrejurărilor. Însă acum, după ce am cutreierat într-o continuă stare de surpriză şi amăgire prin toate văgăunile şi cotloanele din împrejurimi, am destul timp, cînd mă întorc la vila în care locuiesc, Villa Bagnarello (sună romantic, dar *signor* Bagnarello este doar un măcelar de prin apropiere), să mă gîndesc, pînă ce plec din nou la drum, să reflectez asupra ultimelor mele experienţe şi să le compar – ceea ce mă distrează enorm – cu impresiile avute la început.

Villa Bagnarello, sau „închisoarea purpurie" – un nume cu mult mai sugestiv pentru această casă – se află aşezată într-una din cele mai frumoase poziţii din cîte se pot imagina. Nu departe de ea se desfăşoară superbul Golf al Genovei

şi Mediterana de un albastru intens; peste tot sînt împrăştiate case şi palate vechi, părăginite şi monstruoase; la stînga se văd nişte înălţimi măreţe, cu vîrfurile adeseori ascunse în nori; ici-colo, pe coastele lor stîncoase, stau cocoţate forturi puternice; iar în faţă, de la zidul casei şi pînă jos la ţărmul mării, ajungînd la o capelă în ruine, pe nişte stînci ascuţite şi pline de pitoresc, se întind viile verzi, prin care poţi cutreiera toată ziua la umbră, printre şirurile interminabile de struguri întinşi pe o serie de suporturi ca nişte gratii.

În acest loc izolat se poate ajunge pe nişte uliţe atît de înguste, încît, cînd am ajuns la vamă, am aflat că oamenii de aici o măsuraseră pe cea mai strîmtă dintre ele şi ne aşteptau, ca să măsoare şi diligenţa noastră: o ceremonie care a fost îndeplinită acolo, pe loc, cu toată seriozitatea, în timp ce noi aşteptam rezultatul cu sufletul la gură. S-a dovedit că dimensiunile se potrivesc, însă abia-abia şi nu mai mult, fapt pe care îl constat în fiecare zi, la vederea numeroaselor şanţuri pe care diligenţa le-a săpat în pereţi, pe ambele părţi. Sîntem mai norocoşi, mi se spune, decît o bătrînă doamnă care, nu de mult, şi-a cumpărat o casă prin părţile acestea şi s-a trezit complet blocată în trăsura ei într-o uliţă; deoarece a fost imposibil să se deschidă vreuna dintre uşi, a fost nevoită să se supună ruşinii de a fi trasă afară printr-una din ferestruicile din faţă, ca un arlechin!

După ce străbaţi aceste uliţe strîmte, ajungi la o arcadă cu o poartă veche şi ruginită, care nici măcar nu se închide bine: e poarta mea! Această poartă veche şi ruginită este prevăzută cu un clopot făcut parcă anume pentru ea. Poţi să suni la clopotul acesta cît pofteşti; nu-ţi va răspunde nimeni, pentru simplul motiv că nu are nici o legătură cu casa! La poartă însă mai exista un ciocănel vechi şi ruginit, care e atît de slab fixat, încît alunecă într-o parte de cum îl atingi; dacă

îi prinzi şmecheria şi baţi îndeajuns de mult, vine cineva. Vine bravul nostru curier şi-ţi dă drumul înăuntru. Intri deci într-o amărîtă de grădiniţă, sălbatică de tot şi plină de buruieni; urmează via, o străbaţi, intri într-o sală pătrată, asemănătoare cu o pivniţă, urci pe o scară cu trepte de marmură crăpată şi treci într-o încăpere enormă, cu un tavan boltit şi pereţii spoiţi, care nu se deosebeşte cu nimic de o capelă metodistă. Aceasta este *sala*. Are cinci ferestre şi cinci uşi şi este împodobită cu nişte picturi care ar umple de bucurie inima oricărui restaurator de tablouri din Londra, unul dintre aceia care îşi atîrnă drept firmă un tablou împărţit în două, ca moartea şi doamna de la începutul vechii balade, de nu ştii niciodată dacă ingeniosul meşter a curăţat jumătate din tablou sau dacă a murdărit-o pe cealaltă. Mobila din această *sala* este acoperită cu un brocart roşu. Toate scaunele sînt practic imposibil de mişcat, iar sofaua cîntăreşte cîteva tone.

La acelaşi etaj, dînd toate în aceeaşi încăpere, se află sufrageria, salonul şi mai multe dormitoare, fiecare avînd o mulţime de uşi şi ferestre. Sus, pe scări, se găsesc nenumărate alte odăi, groaznice toate, precum şi o bucătărie; la subsol mai există o bucătărie echipată cu tot felul de instalaţii ciudate pentru arderea cărbunelui, arătînd ca un laborator de alchimist. De asemenea, mai sînt multe salonaşe unde, în acest iulie înăbuşitor, servitorii pot evita dogoarea de peste zi şi unde bravul nostru curier cîntă toată seara la fel de fel de instrumente muzicale pe care şi le confecţionează singur. Este o hărăbaie extrem de veche, încăpătoare, confuză, plină de ecouri, întunecată şi pustie, o casă cum n-am mai văzut şi cum nu mi-am mai închipuit vreodată...

Din salon se deschide o mică terasă acoperită cu viţă de vie şi sub această terasă, formînd o latură a grădiniţei, se afla

odată grajdul. Acum acolo este staulul de vite și înăuntru se află trei vaci, așa încît avem lapte proaspăt cu găleata. Prin apropiere nu se află nici o pășune unde să pască; drept urmare, vacile zac acolo tot timpul, îndopîndu-se cu foi de viță: sînt niște vaci italienești adevărate, care o duc într-un *dolce far' niente* toată ziulica. Vacile sînt în grija unui bătrîn pe nume Antonio, care doarme acolo, între ele, împreună cu fiul său: doi localnici tuciurii, desculți, cu cîte o cămașă, o pereche de pantaloni și o eșarfă roșie la brîu, iar la gît cu o relicvă sau un talisman cît o bomboană de la tortul de Botează. Bătrînul este foarte doritor să mă convertească la catolicism. Uneori, seara, ne așezăm pe o piatră de lîngă ușă, ca Robinson Crusoe cu Vineri, în roluri inversate. De obicei, ca să mă facă să trec la catolicism, îmi povestește o versiune prescurtată a vieții Sfîntului Petru și sînt aproape convins că face asta îndeosebi din plăcerea nesfîrșită pe care o are de a imita cocoșul.

Priveliștea, după cum am mai spus, este încîntătoare, însă din cauza soarelui puternic, care te înnebunește, nu alta, trebuie să ții jaluzelele bine închise, iar cînd soarele a apus trebuie să închizi toate ferestrele, altfel ești ispitit să te sinucizi din cauza țînțarilor. Așa încît nu vezi prea multe nici chiar din casă în această perioadă a anului. Cît despre muște, n-are rost să le bagi în seamă. Și nici cu puricii nu trebuie să-ți faci sînge rău, cantitatea lor fiind imensă; sînt numeroși precum o întreagă armată și mișună prin garaj atît de mult, încît în fiecare zi mă aștept ca diligența să se năruie cu totul, năruită de miliarde de purici harnici, puși pe treabă serioasă. Șoarecii sînt ținuți destul de bine la respect de zeci de mîțe jigărite, care cutreieră curtea tocmai în acest scop. Șopîrlele, desigur, nu au vreo importanță: se joacă la soare și nu mușcă. Micuții scorpioni sînt doar o curiozitate. Gîndacii au

cam întîrziat anul acesta. Mai este şi o armată de broaşte. Pe terenurile vilei învecinate se află o rezervaţie pentru ele şi, după căderea nopţii, ai putea jura că zeci şi zeci de femei, purtînd nişte saboţi de lemn pentru noroi, tropăie pe un pavaj de piatră umed, fără să se oprească măcar o clipă. Acesta este exact zgomotul pe care-l fac.

Capela, în ruine acum, se află pe ţărmul pitoresc şi frumos al mării; a fost înălţată odată, demult, în cinstea Sfîntului Ioan Botezătorul. Dacă nu mă înşel, există chiar o legendă potrivit căreia oasele Sfîntului au fost depuse cu multă pompă în această capelă, cînd au fost aduse pentru prima oară la Genova, iar oraşul le posedă şi în ziua de astăzi. Ori de cîte ori se dezlănţuie o furtună neobişnuit de mare, oasele sînt scoase şi arătate valurilor furioase şi întodeauna acestea se calmează. Ca urmare a acestui legămînt dintre Sfîntul Ioan şi oraş, foarte mulţi dintre oamenii de rînd sînt botezaţi Giovanni Baptista, ultimul nume fiind pronunţat în dialectul genovez *Ba-ci-cia*, ca şi cum ai strănuta. Duminica sau într-o zi de sărbătoare, cînd pe străzi forfotesc o puzderie de oameni, este destul de ciudat şi de amuzant totodată pentru un străin să tot audă oamenii chemîndu-se unul pe altul *Bacicia* de dimineaţă pînă seara.

Pe uliţele înguste se află vile mari, ale căror pereţi (vreau să spun pereţii din afară) sînt pictaţi din abundenţă cu tot felul de chipuri sobre şi sfinte. Însă anii şi aerul de mare aproape că le-au şters şi acum arată ca intrarea la Grădinile Vauxhall într-o zi însorită. Curţile acestor case sînt năpădite de ierburi şi buruieni; soclurile statuilor sînt acoperite de tot felul de pete hidoase, ca şi cum ar suferi de o boală de piele; porţile de la stradă sînt pline de rugină, iar barele de fier de la ferestrele joase stau să cadă. Lemnele de foc sînt stivuite în încăperi mari, fiind socotite o adevărată comoară; căderile

de apă sînt secate ori înfundate; artezienele ţîşnesc prea încet, fiind prea leneşe ca să funcţioneze cum trebuie; adeseori, timp de mai multe zile în şir, peste toate acestea bate vîntul, *sirocco*, ca într-un cuptor gigantic.

Nu de mult a fost o zi de sărbătoare, dedicată Sfintei Fecioare; tineri de prin vecini purtau coroniţe verzi din frunze de viţă şi umblau astfel împodobiţi în procesiuni. Totul era cît se poate de straniu şi hazliu. Mărturisesc că, la un moment dat, neştiind că era sărbătoare, am crezut (fiind foarte satisfăcut de deducţia mea) că le poartă precum caii, ca să se apere de muşte.

Curînd după aceea a fost o altă sărbătoare, de data aceasta în onoarea Sfîntului Nazzaro. Imediat după micul dejun, unul dintre tinerii din Albaro a adus două buchete mari de flori şi, urcînd pe scări în marea noastră *sala*, ni le-a oferit. Nu era decît un mod politicos de a căpăta ceva bani pentru a plăti muzicanţii tocmiţi în onoarea Sfîntului, aşa că i-am dat cîţiva gologani şi trimisul s-a depărtat foarte satisfăcut. La şase seara ne-am dus la catedrala din apropiere: un lăcaş fastuos, împodobit cu ghirlande şi draperii strălucitoare şi ticsit de la altar pînă la uşa principală de femei. Acestea purtau toate un simplu văl alb lung, numit *mezzero*, astfel încît adunarea mi s-a părut a fi cea mai străvezie şi mai îngerească din cîte am văzut vreodată. În general, femeile tinere nu sînt prea drăguţe, însă au un mers foarte elegant şi dau dovadă, în ţinuta lor şi în aranjarea vălurilor, de multă graţie înnăscută şi de gingăşie. Erau de faţă şi cîţiva bărbaţi, nu prea mulţi; o parte dintre ei îngenunchează în intervalul dintre şirurile de bănci, aşa încît ceilalţi credincioşi se împiedicau de ei. În catedrală ardeau nenumărate lumînări, ceea ce făcea ca podoabele de argint ale icoanelor (în special colierul Fecioarei) să scînteieze ca nişte briliante; preoţii ofi-

ciau în altarul principal; orga cînta întruna cu multă însufleţire, iar corul făcea la fel, în timp ce dirijorul, aflat într-o mică galerie în partea opusă corului, bătea măsura cu un pergament pe pupitrul din faţă; un tenor fără pic de voce cînta şi el. Corul cînta într-un fel, orga în altul, cîntăreţul după cum îl tăia capul, în timp ce nefericitul dirijor bătea tactul şi gesticula cu pergamentul după un principiu cunoscut numai de el şi arătîndu-se satisfăcut de tot acest spectacol. În ceea ce mă priveşte, mărturisesc că niciodată n-am auzit o zarvă mai mare. Cît despre căldura dinăuntru, aceasta era înăbuşitoare.

Chiar în faţa catedralei stăteau bărbaţi cu bonete roşii şi haine largi, care le atîrnau pe umeri (fiindcă nu le trăgeau niciodată pe mîneci): jucau bile şi-şi cumpărau bomboane. Din cînd în cînd, cîţiva dintre ei terminau o partidă, intrau în catedrală, se închinau cu degetele muiate în apă sfinţită, se lăsau pentru o clipă pe un genunchi, după care ieşeau din nou în stradă, să mai joace o partidă. Sînt atît de experţi în acest fel de divertisment, încît, indiferent unde s-ar desfăşura – pe uliţe, pe străzi pietruite ori pe cele mai desfundate şi mai nenorocite maidane – ei ar evolua cu tot atîta precizie ca şi pe o masă de biliard. Însă nu încape îndoială că jocul cel mai îndrăgit este *mora*, joc naţional, pe care cei de aici îl cultivă cu o pasiune nestăpînită şi la care ar miza tot ce au. Este un joc care nu necesită alte accesorii decît cele zece degete de la mînă, întotdeauna (nu vreau să fac nici un joc de cuvinte) la îndemînă! Se joacă în doi. Unul din jucători strigă un număr, să zicem cel mai mare, zece. O dată cu numărul strigat arată brusc celuilalt trei, patru sau cinci degete şi, în aceeaşi clipă, la noroc şi fără să-i vadă mîna, adversarul său trebuie să arate atîtea degete, încît să întregească diferenţa pînă la zece. Ochii şi mîinile acţionează

cu o rapiditate atît de mare, încît pentru un spectator neiniţiat este foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să urmărească desfăşurarea jocului. Cei iniţiaţi însă (există întotdeauna un grup întreg de oameni gata să privească, devorînd pur şi simplu jocul) se împart în tabere, susţinîndu-şi favoriţii şi făcînd ca desfăşurarea jocului să fie adeseori foarte zgomotoasă. Nici vorbă să fie un joc liniştit, mai ales că numerele sînt întodeauna strigate în gura mare şi cu cea mai mare repeziciune. Seara, în zilele de sărbătoare, nu se poate ca, stînd la fereastră sau plimbîndu-te în grădină, trecînd pe străzi ori hoinărind în oricare loc liniştit de prin oraş, să nu auzi numerele strigate pe la mai toate cîrciumile, tot astfel cum, privind prin vreo cărare de vie, sau la aproape fiecare colţ, să nu zăreşti de îndată un grup de jucători în plin vacarm. Se poate observa că majoritatea participanţilor au tendinţa să strige un anumit număr mai des decît pe celelalte. Este foarte amuzant să urmăreşti încordarea celor doi jucători care sînt numai ochi, străduindu-se reciproc să descopere slăbiciunea celuilalt, ca să profite cît mai mult de ea. Efectul este mult sporit de bruscheţea şi de pasiunea cu care se dispută jocul: închipuiţi-vă doi oameni jucînd cu o ardoare atît de mare, de parcă miza ar fi însăşi viaţa lor.

Foarte aproape de casa noastră se află un mare *palazzo*, care pe vremuri a aparţinut unui membru al familiei Brignole; în momentul de faţă, palatul este închiriat de o şcoală de iezuiţi drept cartier general pentru vară. Într-una din zilele trecute, pe la asfinţit, am pătruns în curtea părăginită şi nu am putut rezista tentaţiei de a mă plimba pe acolo pentru un timp, observînd aspectul locului, care se cam repetă prin împrejurimi.

Am dat tîrcoale peste tot pe sub colonadele care formează două dintre laturile unei curţi plină de buruieni şi

năpădită de iarbă; casa alcătuieşte a treia latură, iar a patra este o terasă joasă, dînd spre grădină şi spre dealurile învecinate. Nu cred să existe măcar o singură lespede întreagă în tot pavajul. În centrul curţii se află o statuie melancolică, atît de bălţată şi de distrusă, încît pare a fi cîrpită peste tot cu ghips şi apoi dată cu pudră. Grajdurile, garajele, birourile sînt toate goale, ruinate, complet părăsite.

Uşile şi-au pierdut ţiţînile şi se mai ţin doar în încuietori, ferestrele sînt sparte, ghipsul s-a cojit şi zace în bulgări pe jos; păsările şi pisicile au pus într-atîta stăpînire pe dependinţe, încît nu m-am putut opri să nu mă gîndesc la basme şi să nu le privesc cu bănuială, ca pe nişte servitori metamorfozaţi, aşteptînd să fie readuşi la starea lor dinainte. În special un cotoi bătrîn, o brută slăbănoagă, cu ochi verzi şi înfometaţi (de fapt, sînt înclinat să cred că în realitate era o sărmană rudă) îmi dădea mereu tîrcoale, sperînd că aş putea fi Făt-Frumos venit să se însoare cu aleasa inimii, restabilind astfel dreapta aşezare. Dîndu-şi însă seama de greşeală, a scos deodată un mîrîit înfricoşător şi s-a depărtat cu o coadă atît de zbîrlită, încît n-a mai putut să se strecoare în cotlonul lui, fiind astfel obligat să aştepte afară pînă ce i s-au înmuiat atît indignarea, cît şi coada.

Între colonade, într-un fel de casă de vară sau ce-o fi fost ea, locuiau nişte englezi, ca viermii într-o nucă; iezuiţii le-au dat termen să plece şi n-au avut încotro; au plecat şi-au închis-o şi pe asta. Casa, o dărăpănătură plină de zgomote suspecte, cu ferestrele de jos zăbrelite, ca de obicei, avea uşa larg deschisă şi nu mă îndoiesc că aş fi putut intra acolo oricînd, să dorm sau chiar să mor, şi nu m-ar fi deranjat nimeni. Din toată hardughia s-a închiriat doar un apartament de la etaj, iar cînd am fost eu acolo, dintr-una din camere se

auzea vocea unei tinere soliste, care, în liniştea serii, exersa cu mult sîrg o *bravura*.

Am coborît apoi în grădina care este foarte nefiresc alcătuită, cu alei, terase, portocali, statui şi bazine de piatră pline cu apă; totul e verde, buruienos, răzleţ, pipernicit ori crescut prea mult; plante pline de rugină, mucegai, miros de lespezi şi umezeală. În seara aceea totul era cufundat în beznă; sclipea doar un licurici singuratic care, pe fondul negru al tufelor, apărea ca un ultim grăunte de glorie apusă a casei, dar s-a îndepărtat şi acesta, zburînd în sus şi în jos, în unghiuri bruşte, smucindu-se dintr-un punct ca să descrie o roată, întorcîndu-se în punctul din care a pornit, ca şi cum ar fi căutat resturi din gloria-i apusă şi minunîndu-se ce s-a ales de ea.

Timp de două luni, contururile şi umbrele confuze din reveria mea s-au transformat treptat în forme şi obiecte familiare; şi am început să mă gîndesc foarte serios că, după un an, cînd urma să închei lunga mea vacanţă şi să mă întorc în Anglia, nu aş fi putut pleca din Genova cu inimă uşoară.

Este un loc care „te prinde" pe zi ce trece. Mereu apare cîte ceva nou de văzut. Aici se află cele mai plăcute alei şi poteci pentru plimbări. Poţi foarte uşor să rătăceşti drumul (ce deliciu, cînd ai tot timpul la dispoziţie) de douăzeci de ori pe zi, dacă-ţi place, întorcîndu-te de unde-ai plecat, după ce treci prin cele mai neaşteptate şi mai surprinzătoare cap-cane. Locurile abundă în cele mai stranii contraste; la fiecare cotitură îţi sar în ochi lucruri pitoreşti, altele urîte, meschine ori minunate, încîntătoare sau dezagreabile.

Cei care doresc să vadă cît de frumoasă este regiunea învecinată Genovei ar trebui să urce (pe vreme senină) în vîrful Muntelui Faccio sau, cel puţin, să călărească în jurul oraşului, pe la fortificaţii: o performanţă mai uşor de realizat. Nu există spectacol mai plăcut decît cel oferit de priveliştile

portului şi de văile celor două rîuri, Polcevera şi Bizagno, de-a lungul cărora se întind zidurile puternic fortificate, ca o replică în miniatură a Marelui Zid Chinezesc. Printre punctele de atracţie ale acestei încîntătoare excursii ţin să menţionez o adevărată tavernă genoveză, unde vizitatorul se poate înfrupta în voie din mîncăruri de prin partea locului, ca de pildă *taglianini* sau *ravioli*, cîrnaţi nemţeşti iuţiţi cu usturoi, care se taie felii şi se consumă cu măsline verzi, proaspete, creastă de cocoş şi rinichi de oaie cu tocătură de carne şi ficaţi de berbec, bucăţele dintr-o parte necunoscută a vitelului, răsucite în mici fîşii, prăjite şi servite pe un platou mare, înghesuite ca nişte heringi, precum şi alte asemenea curiozităţi. Adeseori, vinurile servite în aceste *trattorie* din preajma oraşului sînt aduse din Franţa, Spania sau Portugalia de căpitanii vaselor de comerţ. Clienţii cumpără o sticlă fără să întrebe ce soi e şi nici nu-şi bat capul să şi-l amintească dacă le spune cineva. În mod obişnuit, vinurile se împart aici în două categorii: şampanie şi vin de Madeira. Varietatea de arome, calităţi, ţări, vechime şi recolte cuprinse toate sub aceste titluri generale este de-a dreptul extraordinară. Gama cea mai restrînsă este, probabil, de la zeama rece de crupe la Marsala şi înapoi la ceaiul de mere.

Străzile, în marea lor majoritate, sînt cît se poate de înguste; pentru un străin este greu de închipuit că nişte oameni (fie ei şi italieni!) ar putea locui şi umbla prin ele. Sînt simple uliţe avînd, ici şi colo, un fel de gol, ca o piaţetă, în care să-ţi tragi sufletul. Casele sînt neobişnuit de înalte, zugrăvite în tot felul de culori, şi se află în toate gradele şi stările de dărăpănare şi murdărie. Sînt închiriate cu etajul ori cu apartamentul, aşa cum se întîmplă în cartierele vechi din Edinburgh sau cu multe case din Paris. La stradă sînt puţine uşi, holurile de intrare sînt în marea lor majoritate considerate

proprietate publică şi un măturător de stradă cît de cît întreprinzător ar putea face o avere frumuşică dacă le-ar curăţa din cînd în cînd. Întrucît este imposibil ca trăsurile să pătrundă pe aceste străzi, în diverse locuri se pot închiria lectici aurite sau altele mai simple. Nobilii, ca şi cei din mica nobilime, posedă astfel de litiere, care sînt purtate noaptea de colo pînă colo, în toate direcţiile, precedate de purtători de lanterne mari, făcute din pînză întinsă pe un fel de cadru. Lecticile şi lanternele sînt urmaşele legitime ale lungilor şiruri de catîri trudiţi, dar îndelung răbdători, care trec toată ziua zornăindu-şi clopoţeii pe aceste străzi înguste. Catîrii, lecticile şi lanternele se succed tot atît de regulat precum stelele care urmează soarelui.

Cum aş putea să uit străzile pe care se află palatele? Strada Nuova şi Strada Balbi! Îmi amintesc şi acum cum arăta cea dintîi, într-o zi de vară, cînd am văzut-o prima dată, sub cerul cel mai luminos şi mai albastru de pe lume; cer pe care spaţiul îngust dintre clădirile imense îl reducea, subţiindu-l, la o preţioasă fîşie de lumină, pogorîtă pe umbra deasă de dedesubt! O strălucire cu atît mai de neuitat cu cît era puţin obişnuită, fie chiar în iulie sau august, deoarece, dacă trebuie să spun adevărul, în opt săptămîni de la mijlocul verii nu au existat opt zile cu cer albastru în afară de, uneori, devreme dimineaţa, cînd, privind departe, pe întinsul mării, apa şi bolta cerească se contopeau într-o singură lume de albastru adînc şi strălucitor. În rest, nori şi ceaţă îndeajuns ca să-l facă să bombăne pe orice englez sătul de propria lui climă.

Detaliile nesfîrşite ale acestor bogate palate te copleşesc (cîteva dintre ele găzduiesc capodopere de Vandyke[1]) şi iată

1 Vandyke (sau Van Dyck, 1599–1641), pictor flamand (n.ed. engl.).

o simplă înşiruire a ceea ce poate vedea vizitatorul: balcoane mari de piatră, unul peste altul, ici şi colo cu o imensă platformă de marmură. Vestibuluri fără uşi, ferestre joase, zăbrelite cu bare groase, scări imense, impunătoare coloane de marmură, arcade trainice, ca nişte bolţi de temniţă. Încăperi boltite, triste, visătoare parcă şi pline de ecouri; săli prin care ochiul cutreieră fără pic de răgaz, urmînd această înşiruire de palate. Între ele se află terase-grădini acoperite cu viţă de vie şi împodobite cu adevărate crînguri de portocali sau cu oleandri roşii în plină floare, suspendaţi la şase, zece şi chiar treisprezece metri deasupra străzii. Alte săli, cu pereţii pictaţi gata să se prăbuşească, sînt pline de pete şi rugină prin colţurile igrasioase, dar strălucesc încă în culori şi desene încîntătoare prin locurile uscate. Statuetele mutilate de pe frontoanele caselor susţin jerbe de flori şi coroane şi par gata să-şi ia zborul; alteori sînt ghemuite în nişe, contrastînd cu micii cupidoni vioi care, pe o porţiune a faţadei decorată mai recent, întind ceva asemănător unei pături, care în realitate nu-i altceva decît un cadran solar. Străzi abrupte, în pantă. Palate mici (îndeajuns de spaţioase, de altfel). Terase de marmură, care dau în alei laterale. Catedrale magnifice, fără număr. Trecerea bruscă de la o stradă cu edificii măreţe la un labirint de-o murdărie neînchipuită, aburind de duhori nesănătoase, prin care roiesc copii pe jumătate goi şi gloate de oameni murdari. Toate acestea la un loc formează un spectacol care te umple de uimire: este atît de viu şi totuşi atît de lipsit de viaţă, atît de zgomotos şi, în acelaşi timp, atît de liniştit, atît de supărător şi totodată atît de sfios şi umil, atît de treaz, dar cufundat într-un somn atît de adînc totodată, încît pentru un străin a umbla mereu şi a privi în jur este un fel de beţie. O fantasmagorie uimitoare, îmbinînd toate inconsistenţele unui vis cu durerile şi plăcerile unei extravagante realităţi!

Diferitele întrebuinţări simultane date acestor palate sînt, de asemenea, caracteristice. De exemplu, bancherul englez (nepreţuitul şi ospitalierul meu prieten) îşi are biroul într-un *palazzo* destul de impunător din Strada Nuova. În hol (fiecare centimetru de aici este minuţios zugrăvit; cu toate acestea, este tot atît de murdar ca într-o secţie de poliţie din Londra) se află un cap de sarazin cu un nas în formă de cîrlig, acoperit cu o imensă claie de păr negru (la acest cap este ataşat un trup de bărbat), care vinde bastoane. Pe cealaltă parte a uşii stă o doamnă (soţia sarazinului, bănuiesc) cu o batistă în culori ţipătoare folosită ca basma: vinde articole împletite de mînă şi uneori ceva flori. Mai înăuntru, cerşesc doi sau trei orbi. Din cînd în cînd, aceştia sînt vizitaţi de un bărbat fără picioare, aşezat într-un mic cărucior. Invalidul are obrazul atît de rumen şi trunchiul atît de bine legat, încît îţi vine să juri că s-a băgat pe jumătate în pămînt sau că a ieşit pînă la brîu pe scările unei pivniţe, să stea de vorbă cu cineva. Puţin mai departe, cîţiva bărbaţi dorm în miezul zilei: poate că sînt purtători de lectici în aşteptare de clienţi care acum lipsesc. Dacă aşa stau lucrurile, şi-au adus şi lecticile, ca să doarmă în ele! Pe partea stîngă a holului se află o mică încăpere: magazinul unui pălărier. La primul etaj se află birourile unei bănci engleze. Tot la primul etaj îşi are sediul o firmă întreagă şi mai este şi o locuinţă încăpătoare. Numai Cerul poate şti ce se găseşte mai sus. Cobori şi, dacă în loc să ieşi în stradă, treci de o uşă mare, situată în spatele holului (aceasta se trînteşte singură după tine, scoţînd cel mai lugubru şi mai sfîşietor geamăt), ajungi într-o curte (a aceleiaşi case) unde cu siguranţă nu a mai călcat picior de om de o sută de ani. Nici cel mai mic sunet nu-i tulbură liniştea. Nici un chip nu apare la ferestrele-i sumbre, întunecate, care te urmăresc bănuitoare, aşa încît buruienile

crescute în voie printre crăpăturile dalelor nu au nici un motiv să se teamă de oamenii care ar putea să le smulgă. Chiar în față se ridică silueta unui gigant cioplit în piatră; se sprijină de niște falnici munți artificiali, iar în mînă are o urnă; din ea atîrnă rămășița unei țevi de plumb de la care odinioară izvora, revărsîndu-se peste roci, un mic torent de apă. Orbitele gigantului sînt acum uscate, la fel ca și țeava. Uriașul pare să fi uitat de urna care e acum cu fundul în sus, și, după ce a plîns ca un copil rămas nemîngîiat, a strigat „Totul s-a sfîrșit!", căzînd apoi într-o tăcere de piatră.

Pe străzile cu magazine, clădirile sînt ceva mai mici, însă tot masive și înalte. Sînt foarte murdare și, dacă nasul meu este demn de crezare, emană un miros ciudat, parcă de brînză stricată și ținută în pături fierbinți. Cu toată înălțimea caselor, se pare că în cartierul comercial se simte o acută lipsă de locuințe, fiindcă pretutindeni se construiesc case noi. Oriunde se poate înghesui ori îndesa o locuință, în vreo fisură ori în vreun colț, chiar acolo se și face. Dacă se află un ungher sau un unghi în zidul unei catedrale, sau o crăpătură în vreun alt zid, de orice fel, poți fi sigur că se găsește o modalitate de a se trăi acolo, într-un fel de bîrlog crescut ca o ciupercă. Micile magazine sînt atît de lipite de Guvern, de vechea clădire a Senatului, de aproape toate clădirile mai mari, de parcă ar fi viermi pe niște schelete. Oriunde ai privi, vezi același lucru: case de forme neregulate, unele retrase, altele înaintînd pînă în mijlocul străzii, altele gata să se prăvălească, sprijinindu-se pe cele din apropierea lor, parcă șchiopătînd, pînă ce una mai deformată decît celelalte blochează tot drumul, împiedicîndu-te să vezi mai departe.

Cred că unul din cartierele cu înfățișarea cea mai dărăpănată din tot orașul este cel din partea de jos a portului, lîngă cheiul de debarcare: zic asta poate și din cauză că

impresia pe care mi-o lasă se asociază foarte mult cu seara sosirii noastre, întipărîndu-se astfel mai puternic în mintea mea. Şi aici casele sînt foarte înalte şi de o infinită varietate de forme; au nenumărate ferestre de care nu se poate să nu atîrne ceva răspîndind un miros rînced, purtat apoi de briză peste tot. Uneori e o perdea, alteori un covor, un aşternut de pat sau chiar rufăria toată, însă întotdeauna trebuie să fie ceva. În stradă, la nivelul acestor case se află nişte arcade masive, întunecoase şi joase ca nişte cripte. Piatra sau ghipsul din care sînt făcute s-a cam înnegrit şi lîngă stîlpii astfel mînjiţi se adună tot felul de murdării şi gunoaie. Sub unele din aceste arcade îşi aşează tarabele vînzătorii de macaroane şi *polenta*[1], care nu sînt deloc îmbietoare. Gunoaiele de la piaţa de peşte din apropiere (aflată pe o stradă lăturalnică, unde oamenii stau pe jos sau pe fel de fel de parapete şi şoproane şi vînd peşte, atunci cînd au aşa ceva de vînzare) şi resturile de la piaţa de legume – constituită după acelaşi principiu – contribuie la împodobirea acestui cartier şi, cum toate afacerile sînt încheiate aici şi este aglomeraţie toată ziua, asupra cartierului pluteşte un miros foarte puternic. Tot aici se găseşte Porto Franco, unde, pentru mărfurile aduse din străinătate nu se plăteşte nici o vamă, pînă ce nu au fost vîndute şi luate de acolo (ca într-un magazin-depozit din Anglia). La poartă stau doi gardieni cu priviri ameninţătoare şi cu tricorniuri pe cap; aceştia au consemn să controleze pe cei suspecţi şi, mai ales, să nu dea drumul înăuntru călugărilor şi femeilor. Pentru că, se ştie, Sanctitatea şi Frumuseţea cedează tentaţiei de a face contrabandă în acelaşi mod, adică ascunzînd mărfurile sustrase sub cutele largi ale veşmintelor. Aşa că Sanctitatea şi Frumuseţea nu pot intra acolo sub nici un motiv.

1 Un fel de mămăligă (n.t.).

Străzile Genovei ar fi cel mai indicat loc dacă am avea intenţia să importăm cîţiva preoţi arătoşi. Fiecare al patrulea sau al cincilea bărbat de pe străzile oraşului este preot sau călugăr, după cum este tot atît de sigur că în fiecare din caleştile ce gonesc pe drumurile învecinate se află o faţă bisericească. Nu am întîlnit în nici o altă parte înfăţişări mai respingătoare decît ale acestor oameni. Dacă scrisul naturii ar fi cît de cît lizibil, cu greu ai găsi specimene mai desăvîrşite de trîndăvie, ipocrizie şi toropeală intelectuală în orice altă specie omenească de pe lume.

Domnul Pepys[1] a auzit odată un cleric afirmînd în predica sa, ca o ilustrare a respectului pentru funcţia deţinută, că, dacă ar întîlni în aceeaşi clipă un preot şi un înger, el l-ar saluta mai întîi pe preot. Eu împărtăşesc mai degrabă opinia lui Petrarca. Atunci cînd Boccaccio, discipolul său, i-a scris cu mare mîhnire că fusese vizitat şi admonestat pentru scrierile sale de un călugăr cartusian[2], care pretindea că este un mesager însărcinat fără zăbavă în acel scop chiar de către Cer, Petrarca i-a răspuns că, în ceea ce-l priveşte, şi-ar lua libertatea să verifice exactitatea însărcinării aceluia prin judecata personală asupra feţei, ochilor, frunţii, purtării şi conversaţiei mesagerului. Eu cred, după o cercetare similară, că mulţi trimişi ai Cerului, neavînd nici o acreditare, pot fi văzuţi furişîndu-se prin străzile Genovei sau ducîndu-şi viaţa într-o continuă lene prin alte oraşe italiene.

Poate capucinii, deşi nu sînt un corp de învăţaţi, să fie, ca ordin, mai buni prieteni ai celor din popor. Par capabili să se apropie mai lesne de oamenii simpli, ca sfătuitori şi ca persoane în stare să aline durerile; merg printre ei mai mult cînd

1 Samuel Pepys (1633-1703), autor al unui celebru *Jurnal* (n.t.).

2 Membru al unui ordin religios auster şi contemplativ, fondat de Sf. Bruno în 1084, la Chartreuse, lîngă Grenoble (n.t.).

sînt bolnavi şi-şi bagă nasul mai puţin decît membrii altor ordine bisericeşti în secretele familiei cu scopul de a căpăta o ascendenţă periculoasă asupra celor mai slabi de înger; de asemenea, par să fie mînaţi de o dorinţă mai puţin aprigă de a converti, iar pe cei convertiţi nu-i lasă chiar atît de uşor să se prăbuşească sufleteşte ori fizicеşte. Capucinii pot fi văzuţi în veşmintele lor aspre prin toate părţile oraşului, pe orice timp, cerşind prin pieţe, dimineaţa devreme. Iezuiţii, la rîndul lor, se adună pe străzi şi se furişează fără zgomot peste tot, cîte doi, ca nişte cotoi negri.

Anumite negoţuri sînt concentrate în cîteva din pasajele înguste. Există o stradă a bijutierilor şi o cale a vînzătorilor de cărţi. Chiar şi în aceste locuri, unde nu se va putea pătrunde vreodată cu trăsura, se află palate vechi şi masive, închise între cele mai întunecate şi mai ferecate ziduri, lipsite aproape complet de soare. Foarte puţini negustori ştiu să-şi prezinte marfa sau să şi-o pună la vedere. Dacă domnia ta, străine, vrei să cumperi ceva, te uiţi încoace şi încolo prin magazin pînă ce zăreşti obiectul, îl iei, dacă se află la îndemînă, şi întrebi cît costă. Totul se vinde în cele mai neaşteptate locuri. Dacă vrei cafea, te duci la un magazin de bomboane; dacă vrei carne, probabil o vei găsi în spatele unei perdele vechi, în josul cîtorva trepte, în vreun ungher ascuns, atît de greu de găsit, de parcă marfa ar fi otrăvită şi legile Genovei l-ar condamna pe cel care-i pronunţă numele.

Majoritatea farmaciilor sînt spaţioase localuri de trîndăveală. Aici, oameni cu înfăţişare gravă, sprijinindu-se în bastoane, stau la răcoare ore în şir, trecîndu-şi din mînă în mînă un ziar jerpelit, şi comentează ştirile pe jumătate adormiţi, vorbind cu glas scăzut. Doi sau trei dintre aceştia sînt doctori săraci, gata să intervină în cazuri de urgenţă. Îi poţi recunoaşte după felul în care îşi întind gîturile, atenţi cînd

intri, şi după oftatul cu care recad în ungherele lor întunecate, văzînd că te interesează doar un medicament. Deşi foarte numeroase, frizeriile duc lipsă de clienţi, întrucît aproape fiecare bărbat se rade singur. Farmacia însă îşi are grupul ei de paraziţi, care-şi pierd timpul printre sticle, cu mîinile încrucişate pe mînerele bastoanelor. Stau atît de nemişcaţi şi de liniştiţi, încît fie că nu-i vezi în întunericul încăperii, fie că îi confunzi (aşa cum mi s-a întîmplat mie într-o zi cu un om ca o fantomă, îmbrăcat îmtr-un costum verde închis şi avînd o pălărie ca un dop) cu un flacon uriaş, în care se afla vreun medicament pentru cai!

În serile de vară, genovezii folosesc, ca şi strămoşii lor la întemeierea de case, fiecare centimetru de spaţiu liber dinăuntrul şi dinafara oraşului. Se adună în roiuri, ca nişte albine, pe toate uliţele şi aleile, pe fiecare ridicătură, pe fiecare zid, oricît de pipernicit, pe fiecare scară publică. Între timp (în zilele de sărbătoare mai ales), clopotele catedralelor bat încontinuu, dar nu în sunetul cunoscut, obişnuit, ci într-un nesfîrşit şi îngrozitor dangăt, nervos şi fără nici o cadenţă, cu o pauză bruscă la fiecare al cincisprezecelea sunet, sau cam aşa ceva: un vacarm înnebunitor. Această performanţă este îndeobşte realizată de un băiat cocoţat în clopotniţă, care apucă limba clopotului sau bucata de funie atîrnată de ea şi încearcă să bată clopotul cît mai tare, luîndu-se la întrecere cu un alt băiat care caută, la rîndul lui, să facă acelaşi lucru. Se crede că zgomotul acesta este insuportabil pentru duhurile rele, însă, privind sus în clopotniţe şi văzîndu-i (şi mai ales auzindu-i) pe aceşti tineri creştini cît sînt de zeloşi, s-ar putea în chip foarte firesc să-i confunzi cu însuşi Necuratul.

La începutul toamnei, zilele de sărbătoare sînt foarte numeroase. Cu ocazia acestor sărbători, uneori două în aceeaşi săptămînă, toate magazinele sînt închise. Într-o seară, casele din vecinătatea unei catedrale erau luminate în întregime; catedrala însăşi era luminată pe dinafară cu torţe; pe un cîmp, dincolo de una dintre porţile oraşului, se zărea o adevărată pădurice de făclii aprinse. Această parte a ceremoniei este însă mai frumoasă şi mult deosebită la ţară, unde căsuţele iluminate însoţesc parcă tot drumul care urcă o coastă abruptă de deal, şi unde adeseori se văd ghirlande de lumînări arzînd în noaptea înstelată, în faţa vreunei căsuţe singuratice la margine de drum.

În aceste zile, catedrala care poartă hramul sfîntului sărbătorit este împodobită foarte vesel. Din arcade atîrnă ghirlande aurite, de diferite culori; părţile altarului sînt aduse mai în faţă; uneori, chiar şi coloanele cele înalte sînt înfăşurate de sus pînă jos în draperii. Catedrala de aici poartă hramul Sfîntului Lorenzo. Am intrat de ziua acestui sfînt în ea, tocmai cînd apunea soarele. Deşi ornamentele de tot felul sînt, de obicei, de un gust foarte îndoielnic, în seara aceea aveau un efect cu adevărat remarcabil. Toată clădirea era drapată în roşu, iar razele soarelui la asfinţit se strecurau înăuntru printr-o imensă cortină, pusă la uşa principală. După ce a apus soarele şi înăuntru s-a făcut destul de întuneric, dispărînd orice sursă de lumină, în afară de cîteva lumînări care pîlpîiau pe altarul principal, precum şi de cîteva lămpiţe de argint arzînd şi ele, totul s-a cufundat în mister şi emoţie. Aşa încît a adăsta într-o catedrală în amurg este ca şi cum ai lua o mică doză de opiu.

Banii colectaţi pe la astfel de sărbători sînt pentru cheltuielile legate de împodobirea catedralei, plata corului şi costul lumînărilor. Dacă mai rămîne ceva (ceea ce cred că se

întîmplă rar) de acest rest se bucură sufletele din Purgatoriu. Se spune că acestea primesc şi ceea ce se adună prin eforturile cîtorva băieţaşi, care atrag atenţia trecătorilor agitînd cutiile de colectă, postaţi în faţa unor mici construcţii misterioase, ca nişte bariere de ţară, care (de obicei închise bine) sînt deschise în zilele de sărbătoare, dezvăluind înăuntru o icoană şi nişte flori.

Chiar dincolo de poarta oraşului, pe drumul ce duce spre Albaro, se află o căsuţă cu un altar în ea şi o cutie de colectă fixă: pentru beneficiul sufletelor din Purgatoriu. Tot pentru a-i stimula pe cei miloşi, pe fiecare parte a porţii zăbrelite se află cîte o pictură monstruoasă, pe ghips, reprezentînd un grup ales de suflete perpelindu-se pe foc. Unul dintre ei are o mustaţă cărunţă şi un cap cu păr cărunt, pieptănat cu grijă: ai impresia că ar fi fost tras prin fereastră dintr-o frizerie şi aruncat drept în cuptor. Iată-l: un suflet bătrîn, grotesc şi comic, acoperindu-se în veci de băşici în soarele adevărat şi topindu-se în focul pictat, spre mulţumirea, îndreptarea şi mai ales convingerea sărmanilor genovezi.

Oamenii pe aici nu sînt prea petrecăreţi; rar îi vezi dansînd pe la sărbători, iar locurile de distracţie pentru femei sînt bisericile şi promenadele publice. Sînt foarte cumpătaţi, îndatoritori şi harnici. Hărnicia însă nu i-a învăţat să fie şi curaţi, astfel încît locuinţele sînt nespus de murdare, în timp ce ocupaţia lor obişnuită în dimineţile frumoase de duminică este să stea pe la porţi, căutîndu-se în cap unul pe altul. Locuinţele lor sînt atît de înghesuite, încît, dacă aceste cartiere ale oraşului ar fi fost distruse de Massena[1] în timpul teribilei blocade, cu siguranţă că lucrul acesta ar fi fost un beneficiu public printre multele nenorociri.

1 André Massena (1750-1817), mareşal al Franţei, supranumit de Napoleon „copilul îndrăgit al Victoriei"; s-a remarcat la Rivoli, Zürich, în asediul Genovei, la Essling şi la Wagram (n.t.).

Ţărăncile, desculţe de regulă, îşi spală atît de des rufele în rezervoarele publice şi în toate pîrîiaşele, încît, în mijlocul acestei murdării nesfîrşite, te întrebi cine le poartă curate. Procedeul constă în a aşeza rufa de spălat, udă, pe o piatră netedă şi a o bate cu o lopăţică de lemn. Femeile fac lucrul acesta cu atîta furie, de parcă s-ar răzbuna pe haine pentru contribuţia lor la căderea omenirii în păcat.

Se prea poate ca, în timp ce ele spală, să vezi pe marginea rezervorului sau pe vreo altă piatră din preajmă un copilaş înfăşat într-o enormă cantitate de scutece, încît sărăcuţul nu poate mişca nici măcar un deget. Obiceiul acesta (pe care îl vedem adeseori reprezentat şi în vechile picturi) este foarte răspîndit printre oamenii simpli. Astfel legat, copilul este lăsat în orice loc, fără vreo posibilitate de a se deplasa de acolo; alteori este buşit la întîmplare de pe vreun raft ori rostogolit din pat, sau chiar agăţat din cînd în cînd de vreun cîrlig şi lăsat să se legene ca o păpuşă dintr-un magazin englezesc de zdrenţe, fără să deranjeze cîtuşi de puţin pe nimeni.

Într-o duminică, la puţin timp după sosirea mea la Genova, mă aflam în bisericuţa sătească din San Martino, la cîteva mile de oraş, unde tocmai se boteza un copil. L-am văzut pe preot, l-am văzut pe ajutorul lui, care ţinea o lumînare mare, apoi pe un bărbat în toată firea, o femeie şi pe alţi cîţiva, însă pînă cînd nu s-a terminat slujba nu am ştiut că este vorba de un botez şi nici nu mi-am dat seama că obiectul acela mic şi ţeapăn, care în timpul ceremoniei a fost trecut de la unul la altul, ţinut de un mîner – ca un mic vătrai – era copilul. La sfîrşit l-am luat şi eu în braţe: era foarte roşu la faţă, însă complet liniştit şi atît de ţeapăn, încît mi-a fost imposibil să-l îndoi în vreun fel. Curînd după aceea a încetat să mă mai mire numărul mare de şchiopi de pe străzi.

Există o mulțime de altare dedicate sfinților și Fecioarei, aflate în general pe la colțurile străzilor. Dar lucrul cel mai îndrăgit de drept-credincioșii din Genova este un tablou înfățișînd un țăran îngenuncheat, cu o sapă și alte cîteva unelte agricole la îndemînă, în timp ce Madonna cu Pruncul Mîntuitor în brațe i se arată într-un nor. Aceasta este legenda Madonnei della Guardia, care circulă în legătură cu o capelă situată pe un munte la cîteva mile de aici și care se bucură de mare faimă. Se spune că acest țăran trăia de unul singur, muncindu-și peticul de pămînt pe vîrful muntelui, unde, ca un om pios, își înălța zilnic rugăciunile către Fecioară, chiar acolo sub cerul liber, întrucît coliba lui era tare sărăcăcioasă. Într-o bună zi, i s-a arătat însăși Fecioara, ca în tablou, și l-a întrebat: „De ce te rogi aici, unde nu ai preot?" Țăranul i s-a plîns că făcea așa fiindcă prin apropiere nu exista nici preot și nici biserică: o plîngere cu adevărat neobișnuită în Italia! „Atunci, dorința mea este", a spus vizitatoarea din Ceruri, „să se construiască o capelă chiar aici, ca să aibă cei credincioși unde să se roage." „Dar, *Santissima Madonna*", s-a văitat țăranul, „eu sînt om sărac, iar capelele se construiesc cu bani mulți. Pe urmă, *Santissima*, capelele trebuie să fie îngrijite; fiindcă să ai o capelă și să nu o întreții cu sîrg este un lucru necuviincios, ba chiar un păcat de moarte." Simțirea țăranului i-a făcut multă plăcere Madonnei, care ia spus: „Du-te în valea aceea din stînga, unde-ai să găsești un sat, un alt sat în valea din dreapta și un altul într-altă parte, care vor contribui cu bucurie la construcția unei capele aici. Du-te la ei! Povestește-le ce ai văzut și nu te îndoi că se vor aduna suficienți bani ca să fie ridicată capela care, apoi, va fi întreținută în belșug." Toate acestea (în mod miraculos) s-au dovedit foarte adevărate. Și ca dovadă a acestei revelații, iată

că există capela Madonei della Guardia, bogată și înfloritoare și în ziua de azi.

Splendoarea și varietatea catedralelor genoveze pot fi cu greu depășite. În special Catedrala Annunciata, construită, ca multe altele, pe cheltuiala unei familii de nobili (acum se repară într-un ritm destul de lent) este atît de măiestrit pictată și aurită, de la portal și pînă sus în cupolă, încît arată (așa cum o descrie Simond într-o minunată carte despre Italia) ca o imensă tabacheră smălțuită, din acelea pentru tutun de prizat. Catedralele mai înstărite au picturi frumoase și alte podoabe de mare preț laolaltă cu efigii deformate de călugări cu trăsături melancolice, precum și alte fleacuri și zorzoane.

Lipsa de grijă și respect față de trupurile celor morți poate fi și o consecință a faptului că gîndurile (și conținutul buzunarelor) se îndreaptă mai întotdeauna spre sufletele din Purgatoriu. Pentru cei mai săraci există, dincolo de zidurile orașului, în spatele unei proeminențe a fortificațiilor, lîngă mare, gropi comune – una pentru fiecare zi a anului – care rămîn închise pînă ce le vine rîndul să primească cadavrele. Printre soldații din oraș sînt și cîțiva elvețieni. Cînd moare vreunul dintre ei, e înmormîntat cu bani dintr-un fond alcătuit de compatrioții săi care locuiesc la Genova. Autoritățile sînt cuprinse de o mare mirare aflînd că oamenii aceștia se onorează între ei cu coșciuge.

Desigur, efectul azvîrlirii atît de promiscue și indecente a morților în aceste gropi comune este cît se poate de dăunător. Moartea provoacă astfel nejustificate resentimente, îndreptate în mod inconștient împotriva celor sortiți să moară. Rezultatul firesc este indiferența și uitarea, la fel cum alinarea unei mari pierderi este negată în mod brutal.

Cînd moare vreun bătrîn *Cavaliere*, sau altcineva de rang

mare, în catedrală se înalță un morman de bănci în chip de catafalc, învelit cu un văl de catifea neagră, iar deasupra se pun pălăria și sabia defunctului; în jur se formează un mic careu de scaune; se trimit invitații la prieteni și la cunoștințe, să vină, să vegheze și să asculte slujba care este oficiată la altarul principal, împodobit pentru această ocazie cu o mulțime de lumînări.

Cînd moare vreunul din oamenii înstăriți, sau chiar dacă e doar pe moarte, rudele cele mai apropiate se retrag de obicei la țară pentru o mică schimbare de decor, lăsînd trupul acestuia la voia întîmplării, fără nici un fel de instrucțiune depre ce să se facă cu el. În mod obișnuit se formează o procesiune, alcătuită din membrii unei *Confraternita*; aceștia poartă coșciugul și îndeplinesc funeraliile. *Confraternita* este un fel de penitență voluntară; membrii ei preiau prin rotație îndeplinirea celor necesare pentru morți și, pentru a îmbina orgoliul cu umilința, se îmbracă într-o rasă largă și lungă pînă la pămînt, în timp ce fața le este ascunsă într-o glugă prevăzută cu deschizături pentru gură și ochi. Efectul acestui costum este înspăimîntător, mai ales cînd e vorba de cel purtat de membrii așa-zisei *Confraternita* albastră, din Genova, care astfel îmbrăcați sînt înfiorător de urîți. Aceștia, întîlniți pe neașteptate în timpul pioasei lor procesiuni pe străzi, arată ca niște vampiri sau demoni care au înhățat trupul neînsuflețit, ca să-l folosească cine știe în ce fel, pentru propria lor plăcere.

Cu toate că o astfel de rînduială poate fi lesne expusă abuzurilor care însoțesc multe obiceiuri italienești (de pildă, abuzul de a adopta penitența ca pe un procedeu care stabilește o firească învoială cu Cerul, pe baza căreia se plătește prea ușor pentru faptele rele din viitor, sau care este

folosită drept ispășire pentru păcatele din trecut), trebuie să admitem că e bună și practică. Un canon voluntar ca acesta este, fără îndoială, mai folositor decît o penitență impusă (lucru nicidecum rar), cum ar fi aceea de a săruta de nu știu cîte ori cutare sau cutare piatră din pardoseala catedralei, ori vreun jurămînt făcut Madonnei de a nu îmbrăca veșminte de altă culoare în afară de albastru timp de un an sau doi. Se presupune că un astfel de legămînt ar produce o mare încîntare sus în Ceruri, albastrul fiind (după cum bine se știe) culoarea preferată a Madonnei. Așa încît pe străzile orașului poți întîlni la tot pasul femei care s-au devotat acestui act de credință.

În oraș sînt trei teatre, fără a socoti unul mai vechi care acum este arareori deschis. Cel mai mare dintre ele, *Carlo Felice*, opera din Genova, este un teatru splendid, spațios și frumos. Cînd am sosit eu în oraș, tocmai juca o trupă de comedianți, iar după plecarea acesteia a sosit o trupă de operă de mîna a doua. Aici stagiunea începe o dată cu Carnavalul, deci primăvara. De cîte ori m-am dus la teatru (și am fost destul de des), nimic nu m-a impresionat mai mult decît manifestările neobișnuit de violente și de brutale ale spectatorilor, care iau în nume de rău cea mai mică greșeală și nu știu deloc de glumă; stau permanent la pîndă, în așteptarea unui prilej de a huidui, și nu le cruță pe actrițe sau pe actori. Însă, cum nu există un alt loc în public în care italienii să-și exprime fie și cea mai mică dezaprobare, poate că sînt hotărîți să profite cît mai mult de acest prilej.

De asemenea, sînt foarte multe oficialități piemonteze cărora li se acordă privilegiul de a-și pierde vremea în stal aproape pe gratis, deoarece guvernatorul insistă să li se permită acestor domni intrarea gratuită sau cu preț redus la toate

manifestările publice sau semipublice. În consecință, ei sînt cei mai aprigi critici și categoric mai pretențioși la aceste spectacole, pentru ei gratuite, decît cei care plătesc o avere pe bilete, spre disperarea nefericitului director.

Teatro Diurno, sau Teatrul de Zi, nu-i decît o scenă în aer liber, unde spectacolele au loc la lumina zilei, în răcoarea după-amiezii, cu începere de la ora patru sau cinci și durează vreo trei ore. Este destul de ciudat ca, spectator fiind, să poți admira în același timp frumoasa priveliște a dealurilor și caselor din apropiere, să-i vezi pe vecini privind de la ferestre ori să auzi clopotele catedralelor și mănăstirilor sunînd în cea mai deplină neconcordanță cu ceea ce se petrece pe scenă. În afară de aceste amănunte, la care se adaugă noutatea de a vedea o piesă jucată în aer liber, în răcoarea plăcută a înserării, cînd întunericul cuprinde treptat totul, nu-i nimic formidabil ori de luat aminte în spectacol. Actorii sînt obișnuiți și, cu toate că uneori se prezintă una din comediile lui Goldoni, baza repertoriului rămîne drama franceză. Orice produs național este periculos pentru guvernele despotice și regii sfătuiți de iezuiți.

Un spectacol la Teatrul de Păpuși, sau *Marionetti*, prezentat de o celebră trupă din Milano, este, fără nici un fel de exagerare, cea mai bizară și hazlie reprezentație la care am asistat vreodată în viața mea. Niciodată nu am văzut ceva mai caraghios. Păpușile par de aproape un metru și jumătate înălțime, dar în realitate sînt mult mai mici, așa încît, atunci cînd vreun muzicant din orchestră se întîmplă să-și pună pălăria pe scenă, aceasta capătă dimensiuni gigantice, anihilîndu-l aproape complet pe „actor". De obicei, se prezintă o comedie urmată de un balet. Personajul comic din comedia pe care am văzut-o într-o seară era valet într-un hotel. De

cînd e lumea n-a mai existat un „actor" ca acesta: nu stă locului o clipă! Marioneta are niște articulații suplimentare la picioare și un ochi mobil cu care face mereu celor de la parter, într-un mod absolut de nesuportat pentru un străin, dar pe care spectatorii inițiați, în majoritate oameni simpli, îl primesc (așa fac cu toate celelalte) ca pe un lucru cît se poate de firesc. Individul este tot timpul într-o formă extraordinară. Își mișcă încontinuu picioarele și face mereu cu ochiul. În piesă mai apare și un tată corpolent, cu păr cărunt, care șade pe marginea scenei și-și binecuvîntează fiica în modul obișnuit; e teribil! Numai un om adevărat poate fi atît de obositor. Un adevărat triumf al artei!

În balet, un vrăjitor răpește mireasa chiar în ceasul nunții! O duce în peștera lui și încearcă să o farmece. Cei doi stau pe o canapea (canapeaua regulamentară, în locul regulamentar, lîngă intrarea a doua!) și pe scenă își face apariția un cîrd de muzicanți; unul dintre ei bate de zor la tobă, căzînd din picioare la fiecare lovitură. Cum aceștia nu reușesc să o dispună pe mireasă, apar niște dansatori. La început sînt patru, apoi rămîn doar doi: vedetele trupei! Felul în care dansează, înălțimea la care sar, piruetele imposibile și neomenești pe care le fac, dezgolirea absurdă a picioarelor, aterizarea în poante, urmată de o pauză (așa o cere muzica), retragerea domnului cînd e numărul doamnei și retragerea doamnei cînd e numărul domnului, pasiunea *pas-des-deux*-ului din final și ieșirea din scenă cu o săritură – vă mărturisesc că niciodată după acest spectacol n-am mai putut vedea în liniște un balet adevărat.

Într-o altă seară m-am dus să văd marionetele într-o piesă intitulată „Sf. Elena sau Moartea lui Napoleon". Începea chiar cu Napoleon, cu un cap imens, care ședea pe un divan în camera sa

din Insula Sfînta Elena; la el intră valetul şi anunţă foarte nedeslușit:

„Sir *Yew-ud-se-on Low*" (pronunţînd pe *ow* ca *ov* din mov!)[1]

Sir Hudson (dacă i-aţi fi văzut uniforma!) era o adevărată namilă de om în comparaţie cu Napoleon, groaznic de urît, cu o faţă monstruos de disproporţionată şi cu o buturugă în loc de falcă, ca să-i demaşte firea tiranică şi încăpăţînată. Îşi începe sistemul lui de şicane, adresîndu-i-se prizonierului cu „Generale Bonaparte", la care acesta îi răspunde în modul cel mai tragic cu putinţă: „*Sir*, nu mă numi astfel. În cazul în care continui să mi te adresezi aşa, e mai bine să pleci! Eu sînt Napoleon, împăratul Franţei!" Sir *Yew-ud-se-on Low*, fără să fie cîtuşi de puţin impresionat, continuă să-i reţină atenţia cu o ordonanţă a Guvernului Britanic, reglementînd natura mobilierului la care are dreptul prizonierul şi limitînd numărul aghiotanţilor la patru sau cinci. „Patru, cinci aghiotanţi pentru *mine*!" strigă Napoleon. „Pentru *mine*! În ultimul timp sub comanda mea unică erau o sută de mii de oameni şi acest englez vorbeşte de patru sau cinci aghiotanţi pentru *mine*!" În tot timpul piesei, Napoleon (care semăna foarte mult la vorbă cu adevăratul Napoleon şi ţinea tot timpul mici monologuri) era foarte pornit pe „aceşti ofiţeri englezi" şi pe „aceşti soldaţi englezi", spre marea satisfacţie a spectatorilor pe deplin încîntaţi să-l vadă pe *Low* terorizat astfel şi blestemîndu-l ori de cîte ori acesta zicea „Generale Bonaparte" (ceea ce făcea tot timpul, primind corecţia cuvenită!). Ar fi greu de spus de ce se manifestau astfel, fiindcă italienii au foarte puţine motive să-l compătimească pe Napoleon.

---

1 Ortografiere şi pronunţie voit greşită a numelui lui Sir Hudson Lowe (1769-1844), general englez, guvernator al Insulei Sfînta Elena în timpul exilului lui Napoleon (n.ed. engl.).

Piesa nu avea nici un fel de intrigă, în afară de amănuntul că un ofiţer francez, deghizat în englez, vine să-i propună prizonierului un plan de evadare. Ofiţerul fiind descoperit – însă nu înainte ca Napoleon să fi refuzat cu mărinimie să-şi fure libertatea – *Low* ordonă să fie imediat spînzurat. Ordinul a fost dat pe lungimea a două tirade care nu se mai sfîrşeau şi pe care *Low* le-a făcut nemuritoare scoţînd nişte sunete ciudate, precum „Yas!" – ca să arate că era englez – şi care au stîrnit ropote de aplauze. Napoleon a fost atît de afectat de această catastrofă, încît a leşinat acolo pe loc şi a fost dus pe braţe de alte două păpuşi. Judecînd după ceea ce a urmat, s-ar părea că nu şi-a mai revenit după şoc, fiindcă în actul următor l-am văzut întins în pat (perdelele patului erau roz şi albe), într-o cămaşă curată, iar o doamnă îndoliată a adus doi copilaşi care au îngenuncheat lîngă marginea patului, în timp ce împăratul se sfîrşea în chip decent, ultimele cuvinte de pe buzele sale fiind *Vatterlo*, *Vatterlo*.

Totul a fost de un ridicol de nedescris. Cizmele lui Bonaparte, de pildă, scăpaseră de sub orice control şi făceau fel de fel de minunăţii, de capul lor, se îndoiau, ajungeau sub masă, se bălăbăneau în aer, alteori alunecau cu el cu tot, în giumbuşlucuri depăşind orice închipuire omenească – toate acestea se întîmplau cînd Napoleon era în toiul vreunei tirade – nenorociri care erau redate nu mai puţin absurd prin neclintita melancolie zugrăvită pe faţa-i. Ca să pună capăt unei întrevederi cu *Low*, a trebuit să se ducă la o masă, să citească într-o carte. A fost momentul cel mai frumos din spectacol: să-i fi văzut corpul aplecat peste volum, ca o limbă de încălţat, din aceea cu coadă, şi cu ochii săi melancolici fixaţi cu încăpăţînare în stal! A fost extraordinar de bine şi la sfîrşit, cînd zăcea în pat: la cămaşă avea un guler imens, iar mînuţele şi le ţinea pe cuvertură. Tot aşa era şi

doctorul Antommarchi[1], interpretat în piesă de o păpuşă cu un păr lung şi lins, ca al lui Mawworm[2], care, fiindcă i se încîlciseră sforile, tot dădea tîrcoale deasupra sofalei, ca un vultur, şi împărţea sfaturi din aer. Era aproape tot atît de bun ca şi *Low*, însă acesta nu avea egal: o brută, un tîlhar sadea, mai presus de orice îndoială. *Low* a fost grozav mai ales la sfîrşit, cînd, auzindu-i pe doctor şi pe valet că anunţă „Împăratul e mort!", şi-a scos ceasul şi l-a întors, exclamînd cu brutalitatea care-l caracteriza, „Ha! Ha! Şase fără unspe minute! Generalul mort! Şi spionul spînzurat!" Şi cu aceasta s-a lăsat cortina, într-un adevărat triumf.

Nu există în toată Italia, aşa se zice (şi cred asta), o locuinţă mai încîntătoare decît Palazzo Peschiere sau Palatul Bălţilor cu Peşte, în care ne-am mutat imediat ce a expirat închirierea pe trei luni a „închisorii purpurii" din Albaro.

Palatul se află pe o înălţime, dincoace de zidurile Genovei, însă detaşată oarecum de oraş; este înconjurat de grădini frumoase, care fac parte din proprietate, împodobite cu statui, vaze, fîntîni, bazine de marmură, terase, alei de portocali şi de lămîi, tufe de trandafiri şi camelii. Apartamentele sînt frumoase toate prin proporţii şi decoraţiuni, însă marea sală, înaltă de peste cincisprezece metri, cu trei ferestre, dezvăluind întreaga panoramă a Genovei, spre port şi spre mare, oferă una dintre cele mai fascinante şi mai încîntătoare privelişti din lume. Ar fi greu de închipuit o casă mai veselă şi mai demnă de locuit sau un peisaj mai

1 Francesco Antommarchi, doctorul lui Napoleon în timpul exilului la Sfînta Elena; născut, ca şi împăratul, în Corsica (1780-1838) (n.a.).
2 Mawworm – personaj din piesa *Ipocritul* (adaptare după *Tartuffe* a lui Moliere) scrisă de dramaturgul irlandez Isaak Bickerstaffe (mort în 1812) (n.t.).

desfătător, la lumina zilei sau a lunii. Este mai mult un loc vrăjit dintr-o poveste orientală decît o locuință. Poți cutreiera din cameră în cameră, fără să te plictisești vreodată de nestăvilitele fantezii înșirate pe pereți și pe tavane, atît de strălucitoare în culorile lor proaspete, de parcă ar fi fost pictate ieri. Etajul, sau chiar marea sală din care se deschid alte opt camere, este destul de lung, ca o promenadă adevărată; deasupra se găsesc alte coridoare și dormitoare, pe care nu le folosim niciodată; le vizităm doar arareori și abia dacă știm drumul pînă la ele; fiecare din cele patru laturi ale clădirii privește spre un peisaj aparte. Dintre acestea, cel care se deschide din marea sală este pentru mine un adevărat vis. Mă întorc mereu, în închipuirea mea, la această priveliște, așa cum am făcut de sute de ori pe zi în liniștita realitate; și rămîn la ea, să o privesc, copleșit de aromele îmbătătoare ce se ridică din grădini peste tot în preajma mea, ca într-un adevărat vis de fericire.

Acolo jos, într-o chipeșă îngrămădire, e Genova întreagă, cu nenumăratele ei catedrale și mănăstiri, ale căror turle se avîntă spre cerul însorit; iar mai aproape, chiar acolo unde încep acoperișurile, se află parapetul unui pension de maici, construit ca o galerie prevăzută la capăt cu un drug de fier pus de-a curmezișul, unde uneori, dimineața devreme, văd un mic grup de maici acoperite cu văluri întunecate, alunecînd parcă întristate încoace și încolo și oprindu-se din cînd în cînd, ca să privească pe furiș la lumea care tocmai se trezește și de care ele nu au parte. Bătrînul Monte Faccio, cel mai luminos dintre dealuri pe vreme frumoasă, însă cel mai mohorît pe timp de furtună, se află aici, la stînga. Fortul din interiorul zidurilor (bunul rege l-a construit ca să domine orașul și să atace casele genovezilor în caz că aceștia ar fi nemulțumiți) stăpînește înălțimea din dreapta. Dincolo, în

față, se întinde marea nesfîrșită, iar linia țărmului, începînd din apropierea farului și subțiindu-se în depărtare, pînă ce devine o simplă pată în purpura orizontului, marchează frumosul drum de coastă care duce la Nisa. Grădina din apropiere, cuprinsă între acoperișuri și case, roșie toată de trandafiri și răcorită de mici fîntîni, este Acqua Sola: promenada publică, unde fanfara militară cîntă vesele melodii și unde vălurile albe se adună în grupuri compacte, în timp ce nobilimea genoveză își etalează mai degrabă veșmintele bogate și echipajele luxoase decît deplina înțelepciune. La o aruncătură de băț (cel puțin așa pare!) se vede publicul de la Teatrul de Zi: fețele spectatorilor sînt îndreptate chiar înspre noi. Dar, cum scena nu se zărește, este de-a dreptul ciudat să observi niște chipuri a căror fizionomie se schimbă brusc, fără un motiv anume, de la atenție încordată la rîs, sau, ceea ce este și mai curios, să auzi ropote de aplauze. Fiind duminică seara, se joacă piesa cea mai bună din repertoriu. Apoi soarele coboară într-o magnifică desfășurare de roșu, verde și auriu, pe care nici o pană sau pensulă nu ar putea-o zugrăvi, și, în sunetul clopotelor anunțînd slujba de seară, se lasă brusc întunericul, fără nici un fel de amurg. În Genova și pe drumurile din împrejurimi încep să pîlpîie luminile, iar farul din largul mării trimite o rază care sclipește o secundă pe fațada acestui palat ori portic și îl luminează precum strălucirea lunii țîșnită de după un nor, pentru ca apoi să-l cufunde într-un întuneric și mai adînc. Aceasta este, după cîte știu eu, singura explicație pentru care genovezii ocolesc palatul nostru după căderea întunericului, gîndind poate că e bîntuit de stafii.

Amintirile mele vor bîntui multe nopți pe acolo. Aceeași „stafie" va porni din cînd în cînd în cîte-o călătorie în

depărtări, așa cum am făcut eu într-o plăcută seară de toamnă, cînd am lăsat frumoasa Genovă ca să ajung în aerul proaspăt al dimineții la Marsilia.

Coaforul corpolent, cu papucii săi bej, ședea încă în fața prăvăliei, însă doamnele, care făceau altădată piruete în vitrină, încetaseră, cu inconstanța firească a sexului frumos, să se mai rotească și stăteau acum complet nemișcate, cu fețele îndreptate spre ungherele întunecate ale salonului, unde era imposibil să pătrundă admiratorii.

Am sosit cu vaporul de la Genova după o încîntătoare călătorie care a durat optsprezece ore, și urma să ne întoarcem acolo pe drumul de coastă, pornind de la Nisa, fiindcă nu ne mulțumeam să vedem numai din depărtare frumoasele orașe care se înalță ca niște albi ciorchini pitorești din mijlocul pădurilor de măslini, precum și dintre stîncile și dealurile de-a lungul țărmului.

Vasul cu care am pornit spre Nisa într-o seară la ora opt era foarte mic și atît de încărcat cu mărfuri, încît abia mai era loc să te miști; la bord nu se găsea nimic de mîncare sau de băut, în afară de pîine și cafea. Însă, cum trebuia să ajungem la Nisa a doua zi dimineața pe la opt, nu ne făceam griji. Deci, după ce am început să clipim la stelele luminoase de pe cer, ca răspuns la clipirea lor către noi, ne-am întors la hamacele noastre, într-o cabină aglomerată, dar răcoroasă, și am dormit duși pînă în zori.

Însă vasul nostru, fiind cea mai mică, cea mai înceată și cea mai încăpățînată ambarcațiune din cîte s-au construit vreodată, nu a ajuns în port decît pe la ora prînzului, cînd nu ne gîndeam la nimic altceva decît la masă. Aveam la bord o încărcătură de lînă. Lîna nu putea rămîne în vama de la Marsilia mai mult de douăsprezece luni în șir, fără să se plătească taxe vamale. Pentru a evita plata vămii, se obișnu-

ieşte ca lîna nevîndută să fie scoasă din vamă, cînd se apropie scadenţa celor douăsprezece luni, dusă oriunde şi adusă imediat înapoi, fiind înmagazinată ca încărcătură nouă, pentru o altă perioadă de douăsprezece luni. Această lînă, pe care o aveam noi la bord, provenea de undeva din Orient. În momentul în care am intrat în port, lîna a fost declarată produs oriental. În consecinţă, pitoreştile bărcuţe de agrement, pline cu oameni petrecîndu-şi ziua de odihnă şi care veniseră în larg să ne întîmpine, au fost somate de autorităţi să se îndepărteze de vasul nostru, iar noi am fost declaraţi în stare de carantină şi, pentru a face cunoscută situaţia aceasta întregului port, pe uriaşul catarg de pe chei a fost înălţat în mod solemn un steag mare.

Era o zi înăbuşitoare. Eram neraşi, nespălaţi, neîngrijit îmbrăcaţi, nemîncaţi şi cu greu ne putea bucura gîndul absurd de a zăcea plictisindu-ne de moarte într-un port lipsit de activitate şi cu tot oraşul privindu-ne de la o distanţă respectuoasă, în timp ce la un post de gardă de pe chei soarta noastră era discutată de către nişte bărbaţi cu favoriţi şi tricorn; îi urmăream neliniştiţi cu ajutorul ocheanelor şi-i vedeam făcînd nişte gesturi care prevesteau cel puţin o săptămînă de izolare! Dar, chiar şi în această situaţie, bravul nostru curier a reuşit să se descurce. A făcut semne cuiva (eu personal n-am văzut pe nimeni!), unuia de la hotel sau aflat *en rapport* cu autorităţile în această împrejurare deosebită. I s-a răspuns la semne şi, într-o jumătate de oră sau chiar mai puţin, de la corpul de gardă s-a auzit un strigăt puternic. Era chemat căpitanul. L-am ajutat cu toţii să coboare în barcă. Ne-am pregătit bagajele, crezînd că plecăm şi noi. Căpitanul s-a îndepărtat vîslind şi a dispărut după un chei al închisorii pentru condamnaţii la galere; curînd s-a întors foarte îmbufnat, aducînd ceva cu sine. Bravul nostru curier l-a întîmpinat

la parapetul vasului şi a luat acel ceva, el fiind adevăratul posesor. Acest ceva era un coş de papură împletită, învelit într-o ţesătură de in; în el se aflau două sticle mari de vin, un pui fript, peşte sărat, tăvălit în mujdei de usturoi, o pîine mare, vreo zece piersici şi alte cîteva fleacuri. După ce ne-am ales propriul dejun, bravul nostru curier a invitat pe cîţiva aleşi să se bucure de aceste aperitive, asigurîndu-i că nu trebuia să se abţină din motive de pudoare, fiindcă va comanda un al doilea coş, care va fi furnizat pe cheltuiala lor. Ceea ce a şi făcut – nu se ştie cum – şi căpitanul a fost din nou chemat, din nou s-a îmbufnat şi s-a reîntors cu un alt coş, asupra căruia nepreţuitul meu ajutor a oficiat ca şi înainte, tăind carnea cu un briceag ceva mai mic decît o sabie romană.

Întregul grup de la bordul vasului s-a mai înveselit după primirea acestor provizii neaşteptate, însă nimeni nu s-a înveselit atît de tare precum un francez scund şi vorbăreţ, care s-a îmbătat în cinci minute, şi un *capuccino* viguros, care le plăcea tuturor şi care era unul din cei mai buni călugări din lume, sînt convins de asta.

Călugărul era un bărbat frumos, de vreo cincizeci de ani, cu o înfăţişare deschisă şi cu o bogată barbă castanie care i se revărsa pe piept. A venit la noi mai devreme dimineaţa şi ne-a întrebat dacă eram siguri că vom ajunge la Nisa pe la unsprezece, explicîndu-ne că voia să ştie acest lucru neapărat, întrucît urma să ţină o slujbă la acea oră şi trebuia, deci, să se îngrijească de prescură şi să postească. Dar, dacă nu era nici o speranţă să fim acolo la timp, putea lua micul dejun imediat. Ne-a comunicat toate acestea avînd impresia că viteazul nostru curier era căpitanul vasului şi avea toate motivele, fiindcă acesta arăta a căpitan mai mult decît oricare altul de la bord! Primind asigurări că vom ajunge în port la timp, a

ţinut post şi, pe cînd postea, se adresa tuturor cu mult farmec şi bună dispoziţie; răspundea la glumele făcute pe socoteala călugărilor cu glume pe seama mirenilor şi se făIea, călugăr fiind, că avea curajul să se prindă cu oricine că ridică doi dintre cei mai voinici bărbaţi aflaţi la bord, unul după altul, cu dinţii, şi că-i poartă de-a lungul punţii. Nimeni nu i-a dat prilejul, dar îndrăznesc să spun că ar fi făcut-o: avea o statură impunătoare şi demnă de admirat, chiar în straiele lui de *capuccino*, care sînt tare urîte şi dizgraţioase.

Toate acestea l-au amuzat grozav pe francezul vorbăreţ, care, te miri cum, a început să-l trateze cu multă condescendenţă pe călugăr, părînd să-l compătimească ca pe unul care, născut francez, a fost lovit de o soartă ingrată. Deşi aerul lui protector era acela pe care îl poate avea şoarecele faţă de leu, francezul avea o părere foarte bună despre propria sa bunăvoinţă şi, înfierbîntat de acest sentiment, se ridica nitam-nisam pe vîrful picioarelor şi-i ardea călugărului una în spate.

Cînd au sosit coşurile cu merinde, fiind prea tîrziu pentru predică, călugărul s-a pus vîrtos pe treabă, înfulecînd cu rîvnă din carnea rece şi din pîine şi dînd pe gît cîte o duşcă serioasă de vin, după care s-a pus pe fumat ţigări de foi şi pe prizat tutun, susţinînd în acelaşi timp o conversaţie neîntreruptă, însoţită cu gesturi largi. Din cînd în cînd se repezea la parapetul vasului ca să strige la cineva de pe chei că trebuia să iasă într-un fel sau altul din carantină, întrucît trebuia să participe la o procesiune religioasă care urma să aibă loc chiar în după-amiaza aceea. După aceasta venea înapoi, rîzînd cu gura pînă la urechi, bine dispus, în timp ce francezul îşi încreţea faţa mică în zeci de mii de cute şi se tot minuna cît de hazliu şi ce băiat de treabă era călugărul! După un timp, căldura soarelui de afară şi vinul dinăuntru l-au toropit pe francezul nostru. Astfel că, în toiul patronajului

acordat uriașului său protejat, s-a întins printre baloturile de lînă și a început să sforăie.

Trecuse de ora patru cînd am fost, în fine, eliberați. Francezul murdar și plin de scame de lînă mai dormea încă; călugărul, însă, a coborît pe țărm. Imediat după ce ni s-a dat drumul, ne-am grăbit cu toții care încotro, să ne spălăm și să ne îmbrăcăm, ca să apărem decenți la procesiune. N-am mai văzut nici urmă de francez pînă cînd ne-am oprit într-un loc pe strada principală, pe unde avea să treacă procesiunea; francezul tocmai se strecura într-un loc mai în față. Era îmbrăcat cu multă grijă; renunțase la hăinuța pe care o purtase pe vas, ca să etaleze acum o tunică de catifea cu dungi late, presărată peste tot cu steluțe. S-a strecurat în primul rînd de spectatori, cu intenția vădită de a-l păpăci pe călugăr atunci cînd avea să treacă pe acolo.

Procesiunea era foarte lungă și se compunea dintr-un imens număr de oameni împărțiți în grupuri mici, fiecare grup cîntînd în legea lui și fără să-i pese de ceilalți, rezultatul fiind o adevărată hărmălaie. Se aflau acolo îngeri, cruci, Fecioare purtate pe niște platforme înconjurate de cupidoni, coroane, sfinți, cărți de rugăciune, soldați, lumînări, călugări, călugărițe, relicve, demnitari ai bisericii, purtînd pălării verzi sau pășind sub umbrele roz, și, ici și colo, un fel de felinare sfinte, ridicate pe cîte o prăjină. I-am căutat cu nerăbdare pe *capuccini* și deodată i-am văzut apropiindu-se într-un grup compact, în sutanele lor maronii și cu funii la cingătoare.

L-am observat pe micul francez chicotind de unul singur la ideea că, atunci cînd călugărul de pe vas îl va vedea îmbrăcat în haina aceea minunată, va exclama în sinea lui: „Cerule mare, bărbatul ăsta distins este chiar protectorul meu!“ și va fi cuprins de tulburare. Dar, ce să vezi! Niciodată n-a fost francezul mai decepționat ca acum!

Prietenul nostru *capuccino* înainta cu braţele încrucişate, privind drept în ochii micuţului francez, cu o indiferenţă plină de bunăvoinţă, fără să arate nici cea mai mică urmă că l-ar cunoaşte ori că s-ar amuza şi neavînd nici cea mai palidă amintire a pîinii, cărnii, vinului şi a ţigărilor de foi. „*C'est lui-même*"[1], l-am auzit pe micul francez exclamînd cu oarecare îndoială. Da, era chiar el! Nu era nici fratele lui, nici nepotu-său. Era el, în carne şi oase! Păşea cu mare demnitate, fiind unul dintre superiorii ordinului. Nimic nu era mai izbutit decît felul contemplativ în care îşi întîrzia privirea placidă asupra noastră, tovarăşii lui de mai înainte, de parcă nu ne-ar fi văzut niciodată în viaţa lui, aşa cum nu ne vedea nici acum. Francezul, cam umilit, şi-a scos în cele din urmă pălăria, însă călugărul a trecut liniştit mai departe, cu aceeaşi seninătate imperturbabilă, iar haina lui cu dungi late a dispărut în mulţime şi nu s-a mai văzut.

Procesiunea s-a încheiat cu o salvă de muschete care a făcut să zăngăne toate geamurile din oraş. În după-amiaza următoare am pornit înapoi spre Genova, pe vestitul drum de pe coasta Mediteranei.

Un *vetturino*[2], pe jumătate francez, pe jumătate italian, şi-a luat răspunderea să ne ducă pînă la Genova în trei zile în trăsura lui mică şi zgomotoasă, trasă de doi telegari. Era un tip flegmatic, plăcut la înfăţişare şi ale cărui înclinaţii spre voie bună şi cîntat nu cunoşteau limite, firește, atîta vreme cît totul mergea strună. Cît timp lucrurile au mers ca pe roate, a avut cîte un cuvînt, cîte un zîmbet şi cîte o şfichiuitură de bici pentru toate fetele de ţărani întîlnite în drum, trezind cu cîte-un crîmpei din *Sonnambula* toate ecourile. Cît timp totul

1 E chiar el (franc.).
2. Birjar (ital.).

a fost perfect, am trecut prin sătuleţele din drum însoţiţi de zornăitul clopoţeilor de la cai şi al inelelor din urechile vizitiului nostru: un adevărat meteor de galanterie şi bună dispoziţie. Dar l-am putut vedea şi într-o altă ipostază, cu totul opusă celei dintîi, cînd, la un moment dat al călătoriei, am ajuns într-un loc îngust, unde drumul era blocat de o căruţă sfărîmată. A început atunci să-şi smulgă părul din cap, de parcă cele mai cumplite dezastre s-ar fi abătut asupră-i. Înjura pe franţuzeşte, se ruga pe italieneşte şi se agita încolo şi încoace, bătînd furios cu piciorul în pămînt, cuprins fiind de disperare. În jurul căruţei s-au adunat mai mulţi vizitii şi oameni cu catîri şi, în cele din urmă, un bărbat cu o sclipire deosebită a minţii a propus să se facă un efort comun ca să se elibereze calea – o idee care, sînt convins, nu i-ar fi trecut niciodată prin cap prietenului nostru, chiar dacă ar fi fost să rămînem acolo pînă azi. Treaba s-a făcut fără vreo cheltuială de muncă prea mare, însă, la fiecare întrerupere a lucrului, mîinile omului nostru se încolăceau din nou în păr, de parcă n-ar fi existat nici o rază de speranţă care să-l lumineze în nenorocire. În momentul în care s-a urcat din nou pe capră şi am pornit iarăşi la drum, gonind nebuneşte în josul dealului, veturinul s-a reîntors la *Sonnambula* lui şi la fetele de ţărani, ca şi cum nici o nenorocire de pe lume n-ar fi putut să-l întristeze.

Farmecul frumoaselor oraşe şi sate de pe acest splendid drum dispare aproape complet cînd intri în ele, fiindcă multe din acestea au un aspect cu totul mizerabil; străzile sînt strîmte, întunecate şi murdare, locuitorii sînt slăbănogi şi slinoşi, iar bătrînele, scofîlcite şi cu părul lor cărunt şi sîrmos încolăcit pe creştetul capului, într-un coc ca o perniţă, pe care duc greutăţile, sînt atît de urîte, fie aici, de-a lungul

Rivierei, fie la Genova, încît, torcînd în pragurile întunecate ale caselor ori bîrfind pe la colţuri, seamănă cu nişte vrăjitoare cărora le lipsesc doar măturile, dat fiind că, în mod sigur, nu au nici un alt instrument de făcut curăţenie. Nici burdufurile din piele de porc, folosite de obicei pentru păstrarea vinului, atîrnate la soare peste tot, nu au un efect ornamental prea mare, deoarece au întotdeauna forma unor porci adevăraţi, umflaţi, cu capetele şi picioarele tăiate, legănîndu-se de propriile lor cozi.

Altfel, cînd te apropii de aşezări şi le vezi cuibărindu-se cu mănunchiurile lor de acoperişuri şi turle printre pomii de pe coastele abrupte de deal, ori la ţărmul unor splendide golfuri, orăşelele sînt absolut încîntătoare. Pretutindeni creşte o vegetaţie luxuriantă, iar palmierii constituie pentru noi un lucru inedit în aceste peisaje neaşteptate. La San Remo – un loc cu adevărat extraordinar, construit pe nişte arcade, încît se poate hoinări pe sub întregul oraş – se găsesc frumoase terase-grădini. În alte orăşele poţi auzi peste tot ciocanele constructorilor de vase, după cum poţi vedea meşterii făurind mici ambarcaţiuni chiar pe plajă. Unele golfuri sînt atît de largi, încît ar putea adăposti toate flotele Europei. Fiecare grup de case arată, văzut din depărtare, ca o îngrămădire de forme pitoreşti şi pline de fantezie.

Drumul însuşi oferă călătorului noi frumuseţi în fiecare moment: se avîntă cînd sus, deasupra mării sclipitoare ce-şi sparge valurile de ţărmul stîncos, cînd jos, la marginea vreunui golf, cînd traversează albia tăiată în stîncă de vreun rîu de munte, cînd coboară pînă la plajă, cînd şerpuieşte printre stîncile crăpate şi multicolore şi cînd este mărginit de turnuri solitare, năruite, din cele rămase dintr-un sistem de fortificaţii ridicat pe vremuri ca să apere coasta de invazia

corsarilor berberi. Cînd aceste atracţii, oferite de peisajul de-a lungul drumului, iau sfîrşit, ne continuăm călătoria pe un ţărm întins spre Genova, printr-un lung şir de suburbii, iar diferitele privelişti dezvăluite de frumosul oraş-port ne trezesc din nou interesul, împrospătat cu fiecare casă de la marginea căii, veche, imensă şi locuită doar pe jumătate. Apogeul este atins cînd ajungem la porţile oraşului: aici Genova ni se înfăţişează în faţa ochilor în toată splendoarea ei, cu frumosul port şi dealurile înconjurătoare.

SPRE PARMA, MODENA ŞI BOLOGNA

Am părăsit Genova la 6 noiembrie, avînd ca destinaţie o mulţime de locuri (printre ele şi Anglia). Mai întîi am pornit spre Piacenza, în *coupé*-ul unui vehicul foarte asemănător cu o căruţă mare, împreună cu bravul nostru curier şi cu o doamnă însoţită de un dulău cît toate zilele, care a lătrat lugubru toată noaptea, la intervale regulate. Era multă umezeală, frig şi întuneric şi călătoream cu o viteză care abia atingea patru mile pe oră, fără să ne oprim să mai gustăm cîte ceva. În dimineaţa următoare, pe la orele zece, fiind la Alessandria, am fost înghesuiţi într-o altă diligenţă (al cărei interior ar fi fost neîncăpător chiar şi pentru o muscă) împreună cu un preot foarte bătrîn, un tînăr iezuit (însoţitorul său, care ducea breviarele şi alte cărţi pe care le aveau cu ei şi care, în efortul de a se urca în diligenţă, se alesese cu o crăpătură prin care, între ciorapul negru şi pantalonii negri, se vedea o fîşie de carne roză, ceea ce mi-a amintit de Hamlet în iatacul Ofeliei, numai că la acesta crăpătura se vedea la ambele picioare), un *avvocato* provincial şi, în fine, un domn cu un nas roşu: un nas cu un luciu neobişnuit şi ciudat, cum n-am mai văzut vreodată la vreun pămîntean. Aşa am călătorit pînă la patru după-amiază; drumurile erau foarte proaste, iar diligenţa foarte înceată. Colac peste pupăză, pe bătrînul preot îl încer-

cau niște dureri la picioare, așa încît la fiecare zece minute scotea cîte un răcnet teribil, de trebuia scos afară prin eforturile reunite ale întregii companii. Durerile bătrînului și starea drumurilor constituiau subiectul principal de conversație. Așa că, după-amiază, aflînd eu că din *coupé* au coborît doi pasageri și că s-a urcat unul singur (un tip din Toscana, monstruos de urît și cu o imensă mustață roșcată, care nici nu se vedea în întregime cînd își punea pălăria), am profitat de ocazie și am continuat călătoria alături de el (fiind foarte dornic de conversație și plin de bună-dispoziție) pînă aproape de ceasurile unsprezece seara, cînd vizitiul ne-a adus la cunoștință că nici nu se gîndește să meargă mai departe și, în consecință, am făcut popas într-un loc numit Stradella.

Hanul era, de fapt, o serie de galerii ciudate, împrejmuind o curte în care se înghesuiau claie peste grămadă diligența noastră, două-trei căruțe și o mulțime de orătănii laolaltă cu o stivă de lemne de foc, încît nu mai puteai ști care-i pasăre și care vehicul. Un bărbat adormit, purtînd o torță ce abia pîlpîia, ne-a condus într-o cameră mare și friguroasă, cu două paturi extrem de largi, aranjate pe un fel de mese de brad imense. În mijlocul camerei, pe dușumeaua goală, era o altă masă de brad de dimensiuni asemănătoare; mai erau patru ferestre și două scaune. Cineva mi-a spus că acolo voi înnopta și timp de jumătate de oră m-am plimbat încoace și încolo prin ea, uitîndu-mă pe rînd la tipul din Toscana, la bătrînul preot, la preotul cel tînăr și la *avvocato* (Nas-Roșu locuia chiar în acest orășel și se dusese acasă), care ședeau pe paturi și se holbau la rîndul lor la mine.

Ciudățenia cam plicticoasă a acestei stări de fapt a fost întreruptă de o comunicare venită din partea neprețuitului meu curier (care în tot timpul acesta gătise), potrivit căreia

cina era gata; ne mutăm deci în camera preotului (camera alăturată, la fel cu a mea). Primul fel: varză fiartă, cu o mare cantitate de orez, într-un castron plin cu apă clocotită și aromată cu brînză. Este atît de fierbinte și noi sîntem atît de înghețați, încît ni se pare grozavă. Felul doi: cîteva bucățele de carne friptă și rinichi de porc. Trei: două păsări rumenite. Patru: doi curcănei rumeniți. Cinci: o fiertură de usturoi înăbușită, un fel de ciuperci și nu mai știu ce, după care distracția se încheie.

Înainte de a mă așeza pe pat în camera mea, ca să constat că este cea mai umedă dintre toate, ușa se deschide și în mijlocul unei mari cantități de vreascuri, își face apariția bravul meu curier: seamănă cu Pădurea Birnam[1] plecată iarna la plimbare. Cît ai clipi, curierul aprinde grămada de vreascuri, apoi scoate la iveală o butelcă de brandy tare; sticla aceasta îi ține tovărășie în toate anotimpurile, iar acum e plină cu cea mai pură *eau de vie*[2]. După ce a săvîrșit această mare ispravă, se retrage să se odihnească și îl aud după aceea, timp de o oră și, de fapt, pînă ce adorm, făcînd glume în vreun cotlon (pe cît se pare, chiar sub camera mea), unde fumează țigări de foi cu un grup de prieteni foarte intimi. Este prima oară că intră în casa aceasta, dar n-are importanță: pretutindeni îi cunoaște pe toți și se împrietenește cu oricine în mai puțin de cinci minute; cu siguranță că și aici și-a atras, între timp, devotamentul entuziast al întregului local.

Toate acestea se întîmplă la orele douăsprezece noaptea. La patru dimineața, curierul este din nou în picioare, mai proaspăt decît un trandafir abia înflorit; aprinde focul fără să

1 Amintită în tragedia *Macbeth* de Shakespeare. Macbeth avea să fie învins cînd Pădurea Birnam se va fi pus în mișcare (n.t.).
2 Rachiu (franc.).

aibă nici cea mai mică aprobare din partea proprietarului, scoate la iveală căni mari cu cafea clocotită, cînd alţii nu capătă decît apă rece, şi se duce pe ulițele cufundate încă în întuneric, strigînd în gura mare că vrea lapte proaspăt, cu speranţa că cineva care are vacă se va trezi şi-i va da. În timp ce caii „vin acuşi", mă plimb şi eu afară, prin tîrg. Totul pare să se reducă la o *piazza* mică; printre arcade suflă un vînt rece şi umed, care bate cînd într-o direcţie, cînd în alta, după program parcă. Este o beznă de-ţi bagi degetele în ochi şi plouă încontinuu cu găleata; dacă aş veni a doua zi, nu aş mai recunoaşte locul, dar să mă ferească Cerul să mai ajung vreodată pe aici!

Cam într-o oră sosesc şi caii. În acest răstimp, vizitiul blestemă de mama focului, trăgînd uneori înjurături creştine, alteori păgîne. Cîteodată, cînd înjurătura este mai lungă şi compusă, începe cu creştinii şi încheie cu păgînii. Sînt trimişi mesageri, nu atît după cai, cît mai ales unii după alţii. Primul care s-a dus să-i aducă nu se mai întoarce deloc şi toţi ceilalţi fac la fel. După un timp, îşi fac apariţia caii, înconjuraţi de toţi mesagerii: unii îi îndeamnă cu picioarele, alţii îi trag de dîrlogi şi toţi îi suduie în cor. Apoi preotul bătrîn, preotul cel tînăr, *avvocato*, tipul din Toscana, cu toţii ne reluăm locurile în diligenţă. Voci adormite, de pe la uşile bordeielor, din diferite părţi ale curţii, se aud strigînd, *Addio, corriere mio! Buon'viaggio, corriere!* Cu un rînjet monstruos, curierul răspunde într-un mod asemănător acestor demonstraţii de afecţiune, în timp ce noi ne îndepărtăm, zdravăn hurducaţi prin noroi.

La Piacenza, care se află la o depărtare de patru sau cinci ore de hanul din Stradella, am tras chiar în faţa hotelului, de unde micul nostru grup s-a împrăştiat cu deosebite manifestări de prietenie din partea tuturor. Înainte de a fi parcurs

jumătatea străzii, bătrînul preot a fost apucat din nou de dureri, aşa încît tînărul preot, după ce a aşezat legătura de cărţi pe o treaptă de la o uşă, s-a apucat să frece cu multă sîrguinţă picioarele bătrînului. Clientul avocatului îl aştepta pe acesta la poarta grădinii şi l-a sărutat pe fiecare obraz cu un pupat răsunător, încît tare mi-e teamă că ori are un proces foarte greu, ori o pungă cam slab garnisită. Domnul din Toscana şi-a pus o ţigară de foi în gură şi s-a depărtat agale, ducîndu-şi pălăria în mînă, ca să poată să-şi răsucească mai bine capetele zbîrlite ale mustăţilor. Cît despre bravul meu curier, în timp ce făcea cu mine cîţiva paşi, ca să vedem ce-i în jur, a început deîndată să mă întreţină cu viaţa intimă şi afacerile de familie ale oamenilor din grupul care tocmai se risipise.

Piacenza este un oraş vechi, decăzut şi mohorît. Un loc părăsit, singuratic, năpădit de iarbă, cu fortificaţiile căzute în ruină. Tranşeele, umplute pe jumătate cu pămînt, au fost transformate în păşuni rău mirositoare pentru vacile jigărite care hoinăresc de colo-colo; străzi cu tot felul de case sumbre, părînd să se încrunte la cele de peste drum. Prin tot oraşul cutreieră cei mai adormiţi şi mai jerpeliţi dintre soldaţi, aflaţi sub dublul blestem al leneviei şi al sărăciei şi îmbrăcaţi în nişte uniforme boţite în fel şi chip; prin şanţuri se joacă cei mai murdari dintre copii, cu nişte jucării improvizate (adică porci şi noroi); cîinii cei mai slăbănogi hoinăresc printre cele mai întunecoase arcade, căutînd necontenit ceva de mîncare, fără rezultat, pare-se. Un palat misterios şi solemn, păzit de două statui gigantice, geniile gemene ale locului, tronează cu gravitate în mijlocul oraşului adormit. Regele cu picioarele de marmură, care prospera în timpul celor o mie şi una de nopţi, ar putea trăi

mulţumit în acest palat, fără să aibă vreodată puterea de a ieşi pînă afară, ca să-şi contemple regatul.

Cît de ciudată este senzaţia de moleşeală, pe jumătate dureroasă, pe jumătate voluptoasă, care te cuprinde cînd cutreieri prin aceste locuri adormite şi lîncezind la soare! Parcă fiecare dintre orăşelele mucegăite, triste şi uitate de Dumnezeu din cîte se află în lumea largă se întrece să fie culmea. Oprindu-mă pe o ridicătură de pămînt, unde pe vremuri se afla un bastion, iar pe timpul stăpînirii romane o fortăreaţă vuind de forfotă, am devenit brusc conştient de ceea ce nu cunoscusem niciodată pînă atunci: ce înseamnă să fii leneş! Veveriţele, cu siguranţă, se simt la fel cînd se retrag sub acoperămînt în vizuina lor; tot aşa broasca ţestoasă, înainte de a dispărea cu totul în carapace. Am impresia că ruginesc. Că orice încercare de a gîndi este însoţită de un scrîşnet îngrozitor. Că nimic nu-i de făcut ori necesar. Că nu există nici dezvoltare a omenirii, nici mişcare, nici efort şi nici progres, de orice fel. Că întreaga maşinărie s-a oprit aici acum cîteva secole şi s-a întins la odihnă pînă la ziua Judecăţii de Apoi.

Nici vorbă, însă, de aşa ceva, cît timp mai trăieşte bravul meu curier! Priviţi-l cum, părăsind Piacenza, în huruitul şi clătinarea celei mai înalte diligenţe din cîte s-au văzut vreodată, se uită prin fereastra din faţă de parcă s-ar zgîi peste un gard de grădină, în timp ce surugiul – o esenţă concentrată a tuturor jerpeliţilor din Italia – se opreşte pentru o clipă din sporovăială ca să atingă borul pălăriei, în semn de salut adresat unei mici Sfinte Fecioare cu nasul ciopîrţit şi cu nimic mai puţin jerpelită decît el, pusă în raclă la ieşirea din oraş.

La Genova şi prin împrejurimi, viţa de vie este întinsă pe nişte grătare fixate de pari groşi, care sînt oricum, numai

pitorești nu. Prin aceste locuri însă, vița se împletește în jurul pomilor, tîrîndu-se în voie printre gardurile vii; viile sînt pline de pomi, plantați îndeobște în acest scop, fiecare avînd propria-i viță încolăcită și făcută ciorchine în juru-i. În această perioadă, frunzele de viță sînt colorate în cele mai luminoase nuanțe de auriu și roșu: nicăieri n-am văzut ceva mai încîntător și mai grațios. Pe mile întregi, drumul șerpuiește prin astfel de forme și culori. Ghirlandele sălbatice, împletiturile elegante, coroanele și cununile de toate felurile, țesăturile de vis, aruncate peste pomii încărcați, făcîndu-i în joacă prizonieri: toate sînt atît de neașteptate! Și din nou un lung, lung șir de pomi înlănțuiți în ghirlande nesfîrșite, ca și cum s-ar fi prins unul de altul într-un dans de-a lungul cîmpului!

Parma are străzi vesele și interesante – lucru neașteptat pentru un oraș italienesc – și, prin urmare, nu se aseamănă cu multe alte localități mai puțin însemnate. Priveliștea e aceeași, în afară de *piazza* retrasă, unde se află într-o bogată și magnifică armonie catedrala, baptisteriul și campanila: niște edificii vechi, de un cafeniu sumbru, împodobite cu numeroși monștri grotești și creaturi de basm cioplite în marmură și în piatră roșie. Tăcuta lor prezență era tulburată, cînd le-am văzut eu, doar de ciripitul păsărelelor fără număr care zburau din crăpăturile de piatră și din ungherele clădirilor unde își făcuseră cuiburile. Se zbenguiau, avîntîndu-se din umbra rece a templelor durate de om în eterul însorit al Cerurilor. Nu tot așa făceau și adoratorii dinăuntru, care ascultau psalmodierile somnoroase, se închinau la icoanele luminate de lumînări, ori șopteau cu capetele plecate în confesionalele întunecoase, asemenea celor pe care-i lăsaserăm la Genova și în alte părți.

Picturile deteriorate, ori mutilate chiar, cu care este împodobită catedrala au, după părerea mea, darul să-l întristeze și să-l descurajeze pe privitor. Este mai mare jalea să vezi operele de artă – o fărîmă din sufletul pictorilor – pierind, muritoare ca și oamenii. Catedrala din Parma este îmbibată de mirosul de mucegai provenind de la frescele pictate de Coreggio, care putrezesc în cupolă. Numai Cerul știe cît de frumoase au fost odată. Cunoscătorii cad și acum în extaz cînd le privesc, însă labirintul de brațe și de picioare, grămezile de mădulare scurtate, răsucite, amestecate într-un adevărat talmeș-balmeș în aceste fresce, nu și l-ar fi putut imagina nici măcar un chirurg care a înnebunit și a fost cuprins de cel mai sălbatic delir.

Tot aici se găsește o catedrală subterană, extrem de interesantă: tavanul se sprijină pe stîlpi de marmură, în spatele fiecăruia aflîndu-se cel puțin un cerșetor la pîndă – fără a mai menționa că tot aici ies la iveală, șchiopătînd, ca să cerșească, mulți bărbați și femei cu mîinile sau picioarele răsucite, ori cu fălcile clămpănind întruna, cu gesturi de paralitici, cu firi idioate, sau cu o altă tristă infirmitate, așa încît, dacă frescele ruinate din catedrala de sus s-ar anima dintr-o dată și ar coborî aici, cu greu ar putea să producă o confuzie mai mare ori o desfășurare mai năucitoare de brațe și de picioare schiloade.

De asemenea, aici se află monumentul lui Petrarca, baptisteriul cu frumoasele-i arcade și imensa cristelniță și o galerie cu niște picturi cu adevărat remarcabile (unele din ele fiind copiate chiar atunci de cîțiva artiști cu fețe părăoase și cu niște bonete de catifea gata să le cadă de pe cap). Mai este și Palatul Farnese, care oferă unul dintre cele mai triste spectacole de paragină din cîte s-au văzut vreodată: un teatru grandios, vechi, mohorît, ce stă să se prăbușească-n ruină.

Este o construcție mare, din lemn, în formă de potcoavă; locurile din stal sînt aranjate în plan roman; deasupra lor, în chip de loji, se află niște adevărate camere mari și îmbîcsite în care ședeau odinioară nobilii, retrași în propriul lor orgoliu. Nimeni nu cunoaște mai bine decît viermii dezolarea ce a cuprins acest teatru, mărită în fantezia celui ce îl privește de nobila și vesela lui menire, apusă acum. Au trecut o sută zece ani de cînd aici nu s-a mai jucat nici o piesă. Prin găurile din tavan străluceşte cerul de afară; lojile, locuite numai de șobolani, se prăbușesc și dispar; umezeala și mucegaiul mînjesc culorile șterse și umplu panourile cu hărți spectrale; acolo unde odată se aflau ghirlandele bogate ale avanscenei, atîmă acum zdrențe subțiri; scena este atît de putredă, încît peste ea s-a pus o podișcă îngustă de lemn, altfel vizitatorul s-ar prăbuși în adîncul întunecos de sub el.

Dezolarea și decăderea acestui loc impresionează. Aerul are miros de mucegai și gust de țărînă; orice sunet rătăcit din exterior, care se strecoară înăuntru cu vreo rază de soare răzlețită și ea pe aici, este înăbușit și grav; viermii, larvele și putregaiul au schimbat suprafața lemnului tot așa cum timpul încrețește și înăspreşte pielea netedă. Dacă stafiile joacă în piese, atunci cu siguranță că apar pe această fantomatică scenă.

Cînd am intrat în Modena, era o vreme cu adevărat superbă, ceea ce mai înveselea obscuritatea sumbrelor colonade care însoțesc strada principală pe ambele părți, cerul luminos și de un albastru minunat dîndu-le un aspect reconfortant și agreabil. Am trecut din splendoarea zilei în întunericul unei catedrale în care tocmai se făcea slujba mare; lumînările abia ardeau, oamenii îngenuncheau în fața feluritelor moaște, iar preoții îngînau obișnuitul cînt, cu vocea lor caracteristică:

slabă, monotonă, tărăgănată şi tristă.

Tocmai mă gîndeam la cît de ciudat este să regăsesc în fiecare din aceste oraşe adormite aceeaşi inimă bătînd cu aceeaşi pulsaţie monotonă, cînd, ieşind pe o altă uşă, am fost brusc speriat de moarte de un sunet strident de trîmbiţă. Imediat, de după colţ a apărut în goana cailor o trupă de dresori de cai, venind tocmai de la Paris. Au defilat pe sub ziduri, deranjînd cu tropotul sec al copitelor grifonii, leii, tigrii şi alţi monştri din piatră şi marmură care decorează exteriorul catedralei. În fruntea lor călărea un nobil impunător, cu o groază de păr pe cap şi fără pălărie, purtînd un stindard pe care scria: MAZEPPA! ASTĂ – SEARĂ! Urma un şef mexican cu o măciucă grozavă, în formă de pară, pe care o ţinea pe umăr, ca Hercule. Apoi veneau şase sau opt care romane, fiecare ducînd o frumoasă doamnă costumată într-o fustiţă extrem de scurtă şi cu ciorapi strînşi pe pulpe, nefiresc de roz, care stătea mîndră în car şi arunca priviri înflăcărate mulţimii. Printre spectatori domnea o nelinişte latentă, pe care nu mi-am putut-o explica pînă ce, carele fiind deschise în spate, am observat imensa greutate cu care picioarele roz îşi menţineau perpendicularitatea pe pavajul bolovănos al oraşului. Procesiunea era încheiată de cîteva zeci de războinici fioroşi de mai multe neamuri, călărind doi cîte doi şi privind de sus paşnica populaţie a Modenei; totuşi, aceştia consimţeau din cînd în cînd să-şi arate mărinimia, împrăştiind printre spectatori afişe scrise de mînă. După ce s-au foit încoace şi încolo printre lei şi tigri, proclamînd cu sunete de trîmbiţă distracţia din seara aceea, toată procesiunea s-a strecurat mai departe prin capătul celălalt al pieţii, lăsînd în urmă o plictiseală reînnoită şi mult sporită.

După ce procesiunea a trecut, țipătul trompetei s-a pierdut în depărtare și coada ultimului cal a dispărut după colț, cei care ieșiseră din catedrală să caște ochii la actori au intrat din nou înăuntru. O bătrînă doamnă, îngenuncheată chiar lîngă ușă, văzuse totul de acolo fără să se mai ridice și se arătase tot timpul extrem de curioasă. S-a întîmplat să-i surprind privirea tocmai cînd era în culmea curiozității, spre confuzia reciprocă a amîndurora. Cu toate acestea, și-a ascuns repede stînjeneala, făcîndu-și cruce cu pioșenie și plecîndu-se cît era de lungă, cu fața în jos, înaintea unei statuete împodobite cu o fustiță plină de fantezie și cu o coroniță aurită, care se asemăna atît de mult cu dansatoarele din alai, încît se prea poate ca femeia să fi considerat spectacolul de afară ca fiind o viziune cerească. Oricum, admițînd că i-aș fi fost părintele confesor, i-am iertat interesul pe care i-l stîrnise circul.

În catedrală se mai afla și un bătrîn mic de statură, cu ochi aprigi și adus dintr-un umăr, care mi-a luat în nume de rău faptul că nu mă interesa deloc să văd căldarea (păstrată într-un turn vechi) cucerită de locuitorii Modenei de la cei din Bologna în secolul al patrusprezecelea, o căldare pentru care s-a făcut război și căruia Tasso i-a dedicat un poem eroicomic și cîte altele. Mulțumindu-mă, cu toate acestea, să privesc turnul pe dinafară și să mă delectez, în închipuire, cu căldarea dinăuntru și preferînd să-mi petrec timpul la umbra înaltei campanile și prin jurul catedralei, mărturisesc că nici în momentul de față nu am vreo cunoștință personală despre susnumita căldare.

Am ajuns, așadar, la Bologna înainte ca bătrînul cel mic de stat (sau ghidul turistic) să fi putut confirma că am parcurs măcar jumătate din minunile Modenei. Însă nu există plăcere mai mare pentru mine decît să las în urmă peisagii

noi ca să întîlnesc altele şi mai noi şi, mai mult decît atît, mă cuprinde un fel de stare ciudată cînd e vorba de vederi decupate, uscate şi dictate, încît mi-e tare teamă că am să păcătuiesc în acelaşi mod faţă de astfel de ghizi autorizaţi în orice alt loc pe care-l voi vizita.

Acestea fiind zise, duminica următoare, dimineaţa, mă plimbam printre impunătoarele morminte şi colonade din frumosul cimitir din Bologna, în tovărăşia unui grup de ţărani şi escortat de un mic *cicerone* din acest oraş, care era peste măsură de preocupat să salveze onoarea locului şi să-mi distragă atenţia de la monumentele urîte, în timp ce nu contenea să le ridice în slăvi pe cele frumoase. Văzîndu-l pe acest omuleţ (bine dispus şi cu chipul numai dinţi şi ochi strălucitori) că privea melancolic la un anumit loc acoperit cu iarbă, l-am întrebat cine-i înmormîntat acolo. „Oameni sărmani, *signore*", mi-a răspuns, dînd din umeri, zîmbind şi oprindu-se să mă privească, pentru că mergea întotdeauna puţin în faţa mea şi-şi scotea pălăria ori de cîte ori îmi prezenta un monument. „Numai oameni sărmani, *signore*! E foarte plăcut! E foarte vesel! Cîtă verdeaţă, ce răcoare! E ca o pajişte! Sînt cinci acolo." Mi-a arătat toate degetele de la mîna dreaptă, ca să întărească cele spuse: un gest pe care-l face orice ţăran italian ori de cîte ori are de precizat ceva în afara celor zece degete. „Acolo sînt înmormîntaţi cinci din copilaşii mei, *signore*; chiar în acel loc, puţin mai la dreapta. Ei, ce să-i faci! Slavă Domnului! E foarte plăcut. Cîtă verdeaţă, ce răcoare! E într-adevăr ca o pajişte!"

M-a privit foarte insistent în faţă şi, văzînd că mă întristez, a tras o priză de tabac (orice *cicerone* prizează tabac) şi a făcut o mică plecăciune: parte ca dezaprobare pentru faptul că rostise o aluzie la un astfel de subiect şi parte în memoria

copiilor şi a sfîntului său preferat. Era o plecăciune neafectată şi cît se poate de naturală, aşa cum n-am mai văzut niciodată. Imediat după aceasta, cînd şi-a scos pălăria şi m-a invitat să privesc monumentul următor, ochii şi dinţii îi străluceau mai tare ca oricînd.

PRIN BOLOGNA ŞI FERRARA

La cimitirul în care îşi avea micuţul *cicerone* îngropaţi copiii se afla un funcţionar cu o înfăţişare atît de impunătoare, încît, atunci cînd însoţitorul meu mi-a sugerat în şoaptă că nu ar fi nici o supărare dacă, drept recompensă pentru cîteva mici servicii, i-aş oferi acestui oficial cîţiva *pauli* (vreo zece *pence*, în bani englezeşti), am privit uimit bicornul, mănuşile din piele lucitoare, uniforma bine croită şi nasturii ce străluceau de-ţi luau ochii şi, cu o mişcare gravă a capului, am refuzat categoric propunerea. Fiindcă, prin apariţia lui de o strălucire orbitoare, individul acela părea cel puţin egalul uşierului secund al Vergelei Negre[1] şi ideea că ar fi primit, cum ar spune Jeremy Diddler, „un fleac de zece *pence*", mi s-a părut monstruoasă. Cu toate acestea, cînd mi-am luat inima în dinţi ca să îi dau, i-a luat fără alte mofturi şi şi-a scos bicornul cu o reverenţă care merita de două ori pe atîţia bani.

Se pare că sarcina sa era să le descrie vizitatorilor monumentele din cimitir; în orice caz, asta făcea şi, cînd l-am comparat, precum Gulliver în Brobdingnag, „cu instituţiile din scumpa mea ţară, nu mi-am putut reţine lacrimile de

1 Black Rod (Vergeaua Neagră) – principalul aprod al Camerei Lorzilor şi al altor organe legislatoare din Commonwealthul Britanic (n. ed. engl.).

mîndrie şi bucurie". Nu se grăbea deloc. Mergea alene, ca o broască ţestoasă, potrivindu-şi paşii după cei ai vizitatorilor, astfel încît aceştia să-şi poată satisface curiozitatea şi, din cînd în cînd, îi lăsa chiar să citească inscripţiile de pe morminte. Nu era nici meschin, nici insolent, nici morocănos şi nici ignorant. Vorbea propria-i limbă extrem de corect şi părea că se consideră, în felul său, un fel de învăţător al celorlalţi oameni, menţinînd un respect echitabil atît pentru el, cît şi pentru semenii lui. Un astfel de om nu ar fi fost numit însoţitor la Westminster Abbey, după cum nici vizitatorii nu ar fi lăsaţi vreodată să vadă monumentele pe gratis (aşa cum se face la Bologna)[1].

Din nou vizităm un vechi oraş sumbru, cu cerul strălucitor; arcade masive deasupra trotuarelor străzilor din cartierele mai vechi şi arcade mai suple şi mai vesele parcă în noile cartiere. Din nou cîte-un şir de lăcaşuri sfinte, cu păsări luîndu-şi zborul din crăpăturile zidurilor şi monştri nenumăraţi, arătîndu-şi colţii pe la baza coloanelor. Din nou catedrale bogate, slujbe adormitoare, fum de tămîie ridicîndu-se în rotocoale, clopote care bat, preoţi oficiind în odăjdii strălucitoare; tablouri, lumînări, pînze dantelate pe altar, cruci, icoane şi flori artificiale.

Deasupra oraşului pluteşte un aer grav, savant, şi o melancolie plăcută, care ar face ca oraşul să rămînă o amintire aparte în mulţimea de alte oraşe, dacă în memoria călătorului n-ar rămîne mai degrabă cele două turnuri de cărămidă, înclinate în cruciş (suficient de neaspectuoase în ele însele, trebuie să recunoaştem), ca şi cum şi-ar face reciproc o plecăciune cam ţeapănă, încheind astfel cu un efect extraordinar perspectiva cîtorva dintre străzile mai înguste. Colegiile, catedralele, palatele şi, mai presus de toate,

1 De cînd au fost scrise aceste rînduri, la Westminster Abbey publicul se bucură de o mai liberală şi mai dreaptă recunoaştere (n.a.).

Academia de Arte Frumoase, unde se află o mulțime de tablouri interesante, în special cele de Guido, Domenichino și Ludovico Caracci; acordați-i acesteia un loc separat între amintiri. Și, chiar dacă nu ar fi aceste lucruri, chiar dacă nu ar fi nimic de văzut, marele meridian de pe pardoseala Catedralei San Petronio, pe care razele de soare marchează timpul printre oamenii îngenuncheați, ar fi de ajuns.

Întrucît drumul spre Florența era impracticabil din cauza inundațiilor, Bologna se umpluse de turiști obligați să rămînă pe loc. În aceste condiții, am fost cazat la mansarda unui hotel, într-o cameră izolată pe care nu reușeam niciodată să o găsesc. Avea un pat îndeajuns de mare pentru un internat întreg, în care eu nici nu puteam să adorm. Șeful valeților, care m-a vizitat în ascunzișul acesta retras, unde nu aveam altă tovărășie decît cea a rîndunelelor de pe streașina largă de deasupra ferestrei, era un om cu o idee fixă în ceea ce îi privește pe englezi, ținta monomaniei sale nevinovate fiind lordul Byron. Am făcut această descoperire odată la micul dejun, cînd am remarcat că împletitura cu care era acoperită dușumeaua era foarte potrivită pentru acel sezon. Mi-a răspuns imediat că lui *Milor Beeron* îi plăceau foarte mult astfel de împletituri. Observînd, în același timp, că nu beam lapte, a exclamat cu entuziasm că *Milor Beeron* nu se atingea niciodată de lapte. La început, în inocența mea, am luat-o de bună, crezînd că fusese unul dintre servitorii lui *Beeron*. Da' de unde, mi-a răspuns el, avea doar obiceiul să le vorbească despre lord domnilor englezi, asta era tot! Susținea că știe totul despre el. Și, ca să-mi dovedească acest lucru, se referea la el ori de cîte ori venea vorba de ceva: de la vinul de Monte Pulciano, servit la masă (produs pe o moșie pe care o stăpînise poetul), la imensul pat, copia fidelă a celui care îi aparținuse lui Byron. Cînd am părăsit hotelul, la plecăciunea din urmă, în

curte, a adăugat o ultimă asigurare cum că drumul pe care urma să călătoresc fusese drumul preferat al lui *Milor Beeron* şi nici n-au apucat bine copitele cailor să scapere pe pavaj că a şi zbughit-o vioi sus pe scări; îndrăznesc să cred că se ducea să-i spună altui englez aciuat în vreo cameră solitară că oaspetele care tocmai plecase era imaginea vie a lordului *Beeron*.

Cînd am venit la Bologna, am ajuns în oraş tîrziu, aproape de miezul nopţii, şi pe tot drumul, mai ales după ce am intrat pe teritoriul Statului Papal, care nu este prea bine guvernat (cheile Sfîntului Petru fiind cam ruginite în ziua de azi!), şi după căderea întunericului, birjarul a fost în permanenţă terorizat de teama că vom fi atacaţi de tîlhari, molipsindu-l într-atîta pe bravul meu curier şi oprind atît de des diligenţa ca să coboare şi să se asigure că lada legată în spate era la locul ei, încît m-aş fi simţit îndatorat oricui ar fi avut bunătatea să-l fure de acolo. Din această cauză am stabilit că, pe viitor, trebuia să plecăm în aşa fel din Bologna, încît să ajungem la Ferrara înainte de opt seara. A fost o călătorie superbă, chiar dacă am trecut printr-un ţinut de cîmpie acoperit de mlaştini în urma revărsării pîrîiaşelor, după ploile abundente căzute cu puţin timp înainte.

La asfinţit, pe cînd mă plimbam de unul singur în timpul popasului, m-am găsit în faţa unui peisaj care, printr-unul din acele procese cerebrale obişnuite minţii noastre, mi s-a părut cunoscut, văzîndu-l tot atît de distinct şi acum. De fapt, nu era mare lucru. În crepusculul sîngeriu, se întindea o pînză de apă, melancolică şi abia încreţită de vîntul de seară, în timp ce pe marginea ei fremătau cîţiva pomi. În prim-plan se vedea un grup de fete de la ţară, tăcute, care stăteau aplecate peste parapetul unui podeţ şi priveau cînd sus, la cer, cînd jos, la apă, iar în depărtare se auzea un clopot cu rezonanţe grave; în acest timp umbra nopţii se apropia, învăluind

totul. Locul mi-era atît de cunoscut, încît, chiar dacă aş fi fost ucis acolo în vreuna din viețile mele anterioare, nu mi l-aş fi amintit mai bine şi n-aş fi avut senzația că parcă îngheață sîngele în mine; iar simpla impresie căpătată în acel moment a fost atît de mult sporită de propria-mi închipuire, încît mi-e greu să cred că aş putea-o uita vreodată.

Vechea Ferrara este mai solitară, mai nepopulată şi mai părăsită decît oricare alt oraş din sfînta frăție! Pe străzile liniştite este atît de multă iarbă, încît oricine vrea o poate cosi ca să pună fîn la uscat, la soare. Însă aceasta străluceşte fără prea multă veselie în tristul oraş şi oamenii care se văd prin tîrg sînt atît de puțini, încît hrana locuitorilor pare să fie iarba însăşi, crescută prin piețe.

Mă întreb de ce într-un oraş italian starostele arămarilor se află întodeauna alături de hotel sau vizavi, făcîndu-l pe călător să se simtă de parcă loviturile de ciocan ar fi propria-i inimă care bate din răsputeri. Mă întreb de ce dormitorul este înconjurat pe toate laturile de coridoare lugubre şi are o mulțime de uşi nefolositoare, care nu se închid şi nu se deschid cum trebuie şi care dau într-un întuneric beznă! Nu e de ajuns ca spiritele nopții să caşte gura la visele omului cît e noaptea de lungă; mai e nevoie şi de geamlîcuri rotunde sus, în perete, care-ți dau impresia, ori de cîte ori se aude un şoarece în spatele lambriului, că cineva zgîrie peretele cu degetele de la picioare, în efortul de a ajunge la gemlîc ca să se zgîiască înăuntru! Mă întreb de ce lemnele sînt astfel puse în sobă încît, atunci cînd li se dă foc sau li se adaugă altele, rezultatul nu este decît o agonie a căldurii! Mai presus de toate, mă întreb cum se face că cea mai de seamă trăsătură comună a arhitecturii locale în hanurile italieneşti este aceea că tot focul se duce în sus pe horn, numai fumul nu!

Răspunsul contează prea puțin. Arămarii, ușile, geamlicurile, fumul și stivele de lemn nu mă deranjează defel. Este de ajuns să văd chipul zîmbitor al unui servitor sau servitoare, manierele curtenitoare, dorința amabilă de a face plăcere, privirea sinceră, din inimă – sclipind ca niște mărgăritare în noroi – și a doua zi sînt din nou ai lor!

Casa lui Ariosto, închisoarea lui Tasso, o veche catedrală și, desigur, multe alte catedrale, sînt punctele de atracție ale Ferrarei. Străzile lungi și tăcute însă, palatele în paragină, unde în loc de stindarde flutură iedera și unde buruienile enorme se cațără încet în sus, pe scările lungi, neumblate, sînt priveliștile cele mai demne de atenție.

Aspectul acestui oraș plicticos, cu o jumătate de oră înaintea răsăritului de soare, într-o dimineață minunată, cînd l-am părăsit eu, era pe cît de pitoresc, pe atît de ireal, spectral chiar. Nu avea nici o importanță că locuitorii orașului nu se dăduseră încă jos din pat, fiindcă și dacă s-ar fi sculat cu toții și ar fi fost la treabă, aceasta ar fi schimbat cu foarte puțin înfățișarea de deșert a acestui loc. Este mai bine să-l vezi așa, fără nici o făptură: un oraș al morților, în care nu a mai rămas nici un supraviețuitor. Ca și cum ciuma ar fi pustiit străzile și piețele, ori jaful și asediul ar fi provocat ruina caselor vechi, smulgîndu-le ușile și ferestrele și lăsînd găuri mari în acoperișuri. Undeva spre cer se ridică un turn mare: singurul punct de reper în peisajul cuprins de tristețe. În altă parte se înalță singuratic un castel cu un șanț împrejur: era atît de mare, încît părea el însuși un orășel lugubru. În temnițele întunecate ale acestui castel au fost decapitați, în puterea nopții, Parisina[1] și iubitul ei. Zorii purpurii, care tocmai

1 Descoperind dragostea incestuoasă dintre soția sa, Parisina, și fiul său bastard, Hugo, marchizul d'Este i-a condamnat pe cei doi la moarte prin decapitare. Tragedia, petrecută în secolul al cincisprezecelea la Ferrara, constituie subiectul poemului *Parisina* de Byron, publicat în 1816 (n. ed. engl.).

începeau să strălucească cînd i-am privit eu, îi mînjeau parcă zidurile pe dinafară, așa cum de multe ori odinioară au fost mînjite pe dinăuntru, și, cu toate semnele de viață pe care le dădea, castelul și cetățuia păreau a fi ocolite de orice ființă omenească din momentul în care securea s-a abătut asupra celor doi îndrăgostiți, iar după aceea niciodată n-a mai vibrat în ele un alt sunet:

După acea lovitură care, spre butuc,
A răzbit cu-un șuierat puternic și sinistru.

Cînd am ajuns la Po, grozav de umflat și învolburat, a trebuit să trecem fluviul pe un pod plutitor și astfel am intrat în teritoriul austriac, reluîndu-ne călătoria printr-un ținut care, pe multe mile, se află în mare parte sub apă. La început, timp de o jumătate de oră sau chiar mai mult, bravul meu curier s-a certat cu grănicerii pe chestia eternului nostru pașaport. Însă acest lucru constituia o destindere zilnică pentru curier, care rămînea întotdeauna surd cînd funcționarii meschini, în uniformă, dădeau buzna din gheretele de lemn ca să se uite la pașapoarte sau, cu alte cuvinte, să cerșească. Surd ca o stană de piatră la insistențele mele să-i dăm omului un fleac acolo, ca să ne putem continua călătoria în liniște, curierul obișnuia să-i și înjure pe funcționari într-o englezească stîlcită, în timp ce fața nefericitului, care nu pricepea nimic din ceea ce spunea spre defăimarea sa, părea un portret de agonie mintală înrămat în fereastra trăsurii.

În cursul călătoriei din ziua aceea aveam drept surugiu un vagabond fioros, dar foarte chipeș. Un tip înalt, bine legat, foarte brunet, cu un belșug de lațe negre, lungi și încîlcite, care îi atîrnau pe toată fața, și cu niște favoriți negri și imenși, ce se întindeau în jos pînă spre beregată. Era îmbrăcat într-un costum zdrențuit de culoare verde închis, garnisit ici și colo cu roșu. Pe cap purta o pălărie roasă, ca o turlă, cu o pană frîntă și mînjită de noroi, înfiptă în panglică.

Pe umeri îi atîrna o basma de un roşu aprins. Nu călărea în şa, ci stătea destul de confortabil pe un fel de treaptă joasă de lemn, în faţa diligenţei, jos printre cozile cailor – tocmai cum era mai potrivit să se vadă cu creierii împrăştiaţi în orice clipă de vreo lovitură de copită. S-a întîmplat ca, la un moment dat, cînd mergeam într-un trap uşor, bravul meu curier să-i sugereze acestui brigand că ar fi mai practic să mîne ceva mai repede. Surugiul a primit propunerea cu un adevărat strigăt de dispreţ: şi-a rotit biciul pe deasupra capului (ce bici! părea mai degrabă un arcan!), a sărit în picioare, s-a avîntat şi apoi a dispărut, cuprins parcă de paroxism, undeva în vecinătatea osiei. Mă aşteptam să-l văd zăcînd pe drum, la o sută de metri în spate, cînd iată! în clipa următoare pălăria ca o turlă a apărut din nou, şi l-am văzut aşezat ca pe o sofa, amuzîndu-se şi ţipînd cît îl ţinea gura „Ha, ha! Fir-ar a dracului! Mai repede! Dii-i-i-i!" (Această din urmă izbucnire era un strigăt sfidător, care nu poate fi reprodus). Fiind nerăbdător să ajungem la destinaţie chiar în seara aceea, cu prima ocazie mi-am luat inima în dinţi şi am repetat experienţa aceasta pe riscul meu. A avut exact acelaşi efect. Biciul s-a rotit deasupra capului cu aceeaşi mişcare ostentativă, dispreţuitoare, călcîile i-au scăpărat din nou, pălăria ca o turlă a dispărut undeva jos şi a reapărut brusc, aşezîndu-se ca mai înainte şi făcîndu-l pe proprietar să spună „Ha, ha! Mai repede! Fir-ar a dracului! Dii-i-i-i!"

UN VIS ITALIAN

Călătoream de cîteva zile, odihnindu-mă foarte puţin noaptea şi niciodată ziua. Succesiunea rapidă şi neîntreruptă a noilor peisaje care se perindau prin faţa mea semăna cu un şir de vise închegate doar pe jumătate. Iar cînd mergeam pe vreun drum mai singuratic, prin mintea mea se învălmăşeau în cea mai mare dezordine şi confuzie o mulţime de amintiri. Din cînd în cînd, cîte un vis se oprea din zborul lui şi atunci puteam să-l privesc mai bine şi să-l deslușesc mai clar. După cîteva clipe, visul se risipea ca o imagine dintr-o lampă fermecată şi, pe cînd mai vedeam încă destul de limpede o parte din el, în faţa ochilor îmi apărea o altă privelişte, dintr-un alt loc pe care-l vizitasem în ultima vreme, zăbovind asupra lui şi străbătîndu-l din nou. La rîndul ei, această nouă imagine nu dăinuia mult, transformîndu-se degrabă într-alta.

La un moment dat, de pildă, mă aflam din nou în faţa vechilor catedrale cenuşii şi severe din Modena. Am recunoscut stîlpii aceia ciudaţi, cu monştrii neînduplecaţi de la bază; mi se părea acum că-i văd stînd singuri în liniştita piaţă din Padova, unde se aflau clădirea veche şi gravă a Universităţii şi statuile în veşminte sobre, grupate ici şi colo în spaţiul deschis din jurul ei. Apoi, de parcă le-aş fi văzut cu cîteva ore înainte, mă plimbam prin cartierele acestui oraş

plăcut, admirînd neobişnuita rînduire a caselor, grădinilor şi livezilor. Brusc, în locul lor s-au înălţat cele două turnuri din Bologna şi nici chiar cele mai încăpătînate amintiri n-au reuşit să reziste mai mult de un minut în faţa monstruosului castel din Ferrara, împrejmuit cu şanţul de apă, de parcă ar fi fost o ilustraţie la o poveste de groază; castelul se profila în răsăritul roşu, stăpînind peste oraşul solitar, năpădit de iarbă şi lipsit de viaţă. Pe scurt, aveam în minte acel amestec incoerent, dar plăcut, pe care numai călătorii sînt în stare să-l aibă, doritori chiar să-l împrospăteze cît mai des. Fiecare zgîlţîitură a diligenţei în care mă aflam pe jumătate aţipit în întuneric părea să scoată din memorie cîte o amintire, introducînd apoi brusc o alta în locul ei, şi lucrul acesta s-a petrecut fără întrerupere pînă ce m-a cuprins somnul.

Într-un tîrziu am fost trezit, după cîte mi-am dat seama, de oprirea diligenţei. Era noapte de-a binelea şi ne aflam pe malul unei ape. La mal se legăna o barcă neagră, cu o căscioară mică pe ea (un fel de cabină), de o culoare tot atît de mohorîtă. După ce mi-am luat locul în barcă, aceasta s-a dezlipit de mal, înaintînd către o lumină strălucitoare, aflată în depărtare, pe mare; la vîsle trăgeau doi bărbaţi.

Vîntul scotea încontinuu un oftat lugubru. Suflarea lui tulbura apa, zgîlţîia barca şi gonea norii grei care zburau pe cer, ascunzînd privirii stelele. Nu puteam în acele clipe decît să cuget cît de ciudat este să pluteşti la o oră tîrzie din noapte, lăsînd în urmă uscatul şi înaintînd către o lumină răsărind din mare. Curînd, aceasta a devenit tot mai intensă; la început era doar o luminiţă, iar acum, cînd barca se apropia de ea pe o cale parcă de vis, marcată pe mare cu prăjini, se transformase într-un ciorchine de lumînări clipind şi strălucind din apă.

Înaintasem fără încetare cam cinci mile pe apa aceea întunecată, cînd am auzit-o, în visul meu, spărgîndu-se de vreun obstacol, undeva prin apropiere. Privind cu multă atenție, am deslușit prin beznă cum alunecam pe lîngă ceva negru și masiv, un fel de mal care abia se distingea alungit pe apă, ca o plută. Unul dintre vîslași mi-a spus că acolo se aflau morminte.

Cuprins de curiozitate și uimire la gîndul că acolo, departe, în singurătatea mării, se afla un cimitir, mi-am ațintit privirea spre el, în timp ce întunericul lui se retrăgea din calea noastră, pînă cînd a dispărut brusc din vedere. Înainte de a mă dezmetici bine, am descoperit că alunecam de-a lungul unei străzi: o stradă fantomă; pe ambele părți, din apă se ridicau case, iar barca noastră aluneca pe sub ferestre. La unele dintre acestea ardeau lumînări, încercînd cu razele lor adîncimea fluviului negru; și totul împrejur rămînea cufundat într-o tăcere profundă.

Astfel am plutit prin acest oraș-nălucă, urmîndu-ne calea prin străzi și uliți înguste, străbătute toate de apă. În unele locuri, unde drumul se ramifica, colțurile erau atît de bruște și de strîmte, încît părea imposibil ca lunga și subțirica noastră barcă să cotească în ele, însă vîslașii, cu un strigăt melodios, ca să-i prevină pe alții, o strecurau mai departe, fără să oprească. Uneori, vîslașii unei alte bărci, la fel de neagră ca și a noastră, răspundeau cu strigăte asemănătoare și-și încetineau viteza (cum cred că făceau și ai noștri), plutind ușor pe lîngă noi ca o nălucă. Alte bărci, de aceeași culoare sumbră, erau legate cu odgoane de niște stîlpi zugrăviți, lîngă o serie de uși întunecate și misterioase care dădeau drept în apă. Unele bărci erau goale, iar în altele zăceau moțăind vîslașii. Am văzut cum niște siluete plăcut îmbrăcate și însoțite de purtători de torțe se strecurau de-a

lungul unei arcade întunecate către una dintre bărci. Le-am văzut doar o clipă, fiindcă au dispărut repede după un pod atît de jos şi de aproape de suprafaţa apei, încît părea gata să cadă peste noi şi să ne strivească (era unul din multele poduri care îmi tulburaseră visul). Am plutit mai departe spre inima acestui loc straniu, înconjuraţi peste tot de apă, aşa cum nu mi s-a mai întîmplat niciodată. Din apă se ridicau ciorchini de case, catedrale, îngrămădiri de clădiri măreţe şi pretutindeni domnea aceeaşi tăcere nefirească. La un moment dat, am traversat un fluviu mai lung şi, după ce am trecut, mi se pare, prin faţa unui spaţios chei pavat, unde lămpile descopereau lungi şiruri de stîlpi şi arcade masive şi puternic zidite, dar tot atît de suple la vedere ca şi ghirlandele de promoroacă (acolo, pentru prima oară în visul meu, am văzut cîţiva oameni mergînd pe caldarîm), am tras la piciorul unei scări care ducea la o casă mare. După ce am străbătut o sumedenie de coridoare şi galerii, m-am aşezat să-mi trag sufletul şi să ascult zgomotul uşor al bărcilor negre alunecînd pe apa care clipocea prin faţa ferestrei, pînă cînd, în cele din urmă, am adormit. Splendoarea zilei ce m-a cuprins în acest vis, prospeţimea, mişcarea, optimismul ei, scînteierea soarelui în apă, cerul albastru, fără pic de nor, ca şi freamătul vîntului, nu pot fi descrise în cuvinte. De la fereastra mea am văzut vase şi corăbii, catarge, pînze, parîme, pavilioane, grupuri de marinari manevrînd încărcăturile vaselor. Mi-am plimbat privirea pe cheiurile largi, ticsite cu baloturi, butoaie şi mărfuri de tot felul, în timp ce în apropiere corăbiile se legănau într-o mîndră nepăsare. Am privit la insulele încoronate cu domuri şi turnuri magnifice. În vîrful superbelor catedrale care răsăreau parcă din mare, străluceau în lumină cruci de aur! Plimbîndu-mă la marginea mării verzi, care se rostogolea în

faţa uşii şi umplea străzile, am dat peste un loc de o neasemuită frumuseţe şi grandoare, pe lîngă care toate celelalte păreau neînsemnate şi şterse.

Acest loc era o spaţioasă *piazza*, ancorată, ca toate celelalte, în marea nesfîrşită. Pe pieptul ei larg se ridica un palat mai impunător şi mai magnific în senectutea lui decît toate clădirile lumii, aflate în splendoarea şi plenitudinea tinereţii lor. De jur împrejurul acestui palat şerpuiau coridoare boltite şi galerii atît de suple, de parcă erau opera unor mîini vrăjite; şi totuşi, s-au dovedit atît de trainice, încît secolele le-au asaltat în zadar. Galeriile se întîlneau pînă la catedrala minunat împodobită cu fanteziile infinit de bogate ale Răsăritului. Nu departe, îşi înalţa spre cer mîndrul său cap un splendid turn singuratic, care privea departe, spre Marea Adriatică. Aproape de marginea canalului se aflau două coloane, de rău-augur parcă, din granit roşu, una avînd în vîrf statuia unui bărbat cu sabie, iar cealaltă un leu înaripat. Nu departe de acesta se ridica un al doilea turn: n-am mai văzut ceva atît de împodobit, chiar şi aici, unde totul abundă în podoabe; turnul susţinea un mare cadran, strălucind de aur şi azur pur; pe cadran erau cele douăsprezece semne şi o imitaţie de soare se rotea în jurul lor, iar deasupra doi uriaşi de bronz băteau orele într-un clopot răsunător. Tabloul cuprindea şi o piaţă dreptunghiulară, străjuită de case măreţe, construite din piatra cea mai albă şi înconjurată de o arcadă delicată şi frumoasă; ici-colo, din pavajul acestui sol atît de puţin consistent se ridicau catarge pentru steaguri.

În visul meu, am intrat în catedrală şi am străbătut numeroasele-i arcade, traversîndu-i întreaga întindere. O construcţie măreaţă, de vis, aurită, cu vechi mozaicuri, parfumată de arome, întunecoasă de atîta fum de tămîie, bogată prin comorile ei de pietre şi metale preţioase ce sclipeau

printre barele de fier, sfîntă prin trupurile de sfinți înmormîntați aici, luminată de un curcubeu de vitralii, întunecată de lemnăria sculptată și marmura colorată, nedesluşită în vasta-i înălțime și în distanțele-i alungite, inundată de strălucirea lămpilor de argint: o construcție în întregime ireală, fantastică, solemnă și de neînchipuit. Se făcea apoi că am intrat în vechiul palat, păşind prin galeriile-i tăcute și prin camerele de consiliu, în care cîrmuitorii de odinioară ai acestei stăpîne a apelor priveau severi din tablourile de pe perete, iar în picturi galerele cu prora ridicată se luptau încă și izbîndeau ca în vremurile de demult. Îmi închipuiam pe urmă că păşeam prin sălile ce-au cunoscut mărirea și triumful – deşerte și pustii acum! – cugetînd asupra mîndriei și puterii de-altădată, dispărute azi, pentru că totul a trecut, totul s-a dus! Şi am auzit o voce spunînd „Multe dovezi ale vechii orînduiri și unele cauze ale decăderii ei pot fi descoperite chiar în acest palat!"

Apoi am visat că eram condus mai departe, în nişte încăperi ciudate care comunicau cu o închisoare de lîngă palat, separată de aceasta printr-un pod măreț ce traversa o stradă îngustă; numele acestui pod fiind, în visul meu, Puntea Suspinelor.

Dar mai întîi am trecut pe lîngă două deschizături făcute într-un zid cu marginile ascuțite și neregulate: erau nişte guri de leu – rămase fără dinți acum – în care, în groaza coşmarului meu, mi-am închipuit că de multe ori, în bezna nopții, se prăvăleau denunțuri și pîre, nenorocind pe nevinovații căzuți pradă vechiului și necruțătorului Consiliu. Aşa încît, cînd am văzut camera în care erau aduşi prizonierii pentru interogatoriu și uşa prin care ieşeau după ce au fost condamnați – o uşă care niciodată nu s-a închis în urma unui om avînd în față și speranța – am simțit că inima a încetat să-mi bată.

Totuşi, sufletul mi-a fost cu mult mai impresionat cînd, din bucuria zilei, am coborît cu torţa în mînă printre două şiruri suprapuse de celule din piatră, înfricoşătoare şi groaznice. Erau foarte întunecoase. În fiecare se găsea cîte o gaură în zid unde, în timpurile de demult, se punea o torţă, ca să-l lumineze pe prizonierul dinăuntru doar pentru o jumătate de oră. La sclipirea acestor puţine raze, captivii au scrijelit şi au săpat inscripţii în boltele înnegrite. Le-am văzut. Truda lor cu un vîrf de cui ruginit a supravieţuit agoniei timpului peste generaţii.

Am văzut o celulă în care nici un om nu rămînea mai mult de douăzeci şi patru de ore: cel ce intra în ea era un condamnat la moarte. În imediata ei apropiere era o alta, înfricoşătoare şi ea, în care, la miezul nopţii, venea confesorul – un călugăr înveşmîntat într-o sutană cafenie şi acoperit cu o glugă – o apariţie înspăimîntătoare chiar la lumina zilei şi în libertate; în bezna închisorii obscure, el era nimicitorul oricărei speranţe şi vestitorul Morţii. Am păşit pe locul unde, la înfricoşătorul soroc, osînditul la moarte era sugrumat; am atins cu mîna uşa complice – scundă şi tainică – prin care sacul greu era purtat la barcă. Aceasta se depărta apoi şi sacul era azvîrlit într-un loc unde aruncarea năvodului era pedepsită cu moartea.

În jurul acestei fortăreţe-închisoare, ca şi asupra unei părţi din ea, stăpînea aceeaşi apă care umplea visul meu; afară, apa izbea în zidurile zgrunţuroase, în timp ce pe dinăuntru le îmbîcsea cu mucegai şi noroi, îndesînd buruieni ude şi reci laolaltă cu murdărie prin crăpături, ca şi cum piatra şi drugii ar fi avut guri. Apa – cale netedă pentru îndepărtarea victimelor neştiute ale Statului – era un drum gata oricînd să le însoţească pe acestea, alergînd chiar înaintea lor, ca un ofiţer zelos şi crud.

Am ieşit din palat, coborînd pe o scară numită, cred, a Giganţilor. Mi-am imaginat un bătrîn care, după ce a abdicat, coboară încet şi umil această scară, însoţit fiind de sunetul clopotului care-l proclama pe succesorul său. Am pornit apoi cu una din bărci pînă la un vechi arsenal păzit de patru lei din marmură. Ca să-mi facă visul mai monstruos şi mai ireal, unul dintre aceştia avea scrise pe corp cuvinte dintr-o epocă neştiută, într-o limbă necunoscută, menirea lor fiind un mister pentru toţi oamenii.

Deoarece, după cum am mai spus, grandoarea oraşului dispăruse, la şantierul naval nu se prea auzea zgomot de ciocane şi se lucra foarte puţin. Într-adevăr, locul semăna mai degrabă cu o epavă purtată de vînt undeva, pe mare; un steag straniu era arborat pe catargul cel mare, iar la cîrma ei se găseau acum străinii. Corabia superbă, cu care vitejii de odinioară au cucerit mările, nu mai e; în locul ei se află o palidă copie, făcută din amintiri, ca şi măreţia oraşului. Era o mărturie a ceea ce fusese odată (aşa cum cei puternici şi cei slabi sînt totuna în ţărînă), o mărturie tot atît de elocventă ca şi stîlpii masivi, arcadele şi cupolele, toate zidite ca să întreacă în splendoare corăbiile de altădată, care acum nu-şi mai aruncă umbra nicăieri, pe apă ori pe uscat.

Se afla acolo şi un arsenal, dărăpănat şi spoliat, totuşi un arsenal. Un stindard venit să înspăimînte, capturat de la turci, zăcea inofensiv în obscuritatea închisorii sale. Erau adunate acolo zale bogate, purtate odinioară de războinici vestiţi, arbalete, tolbe pline cu săgeţi, lăncii, săbii, pumnale, ghioage, scuturi şi securi grele. Mai erau şi platoşe de oţel şi de fier forjat, care transformau orice roib într-un monstru acoperit cu solzi mari de metal. De asemenea, era expus un fel de arc (uşor de purtat la piept) care-şi făcea treaba fără

nici un zgomot şi era menit să-i străpungă pe duşmani cu săgeţi otrăvite.

Am văzut un teasc, un fel de cufăr, plin cu blestemate instrumente de tortură, groaznic imaginate să apuce, să ciupească, să macine şi să zdrobească oasele victimelor, sfîşîindu-i, chinuindu-i cu tortura şi omorîndu-i de o mie de ori. În faţa cufărului se aflau două măşti de fier făcute în aşa fel încît să se închidă strîns şi cu încetul pe capul victimelor; pe fiecare se găsea o mică protuberanţă sau nicovală, pentru ca bestia care dirija tortura să-şi poată odihni cotul în voie şi să asculte lîngă urechea înzidită lamentările şi confesiunile epavei dinăuntru. Măştile aveau o sinistră asemănare cu forma omenească – erau forme de chipuri năduşite, chinuite, pline de suferinţă – încît ţi-era greu să crezi că sînt goale; înăuntru încă zăboveau contorsiuni teribile, care păreau să mă urmărească chiar şi cînd, urcîndu-mă din nou în barcă, am pornit către un fel de grădină sau promenadă publică, împodobită cu iarbă şi flori şi aflată chiar acolo pe mare. Le-am uitat însă cînd m-am apropiat – în visul meu – şi am privit peste ape la soarele care apunea. În faţă, pe cer şi peste adîncuri se întindea o strălucire purpurie, în timp ce în spate oraşul se desfăşura parcă pe apă în fîşii roşiatice, incandescente.

În uimirea nesfîrşită stîrnită de acest vis atît de neobişnuit, nu m-am gîndit deloc la timp şi am simţit prea puţin trecerea lui. Dar timpul cuprinde zile şi nopţi, iar cînd soarele era sus, sau cînd razele felinarelor se răsfrîngeau pe apă, eu încă pluteam în gîndul meu; valurile fluxului împroşcau zidurile şi casele, iar barca mea neagră, purtată de ape, rătăcea pe străzi.

Uneori, coborînd la porţile catedralelor sau ale palatelor

mari, hoinăream din încăpere în încăpere, din naos în naos, prin labirinturile de altare bogate, monumente vechi, prin apartamente în paragină, unde mobila pe jumătate îngrozitoare, pe jumătate grotească, stă să se prăbuşească în fărîme. Se aflau acolo tablouri pline de atîta farmec şi vigoare, de atîta pasiune, adevăr şi putere, încît păreau nişte realităţi imediate, proaspete, ciudat amestecate într-o lume de spectre care închipuiau zilele trecute ale oraşului, splendorile, tiranii, căpitanii, patrioţii, negustorii, curtenii, ba chiar pietrele, cărămizile şi locurile publice – toate trăiau din nou împrejurul meu, pe ziduri. Apoi, coborînd pe nişte scări de marmură, pînă într-un loc unde apa susura şi se scurgea încet pe trepte, m-am întors din nou în barcă şi mi-am continuat drumul în vis.

Am vîslit de-a lungul unor uliţe înguste unde, în ateliere, dulgherii lucrau cu rindeaua şi cu dalta şi aruncau talajul direct în apă, lăsîndu-l să plutească acolo ca iarba de mare sau în grămezi încîlcite; am trecut pe lîngă uşi deschise, năruite şi putrede din cauza îndelungatei îmbibări cu apă. Prin ele se vedea cîte un crîmpei de viaţă strălucind în lumină, iar frunzele-i tremurătoare aruncau nişte umbre neobişnuite pe pavaj. Am trecut pe lîngă cheiuri şi terase, pe care păşeau femei voalate cu multă graţie; pe pietrele pavajului şi pe treptele scărilor erau întinşi la soare o seamă de pierde-vară. Am trecut pe sub poduri unde, tot aşa, leneşi şi oameni fără treabă îşi pierdeau vremea pălăvrăgind şi căscînd ochii. Peste tot se vedeau balcoane de piatră ridicate la o înălţime ameţitoare în faţa unor ferestre înalte, tocmai potrivite acestor case extrem de înalte. Am trecut pe lîngă grădini, terase, locuri de rugăciune, pe lîngă construcţii de o arhitectură impunătoare – gotico-sarazină – abundînd în tot felul de fantezii din toate epocile şi ţările. Am trecut pe lîngă

clădiri înalte sau scunde, negre sau albe, drepte sau prăvălite, micuțe sau mari, fragile sau trainice, strecurîndu-mă printr-o mulțime de bărci și de șlepuri pînă ce, în fine, am dat într-un Mare Canal! Acolo, în fantezia nestăpînită a visului meu, l-am văzut pe bătrînul Shylock[1] trebăluind pe un pod ticsit de dughene, în vacarmul tuturor limbilor de pe lume, în timp ce silueta, în care mi s-a părut că o recunosc pe Desdemona[2], se apleca printr-un oblon zăbrelit ca să culeagă o floare. Și în visul meu m-am gîndit că spiritul lui Shakespeare se afla undeva în străinătate, plutind pe ape, furișîndu-se anume în acest oraș.

Noaptea, pe cînd două lămpi votive ardeau în fața unei icoane a Fecioarei într-o galerie din afara marii catedrale, mi-am imaginat că întinsa *piazza*, unde se afla Leul Înaripat, era inundată toată în lumină și că arcadele erau înțesate cu oameni împrăștiați apoi în splendidele cafenele din jurul pieții, care nu se închideau nicioadată. Iar cînd giganții de bronz au bătut în clopot miezul de noapte, am avut impresia că viața și animația orașului s-au concentrat aici, în timp ce cheiurile liniștite, de-a lungul cărora m-am depărtat vîslind, erau punctate ici-colo de barcagii înfășurați în pelerine și dormind întinși pe lespezile de piatră, cît erau de lungi.

Apa se tîra pretutindeni: pe lîngă cheiuri și catedrale, pe lîngă palate și închisori, sugînd din ziduri și izvorînd din rănile nestiute ale orașului. Fără zgomot, mereu de veghe, încolăcită de mai multe ori în jurul orașului, pătrunzînd în cutele lui nenumărate, ca un șarpe bătrîn; așteptînd să vină timpul cînd vor căuta în adîncurile ei pietrele vechiului oraș,

1 Cămătarul evreu din piesa *Negustătorul din Veneția* de W. Shakespeare (n.t.).
2 Eroina piesei *Othello* de W. Shakespeare (n.t.).

mîndru şi puternic odată, peste toate stăpîn.

Aşa m-a purtat apa, pînă ce m-am trezit în vechea piaţă din Verona. De atunci, m-am gîndit de nenumărate ori la acest ciudat vis pe apă, întrebîndu-mă dacă oraşul se mai afla încă acolo şi dacă numele lui nu cumva era Veneţia.

VERONA, MANTUA ŞI MILANO. PRIN TRECĂTOAREA SIMPLON ÎN ELVEŢIA

Mi-era oarecum teamă să mă duc la Verona, ca să nu fiu cumva decepţionat de Romeo şi Julieta. De cum am ajuns însă în vechea piaţă a oraşului, teama mi-a dispărut. Este un loc atît de pitoresc, de ciudat, de plin de fantezie, de variat şi de bogat în clădiri fantastice, încît nu poate exista ceva mai bun în inima acestui oraş romantic decît scena uneia dintre cele mai romantice şi mai frumoase poveşti.

Era destul de firesc ca din piaţă să mă duc direct la casa Capuleţilor, degenerată acum în cel mai nenorocit han. *Vetturini* zgomotoşi şi trăsuri murdare de la piaţă îşi disputau stăpînirea asupra curţii (plină de un noroi adînc pînă la glezne) laolaltă cu o droaie de gîşte jegoase. Într-un prag de uşă mai era şi un cîine fioros la înfăţişare, care gîfîia nărăvaş: sînt convins că, dacă s-ar fi aflat prin preajmă în momentul în care Romeo sărea gardul, l-ar fi înhăţat cu siguranţă de picior. Livada a încăput pe alte mîini, fiind despărţită de fosta proprietate cu mulţi ani înainte, dar a existat, cel puţin aşa se spune, pe lîngă casa Julietei. Pălăria sculptată în piatră, vechiul blazon al familiei, poate fi încă văzută deasupra porţii. Gîştele, trăsurile de piaţă, birjarii şi cîinele erau departe de a fi în ambianţa povestirii, trebuie mărturisit, şi ar fi fost mai plăcut

să găsesc casa goală şi să pot umbla în voie prin camerele nelocuite. Însă pălăria era o adevărată consolare, ca şi locul unde fusese odată grădina. Casa are o înfăţişare destul de dubioasă şi este de dimensiuni neînchipuit de mici, dar eu am fost mulţumit de ea, gîndindu-mă că este adevăratul conac al bătrînului Capulet. M-am arătat, deci, extrem de recunoscător, aşa cum se cuvine, în mulţumirile mele, unei doamne de vîrstă mijlocie – patroana extrem de nesentimentală a hanului – care stătea tolănită în prag privind gîştele şi care se asocia cu familia Capuleţilor doar prin faptul că ea însăşi urma să-şi sporească familia, fiind însărcinată!

De la casa Julietei la mormîntul acestuia este o trecere tot atît de firească pentru vizitator pe cît a fost şi pentru frumoasa eroină însăşi, sau pentru cea mai mîndră dintre Julietele pentru care s-au aprins vreodată torţe. Am pornit, aşadar, însoţit fiind de un ghid, spre o veche grădină care pe vremuri aparţinea unei mănăstiri de maici şi, după ce o femeie cu ochi strălucitori care tocmai spăla rufe m-a lăsat să intru printr-o poartă prăvălită, am mers pe o alee pe unde, printre frînturi de zid vechi şi movile acoperite de iederă, creşteau graţioase plante frumoase şi flori proaspete, pînă cînd, în cele din urmă, mi-a fost arătat un fel de albie ori jgheab de apă, despre care femeia cu ochi strălucitori – ştergîndu-şi mîinile ude pe şorţ – a spus că este *la tomba di Giulietta la sfortunata*[1]. Fiind în cea mai bună dispoziţie de pe lume şi gata să cred orice, nu am putut decît să cred ceea ce credea şi femeia cu ochi strălucitori, aşa că i-am acordat tot creditul şi, pe deasupra, obişnuitul onorariu în bani gheaţă. Faptul că locul de odihnă al Julietei fusese dat uitării era o plăcere mai degrabă decît o dezamăgire. Oricît de consolator ar fi pentru stafia lui Yorick să tot audă paşi răsunînd

1 Mormîntul nefericitei Julieta (ital.).

pe lespedea de deasupra şi numele-i repetat de douăzeci de ori pe zi, este mai bine ca Julieta să se odihnească *în afara* traseelor turiştilor şi să nu aibă alţi vizitatori decît ploaia de primăvară, aerul dulce şi strălucirea soarelui.

Frumoasă Verona! Palate superbe şi vechi şi un ţinut încîntător, care se întinde pînă departe, se văd din aleile de pe terase şi din galeriile maiestuoase prevăzute cu balustrade. Porţile romane leagă şi-acum frumoasele ei străzi, aruncînd peste lumina de azi umbra de acum o mie cinci sute de ani. Mai sînt şi catedralele durate în marmură, turnurile măreţe, arhitectura bogată, străzile vechi, liniştite şi ciudate, pe unde răsunau odinioară strigătele Montague-ilor şi al Capuleţilor, silind

Pe veronezii doritori de pace
Şi-ncărunţiţi în cinste să-şi dezbrace
Podoaba mîndră ce frumos le şade
Şi-n mîini să prindă vechile lor suliţi[1].

Apoi fluviul care curge vijelios, vechiul pod pitoresc, castelul, chiparoşii unduitori şi perspectiva atît de încîntătoare şi plină de viaţă! Frumoasă Verona!

Chiar în inima oraşului, în Piazza di Bra – ca un spirit al timpurilor de demult, sălăşluit printre relaţiile obişnuite ale clipei de azi – se află Amfiteatrul Roman. Este bine păstrat şi îngrijit cu atenţie, aşa încît fiecare şir de scaune se află la locul lui, intact. Pe unele dintre arcade pot fi văzute şi acum cifrele romane; coridoarele, scările, pasajele subterane pentru fiecare şi căile în serpentină deasupra şi sub pămînt se află încă acolo, ca şi atunci cînd miile de spectatori avizi se grăbeau înăuntru, absorbiţi de scenele sîngeroase din arenă. În unele din adăposturile şi nişele din ziduri se află acum înghesuite forjele

1 *Romeo şi Julieta*, act I, scena 1, în româneşte de Şt. O. Iosif, text revăzut de Al. Philippide, BPT, 1962 (n.t.).

fierarilor, iar parapetul este acoperit de buruieni şi frunze. Acestea, însă, sînt cam toate schimbările.

După ce am cercetat totul cu mult interes, m-am urcat pe cel mai înalt rînd de locuri şi mi-am întors privirea de la admirabila panoramă înconjurată de Alpii din depărtare la adîncul edificiului: în faţa mea părea că se află interiorul unei pălării enorme din papură împletită, cu un imens bor larg şi cu fundul adînc, împletiturile fiind reprezentate de patruzeci şi patru de rînduri de bănci. Dacă stau să mă gîndesc, comparaţia este cît se poate de banală şi fantezistă, mai ales pe hîrtie, dar în acel moment ea mi-a fost sugerată în mod irezistibil.

Cu puţin timp înainte, pe acolo trecuse o trupă de dresori de cai – aş crede că era aceeaşi trupă care i se arătase bătrînei doamne din pragul catedralei la Modena, iar la unul din capetele arenei se amenajase, pentru spectacolele date de ei, un mic manej în care urmele lăsate de copitele cailor erau încă proaspete. Nu am putut să nu-mi imaginez o mînă de spectatori adunaţi pe două-trei bănci de piatră şi vreun cavaler împodobit cu paiete făcînd pe grozavul, sau vreun Policinello plin de haz, producîndu-se între aceste ziduri mohorîte care îi priveau de sus. Mai mult, m-am gîndit cît de contrariate ar fi aceste vestigii romane dacă ar vedea acea scenă de tot hazul cu englezii călători, în care un nobil britanic (lordul John) foarte burtos, îmbrăcat cu un frac albastru lung pînă la călcîie, pantaloni bufanţi de un galben strălucitor şi o pălărie albă pe cap, călare pe un cal cabrat, este însoţit de o englezoaică (lady Betsy) cu o bonetă de paie, un voal verde şi o jachetă roşie, cărînd întotdeauna după ea o poşetă imensă şi o umbrelă de soare mereu deschisă.

Mi-am petrecut restul zilei plimbîndu-mă prin oraş şi cred că m-aş fi putut plimba pe acolo şi acum. Într-un loc, am văzut un teatru destul de modern, unde tocmai se juca

piesa (totdeauna populară la Verona) cu Romeo și Julieta. În alt loc, sub o colonadă, se află o colecție de vestigii grecești, romane și etrusce, lăsată în grija unui bătrîn care ar fi putut fi el însuși o relicvă etruscă. Acesta, după ce a descuiat poarta de fier, nu a mai avut destulă putere să o și închidă și nici o voce destul de sonoră ca să se facă auzit cînd descria curiozitățile, după cum n-avea nici ochi să le vadă: era tare, tare bătrîn. În altă parte, am dat peste o galerie cu tablouri atît de urîte, încît era o adevărată plăcere să le vezi scorojindu-se. Dar pretutindeni, în catedrale, în palate, pe străzi, pe pod, lîngă fluviu, se întrupa mereu frumoasa Veronă și așa va rămîne în memoria mea pentru totdeauna.

În noaptea aceea, am recitit în camera mea de la hotel „Romeo și Julieta" (cu siguranță că nici un alt englez nu a citit-o vreodată acolo), iar în ziua următoare, la răsăritul soarelui, am pornit spre Mantua, repetînd în gînd (în cupeul unui omnibuz, lîngă conductorul care citea „Misterele Parisului") versurile:

Nu-i lume nicăierea-n afară de Verona
Ci numai chinul veșnic, iadul doar
Gonit de-aici, sînt izgonit din lume
Și-acest surghiun e moartea...[1]

ceea ce mi-a amintit că, la urma urmei, Romeo a fost exilat la numai douăzeci și cinci de mile depărtare de Verona și asta mi-a cam zdruncinat încrederea în energia și îndrăzneala sa.

Să fi fost drumul către Mantua tot atît de frumos și pe timpul lui Romeo? Șerpuia oare prin pășuni tot atît de verzi, străbătut de aceleași rîuri scînteietoare, împestrițat cu răcoroase crînguri de pomi grațioși? Munții aceia de purpură se aflau la orizont și pe vremea lui, cu siguranță, iar portul fetelor de țărani, care își pun în părul adunat la spate un ac mare cu măciulie de argint, cît un ciomag englezesc, nu poate să se fi

1 *Romeo și Julieta* actul II, scena 3, op. cit.

schimbat prea mult. Speranța pe care ți-o dă o dimineață atît de luminoasă ori un răsărit de soare atît de frumos trebuie să fi fost la fel de neobișnuită, chiar și pentru inima unui îndrăgostit exilat; iar Mantua însăși, cu turnurile, zidurile și riul ei, trebuie să-i fi apărut surghiunitului din depărtare la fel ca și mie, care mă apropiam de oraș într-un omnibuz ordinar. Poate că și Romeo a avut parte de aceleași răsuciri și întoarceri bruște pe cele două poduri suspendate și poate că a trecut pe același pod de lemn lung și acoperit, și, după ce a lăsat în urmă mlaștinile, s-a îndreptat spre poarta ruginită a neclintitei Mantua.

Dacă s-a întîmplat vreodată ca un bărbat să se potrivească perfect cu reședința sa și dacă mediul ambiant i-ar fi croit pe măsură, atunci cu siguranță că slăbănogul de spițer[1] și Mantua s-au potrivit cum nu se poate mai bine. Poate că potrivirea lor a fost chiar mai tulburătoare pe vremea lui Romeo. Dacă este așa, spițerul era un vizionar și știa ce va fi în Mantua în anul o mie opt sute patruzeci și patru. Postea mult și, neîndoios, acest lucru îl ajuta, dîndu-i darul profeției.

Am tras la hotelul „Leul de Aur" și tocmai mă găseam în camera mea, făcîndu-mi planuri cu bravul meu curier, cînd s-a auzit o bătaie ușoară în ușa care dădea într-o galerie exterioară și în prag s-a arătat un omuleț extrem de zdrențăros, care a întrebat dacă domnul ar avea nevoie de un *cicerone* ca să-i arate orașul. Chipul lui, în cadrul ușii pe jumătate deschisă, era atît de trist și de neliniștit, iar hainele roase, pălăriuța nenorocită și mănușile jerpelite dovedeau atîta sărăcie (era evident că acestea erau hainele sale de sărbătoare, îmbrăcate în grabă), încît mai curînd ar fi trebuit să-l omor decît să-l concediez. L-am tocmit deci pe loc și a intrat înăuntru.

---

1 Personaj din *Romeo și Julieta*. De la el cumpără Romeo otrava cu care se sinucide (n.t.).

Pînă ce am terminat conversaţia în care eram angajat, a rămas într-un colţ, bucurîndu-se de unul singur şi simulînd că-mi perie pălăria cu braţul. Dacă i-aş fi dat onorariul nu în franci, ci în napoleoni, acest lucru nu ar fi putut arunca asupra zdrenţelor lui o rază de soare mai luminoasă decît aceea a veştii că fusese angajat.

„Ei!", am zis cînd am terminat, „mergem prin oraş?"

„Dacă domnul binevoieşte. Este o zi frumoasă. Puţin cam răcoroasă, dar încîntătoare, întru totul încîntătoare. Să-mi dea voie domnul să-i deschid uşa. Aceasta este curtea hotelului. Curtea «Leului de Aur»! Să binevoiască domnul să aibă grijă la scări!"

Eram acum pe stradă.

„Aceasta este strada Leului de Aur. Aici este exteriorul Leului de Aur. Interesanta fereastră de acolo, sus, de la primul *piano*[1], aceea cu geamul spart este tocmai fereastra camerei domnului!"

După ce am contemplat aceste remarcabile obiective turistice, l-am întrebat dacă erau multe lucruri de văzut în Mantua.

„Deh! Sincer să fiu, nu. Nu prea multe. Aşa şi-aşa", a răspuns el, ridicînd din umeri a scuză.

„Catedrale?"

„Nu. Aproape toate au fost închise de francezi."

„Mănăstiri de călugări ori de maici?"

„Nu. Tot francezii. Aproape toate au fost închise de Napoleon."

„Prăvălii?"

„Foarte puţine."

„Străini mulţi?"

„Ah, Doamne!"

Am crezut că leşină.

„Atunci, după ce vedem cele două catedrale mari de colo, ce o să facem?"

1 Etaj (ital.).

S-a uitat în susul străzii, apoi în josul ei, şi-a frecat bărbia timid şi pe urmă, privindu-mă de parcă se făcuse lumină în mintea lui, mi-a zis pe un ton care îmi cerea umil iertare, un ton absolut irezistibil:

„Putem face un mic tur prin oraş, *signore*!" (*Si puo far' un piccolo giro della citta*).

Nu puteam fi decît încîntat de propunere, aşa că am pornit-o împreună, cuprinşi de o bună-dispoziţie fără seamăn. Ca o uşurare, ghidul şi-a deschis inima şi mi-a spus tot ce putea spune un *cicerone* despre Mantua.

„Omul trebuie să mănînce", a declarat el, „însă locul ăsta e tare nesuferit, nu încape îndoială!"

Mi-a dat o mulţime de amănunte despre Basilica San Andrea (o biserică frumoasă) şi despre o porţiune împrejmuită din caldarîm în jurul căreia ardeau lumînări şi se aflau cîţiva oameni îngenuncheaţi; sub lespedea aceea, se zice, se păstrează sfîntul potir din vechile romane cavalereşti. După ce am vizitat bazilica aceasta şi apoi o alta (Catedrala San Pietro), ne-am dus la muzeul care era închis. „Tot aia e", a zis ghidul. „Nu-i mare lucru înăuntru." Apoi ne-am dus să vedem Piazza del Diavolo, construită de diavol (fără nici un scop anume) într-o singură noapte, apoi Piazza Virgiliana, apoi statuia lui Virgiliu; „poetul *nostru*", a accentuat micul meu prieten, căpătînd pentru o clipă un aer spiritual şi trăgîndu-şi pălăria pe o sprînceană. Apoi am plecat să vizităm o galerie de tablouri, la care se ajungea printr-un fel de gospodărie aflată în cea mai groaznică stare. În momentul în care am deschis poarta, în jurul nostru s-au adunat vreo cinci sute de gîşte, întinzîndu-şi gîturile şi ţipînd în modul cel mai hidos, ca şi cum ar fi strigat „Oho! Uite că a venit cineva să vadă tablourile! Nu vă duceţi! Nu vă duceţi!" În timpul vizitei, tot cîrdul a aşteptat cuminte lîngă uşă, gîgîind

din cînd în cînd în surdină. Însă în momentul în care am reapărut, şi-au lungit iar gîturile ca nişte telescoape şi au început o mare hărmălaie care, fără nici un dubiu, însemna: „Aşa, vasăzică nu v-aţi lăsat? Şi, mă rog, ce părere aveţi? Cum v-a plăcut?" Apoi ne-au însoţit pînă la poartă şi ne-au împins, în bătaie de joc, înapoi în Mantua.

În comparaţie cu gîştele care au salvat Capitoliul, acestea erau nişte culmi ale înţelepciunii. Ce mai galerie! Nu era de mirare că în materie de artă preferam opinia lor şi nu discursurile lui Sir Joshua Reynolds[1]!

Acum, după ce ajunseserăm iar în stradă, escortaţi atît de neceremonios, micului meu prieten nu-i mai rămînea decît „*un piccolo giro*", adică acel mic tur al oraşului pe care mi-l propusese mai înainte. Însă sugestia mea de a vizita Palazzo Té (despre care auzisem o sumedenie de legende, ca fiind ceva straniu şi sălbatic) i-a dat un nou avînt şi am plecat într-acolo.

Secretul lungimii urechilor lui Midas[2] ar fi fost cu mult mai cunoscut dacă sclavul care-l şoptea trestiilor ar fi trăit în Mantua, unde se află trestie şi papură destulă ca să răspîndească taina în toată lumea. Palazzo Té se află într-o mlaştină plină de astfel de vegetaţie şi este cu adevărat un palat atît de straniu cum n-am mai văzut niciodată.

Şi nu este straniu din cauza aspectului deosebit de lugubru. Nici pentru umezeala din el, deşi este peste măsură

1 Sir Joshua Reynolds (1723-1792), pictor, primul preşedinte al Acadamiei Regale de Arte; autor al unor *Discursuri* ţinute în faţa membrilor Academiei între 1769 şi 1790. *Discursurile* au fost reeditate în 1842 (n.t.).

2 Rege frigian, pedepsit de Apollo să poarte o pereche de urechi de măgar, pe care Midas şi le ascundea de ruşine; de ele ştia doar sclavul, care-l tundea şi care, oprit sub pedeapsa cu moartea să divulge secretul, şoptea taina într-o gaură făcută în pămînt; din gaură a crescut o trestie care a dus mai departe păţania regelui (n.t.).

de igrasios. Nici pentru poziția lui izolată, deși nu se afla palat mai pustiu și mai neglijat. Este în mod deosebit straniu din cauza coșmarurilor de nedescris cu care a fost decorat (pe lîngă alte scene de o execuție mai delicată) în interior de către Giulio Romano. De pildă, deasupra unui cămin se afla un gigant care privește chiorîș, iar pe pereții unei alte săli se află zeci de alți giganți (Titani războindu-se cu Zeus), neînchipuit de urîți și de grotești, încît te minunezi cum de a putut un om să-și imagineze astfel de creaturi. În încăperea în care abundă acești monștri cu fețe umflate și obraji plesniți și cu tot felul de schimonoseli, ei sînt zugrăviți clătinîndu-se sub greutatea unor clădiri ce se prăbușesc, copleșiți de ruine, dislocînd mase de rocă ori îngropîndu-se sub ele, încercînd în zadar să susțină stîlpii unor acoperișuri masive ce li se prăvălesc în cap, provocînd la rîndul lor tot felul de alte distrugeri nebunești. Figurile sînt imense, exagerate pînă la cel mai înalt grad de ciudățenie, coloritul este grosolan și dezagreabil, încît întregul efect seamănă (zic eu) mai mult cu o năvălire violentă a sîngelui în capul spectatorului decît cu emoția pe care o poate provoca un tablou real, realizat de mîna unui artist. Acest spectacol apoplectic ne-a fost prezentat de o femeie cu o înfățișare bolnăvicioasă, datorată aerului rău al mlaștinilor, însă era imposibil să nu-ți treacă prin minte că femeia era pur și simplu bîntuită de acei giganți și că prezența lor o înfricoșa de moarte, dacă te gîndești că stătea singură cuc în cisterna aceea de palat, printre trestii și papură, și cu cețurile care pluteau neîncetat afară, de jur-împrejur.

Plimbarea noastră prin Mantua ne-a dat prilejul să vedem, aproape pe fiecare stradă, catedrale închise: unele erau folosite acum drept magazii, iar altele nu erau folosite

deloc; toate erau atît de părăginite şi de deteriorate, încît depăşeau orice închipuire. Oraşul acesta mlăştinos este atît de sumbru şi de plat, încît ai impresia că murdăria nu se adună în chip obişnuit, ci mai curînd zăboveşte multă vreme pe tot întinsul lui, ca pe o apă stătută. Şi totuşi, aici se fac negoţuri destul de rentabile, fiindcă am văzut nişte arcade pline de evrei: aceşti oameni extraordinari stăteau în faţa dughenelor şi-şi contemplau baloturile de ţesături, lînă, baticurile în culori ţipătoare şi podoabele şi se arătau, în toate privinţele, a fi tot atît de priceputi şi de afacerişti ca şi fraţii lor din Houndsditch, Londra.

După ce am ales un *vetturino* dintre creştinii de prin apropiere (care a acceptat să ne ducă pînă la Milano în două zile şi jumătate şi să pornească la drum în dimineaţa următoare, o dată cu deschiderea porţilor) m-am întors la „Leul de Aur" şi am cinat princiar în camera mea, masa fiind aşezată în intervalul strîmt dintre cele două paturi: în faţă aveam un foc ce abia fumega, iar în spate un scrin. În dimineaţa următoare, pe la orele şase, am pornit în întuneric, prin ceaţa umedă şi rece care învăluia oraşul, şi, înainte de prînz, veturinul (de fel din Mantua şi avînd vreo şaizeci de ani) a început *să întrebe care-i drumul* spre Milano!

Se mergea prin Bozzolo, care fusese odată, demult, o mică republică, iar acum unul din orăşelele cele mai părăsite şi mai crunt lovite de sărăcie. Aici, stăpînul unui han cît se poate de nenorocit (acesta-i era obiceiul săptămînal, Dumnezeu să-l binecuvînteze!) distribuia monede de o valoare infinitezimală unei gloate zgomotoase de femei şi copii, ale căror zdrenţe fluturau în vînt şi ploaie în faţa uşii la care se adunau să se bucure de mărinimia lui. Toată ziua aceea şi în cea următoare ne-am croit drum prin ceaţă, noroi, ploaie şi

printre viţa de vie întinsă pe jos, pe pămînt, pînă ce am ajuns la primul loc de popas: Cremona, vestită pentru catedralele ei de cărămidă arsă şi pentru turnul incredibil de înalt, *Torazzo*, fără a mai pune la socoteală şi viorile, din care cu siguranţă nu se mai produce nici una în aceste timpuri degenerate. Al doilea loc de popas a fost Lodi. Apoi ne-am continuat călătoria prin şi mai mult noroi, mai multă burniţă şi ploaie, prin mlaştini şi printr-o ceaţă din aceea pe care englezii, fermi în convingerea unicităţii suferinţelor lor, sînt în stare să o considere tipic britanică, de negăsit în afara ţării lor. Tot mergînd aşa, am pătruns pe străzile pavate ale Milanului.

Şi aici ceaţa era atît de deasă, încît turnul ascuţit al celebrului Dom ar fi putut tot atît de bine să se găsească la Bombay, dacă ar fi să ne luăm după cît se putea vedea din el în acea zi. Dar, cum ne-am oprit în oraş pentru cîteva zile, ca să ne refacem, urmînd să revenim la Milano vara următoare, am avut nenumărate prilejuri de a admira superba construcţie în toată măreţia şi frumuseţea ei.

Sfîntul care se odihneşte în această catedrală merită întregul omagiu al creştinităţii! În calendar sînt mulţi sfinţi buni şi adevăraţi, însă San Carlo Borromeo se bucură – dacă o pot cita în această privinţă pe doamna Primrose – de toată „căldura inimii mele". Îi cinstesc memoria ca doctor milos pentru cei bolnavi şi ca prieten generos pentru cei săraci, iar aceasta nu dintr-un spirit de oarbă bigoterie, ci ca îndrăznet adversar al enormelor abuzuri din biserica papistaşă. I-o cinstesc tot atît de mult pentru că era cît pe ce să fie ucis de un preot, tocmit de înalţi prelaţi ca să-l omoare la altar, drept recompensă pentru eforturile sale de a reforma o frăţie de călugări falsă şi ipocrită. Cerul să-i apere pe toţi discipolii lui San Carlo Borromeo, aşa cum l-a apărat pe el! Un Papă reformator ar avea chiar şi azi nevoie de apărare.

Capela subterană în care este păstrat trupul sfîntului contrastează izbitor cu alte capele pe care le-am văzut. Lumînările ce ard aici, jos, aruncă o lumină strălucitoare pe niște *alti-rilievi* în aur și argint, făurite de mîini îndemînatice și care înfățișează principalele evenimente din viața sfîntului. Pe fiecare latură strălucesc bijuterii și metale prețioase. Un troliu deplasează încet fața altarului și, în interior, într-o raclă splendidă de aur și argint, se poate vedea, prin alabastru, mumia zbîrcită a unui bărbat. Veșmîntul pontifical cu care este împodobit sclipește de diamante, smaralde și rubine, toate pietre nespus de prețioase și magnifice. Sărmana țărînă chircită în mijlocul acestei măreți strălucir este mai vrednică de milă decît dacă ar zăcea în murdărie. Fiecare rază de lumină încătușată în toată strălucirea și văpaia bijuteriilor parcă rîde de orbitele prăfuite unde, odată, se aflau ochii. Fiecare fir din bogatele veșminte vorbește de scurtul drum al mătăsii, de la viermii care o țes la cei care o rod în morminte.

În vechiul refector al Mănăstirii Santa Maria delle Grazie, în ruină și ea, se află opera de artă poate cea mai cunoscută de pe lume: „Cina cea de taină" a lui Leonardo da Vinci; inteligenți nevoie mare, călugării dominicani au tăiat o ușă prin ea, ca să circule mai ușor cu bucatele pentru masă.

Nu pretind că sînt un priceput în arta picturii și nu am alte criterii de a o judeca decît asemănarea cu modelul ori înfrumusețarea naturii și felul în care artistul prezintă în mod grațios combinații de forme și culori. Prin urmare, nu sînt deloc o autoritate în privința „tușelor" unuia sau altuia dintre maeștri, deși știu foarte bine (cum poate știi oricine dintre cei care își dau osteneala să se gîndească la acest lucru) că foarte puțini mari maeștri puteau, omenește vorbind, să picteze în

timpul vieții măcar jumătate din picturile care le poartă numele, picturi care sînt recunoscute de către mulți pretendenți la faima de oameni cu gust ca fiind fără îndoială originale. Dar acestea le spun doar așa, fiindcă a venit vorba. Despre „Cina cea de taină", aș dori să remarc doar că, în ceea ce privește admirabila ei compoziție și înfățișare, este o pictură minunată, însă că, din punct de vedere al originalității, coloritului și expresiei fiecărui chip sau trăsătură, nu o putem numi așa. În afară de stricăciunile provocate de umezeală, degradare sau neglijență, pictura a fost (după cum arată și Barry) atît de mult retușată și repictată, și lucrul acesta a fost făcut atît de stîngaci, încît multe dintre chipuri sînt acum adevărate diformități, cu petice de vopsea și ipsos lipite pe ele ca niște cucuie, care le contorsionează cumplit expresia. Artistul original și-a pus pecetea geniului său pe cîte un chip, pe care aproape doar cu o linie sau o tușă l-a separat de alți pictori minori și l-a făcut ceea ce este; cei care l-au urmat au lucrat de mîntuială, pictînd de-a curmezișul straturilor și crăpăturilor, nefiind destul de îndemînatici ca să-i imite mîna și adăugînd de la ei niște priviri posomorîte, încruntături sau zbîrcituri care au pătat și au stricat lucrarea. Acest lucru este atît de bine stabilit ca fapt istoric, încît nu vreau să-l mai repet, riscînd să fiu plicticos, dar am observat un domn englez postat în fața picturii și făcînd mari eforturi să cadă în niște convulsiuni decente în legătură cu anumite detalii de expresie care nici nu își aveau locul acolo. Ar fi comod și rațional ca vizitatorii și criticii laolaltă să ajungă la o înțelegere comună, și anume că pictura a avut odată o valoare extraordinară – dovadă fiind faptul că, deși au rămas atît de puține din frumusețile originale, măreția subiectului este suficientă ca să facă din ea o operă demnă de un mare interes.

Cu alte ocazii am văzut şi celelalte privelişti ale Milanului, care este un oraş frumos, deşi nu îndeajuns de italienesc ca să aibă trăsăturile caracteristice multor oraşe mai puţin importante. Corso este o superbă promenadă publică, umbrită de şiruri nesfîrşite de pomi; aici nobilimea din Milano se plimbă în trăsuri încoace şi încolo şi mai degrabă ar flămînzi decît să se lipsească de această îndeletnicire. În splendidul teatru La Scala, după o operă, se prezenta un balet intitulat „Prometeu", la începutul căruia vreo sută sau două de bărbaţi şi femei întruchipau muritoarea noastră rasă înainte ca rafinamentele artelor şi ştiinţelor, dragostea şi frumuseţea să coboare pe pămînt ca să-i înalţe. Niciodată n-am văzut ceva mai eficient. În general, calitatea pantomimică a italienilor este remarcabilă mai mult prin ceea ce are neaşteptat şi impetuos decît prin expresia delicată; în cazul de faţă însă, monotonia, platitudinea, existenţa anostă, apatică, descurajatoare, pasiunile şi dorinţele sordide ale creaturilor umane lipsite de acele impulsuri înălţătoare, cărora le datorăm atît de mult şi ale căror promotori se bucură de atît de puţină stimă din partea noastră, erau exprimate într-o manieră cu adevărat energică şi impresionantă. N-aş fi crezut vreodată că este posibil să se prezinte atît de sugestiv o astfel de idee pe scenă, fără ajutorul vorbirii.

Nu mult după orele cinci dimineaţa, Milano a rămas în urma noastră şi, înainte ca statuia de aur de pe turnul Domului să se facă totuna cu cerul albastru, în faţa noastră au apărut Alpii: un amestec uimitor de piscuri şi creste, nori şi zăpadă.

Am continuat să înaintăm spre munţi pînă la căderea nopţii şi, cît a fost ziua de lungă, piscurile lor ni s-au înfăţişat într-o suită de forme schimbătoare, după cum dru-

mul le arăta din diferite unghiuri. Frumoasa zi era tocmai pe sfîrşite, cînd am ajuns la Lago Maggiore, cu minunatele sale insule. Căci, oricît de fantastică ar fi fost Isola Bella, şi aşa este, ea rămîne întîi şi întîi frumoasă. Tot ceea ce se înalţă din apa albastră a lacului, laolaltă cu peisajul dimprejur, nu poate fi decît frumos.

Cînd am ajuns la Domo d'Ossola, la poalele Trecătorii Simplon, era zece noaptea. Cum luna strălucea puternic şi pe cerul înstelat nu era fir de nor, nu era cazul să ne ducem la culcare, ci să mergem mai departe pe drum. Aşa că, după oarecare zăbavă, am tocmit o trăsură mică şi am început urcuşul.

Era pe la sfîrşitul lui noiembrie şi zăpada mare, de peste un metru, acoperea drumul bătătorit de pe creastă (în unele locuri troienele erau şi mai mari), iar aerul rece cam pişca. Dar noaptea senină, splendoarea drumului, umbra deasă, întunericul adînc şi bruştele cotituri descoperite de lumina lunii, precum şi mugetul neîncetat al torentului care se prăvălea la vale, făceau cu fiecare pas călătoria şi mai frumoasă.

Curînd, lăsînd sub noi liniştitele sate italieneşti cufundate în somn sub raza lunii, drumul a început să se răsucească printre pomi şi, după un răstimp, am ieşit într-o regiune pustie, foarte abruptă şi greu de străbătut. Aici, luna strălucea şi mai tare sus, pe cer. Treptat, mugetul torentului de apă a devenit mai puternic; drumul superb, depăşind hăul peste un pod, se strecura printre doi pereţi de stîncă, masivi şi perpendiculari, care aproape că răpeau vederii luna şi lăsau numai cîteva stele să strălucească în fîşia îngustă de cer de deasupra. Aceasta a dispărut şi ea în întunericul gros al unei peşteri prin care străbătea calea; teribila cataractă tuna

şi urla foarte aproape sub noi, iar spuma şi pulberea de apă pluteau ca o ceaţă în jurul intrării. După ce a ieşit din tunel, apărînd din nou la lumina lunii şi trecînd peste un pod ameţitor, drumul se tîra şi se răsucea acum prin cheile rîului Gondo, atît de sălbatice şi sublime, încît erau mai presus de orice descriere: pe ambele părţi se ridicau pereţii netezi şi atît de înalţi că aproape se întîlneau undeva sus, deasupra capului. Am mers aşa toată noaptea, urcînd pe acest drum bolovănos tot mai sus şi mai sus, fără să ostenim un minut, pierduţi fiind în contemplarea stîncilor negre, a înălţimilor şi a adîncurilor înspăimîntătoare, a fîşiilor de zăpadă care se întindeau în despicături şi în văi şi a torentelor tumultuoase ce se prăvăleau impetuos, însoţite de tunete, în abisul fără fund.

Către zori, am înaintat prin nămeţi într-un loc unde sufla un vînt tăios. După ce am reuşit cu mare greutate să-i trezim pe locatarii unei cabane de lemn aflată în această pustietate, unde vîntul viscolea cu furie, prinzînd zăpada în vîrtejuri ca s-o azvîrle mai departe, am luat micul dejun într-o încăpere construită din buşteni necojiţi, însă încălzită straşnic de o sobă bine clădită (aşa cum şi trebuia să fie), ca să facă faţă furtunilor mari. După ce ni s-a pregătit o sanie cu patru cai, am pornit-o iar la drum, brăzdînd zăpada. Înaintam tot spre vîrf, însă de data aceasta în lumina rece a dimineţii, iar marele deşert alb, prin care călătoream, era neted şi neîntinat.

Am ajuns cu bine pe vîrful muntelui şi, pe cînd priveam în faţa noastră la rudimentara cruce de lemn, care indica acolo cea mai înaltă altitudine faţă de nivelul mării, lumina soarelui care tocmai răsărea a inundat deodată întinderea de zăpadă, transformînd albul ninsorii într-un roşu aprins. În acel moment, grandoarea priveliştii a atins apogeul.

Pe cînd ne continuam drumul cu sania, din arhondaricul ridicat de Napoleon a apărut un grup de țărani drumețind cu toiege și ranițe. Aceștia se odihniseră peste noapte acolo și acum erau întovărășiți de doi-trei călugări, gazdele lor, care-și tîrau cu greu picioarele, mergînd pe lîngă ei de dragul de a le ține de urît. Ne-a făcut plăcere să le urăm bună dimineața și ne-am bucurat cînd, privind în urmă, am văzut că și ei își întorceau privirile după noi, iar cînd unul din caii noștri s-a împiedicat și a căzut, am înțeles că se întrebau dacă era cazul să vină să ne ajute. Însă calul s-a ridicat cu ajutorul unui căruțaș vînjos și a oamenilor săi, care s-au grăbit la locul accidentului, și după ce, la rîndul nostru, le-am ajutat să treacă de un obstacol, ne-am continuat drumul pe marginea unei prăpăstii abrupte, printre pinii de munte.

Curînd după aceea, putînd iarăși să călătorim cu trăsura, am început un coborîș vertiginos. Treceam acum pe sub ghețarii veșnici, prin niște galerii arcuite din care picurau ciorchini de țurțuri, pe deasupra și pe dedesubtul unor căderi de apă înspumate, pe lîngă locuri de refugiu și galerii de adăpost, prin peșteri deasupra ale căror acoperișuri alunecau primăvara avalanșele, prăvălindu-se în hăul de jos. Coboram, gonind peste poduri înalte și prin rîpe înfricoșătoare; eram o mică pată schimbătoare în acea dezolare imensă de gheață și zăpezi și stînci monstruoase de granit. Ne strecuram prin cheile adînci ale Saltinelui, unde ne-a asurzit torentul care se năpustește nebunește în jos, printre blocurile de stîncă prăvălită, ca să ajungem la depărtatele ținuturi de la șes. Treptat, tot avîntîndu-ne pe drumuri în zig-zag, tăiate în peretele prăpastiei adînci, am coborît spre o climă mai caldă, într-un aer mai calm și un peisaj mai blînd, pînă ce în fața noastră, sclipind ca aurul și argintul în strălucirea soarelui,

s-au arătat domurile şi turlele roşii, verzi şi galbene dintr-un oraş elveţian.

Dar, cum obiectul acestor amintiri este legat de Italia şi preocuparea mea fiind, prin urmare, să mă reîntorc în această ţară cît mai repede posibil, nu voi aminti (deşi sînt foarte tentat să o fac) de satele elveţiene care, ghemuite la poalele munţilor falnici, arată ca nişte jucării, după cum nu vreau să amintesc cît de dezordonat sînt îngrămădite casele (literalmente una peste alta) şi nici cum nişte străzi foarte înguste pot opri furtunile iernii, ori cum torentele impetuoase, ce se dezlănţuie brusc primăvara, rup şi mătură podurile. La fel, nu voi descrie cum ţărăncile de pe aici poartă nişte căciuli mari, rotunde, de blană, încît seamănă cu purtătorii de sabie ai lordului primar al Londrei, cum oraşul Vevay[1], care se află pe malul liniştitului Lac Geneva, este foarte pitoresc, cum statuia Sfîntului Petru din Fribourg este înzestrată cu cea mai mare cheie din cîte s-au văzut vreodată, sau cum Fribourgul însuşi este renumit pentru cele două poduri suspendate, precum şi pentru marea orgă a catedralei.

Şi nici nu voi aminti cum, între acest oraş şi Basel, drumul şerpuieşte printre sate prospere, ale căror căsuţe de lemn au acoperişuri de stuf şi ferestre joase, cu gemulețe lucioase şi rotunde, asemenea unor piese de o coroană, sau cum fiecare gospodărie elveţiană, cît de mică, are carul sau căruţa rînduită cu grijă lîngă casă, grădina micuţă, păsările de curte şi grupuri de copii cu obrajii rumeni, cum pretutindeni domneşte un aer de destindere foarte nou şi foarte plăcut, mai ales după ce vii din Italia, sau cum portul femeilor se schimbă mereu; acum nu se mai văd „purtătorii de sabie", în schimb au apărut frumoasele brîie albe şi căciuli mari, negre, în formă de evantai.

1 Vevey (n.t.).

Tot aşa, nu voi zăbovi să descriu cît de minunat este ţinutul Munţilor Jura, presăraţi cu zăpadă şi luminaţi de lună, vuind de apele în cascadă, cum sub ferestrele marelui Hotel „Cei Trei Regi" din Basel, Rinul curge vertiginos şi învolburat, sau cum la Strasbourg Ronul este aproape tot atît de năvalnic, dar nu tot atît de învolburat – se spune că mai la vale este acoperit de ceaţă şi că, în această perioadă tîrzie a anului, este o cale cu mult mai puţin sigură de călătorie decît şoseaua spre Paris.

Sau cum Strasbourgul însuşi, cu măreaţa lui catedrală gotică şi casele vechi, cu acoperişuri ascuţite şi cu frontoane, constituie o galerie de privelişti ciudate; sau cum, la ora prînzului, înăuntrul catedralei se adună o mulţime de oameni, ca să vadă faimosul orologiu bătînd orele douăsprezece. Şi cum, cînd orologiul bate orele douăsprezece, o dată cu multe alte manevre ingenioase apare o întreagă armată de păpuşi, printre care se află şi un imens cocoş, cocoţat în vîrf, cîntînd de douăsprezece ori tare şi clar. Sau cît de neaşteptat este să vezi acest cocoş făcînd eforturi să bată din aripi şi să-şi întindă gîtul, eforturi care nu au nici o legătură cu cîntatul, care vine din adîncul orologiului, mult mai de jos.

Tot aşa, nu vă mai spun că drumul spre Paris era o mare de noroi, iar de la Paris pînă la coastă numai cu puţin mai bun, şi asta din cauza unui îngheţ straşnic. Stîncile de la Dover mi-au oferit o priveliştе încîntătoare, iar Anglia mi s-a părut extrem de ordonată – deşi trebuie să recunosc că, în ziua aceea de iarnă, era tare întunecată şi-i lipsea cu desăvîrşire culoarea.

Iarăşi, nu mai amintesc cum, la cîteva zile după aceea, traversînd din nou Canalul, era un ger atît de mare, încît punţile vasului se acoperiseră de gheaţă; iar în Franţa zăpada

căzută era destul de mare. *Malle Poste*, de obicei impetuoasă, abia își croia drum acum, brăzdînd zăpada, iar în regiunile de deal era trasă de un mare număr de cai puternici, înaintînd într-un galop încet. În fața Poștei din Paris se găseau niște indivizi în zdrențe, neobișnuit de întreprinzători, care, înarmați cu niște mici greble, cercetau străzile înzăpezite în căutare de resturi.

Nu mai zăbovesc să vă spun cum, între Paris și Marsilia, zăpada fiind foarte mare și venind un dezgheț brusc, diligența noastră a străbătut trei sute de mile mai mult tîrîș decît mergînd pe roate; arcurile s-au rupt tocmai într-o noapte de duminică și, în timpul reparațiilor, cei doi pasageri au coborît să se mai încălzească și să se refacă într-o sală nenorocită de biliard, unde niște lățoși, înghesuiți pe lîngă sobe, jucau cărți. Cărțile de joc erau foarte asemănătoare cu ei: extrem de flexibile și de soioase.

Și iarăși, nu vă descriu cum, din cauza vremii, am fost reținut la Marsilia, fiindcă vapoarele anunțate să plece nu mai plecau; și cum, în cele din urmă, *Charlemagne* a ridicat ancora și a avut de înfruntat o vreme atît de rea, încît era gata-gata să fie azvîrlit pe țărm cînd la Toulon, cînd la Nisa, dar cum, încetînd furtuna, n-a ajuns nici la Toulon, nici la Nisa, intrînd în schimb în portul Genovei, unde mi-au sunat plăcut în urechi clopotele cunoscute. Nu mai lungesc povestirea spunîndu-vă că la bord era un grup de călători, dintre care unul, din cabina de lîngă mine, era foarte bolnav și, fiind suferind, era tare întors pe dos și din cauza aceasta nu voia să renunțe la dicționarul pe care îl ținea sub pernă, obligîndu-i în felul acesta pe tovarășii săi de călătorie să coboare tot timpul la el, ca să-l întrebe cum se spune în italienește *o bucată de zahăr, un pahar de brandy cu apă, cît*

e ceasul şi alte asemenea; omul nostru insista să caute chiar el cuvintele, să le vadă cu ochii lui congestionaţi de atîta rău de mare şi refuza pur şi simplu să încredinţeze cartea altcuiva.

Ca şi Grumio[1], aş fi putut să vă povestesc în amănunt toate acestea şi chiar mai multe, dacă nu aş fi fost împiedicat de gîndul că preocuparea mea este Italia. De aceea, povestea aceasta, ca şi povestea lui Grumio, „va muri în uitare".

1 Personaj din piesa *Îmblînzirea Scorpiei* de W. Shakespeare (n.t.).

SPRE ROMA, PRIN PISA ŞI SIENA

Pentru mine, nimic nu este mai frumos în Italia decît drumul pe coasta mării, între Genova şi Spezzia. Pe o parte se află întinderea nesfîrşită de ape cînd jos, în abis, cînd aproape la acelaşi nivel cu drumul, şi foartea adesea mărginită de colţuri de stîncă, de cele mai neaşteptate forme; pe oglinda mării, ici şi colo, pluteşte cîte o pitorească *feluca*[1]. Pe cealaltă parte, se înalţă coloane înalte, presărate cu vile albe, crînguri de măslini de culoare închisă, biserici de ţară cu clopotniţe deschise şi case de la ţară zugrăvite în nuanţe vesele. Pe fiecare grindă şi movilă de pe laturile drumului înfloresc din belşug cactusul sălbatic şi aloea, după cum în frumoasele sate aflate de-a lungul căii se văd grădini colorate toată vara în roşul ciorchinilor de belladona şi înmiresmate, toamna şi iarna, cu parfumul portocalilor şi lămîilor aurii.

Unele sate sînt locuite aproape în întregime de pescari şi e o adevărată încîntare să vezi bărcile mari trase pe plajă, aruncînd petice de umbră la adăpostul cărora se întind să doarmă pescarii sau la care vin femeile şi copiii să se joace ori să privească marea, în timp ce bărbaţii îşi repară năvoadele pe ţărm. Camoglia este un orăşel cu un mic port

1 Luntre (ital.).

la mare, aflat la mai bine de o sută de metri sub drum; aici trăiesc familii de marinari care, încă din timpuri străvechi, au propriile lor ambarcaţiuni şi se îndeletnicesc cu comerţul pe mare, ajungînd pînă în Spania sau în alte meleaguri. Văzut de pe drumul cocoţat sus pe coastă, portul pare o micuţă machetă construită la marginea apei încreţite de valuri, care străluceşte puternic în soare. Coborînd în acest orăşel pe serpentinele drumului de catîri, ai în faţă copia perfectă a unui port primitiv, un loc mirosind a sare şi neînchipuit de sălbatic: un adevărat cuib de piraţi. Calea este pretutindeni blocată de inele mari de fier ruginit şi lanţuri vechi, cabestane şi rămăşiţe de catarge şi verigi. Pe chei flutură îmbrăcămintea marinarilor, în timp ce în port se leagănă bărci cutezătoare chiar şi pe vreme rea, care sînt trase uneori pe stîncile însorite, ca să se usuce. Pe parapetul digului rudimentar zac adormiţi cîţiva indivizi cu picioarele bălăbănindu-se peste zid, arătînd ca nişte amfibii pentru care pămîntul sau apa este tot una şi lăsînd impresia că, dacă ar aluneca în apă, ar pluti acolo, moţăind confortabil printre peşti. Biserica este împodobită cu trofee marine, precum şi cu fel de fel de ofrande aduse în amintirea salvării din furtună şi din naufragii. Ca să ajungi la cartierele din afara portului trebuie să străbaţi nişte arcade ascunse şi întunecoase şi să urci pe nişte trepte prăvălite, ca şi cum, prin întunecimea şi greutatea de acces, ele ar trebui să semene cu calele corăbii sau cu cabinele incomode aflate sub linia de plutire, şi pretutindeni te apasă mirosul de peşte, de iarbă de mare şi de frînghie putredă.

În anotimpul cald, drumul de coastă de pe care se zăreşte Camoglia, mai ales pe anumite porţiuni de lîngă Genova, este vestit pentru licurici. Plimbîndu-mă pe acolo într-o noapte întunecoasă, am văzut un firmament atît de sclipitor, format din aceste insecte, încît stelele, în depărtarea lor, erau

palide în comparație cu lumina și strălucirea presărată pe fiecare crîng de măslini și pe fiecare coastă de deal, inundînd parcă întreaga atmosferă.

Acum însă, cînd ne îndreptam spre Roma, nu era timpul lor. Abia trecuse de jumătatea lui ianuarie și vremea era posomorîtă, închisă și foarte umedă pe deasupra. Cînd am ajuns în pitoreasca Trecătoare Bracco, ne-a apucat o furtună cu negură și ploaie atît de puternică, încît după aceea am călătorit tot timpul învăluiți într-un nor. Era ca și cum pe lume nu există nici o Mediterană, fiindcă nu mai vedeam nimic din ea, în afară de unele momente cînd vreo rafală de vînt, care gonea ceața din fața noastră, descoperea la o mare adîncime sub noi, pentru o clipă doar, marea agitată ce biciuia stîncile și aruncîndu-și furios spuma. Ploaia nu mai contenea, așa încît pîraiele și torentele se umflaseră, iar prăvălirea, mugetul și tunetul apei erau asurzitoare cum nu mai auzisem vreodată în viața mea. De aceea, cînd am ajuns la Spezzia, am aflat că apele Magrei crescuseră prea mult și că trecerea cu bacul (întrucît nu există pod peste acest rîu în drum spre Pisa) nu era îndeajuns de sigură. Am fost obligați să așteptăm pînă în după-amiaza zilei următoare, cînd apele au mai scăzut puțin. Lucrul acesta nu ne-a deranjat prea mult, fiindcă Spezzia este un bun loc de popas: în primul rînd pentru splendidul golf, în al doilea rînd pentru hanul fantomatic și, în al treilea rînd, pentru podoabele de cap ale femeilor. Acestea poartă o micuță pălărie de paie, ca de păpușă, fixată în păr cam pe o parte: este pălăriuța cea mai ciudată și cea mai strengărească din cîte s-au inventat vreodată.

La cîteva ore după ce am trecut Magra cu bacul – trecerea nu este la fel de agreabilă, cînd curentul apei este învolburat și puternic – am ajuns la Carrara. În dimineața

următoare, devreme, am încălecat pe niște ponei și am pornit să vizităm carierele de marmură.

Aici sînt patru-cinci vîlcele largi, care se strecoară în sus printr-un șir de dealuri înalte, pînă ce nu mai pot străbate, fiind brusc strangulate de natura însăși. Carierele sau „peșterile", cum se numesc pe aici, sînt construite din mai multe deschideri, sus în munte, pe fiecare parte a vîlcelelor, unde se dinamitează și se excavează pentru extracția marmurii, care se dovedește bună sau rea, și care te poate îmbogăți foarte repede sau te poate ruina, căci de multe ori eforturile supraomenești de a o obține nu sînt răsplătite cu nimic. Unele dintre aceste peșteri au fost deschise de către romanii din antichitate și au rămas părăsite pînă în ziua de astăzi, în timp ce la multe altele se lucrează de zor. Alte cariere vor fi deschise mîine, săptămîna viitoare, luna viitoare, întrucît multe zăcăminte sînt încă nevalorificate și nimeni nu s-a gîndit la ele. Peste tot, așteptînd cu răbdare momentul în care să fie descoperită, zace ascunsă destula marmură: atît cît să ajungă pentru mai multe secole decît cele care au trecut de cînd s-au tăiat primele blocuri.

Din cînd în cînd, în timp ce te muncești din răsputeri să te cațeri pe una din aceste viroage abrupte (după ce ai lăsat poneiul să-și moaie chingile în apă, la o milă sau două mai jos), auzi printre dealuri ecoul slab, mai tăcut parcă decît tăcerea care-l precede, al unei trîmbițe melancolice: este semnalul dat muncitorilor de la carieră pentru a se adăposti. Apoi se aude un tunet și ecoul lui purtat din deal în deal, însoțit de o împroșcare în aer de mari fragmente de rocă, după care începi iarăși să te lupți cu urcușul, pînă auzi sunetul unei alte trîmbițe, într-o altă direcție, și te oprești imediat, ca să nu ajungi în bătaia noii explozii.

Sus, pe pantele acestor dealuri, se află numeroși bărbați la lucru, care curăță locul și prăvălesc în vale masele dislo-

cate de piatră şi pămînt, că să-şi croiască drum spre blocurile de marmură recent descoperite. Pe cînd se rostogoleau bolovanii în valea îngustată, împinşi parcă de nişte mîini nevăzute, nu am putut să nu mă gîndesc la vîlceaua adîncă (asemănătoare acesteia de la cariere) în care Roc l-a părăsit pe Sinbad Marinarul şi în care negustorii adunaţi pe înălţimile dimprejur aruncau bucăţi mari de carne ca să scoată diamantele lipite de ele. Este drept că aici nu erau vulturi care să întunece soarele cu bătaia aripilor sau să se năpustească asupra lor, însă atmosfera era la fel de sălbatică şi de fioroasă.

Dar să vedeţi drumul acela în josul căruia e coborîtă marmura, oricît de grele ar fi blocurile! Geniul ţării şi spiritul instituţiilor ei pavează acest drum: îl repară, îl păzeşte, îl ţine în stare de funcţionare! Închipuiţi-vă un torent de apă, care curge năvalnic într-o albie stîncoasă, amenajată cu mari grămezi de piatră de toate formele şi mărimile, şerpuind în jos chiar prin mijlocul văii: acesta este drumul şi tot acesta era acum cinci sute de ani! Imaginaţi-vă carele greoaie, asemănătoare de acum cinci sute de ani, folosite şi astăzi şi trase, aşa cum se obişnuia acum cinci sute de ani, de boi ai căror strămoşi erau munciţi pînă la epuizare atunci, tot aşa cum nefericiţii lor urmaşi de acum sînt sfîrşiţi în numai douăsprezece luni de suferinţe! Două perechi, patru perechi, zece perechi, douăzeci de perechi la un singur bloc (după cum e mărimea) trebuie să-l coboare pe acest drum. În efortul lor, coborînd din piatră în piatră cu enormele încărcături în spate, se întîmplă adeseori ca aceste animale de povară să moară pe loc; şi nu numai ele, fiindcă şi aprigii oameni care le mînă, uneori cu exces de zel, cad şi sînt sfărîmaţi sub roţi. Aşa era firesc acum cinci sute de ani şi tot atît de firesc trebuie să fie şi astăzi. O cale ferată coborînd printre aceste

prăpăstii (lucrul cel mai uşor de pe lume) ar fi curată blasfemie.

La un moment dat ne-am oprit să vedem cum coboară unul din aceste care tras de o sigură pereche de boi (fiindcă în el se afla un bloc mai mic) şi am tremurat în sinea mea pentru omul care şedea pe jugul greu, ca să-l ţină strîns pe gîtul sărmanelor animale, şi care stătea întors, privind înapoi, nu în faţă, aşa încît părea un demon al adevăratului despotism. În mînă ţinea o vergea lungă, cu vîrf de fier, şi, cînd boii nu-şi mai puteau croi şi forţa drumul prin albia bolovănoasă a trotuarului şi se opreau, le înfigea fierul în trupuri, îi bătea în cap, îi împungea în nări şi îi tot îmboldea aşa, un metru sau doi, iar ei se opinteau, înnebuniţi de o durere neînchipuită; iar cînd boii se opreau din nou, el relua aceste îndemnuri cu o intensitate sporită, îi împungea mai departe, îi forţa şi-i îmboldea spre un punct mai abrupt al coborîşului. Cînd zbuciumul, durerea şi greutatea din spatele animalelor i-au năpustit în josul prăpăstiei, învăluiţi într-un nor de apă pulverizată, cîrmaciul şi-a învîrtit vergeaua deasupra capului şi a tras un chiot prelung, de parcă ar fi realizat nu ştiu ce faptă eroică, fără să-i treacă măcar prin cap că în apogeul triumfului său putea fi zvîrlit jos, ca să se aleagă cu creierii zdrobiţi.

În după-amiaza aceea, aflîndu-mă într-unul din numeroasele ateliere din Carrara (fiindcă aici se află un mare atelier în care se păstrează copiile frumos finisate în marmură ale tuturor chipurilor, grupurilor şi busturilor mai cunoscute), mă gîndeam cît de ciudat este ca aceste forme desăvîrşite, pline de graţie, de cugetare şi repaus delicat, să se nască prin atîta trudă, năduşeală şi tortură! Curînd însă, am găsit o comparaţie şi o explicaţie a acestui fapt în fiecare virtute care se naşte din asprul pămînt şi în fiecare lucru bun întrupat din durere şi suferinţă. Şi, privind afară, pe fereastra

largă a atelierului, la munții plini de marmură, roșii și strălucitori în amurgul zilei, însă dîrji și solemni pînă în ultima clipă, am cugetat: o, Doamne! cîte mine de inimi și suflete omenești, capabile să creeze opere cu mult mai frumoase, nu rămîn închise și cîte nu se distrug, în timp ce aceia care călătoresc de plăcere prin viață își abat privirile în trecerea lor și se cutremură de groază la întunecimea și violența care li se dezvăluie doar o clipă!

Ducele Modenei, care domnea pe atunci și care stăpînește în parte acest teritoriu, se făIea cu mîndra distincție de a fi fost singurul suveran din Europa care nu-l recunoștea pe Louis-Philippe ca rege al francezilor! Și nu era un om care să se țină de glume, ba vorbea chiar foarte serios. De asemenea, ducele este un dușman declarat al căilor ferate și, dacă ceilalți prinți ar fi pus în aplicare planurile de construcție a unor drumuri de fier în teritoriile învecinate domeniul său, probabil că el și-ar fi oferit satisfacția de a pune un omnibuz care să transporte călătorii de la un capăl la celălalt, de-a curmezișul posesiunilor sale nu prea vaste.

Carrara, închisă între dealuri înalte, este foarte pitorească. Turiștii stau aici puțin, iar localnicii sînt aproape cu toții angrenați, într-un fel sau altul, în prelucrarea marmurii. De asemenea, printre cariere se află sate în care trăiesc muncitorii. Localitatea are un frumos teatru construit recent și pe aici dăinuie un obicei interesant: alcătuirea unui cor al muncitorilor de la cariere; aceștia sînt autodidacți și cîntă după ureche. I-am auzit chiar interpretînd o operă comică și un act din „Norma" și pot să spun că s-au achitat foarte bine de ele, spre deosebire de italienii de rînd, care (cu cîteva excepții, printre napolitani) cîntă groaznic de fals și au și niște voci dezagreabile pe deasupra.

De pe culmea unui deal înalt, dincolo de Carrara, se desfăşoară priveliştea încîntătoare a unei cîmpii fertile în care se află Pisa, iar şi mai departe în zare se vede, ca un punct purpuriu, Livorno. Nu numai cuprinderea întinsă umple priveliştea de încîntare, ci şi ţinutul mănos şi livezile bogate de măslini prin care se strecoară drumul şi care sînt fermecătoare.

Cînd ne-am apropiat de Pisa, strălucea deja luna şi timp îndelungat am putut vedea ridicîndu-se în spatele zidurilor Turnul Înclinat, ce sta oblic în lumina nesigură: era originalul vag al vechilor poze din cărţile de şcoală care prezentau „Minunile lumii". Ca multe lucruri legate în primele lor asocieri cu cărţile şi cu anii de şcoală, turnul era prea mic şi am trăit această senzaţie foarte intens. Nu se ridica prea mult deasupra zidului, aşa cum sperasem. Era o altă decepţie printre cele multe provocate de domnul Harris, negustorul de cărţi din colţul Catedralei Sf. Paul din Londra. Turnul *său* era o ficţiune, iar acesta de aici era realitatea însăşi şi, prin comparaţie, era o realitate mult mai mică! Totuşi, arăta destul de bine şi-aşa şi, lucru ciudat, era destul de înclinat faţă de perpendiculară, aşa cum îl prezenta şi Harris. Atmosfera liniştită a Pisei, marele corp de gardă de la poarta oraşului (cu numai doi soldaţi în el!), străzile pe care se văd foarte puţin cetăţeni şi rîul Arno, curgînd chiar prin mijlocul oraşului, toate acestea sînt splendide. Aşadar, în inima mea nu i-am purtat deloc pică domnului Harris (aducîndu-mi aminte de bunele sale intenţii) şi l-am iertat înainte de prînz, iar în dimineaţa următoare am ieşit plin de încîntarea să văd Turnul.

Aş fi putut ghici mai bine, însă oricum, mă aşteptam să-l văd aruncîndu-şi umbra lungă pe vreo stradă în care să se îmbulzească toată ziua vizitatorii. A fost o mare surpriză pentru mine să-l găsesc într-un colţ retras şi liniştit, departe

de locurile de mare afluență și înconjurat de un covor neted de verdeață. Grupul de clădiri concentrate pe și împrejurul acestui covor (incluzînd turnul, baptisteriul, catedrala și Basilica Campo Santo) este poate cel mai neobișnuit și cel mai frumos din întreaga lume și, datorită faptului că sînt adunate acolo, la un loc, departe de tumultul orașului, ele capătă un caracter deosebit, venerabil și impresionant. Ele constituie esența arhitecturală a unui oraș vechi, din care pulsul de viață nouă și cartierele moderne au fost eliminate.

Simond compară Turnul cu obișnuitele imagini ale Turnului Babel din cărțile pentru copii. Este o comparație destul de fericită, care definește construcția mai bine decît o sumedenie întreagă de capitole de măiastră descriere. Nimic nu poate depăși gingășia și grația construcției. În timpul ascensiunii către vîrf (care se face pe o scară ușor de urcat), nu-ți dai prea mult seama de înclinație, însă, odată ajuns sus, ea devine evidentă, dîndu-ți impresia că te afli pe un vapor aplecat într-o parte din cauza refluxului. Senzația pe care o ai privind în jos, cînd te afli în galerie și vezi coloana care se depărtează dinspre bază, este de-a dreptul uimitoare; și-am văzut chiar un vizitator fricos care, după ce a privit în jos, s-a proptit în mod involuntar de Turn, ca și cum ar fi vrut să-l împiedice să cadă! Tot atît de ciudată este și senzația pe care o ai cînd privești de la bază în sus, ca printr-un tub înclinat. Cu siguranță că turnul este înclinat numai atît cît și-ar dori turiștii. Impulsul firesc la nouăzeci și nouă de oameni dintr-o sută, care ar dori să se întindă pe iarba de sub turn, ca să se odihnească și să contemple clădirile învecinate, va fi, probabil, să nu-și aleagă locul de sub partea înclinată.

Nenumăratele frumusețí ale catedralei și ale baptisteriului nu au nevoie de vreo recapitulare din partea mea, deși în acest caz, ca și în altele o sută, găsesc că este greu să separ propria-mi plăcere de a mi le reaminti de plictiseala pe care

vi-o provoc dumneavoastră amintindu-le. În prima clădire se află un portret al Sfintei Agnes, pictat de Andrea del Sarto, iar în cea de-a doua se găsesc o varietate de coloane bogate, care grozav mă mai ispitesc să le descriu.

Sper că nu-mi încalc hotărîrea de a nu intra în descrieri amănunțite, dacă amintesc aici cunoscutul Campo Santo, unde mormintele năpădite de iarbă sînt săpate în pămînt adus acum mai bine de șase sute de ani de la Locurile Sfinte, fiind înconjurate de niște ganguri boltite, a căror pardoseală de piatră îl străbat, prin ornamente delicate, lumini și umbre atît de zglobii, încît, cu siguranță, nici cea mai întunecată memorie nu le va uita vreodată. Pereții acestui loc solemn sînt acoperiți cu fresce vechi, în mare parte șterse și foarte ciudate. Cum se întîmplă adeseori în Italia, în fiecare colecție de pictură de orice fel se pot vedea nenumărate chipuri, iar într-unul din acestea am găsit o uimitoare asemănare (întîmplătoare) cu Napoleon. La un moment dat, obișnuiam chiar să-mi delectez imaginația, întrebîndu-mă dacă acești pictori de odinioară n-au avut cumva vreo presimțire în legătură cu bărbatul care avea să provoace atîtea distrugeri artei și ai cărui soldați aveau să tragă la țintă în picturile celebre și să-și adăpostească bidiviii, ca într-un grajd, printre triumfurile arhitecturii. Însă mutra de corsican abundă într-atît în unele regiuni ale Italiei în aceste zile, încît explicația mai banală a simplei coincidențe este inevitabilă.

Dacă, datorită turnului înclinat, Pisa este a șaptea minune a lumii, ea poate tot atît de bine să pretindă a fi cel puțin a doua sau a treia în ceea ce privește cerșetorii. Aceștia îl pîndesc pe nefericitul vizitator la fiecare cotitură, îl escortează la orice ușă ar vrea să intre și rămîn acolo să-l aștepte, primind între timp întăriturі puternice de la alți cerșetori, care vin și se postează la toate ușile pe unde ar putea acesta să iasă. Scrîșnetul ușii provoacă un strigăt

general şi, în momentul în care apare, vizitatorul este înconjurat şi toţi năvălesc peste el cu droaia lor de zdrenţe şi diformităţi. Cerşetorii par să întruchipeze tot comerţul şi activitatea Pisei. În afară de aerul fierbinte nu simţi nimic altceva. Mergînd pe străzi, poţi foarte uşor confunda faţadele caselor adormite cu dosurile lor. Sînt atît de nemişcate, de liniştite şi de diferite de casele locuite, încît oraşul pare veşnic a fi în zorii zilei sau în timpul unei sieste generale a locuitorilor. Seamănă şi cu acele fundale din stampele ordinare sau din vechile gravuri în care ferestrele şi uşile caselor sînt sugerate corect şi neconvingător şi în care se vede o siluetă (un cerşetor, desigur) îndepărtîndu-se într-o perspectivă fără sfîrşit.

Cu totul altfel este Livorno, devenit celebru datorită mormîntului lui Smollett[1], un oraş prosper, stăpînit de spiritul practic şi afacerist, şi unde lenea este izgonită de comerţ. Reglementările în vigoare pe aici în privinţa negoţului şi a negustorilor sînt foarte generoase şi largi, încît nu-i de mirare că oraşul trage profituri mari de pe urma lor. Livorno avea odată faimă rea din cauza cuţitarilor şi, ca să fim drepţi, nu pe degeaba. Nu cu mulţi ani în urmă, pe aici exista un distins club de asasini ai cărui membri nu aveau nicidecum dorinţa de a face rău cuiva în mod deosebit, însă uneori înjunghiau oameni noaptea, pe străzi, numai pentru plăcerea şi emoţia pe care le-o oferea această distracţie. Cred că preşedintele acestei amiabile societăţi era cizmar. Pînă la urmă, a fost arestat şi clubul a fost desfiinţat. Probabil că acest club ar fi dispărut şi aşa, în desfăşurarea firească a evenimentelor, chiar înainte de a apărea calea ferată dintre

1 Smollett, Tobias George (1721-1771), autor, printre alte romane, al celebrelor *Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphry Clinker*. A murit la Monte Nero, lîngă Livorno (n.t.).

Livorno și Pisa, care este foarte bună și care a uimit întreaga Italie printr-un precedent de punctualitate, ordine, cinste și continuă perfecționare: cel mai periculos și mai eretic factor de înnoire dintre toate. Inaugurarea primei căi ferate italiene trebuie să fi produs un fel de cutremur la Vatican! După ce ne-am întors la Pisa, unde am tocmit un *vetturino* mai potolit, care avea patru cai, pentru a ne duce mai departe, pînă la Roma, am călătorit toată ziua prin frumoasele sate și prin peisajul încîntător al Toscanei. În această parte a Italiei, crucile de pe marginea drumului sînt foarte numeroase și neobișnuite. Rareori se vede vreo figură pictată pe ele: uneori se deslușește cîte un chip, dar faptul cu totul și cu totul neobișnuit este că crucile sînt împodobite cu mici imitații cioplite în lemn ale tuturor obiectelor legate în vreun fel sau altul de moartea Mîntuitorului. Așa, de pildă, cocoșul care a cîntat cucurigu de trei ori cînd Petru s-a lepădat de Învățătorul său este cocoțat de obicei chiar în vîrf și e un adevărat fenomen ornitologic! Sub el se află inscripția. Apoi, pe scîndura transversală se află lancea, săgeata cu buretele înmuiat în oțet și apă, cămașa fără cusătură trasă la sorți de soldați, paharul cu care aceștia au aruncat zarurile, ciocanul cu care au fost bătute piroanele, cleștii cu care au fost scoase, scara care a fost sprijinită pe cruce, cununa de spini, instrumentul de flagelare, felinarul cu care s-a dus Maria la mormînt (așa cel puțin presupun eu) și sabia cu care Petru l-a lovit pe servitorul marelui preot: un adevărat magazin de jucării, repetat la fiecare patru sau cinci mile de-a lungul șoselei.

În seara celei de a doua zile de cînd părăsiserăm Pisa, am ajuns în vechiul și frumosul oraș al Sienei. Aici tocmai se desfășura ceea ce numesc ei carnavalul, însă, cum tot secretul acestuia consta într-o duzină sau două de oameni care se plimbau pe strada principală, purtînd măști obișnuite,

cumpărate de la magazinele de jucării, şi fiind mai trişti, daca e posibil, decît semenii lor din Anglia, nu mai pomenesc nimic din toate acestea. Dimineaţa următoare, devreme, ne-am dus să vedem catedrala, care este extrem de pitorească dinauntru şi mai ales pe dinafară, apoi locul de tîrg, sau marea *piazza*, care este cu adevărat mare şi împodobită cu o fîntînă cu muştiucul rupt. Am mai vizitat cîteva case gotice ciudate şi un turn de cărămidă înalt şi pătrat; în vîrf acest turn avea atîrnat *în afară* (lucru foarte curios în Italia) un clopot enorm. Oraşul aduce întrucîtva cu Veneţia, dar fără apă. Mai sînt cîteva *palazzi* deosebite la înfăţişare în oraşul vechi şi, fără să fie (pentru mine) tot atît de interesant ca Verona ori ca Genova, Siena este un loc de vis, fantastic şi nespus de interesant în felul său.

Imediat ce am terminat de văzut toate acestea, am pornit mai departe şi, pe cînd treceam printr-un ţinut cam mohorît (nu se vedea decît viţa de vie, nişte simpli araci în această perioadă a anului), ne-am oprit, ca de obicei, o oră-două în miezul zilei ca să se odihnească şi caii, aceasta fiind o clauză prevăzută în orice contract încheiat cu un *vetturino*. Am pornit-o din nou mai departe, printr-o regiune care, pe măsură ce înaintam, se făcea tot mai mohorîtă şi mai sălbatică, pînă ce a ajuns să arate tot atît de pustie şi de dezolantă ca un peisaj din Scoţia. Curînd după lăsarea întunericului, ne-am oprit pentru popasul de noapte la *osteria* din La Scala, care nu-i decît o casă singuratică şi atîta tot. Familia toată era adunată în bucătărie, în jurul unui foc straşnic ce ardea pe o platformă de piatră înaltă cam de un metru, îndeajuns de mare ca să se poată frige un bou întreg. La etajul de sus, singurul etaj al acestui han, se găsea o *sala* lungă şi pustie, prevăzută într-un colţ retras cu o ferestruică foarte mică şi cu patru uşi negre ce dădeau în patru dormitoare întunecate, dispuse care încotro. Ca să nu mai pomenim şi de o altă uşă

neagră, care dădea într-o altă *sala* mare, cufundată şi ea în întuneric şi prevăzută cu o scară ce trecea brusc printr-un fel de uşă-trapă din podea, în timp ce deasupra se întrezăreau căpriorii tavanului; un mic dulăpior cu aspect dubios era pitit într-un colţ obscur şi peste tot erau împrăştiate cuţite. Vatra era o construcţie de cea mai pură arhitectură italienească, aşa încît era practic imposibil să o vezi din cauza fumului. Ospătăriţa arăta ca nevasta unui brigand şi pe cap purta un acoperămînt care i se potrivea de minune. Cîinii lătrau de parcă înnebuniseră, iar ecourile întorceau complimentele care li se făceau. Pe o rază de douăsprezece mile nu se mai găsea nici o altă casă şi locurile aveau o înfăţişare atît de sumbră, încît te puteai aştepta să fii atacat oricînd de bandiţi.

La toate acestea s-au adăugat zvonurile (care n-au îmbunătăţit deloc situaţia) că de cîteva nopţi bîntuiau tîlharii de drumul mare, fioroşi şi îndrăzneţi, şi că de curînd aceştia opriseră poştalionul chiar în apropierea hanului. Se mai ştia că-i pîndiseră nu de mult pe nişte călători chiar pe Muntele Vezuviu şi pe la toate hanurile de la marginea drumului nu se vorbea decît de asta. Dar, cum tîlharii nu ne interesau (fiindcă aveam cu noi prea puţine lucruri de valoare), ne-am distrat copios pe seama lor şi foarte curînd ne-am simţit cît se poate de bine. Ne-am luat deci obişnuita cină în această casă izolată; o cină care poate fi foarte bună, dacă te-ai obişnuit cu ea. În general, ea constă în *ceva* preparat cu legume ori cu orez – o descriere foarte sumară ar numi felul acesta „supă", o supă foarte bună la gust dacă adaugi multă brînză rasă, o grămadă de sare şi piper din abundenţă. Urmează jumătatea de pasăre din care a fost făcută supa. După ea vine un porumbel înăbuşit, cu garnitură de pipote şi ficaţi, de la el şi de la alte păsări. Pe urmă ni se serveşte o bucăţică de friptură de vacă, de mărimea unei mici chifle franţuzeşti. Ni se mai aduc o bucată de brînză parmezan şi

cinci mere veștede, îngrămădite toate la nimereală pe o farfurioară, înghesuite unul în altul, ca și cum fiecare ar încerca să se salveze de posibilitatea de a fi mîncat. La urmă bem cafeaua, după care la culcare! Nu mai iei în seamă nimic: nici pardoseala de cărămidă, nici ușile căscate, nici ferestrele trîntite; nu te mai deranjează nici caii, care sînt adăpostiți într-un grajd aflat chiar sub pat și care sînt atît de aproape, încît te trezești ori de cîte ori unul din ei tușește sau sforăie. Dacă sînteți bine dispuși și amabili cu oamenii din jurul dumneavoastră și le vorbiți frumos, credeți-mă pe cuvînt că veți fi întotdeauna tratați foarte bine, în modul cel mai îndatoritor, chiar și în cel mai rău han din Italia. Astfel veți putea călători de la un capăt la altul al țării (în ciuda oricăror povești care susțin contrariul), fără ca răbdarea să vă fie pusă prea mult la încercare. Mai ales dacă beți vin de Orvieto sau de Monte Pulciano.

Dimineața, cînd am părăsit acest loc, era tare urît afară. Ne-am continuat drumul și, pe o distanță de vreo douăsprezece mile, am trecut printr-un ținut tot atît de arid, pietros și sălbatic ca și Cornwall-ul din Anglia, pînă ce am ajuns la Radicofani, unde se găsește un alt han fantomatic și diavolesc, care pe vremuri era reședință de vînătoare a ducilor de Toscana. Clădirea are atît de multe coridoare și camere sinistre, încît toate istoriile cu omoruri și fantome care s-au scris pînă acum ar putea foarte bine să-și aibă originea aici. La Genova se află destule *palazzi* vechi și oribile și unul dintre ele în special, văzut din afară, nu se deosebește cu mult de acest han din Radiocofani, care are ceva numai al lui: este atît de încîlcit, totul scîrțîie, mișună viermii și se aud zgomote ciudate, ușile sînt toate date de perete, piciorul îți alunecă pe scările prăvălite, încît o casă ca asta n-am mai văzut niciodată nicăieri. Orașul, așa cum este situat, pare să atîrne pe o coadă de deal, deasupra și în fața hanului.

Locuitorii sînt cerşetori cu toţii şi, cum văd că se apropie o trăsură, se reped asupra ei ca nişte păsări de pradă.

Cînd am ajuns în trecătoarea din munte, care se află dincolo de han, vîntul (aşa cum ne preveniseră şi gazdele) era atît de puternic, încît am fost obligat să o scot pe soţia mea din trăsură, că să nu fie azvîrlită cu trăsură cu tot, şi a trebuit să ne ţinem bine pe partea din care bătea vîntul (atît cît ne permiteau puterile) ca să o împiedicăm să alunece Dumnezeu ştie unde. Socotind doar după tăria vîntului, furtuna stîrnită s-ar fi putut lua la întrecere cu o furtună din Atlantic şi avea şanse destul de mari să cîştige. Rafalele pogorîndu-se din nişte viroage din munţii din dreapta noastră măturau totul în cale, încît am privit cu o adevărată groază la mlaştina întinsă din stînga şi am văzut că prin apropiere nu era nici urmă de tufiş sau crenguţă de care să ne ţinem. Ne temeam că, odată luaţi pe sus, n-am fi avut altă soartă decît să fim azvîrliţi în apă ori în spaţiu. Ba cădea zăpada, ba grindina, ba ploua, fulgera şi tuna, iar valurile de ceaţă se rostogoleau cu o viteză incredibilă. Domnea întunericul, era îngrozitor, eram înconjuraţi de o singurătate de nedescris; peste munţi se înălţau alţi munţi, învăluiţi în nori dezlănţuiţi, şi pretutindeni era o vijelie atît de mînioasă, de vertiginoasă, de violentă şi de tumultuoasă, încît nici nu se putea evoca decorul, atît era de emoţionant şi de măreţ.

Cînd am scăpat de furtună, am simţit o mare uşurare şi senzaţia aceasta nu ne-a părăsit nici măcar cînd am depăşit murdarul post de frontieră în domeniile papale. După ce am trecut prin două orăşele (într-unul din ele, Acquapendente, am văzut un alt „carnaval" care se reducea la un bărbat costumat şi mascat în femeie şi o femeie costumată şi mascată în bărbat, care umblau foarte trişti şi murdari pînă la glezne pe străzile pline de noroi) am ajuns, în amurg, foarte aproape de Lacul Bolsena, pe al cărui mal se află un orăşel cu acelaşi

nume, vestit din cauza malariei care bîntuie pe acolo; în afară de orăşel, pe malurile lacului nu se află nici o altă casă (fiindcă nimeni nu se încumetă să se stabilească acolo), iar pe apele sale nu pluteşte nici o barcă şi nici măcar un băţ ori vreun par nu întrerupe monotonia de nedescris a celor douăzeci şi şapte de mile de apă. Am pătruns în orăşel tîrziu, din cauza drumurilor foarte rele, desfundate în urma ploilor abundente, la care, după căderea întunericului, s-a adăugat aspectul mohorît al peisajului cu adevărat insuportabil.

În ziua următoare, la apusul soarelui, am intrat într-un decor de o dezordine cu totul diferită. Trecuserăm prin Montefiascone (renumit pentru vinul său) şi prin Viterbo (renumit pentru fîntînile sale) şi, după ce am urcat la deal pe o distanţă de opt sau zece mile, am ajuns brusc la marginea unui loc singuratic: pe un mal foarte frumos, se întindea o pădure bogată; celălalt mal, complet pustiu şi arid, era închis între nişte dealuri vulcanice cu un aspect dezolant. Pe locul unde se află acum acest lac se înălţa odinioară un oraş. Într-o bună zi oraşul a fost înghiţit şi în locul lui a apărut lacul. Pe aici circulă nişte legende vechi (întîlnite în multe alte părţi ale lumii), potrivit cărora în străfunduri se poate vedea, cînd apa e limpede, cetatea distrusă; oricum ar fi, oraşul a dispărut de pe faţa pămîntului. Deasupra lacului ţîşnesc jeturi de nămol şi apă clocotită, ca nişte stafii peste care s-a prăbuşit brusc tărîmul celălalt, nemaiputînd să se întoarcă de acolo. Par să aştepte trecerea secolelor, pînă cînd locul va fi din nou zgîlţîit de un cutremur şi cînd toate se vor afunda sub pămîntul despicat, dispărînd pentru totdeauna. Dar nefericitul oraş scufundat nu este şi nici nu poate fi mai pierdut şi mai lugubru decît dealurile prefăcute în scrum sau apa încremenită a lacului. Soarele roşu privea ciudat peste aceste ape, de parcă ar fi ştiut că sînt sortite cavernelor şi întunericului; apa mohorîtă sugea noroiul şi se strecura

tăcută printre ierburile şi trestiile mlaştinii, ca şi cum distrugerea vechilor turnuri şi acoperişuri de case şi moartea tuturor locuitorilor născuţi şi crescuţi acolo îi apasă încă greu conştiinţa.

O scurtă călătorie ne-a dus la Ronciglione: un orăşel arătînd ca o cocină imensă, unde ne-am petrecut noaptea. În dimineaţa următoare la orele şapte am pornit spre Roma.

Imediat ce am ieşit din Ronciglione, am pătruns în *campagna romana*, o cîmpie întinsă (după cum ştiţi), unde puţini oameni pot trăi şi unde, pe distanţe de mile şi mile, nu se arată nimic care să contrazică teribila monotonie şi tristeţe. Dintre toate ţinuturile care există în afara porţilor Romei, aceasta este locul cel mai potrivit pentru un Oraş al Morţilor.

Atît de trist, de lugubru şi de misterios în tăinuirea ruinelor este acest ţinut, încît se aseamănă foarte mult cu pustietăţile în care, în zilele de demult ale Ierusalimului, erau părăsiţi cei posedaţi de diavol, ca să urle şi să se sfîşie între ei. Aveam de parcurs treizeci de mile prin această *campagna* şi pe distanţa a douăzeci şi două din ele n-am văzut nimic altceva decît, ici-colo, cîte o casă singuratică sau cîte un păstor cu înfăţişare de brigand; părul îi acoperea toată faţa şi era înfăşurat pînă la bărbie într-o manta cafenie, murdară. După ce am străbătut această distanţă, ne-am oprit ca să se odihnească nitel caii, iar noi să luăm prînzul într-o cîrciumioară nenorocită, într-un loc bîntuit de malarie, în care fiecare centimetru de perete sau bîmă era (conform obiceiului) zugrăvit şi decorat inimaginabil de urît, cu imitaţii de draperie şi lire asimetrice desenate atît de prost, de parcă ar fi fost şterpelite din decorul vreunui circ ambulant.

După ce ne-am pus din nou în mişcare, am început, cuprinşi de o adevărată nerăbdare, să ne încordăm privirea, căutînd spre Roma; şi cînd, în cele din urmă, după o milă sau două, a apărut în depărtare Cetatea Eternă, aceasta arăta,

aproape că mi-e teamă să scriu cuvîntul, ca Londra!!! Oraşul se întindea în faţa noastră sub un nor gros, cu nenumăratele-i turnuri, clopotniţe şi acoperişuri ce se înălţau spre cer, iar deasupra tuturor trona o cupolă imensă. Mărturisesc că, de la depărtarea aceea, oricît de absurdă ar fi comparaţia, oraşul semăna atît de mult cu Londra, încît, dacă mi l-ai fi arătat într-o oglindă, aş fi jurat că nu putea fi altceva.

ROMA

În ziua de 30 ianuarie, cam pe la orele patru după-amiază, am intrat în Cetatea Eternă prin Porta del Popolo (era o zi întunecată, noroasă şi plouase cu găleata pînă atunci) şi am pătruns deîndată în cortegiile periferice ale carnavalului. Nu ne-am dat seama atunci că ceea ce vedeam nu era decît o extremitate a mării de măşti care se învîrteau încet în jurul unei *piazza,* pînă prindeau un prilej bun de a se strecura în şuvoiul de trăsuri, ca să ajungă la timp în centrul festivităţii şi, dînd brusc peste puzderia de măşti, murdari şi obosiţi de drum, nu eram prea bine pregătiţi ca să gustăm spectacolul.

Trecurerăm Tibrul pe Ponte Molle, la două sau trei mile de acolo. Avea o culoare gălbuie, aşa cum se cuvine, şi îşi urma grăbit cursul printre malurile surpate şi noroioase, cu un aspect care promitea locuri pustii şi ruine. Costumele de mascaradă ale carnavalului contrastau violent cu aceasta promisiune. N-am întîlnit nici măreţe ruine, nici urme solemne ale antichităţii – toate se aflau în partea cealaltă a oraşului. Nu erau parcă decît străzi lungi, cu banale magazine şi case, aşa cum se pot vedea în orice oraş european; oameni grăbiţi, echipaje, simpli pietoni care circulau încolo şi încoace şi o mulţime de străini vorbăreţi. Nu era Roma *mea* (Roma închipuirii orişicui, bărbat în toată firea ori adolescent; era o Romă dărăpănată, decăzută şi moţăind în soare

printre grămezile de ruine), tot așa cum Place de la Concorde din Paris nu este la Roma. Eram pregătit să dau peste un cer înnorat, peste o ploaie tristă și rece, peste străzi pline de noroi, însă la asta nu mă așteptam și mărturisesc că în seara aceea m-am dus la culcare într-o dispoziție foarte ambiguă și cu un entuziasm mult scăzut.

A doua zi, de îndată ce am ieșit în oraș, ne-am grăbit să ajungem la Sf. Petru. Din depărtare, catedrala arăta imensă, însă, cu cît te apropiai mai mult, cu atît devenea mai mică. Nimic nu poate întrece frumusețea *piazzei* din fața basilicii, cu ciorchinele de coloane desăvîrșit lucrate și fîntînile din care țîșnesc debordante jeturi de apă extrem de răcoroase, imense, slobode și frumoase. Prima impresie pe care o ai cînd pătrunzi în interior este o dezlănțuire de măreție și splendoare, iar mai presus de toate contemplarea cupolei îți dă o senzație care nu se uită niciodată. Cînd am fost noi, tocmai se făceau pregătiri pentru o *festa*; maiestuoșii stîlpi de marmură erau înfășurați în niște draperii cam ieftine și ridicole, colorate în roșu și galben; altarul și intrarea în capela subterană, aflată în fața acestuia, chiar în mijlocul catedralei, se asemănau cu atelierul unui aurar sau cu decorul unui pantomime montate faustos. Și, cu toate că eram cît se poate de conștient de frumusețea locului (sper), nu am simțit nici o emoție deosebit de puternică. Am fost infinit mai impresionat în multe din catedralele englezești, ascultînd orga, sau în bisericile noastre de la țară, cînd cîntă toată adunarea. Avusesem o senzație mult mai plină de mister și uimire în Catedrala San Marco din Veneția.

Cînd am ieșit din sfîntul locaș (am stat acolo aproape o oră, uitîndu-ne la cupolă, și n-am fi rămas să „inspectăm" toată catedrala atunci pentru nimic în lume) i-am spus vizitiului: „Du-ne la Colloseum". După vreun sfert de ceas, ne-am oprit la poarta acestuia și am intrat.

Nu este deloc o ficțiune, ci *adevărul* adevărat, spus cu cea mai mare sinceritate: locul este atît de sugestiv și de distinct, încît, pentru o clipă – de fapt, cînd pășești înăuntru – cei care vor, își pot imagina întreaga construcție desfășurîndu-se în fața lor așa cum era odinioară: cu miile de chipuri întărîtate, privind în arenă la încleștări, la sînge și la praf, alcătuind un spectacol ce depășește orice posibilitate de descriere. În clipa următoare însă, singurătatea locului, frumusețea înfricoșătoare și dezolarea fără margini îl cuprind pe vizitator ca o durere surdă și niciodată în viață, poate, el nu va fi atît de tulburat și de copleșit la vederea unei priveliști străine de propriile sale afecțiuni și nenorociri.

Să vezi Colloseumul fărîmițîndu-se acolo, cu cîte un centimetru în fiecare an; zidurile și arcadele năpădite de verdeață; coridoarele deschise luminii zilei; iarba înaltă crescînd printre loji; puieții de ieri, răsărind în parapetele zdrențuite, și gata să lege rod – au încolțit din semințe căzute la întîmplare pe aici din ciocul păsărilor ce-și au cuiburile printre crăpăturile zidurilor; să vezi arena de luptă, umplută cu pămînt acum, sau pașnica cruce plantată în centru; să urci în sălile de sus și să privești ruine, ruine și iar ruine peste tot; arcurile triumfale ale lui Constantin, Septimiu Sever și Titus; Forul Roman; Palatul Cezarilor; templele vechii credințe, decăzute și năruite – să vezi toate acestea înseamnă să dai cu ochii de stafia vechii Rome, oraș antic corupt și minunat întotdeauna, bîntuind chiar pămîntul pe care pășeau altădată propriii ei cetățeni. Este spectacolul cel mai impresionant, cel mai demn, cel mai solemn, mai măreț și mai trist din cîte se pot imagina. Niciodată, de la începuturile sale sîngeroase, înfățișarea giganticului Colloseum, martor al vieții celei mai destrăbălate, nu a mișcat vreo inimă așa cum o face azi la cei care-l văd în ruină. Slavă Domnului, doar o ruină!

Şi, aşa cum depăşeşte în înălţime toate celelalte vestigii, ridicîndu-se ca un munte între morminte, tot aşa supravieţuiesc influenţele lui străvechi, întrecînd în firea fiorosului şi crudului popor roman toate celelalte rămăşiţe ale mitologiei şi măcelurilor Romei! Fizionomia italianului se schimbă pe măsură ce vizitatorul se apropie de oraş; frumuseţea lui devine diavolească şi arareori se găseşte o înfăţişare dintr-o sută, printre oamenii de rînd, care să nu se potrivească şi să nu se bucure într-un Colloseum renovat chiar mîine.

Aceasta era Roma! O Romă cum nimeni nu şi-o poate imagina în deplinătatea şi grozăvenia splendorii ei! Ne-am plimbat afară din oraş, pe Via Appia, şi apoi mai departe, de-a lungul a multe mile de morminte ruinate şi de ziduri aparte, punctate ici şi colo de cîte o casă izolată, nelocuită; dincolo de circul lui Romulus, unde urmele carelor, locurile judecătorilor, competitorilor şi spectatorilor se pot vedea la fel de bine ca şi în timpurile de demult; am trecut de mormîntul Ceciliei Metella, dincolo de ultimile împrejmuiri, garduri vii, stîlpi ori ziduri; mai departe, în întinsa *campagna*, unde nu se zăreşte altceva decît o serie de *ruine*. Cu excepţia acelei părţi în care Apeninii din depărtare întîmpină vederea în stînga, întregul peisaj nu e decît un vast cîmp de dărîmături. Apeducte sfărîmate, părăsite în pitoreşti mănunchiuri de arcade; temple în paragină, morminte prăvălite. Un deşert al decăderii, sumbru şi dezolant, dincolo de orice închipuire; o întreagă istorie zace în fiecare piatră care acoperă pămîntul.

Duminică, Papa a asistat la slujba mare de la Catedrala Sf. Petru. Impresia pe care mi-a făcut-o catedrala la această a doua vizită nu s-a deosebit cu nimic de cea de la prima şi a rămas aceeaşi după multe alte reveniri. Nu este chiar atît de impresionantă şi nici emoţionantă. Este un edificiu imens, în

care gîndul nu găseşte nici un loc să se odihnească şi oboseşte cutreierînd de colo-colo. Scopul anume al locului nu este exprimat în nimic din ceea ce vezi, afară de cazul în care îi examinezi detaliile şi examinarea lor este incompatibilă cu locul însuşi! Ar putea fi un Panteon, o sală a Senatului, sau un alt trofeu arhitectural care nu are alt scop decît triumful arhitectonicii. Aici, sub un baldachin roşu, se află o statuie neagră a Sfîntului Petru, care depăşeşte mărimea naturală; degetul mare de la picior este sărutat în mod constant de bunii catolici. Statuia îţi sare în ochi, atît este de impresionantă şi de veselă. Dar ca operă de artă nu contribuie cu nimic la frumuseţea locaşului şi nici nu exprimă înaltul ei scop – cel puţin, eu n-am avut impresia asta.

În spatele altarului este amenajat un spaţiu lung, cu loji de forma acelora de la Opera Italiană din Anglia, însă mult mai bătătoare la ochi prin ornamentaţia lor. În centrul unui fel de teatru astfel format se găseşte o platformă acoperită cu un baldachin, pe care se află tronul Papei. Pardoseala este acoperită cu un covor de cel mai luminos verde; şi combinaţia aceasta de verde, roşu aprins şi purpuriu, laolaltă cu marginile aurite ale draperiilor, arată ca o torţă imensă. Pe fiecare latură a altarului există cîte o lojă pentru doamnele străine. Acestea erau pline de cucoane în rochii şi văluri negre. Străjerii din garda papală, în tunicii roşii, pantaloni bufanţi de piele şi cizme cu genunchieră, stăteau cu săbiile lor foarte sclipitoare, trase din teacă, iar de la altar, de-a lungul întregii săli, era păstrat cu strictete un coridor format de garda elveţiană a Papei, a cărei membri poartă o ciudată haină dungată, pantaloni la fel, strînşi pe picior, şi halebarde asemănătoare acelora purtate pe umăr de figuranţii de la teatru, care niciodată nu pot ieşi din scenă îndeajuns de repede şi care pot fi văzuţi, în general, cum îşi pierd timpul

în tabăra dușmană, după ce frontul inamic a fost rupt de o convulsie a naturii!

Am ajuns la marginea covorului verde în compania unui mare număr de alți domni îmbrăcați în negru și am stat acolo, la largul meu, în timpul desfășurării slujbei. Cîntăreții se aflau într-un fel de țarc format dintr-o lucrătură de sîrmă într-un colț (ca un imens clopot sub care se păstrează carnea, sau ca o colivie uriașă) și cîntau cumplit de fals. Pretutindeni în jurul covorului verde se aflau o mulțime de oameni care se agitau în permanență: vorbeau unii cu alții, îl priveau pe Papă prin binocluri, își furau unul altuia, în momentele de curiozitate, puținele locuri de la baza coloanelor, iar unii rînjeau la cucoane în chip groaznic. Presărate ici și colo se aflau mici grupuri de călugări (franciscani ori capucini în veșmintele lor aspre, cafenii și cu glugi moțate), care făceau un straniu contrast cu ecleziaștii din ordinele superioare, îmbrăcați în straie strălucitoare și care își vedeau umilința răsplătită din plin prin faptul că erau îmbrînciți cu umerii și cu coatele la dreapta, la stînga și în toate părțile. Unii dintre ei aveau sandalele și umbrelele pline de noroi și hainele pătate, întrucît veniseră pe jos de la țară. Chipurile celor mai mulți erau tot atît de aspre și de dure ca și îmbrăcămintea pe care o purtau; privirea lor stăruitoare, prostească, uniformă, oarbă la toată gloria și splendoarea din jur, avea ceva pe jumătate nenorocit, pe jumătate ridicol.

Pe covorul verde însuși era adunată, în jurul altarului, o întreagă armată de cardinali și de preoți în roșu, auriu, purpuriu, violet, alb și în țesături fine. Dintre aceștia, unii rătăceau încolo și încoace prin mulțime, conversînd doi cîte doi, dădeau și primeau instrucțiuni ori schimbau saluturi între ei; unii erau în robe negre, alții în veșminte de ceremonie, însă toți păreau la fel de preocupați. În mijlocul tuturor se strecurau cînd înăuntru, cînd afară, iezuiți cu chipuri

misterioase. Niște tineri englezi se tot perindau pe-acolo neobosiți, iar cîteva persoane neclintite, în sutane negre, îngenuncheaseră cu fața la perete și se uitau atent în cărțile de rugăciuni, devenind fără voia lor un fel de capcană omenească, fiindcă propriile lor picioare, aflate în acea poziție pioasă, le puneau piedică celorlalți.

Lîngă mine, pe podea, se afla un morman de lumînări cu care un om bătrîn, într-o robă neagră, ponosită, și cu un fel de broderie drept guler, ca un ornament de hîrtie, din acelea care se pun vara pe cămin, își făcea de lucru, distribuind zelos la toți ecleziaștii cîte o lumînare de căciulă. Aceștia umblau o vreme cu ele sub braț, ca niște toiege, sau purtîndu-le în mînecă ca pe niște măciuci. Totuși, la un moment dat al ceremoniei, fiecare și-a dus lumînarea la Papă, punînd-o de-a curmezișul genunchilor Prea Sfinției Sale, ca să fie binecuvîntată, după care a luat-o înapoi și a șters-o repede de acolo. Acest lucru s-a sfîrșit într-o procesiune foarte lentă, după cum vă puteți închipui, și a luat o groază de timp. Nu fiindcă ar dura prea mult să binecuvîntezi o lumînare, ci pentru că erau foarte multe lumînări de binecuvîntat. În cele din urmă au fost binecuvîntate toate, au fost aprinse și apoi Papa a fost luat pe sus, cu tron cu tot, și purtat prin toată catedrala.

Trebuie să spun că niciodată, în afară de luna noiembrie, nu am văzut ceva asemănător cu populara sărbătoare englezească din ziua de cinci a acestei luni. Mai lipsea doar un mănunchi de chibrituri și o lampă. Nici Papa însuși nu a tulburat asemănarea, deși este plăcut la înfățișare și venerabil. Deoarece această parte a ceremoniei îl amețește și-i face rău, el închide ochii de cum începe și, cu ochii închiși, cu mitra cea mare pe cap și cu capul bălăbănindu-i-se într-o parte și în alta de scuturăturile purtatului, arată de parcă dintr-o clipă în alta i se va rostogoli masca. Cele două evan-

taie imense, întodeauna purtate de fiecare în parte, îl însoțeau, desigur, și în această ocazie. Pe cînd îl duceau așa, el binecuvînta asistența cu semnul mistic și, cînd trecea prin fața lor, oamenii îngenuncheau. După ce a făcut turul bisericii, a fost purtat înapoi și, dacă nu greșesc, lucrul acesta s-a repetat pe de-a întregul de trei ori. N-a fost, firește, nimic solemn sau de efect în asta, în schimb multe amănunte erau hazlii și chiar bătătoare la ochi. Remarca aceasta se aplică la tot ceremonialul, în afară de ridicarea azimei pentru împărtășanie, cînd toți soldații din gardă s-au lăsat deodată pe genunchi și și-au lovit săbiile de pămînt – a fost grozav!

Două sau trei săptămîni după aceea, cînd am vizitat din nou catedrala, m-am urcat în cupolă; draperiile fuseseră îndepărtate și covorul strîns, însă cadrul mai era încă acolo, iar rămășițele decorului arătau ca niște plesnituri explodate.

Vinerea și sîmbăta fiind zile solemne de *festa*, iar duminica întotdeauna o *dies non* în desfășurarea carnavalului, am așteptat cu o oarecare nerăbdare și curiozitate începutul săptămînii următoare, luni și marți fiind ultimele două zile, și cele mai grozave, ale carnavalului.

Luni după-amiază, pe la orele unu sau două, a început în curtea hotelului o nemaipomenită huruială de trăsuri și o vînzoleală a tuturor servitorilor; din cînd în cînd, pe sub arcada unei porți sau la vreun balcon apărea subit cîte un străin costumat, rămas de căruță și neobișnuit încă să poarte costumul cu atîta încredere, încît să poată desfide opinia publică. Toate trăsurile erau deschise și aveau tapițeria acoperită cu pînză de bumbac sau cu stambă albă, ca să împiedice murdărirea prin necontenitul bombardament cu bomboane în chip de confeti, iar oamenii se înghesuiau și se îngrămădeau în fiecare vehicul, care-și așteptă pasagerii laolaltă cu saci și coșuri enorme, pline de dulciuri, precum și

munți de flori legate în mici buchețele, încît unele trăsuri nu erau numai pline pînă la refuz de flori, ci inundate de-a dreptul și, la fiecare smucitură și hurducătură pe pavaj, aruncau cîte ceva din abundența lor pe stradă. Ca să nu rămînem mai prejos în aceste pregătiri esențiale, ne-am îngrijit ca doi saci foarte încăpători (fiecare măsura cam un metru), îndesați cu bomboane, și un coș mare, plin cu flori, să fie încărcați degrabă în caleașca pe care o închiriaserăm. De la locul nostru de observație, într-unul din balcoanele de mai sus ale hotelului, am contemplat aceste pregătiri cu cea mai mare satisfacție. Trăsurile începînd acum să se umple cu clienți și să plece, ne-am urcat și noi într-a noastră și am pornit-o înarmați cu mici măști de sîrmă pentru față, întrucît bomboanele, ca și vinul contrafăcut al lui Falstaff[1], aveau în compoziția lor și un fel de clei întărit.

Corso-ul este o stradă lungă de o milă: o stradă cu magazine, palate și case particulare, care se deschide, din loc în loc, în cîte o largă *piazza*. Verande și balcoane de toate felurile și mărimile apar la fiecare casă (adeseori la o cameră sau alta și nu numai la un anumit nivel, ci la fiecare etaj), dispuse în general cu atît de puțină regularitate, încît, dacă an după an și anotimp după anotimp ar fi plouat cu balcoane, ar fi bătut grindina cu balcoane, ori ar fi nins cu balcoane, tot n-ar fi putut să apară într-un mod mai dezordonat.

Acest *Corso* este izvorul de căpetenie și centrul carnavalului. Toate străzile pe care se desfășoară serbările fiind păzite cu strășnicie de dragoni din gardă, este necesar ca trăsurile să treacă mai întîi printr-o altă arteră, intrînd astfel pe *Corso* prin capătul cel mai îndepărtat de Piazza del Popolo. În consecință, am intrat și noi în coloana de trăsuri și cîtva timp am înaintat destul de bine; cînd tîrîndu-ne la

1 Eroul comic din piesele lui Shakespeare *Henric al IV-lea* și *Nevestele vesele din Windsor* (n.t.).

pas, cînd mergînd la trap cîţiva iarzi, cînd dînd înapoi vreo cincizeci, cînd oprindu-ne de tot. Dacă vreo trăsură mai grăbită ţîşnea zdrăngănind din rînd, animată de o nestăpînită dorinţă de a înainta mai repede, era imediat întîmpinată de un dragon călare care, surd precum propria-i sabie scoasă din teacă la toate protestele, o escorta imediat înapoi, tocmai la coada şirului, unde devenea o pată minusculă în cea mai îndepărtată perspectivă. Din cînd în cînd, mai schimbam cîte o salbă de confeti cu trăsura din faţă sau din spate, însă principalul amuzament îl constituia capturarea de către dragoni a trăsurilor „rătăcite".

Curînd, am intrat pe o stradă îngustă unde, pe lîngă coloana de trăsuri care se tîra spre *Corso*, se strecura o altă procesiune care se întorcea de acolo. Aici, bomboanele în chip de confeti şi buchetele de flori zburau neîncetat în toate direcţiile şi am fost destul de norocos să observ un domn costumat în războinic grec, nimerindu-l în nas pe un brigand cu perciuni blonzi (acesta tocmai arunca un buchet unei tinere doamne aflată la o fereastră de la primul etaj) cu o precizie îndelung aplaudată de asistenţă. Pe cînd grecul victorios schimba o remarcă glumeaţă cu un domn mai solid, îmbrăcat în alb-negru, ca şi cum ar fi fost cojit pe jumătate, aflat în pragul unei porţi şi care îl felicita pentru succesul repurtat, a încasat o portocală, venită de pe acoperişul unei case, chiar în plină ureche şi a fost foarte surprins, ca să nu zic derutat. Cu atît mai mult cu cît stătea în picioare şi, datorită faptului că în acel moment trăsura se oprise brusc, şi-a pierdut echilibrul şi s-a îngropat nevrednic în propriile-i flori.

Înaintînd astfel, după vreun sfert de oră am ajuns pe *Corso* şi ar fi greu de imaginat ceva mai vesel, mai strălucitor şi mai viu decît spectacolul de acolo! De la nenumăratele balcoane, de la cel mai de sus şi pînă la cel mai de jos, flutu-

rau în lumina orbitoare a soarelui draperii colorate în roşu aprins, verde închis, albastru intens, ca să nu mai vorbim de alb şi de auriu. Iar de la ferestre, de pe parapete şi de pe acoperişuri atîrnau afară, în stradă, flamuri de cele mai bogate culori şi draperii în nuanţele cele mai ţipătoare şi mai strălucitoare. Clădirile păreau literalmente întoarse pe dos, cu interiorul în afară, tot ce aveau mai vesel şi mai frumos fiind expus spre stradă. Obloanele magazinelor fuseseră scoase şi în vitrine şedeau spectatori întocmai ca în lojile de la vreun teatru simandicos; porţile fuseseră scoase şi ele din ţîţîni şi în locul lor atîrnau ghirlande de flori şi plante veşnic verzi; schelele constructorilor se transformaseră în minunate temple strălucind de argint, de aur şi de purpură; şi în fiecare ungher, în fiecare colţ, de la pavajul străzii şi pînă sus, în vîrfurile coşurilor, sclipeau ochii femeilor care dansau, rîdeau şi luceau ca lumina pe suprafaţa apei. Se aflau acolo tot felul de costume, unele fistichii, altele încîntătoare. Jachete purpurii, absurde; brîuri neobişnuite, mai înşelătoare decît cele mai drepte corsaje; veşminte poloneze întinse şi strînse pe corp, ca nişte agrişe coapte; căciuli greceşti, agăţate pe-o parte în părul negru, Dumnezeu ştie cum; orice închipuire sălbatică, ciudată, îndrăzneaţă, reţinută, pricăjită, zăpăcită era ilustrată în cîte-un costum, dar în zăpăceala şi veselia generală zămislitorul acesteia uita de ea, de parcă cele trei apeducte, încă întregi, ar fi adus, pe arcadele lor robuste, apele lui Lethe[1] la Roma.

Trăsurile se înghesuiau acum cîte trei pe acelaşi rînd, iar în locurile mai largi, cîte patru; adeseori rămîneau pentru mai mult timp nemişcate, părînd nişte mase compacte de lumină multicoloră; prin furtuna de flori arătau ca nişte buchete crescute nebuneşte. Uneori caii purtau un harnaşament bogat

1 Zeiţa Uitării; numele uneia din apele Infernului, care făcea sufletele celor morţi să uite de viaţa pe Pămînt (n.t.).

împodobit, alteori erau gătiți de la cap la coadă cu panglici care fluturau pe lîngă ei. Unele trăsuri erau mînate de birjari cu fețe duble: cu una se uita chiorîș la cai, iar cu cealaltă privea, cu niște ochi nemaipomeniți, în trăsură și amîndouă răpăiau în grindina de bomboane. Alți birjari erau îmbrăcați femeiește, purtînd lungi cîrlionți, fără bonetă, și arătau neînchipuit de ridicoli cînd păteau ceva cu caii (în astfel de împrejurări mînatul provoacă nenumărate dificultăți). În aceste momente de destindere generală, frumoasele femei romane în loc să șadă, se urcă pe caprele și pe pernele trăsurilor, ca să vadă și să fie văzute mai bine și, Doamne! au niște fuste unduitoare, talii delicate, forme binecuvîntate, chipuri surîzătoare, bine dispuse și atît de plăcute, de ți-e mai mare dragul! Vedeam aci coviltire mari, pline cu fete drăguțe – treizeci sau mai multe la un loc – și rafalele revărsate asupra și dinspre aceste purtătoare de foc, ca în basme, împroșcau cu flori și bomboane timp de zece minute și mai mult. Ocupanții trăsurilor care zăboveau în vreun loc anume se angajau în mod deliberat în luptă cu cei din alte trăsuri ori cu cei ce priveau de la ferestrele de jos, iar spectatorii de la balcoane și de la ferestrele de mai sus, alăturîndu-se tămbălăului, atacau ambele tabere, deșertînd peste ele mari cantități de confeti care se pogorau asupra celor din stradă ca un nor de făină, albindu-i pe toți într-o clipită, ca pe niște morari. Și tot așa, trăsuri peste trăsuri, costume peste costume, culori peste culori, mulțimi peste mulțimi, la nesfîrșit. Bărbații și băieții se agățau de roțile trăsurilor, trăgîndu-le înapoi, sau mergeau în urma lor și se aruncau între picioarele cailor, ca să adune florile împrăștiate, pentru a le revinde; indivizi mascați, mergînd pe jos (în general aceștia erau cei mai hazlii) și purtînd niște costume de curte neînchipuit de grotești, observau mulțimea prin niște ochelari enormi și, ori de cîte ori descopereau vreo bătrînă

doamnă, la o fereastră, cădeau într-un nesfîrşit extaz de dragoste; lungi şiruri de *policinelli* purtau băşici sparte, înfipte în capete de prăjini; o căruţă era plină de nebuni care ţipau şi sfîrîmau totul; o altă trăsură era ocupată de nişte mameluci cu chip grav, purtînd în mijlocul lor un stindard de coadă de cal; un grup de ţigănci angajate într-un formidabil conflict cu un transport de marinari; un maimuţoi cocoţat pe o prăjină, înconjurat de animale stranii cu feţe de porc şi cozi de leu, purtate sub braţ sau pe umeri; trăsuri peste trăsuri, costume peste costume, culori peste culori, mulţimi peste mulţimi, la nesfîrşit. Cu totul nu erau prea multe personaje reprezentative, dacă ne gîndim la numărul celor costumaţi, însă principala savoare a spectacolului consta în buna dispoziţie generală, în varietatea culorilor şi luminilor, în strălucire şi în abandonarea totală în nebunia clipei – abandonarea este atît de completă, atît de contagioasă şi atît de irezistibilă, încît pînă şi cel mai băţos dintre străini se îneacă pînă la brîu în flori şi bomboane, ca şi cum ar fi cel mai aprig dintre romani şi nu se mai gîndeşte la nimic altceva pînă la ceasurile patru şi jumătate, cînd sunetele de trompetă şi vederea dragonilor care încep să evacueze strada îi amintesc brusc (spre marele său regret) că asta nu este singura îndeletnicire a vieţii sale.

Modul în care este degajată strada, pentru cursa de la orele cinci, sau modul în care aleargă caii în cursă prin torentul de oameni, fără să calce în picioare vreunul, depăşeşte posibilitatea mea de înţelegere. Cum-necum, trăsurile se retrag în străzile lăturalnice sau se duc în Piazza del Popolo, iar spectatorii iau loc în nişte tribune improvizate în piaţă, în timp ce alte zeci de mii se aliniază de-a lungul *Corso*-ului, pe ambele părţi, pînă ce caii sînt aduşi într-o *piazza*, la baza aceleiaşi columne care, timp de secole, a vegheat jocurile şi cursele de care din Circus Maximus.

Caii pornesc la un anumit semnal. De-a lungul coridorului viu, pe întreg traseu al *Corso*-ului, ei aleargă ca vîntul: fără jochei, după cum bine ştie toată lumea, cu ornamente strălucitoare pe spate şi răsucite în coamele împletite, şi cu nişte biluţe mici şi grele, prevăzute cu vîrfuri ascuţite, fixate pe trup, care li se lovesc încontinuu de coaste, ca să-i îmboldească. Zornăiala acestor harnaşamente şi scăpăratul copitelor pe pietrele din pavaj, furia goanei de-a lungul străzii care vuieşte de lume, ba mai mult chiar, tunul care trage: toate aceste zgomote sînt nimic pe lîngă mugetul mulţimii şi pe lîngă strigătele şi bătăile din palme. Însă totul se termină curînd, aproape brusc. Oraşul mai este încă zguduit de canonadă. Caii se năpustesc în covoarele puse de-a curmezişul străzii, ca să-i oprească: ţinta a fost atinsă şi acum se împart premiile (acordate în parte de către sărmanii evrei, drept compensaţie a faptului că nu aleargă ei înşişi în nişte curse pe jos) şi astfel ia sfîrşit distracţia din acea zi.

Dacă în penultima zi spectacolul acesta abundă în lumină, veselie şi spectatori, în ziua de închidere el atinge paroxismul culorii, înghesuielii şi tărăboiului nebunesc, încît numai amintirea lor mă face să ameţesc şi acum. Aceleaşi distracţii, mult sporite şi intensificate în ardoarea cu care sînt urmărite, continuă pînă la ora închiderii. Întrecerea este repetată; tunurile trag din nou; strigătele şi bătăile din palme răsună iar; se trage din nou cu tunurile; întrecerea se termină; premiile sînt împărţite. Trăsurile sînt atît de inundate în bomboane în chip de confeti pe dinăuntru şi atît de înflorate şi de prăfuite pe dinafară, încît este foarte greu să recunoşti în ele vehiculele de acum trei ore care, în loc să alerge în toate direcţiile, se înghesuie iar pe *Corso*, unde sînt imediat înghiţite de o masă care se mişcă foarte încet. Fiindcă acum începe dis-

tracţia cu *Moccoletti*[1], ultima veselă nebunie a carnavalului; vînzătorii de lumînări, mici, ca acelea numite în Anglia lumînări de Crăciun, răcnesc din toate puterile la fiecare colţ de stradă, *„Moccoli, Moccoli! Ecco Moccoli!"*[2]: un strigăt nou care, în hărmălaie, aproape îl aboleşte pe celălalt: *„Ecco Fiori! Ecco Fior-r-r!"*[3], care, pînă acum s-a auzit mai tare decît altele.

Acum, către sfîrşitul zilei, în timp ce strălucitoarele draperii şi costume se amestecă toate într-o singură culoare cenuşie, uniformă, ici şi colo încep să pîlpîie lumini: la ferestre, pe acoperişuri, în balcoane, în trăsuri, în mîinile trecătorilor; puţin cîte puţin, tot mai multe, pînă ce întreaga stradă se transformă într-o mare de lumină orbitoare, o strălucire de foc. În clipa următoare, fiecare dintre cei prezenţi are un singur obiectiv important: să stingă lumînarea celorlalţi şi să şi-o păstreze aprinsă pe a sa; şi fiecare bărbat, femei ori copil, domn sau doamnă, nobil ori ţăran, localnic ori străin, cu toţii urlă şi strigă fără încetare, drept batjocură pentru cei învinşi, *„Senza Moccolo, Senza Moccolo"!* (Fără lumină! Fără lumină!) pînă ce nu se mai aude decît un cor gigantic pe aceste două cuvinte, amestecat cu hohote de rîs.

Spectacolul acesta este unul dintre cele mai grozave din cîte se pot imagina. Pe lîngă tine trec încet trăsuri cu clienţii stînd în picioare pe canapele sau pe capră şi ţinînd sus lumînările, la depărtarea braţului, pentru mai mare siguranţă; unii au chiar apărători făcute din hîrtie; alţii ţin cîte-un mănunchi de lumînările care ard laolaltă, fără nici un fel de apărătoare; unii au torţe, iar alţii doar mici lumînări abia

1 Lumînări (Ital.).
2 Lumînări! Ia lumînări! (Ital.).
3 Ia flori, ia flori! (Ital.).

pîlpîind; unii bărbaţi, pe jos, se furişează printre trăsuri, pîndind prilejul să se năpustească la o anumită luminare, ca să o stingă; alţii se cocoaţă în trăsuri, ca să pună mîna pe ele prin forţă; alţii se ţin scai după vreun ghinionist care încearcă în van să scape de ei, alergînd de jur împrejurul propriei sale trăsuri: vor să-i stingă lumina pe care a cerşit-o ori a furat-o de undeva, înainte ca acesta să se poată alătura celor din grupul său şi să le dea posibilitatea să-şi aprindă lumînările stinse; alţii stau cu pălăriile scoase pe la portierele trăsurii, cerşind stăruitor de la vreo doamnă mai bună la inimă să-i îndatoreze cu un foc de ţigară şi, cînd aceasta stă la mare îndoială dacă să-i dea sau nu, îi sting lumînarea pe care o păzeşte atît de tandru cu mîna ei micuţă; alţii, pe la ferestre, pescuiesc lumînările cu undiţe şi cîrlige, sau coboară lungi vergele de salcie, prevăzute cu batiste la capăt, şi plesnesc flăcările, stingîndu-le cu multă dexteritate, tocmai cînd cel care poartă lumînarea se află în culmea triumfului; alţii stau ascunşi pe la colţuri cu nişte stingătoare imense, ca nişte halebarde, şi ţîşnesc brusc asupra trufaşelor torţe; alţii se înghesuie în jurul unei trăsuri şi nu se mai dezlipesc de ea; alţii toarnă cu portocale şi buchete pe cîte o lumînare mai încăpăţînată sau abat o adevărată furtună peste cîte o piramidă de oameni ce poartă pe unul dintre ei ţinînd deasupra capului un fitil nenorocit cu care îi desfide pe toţi! *Senza Moccolo! Senza Moccolo!* În trăsuri, femei frumoase arată în batjocură la lumînările stinse şi bat din palme, strigînd încontinuu *Senza Moccolo! Senza Moccolo*! Balcoanele mai joase sînt pline de fete drăguţe în costume vesele de carnaval, luptîndu-se cu asediatorii de pe stradă: unele îi opresc să se urce la ele, altele se ascund, altele se apleacă peste balustradă, altele se retrag înăuntru – peste tot braţe şi piepturi frumoase, siluete graţioase, lumini orbitoare, costume strălucitoare, *Senza Moccolo, Senza Moccoli,*

Senza Mocco-lo-o-o-o!! – pînă cînd, în toiul celui mai nestăvilit entuziasm al strigătelor şi în extazul cel mai deplin al distracţiei, din clopotniţele catedralelor răsună *Ave Maria* şi carnavalul se stinge dintr-o suflare, ca o lumînare.

În aceeaşi seară, m-am dus la teatru la un bal mascat tot atît de plicticos şi fără sens ca şi unul din Londra; remarcabil a fost doar felul în care a fost evacuată sala, la orele unsprezece: lucrul acesta a fost făcut de un rînd de soldaţi, format de-a lungul peretelui din fundul scenei, care a împins afară întreaga omenire din faţa lor, ca o măturăuriaşă! Jocul cu *Moccoletti* (cuvîntul, la singular *Moccoletto*, este diminutivul lui *Moccolo* şi înseamnă „lampă mică" sau „muc de lumînare") este considerat de unii a fi o parodie de ceremonie funerară, însemnînd moartea carnavalului, fiindcă la catolici lumînările sînt absolut necesare pentru jelit. Dacă aşa o fi, sau dacă nu-i decît o rămăşiţă a vechilor Saturnalii, ori o împletire a celor două, sau dacă îşi are originea în altceva, asta nu are nici o importanţă: eu unul nu voi uita niciodată zburdălnicia de la acest spectacol, atît de strălucitor şi de captivant, deopotrivă remarcabil prin neîntrerupta bună dispoziţie a tuturor celor „interesaţi", pînă la omul cel mai de jos (printre aceia care escaladau trăsurile erau mulţi bărbaţi şi copii din popor) şi prin vivacitatea lui inofensivă. Căci, oricît de ciudat ar părea, o distracţie ce implică atîta nesocotinţă şi participare personală este tot atît de lipsită de depravare cît orice altă reuniune mai mare a ambelor sexe; şi în timpul desfăşurării carnavalului pare să domnească un sentiment de simplitate şi încredere aproape copilărească, la care oricine se gîndeşte cu părere de rău după ce *Ave Maria* îl goneşte, cu sunet de clopot, pînă în anul următor.

Profitînd de liniştitul interval dintre sfîrşitul carnavalului şi începutul Săptămînii Sfinte, în care cu toţii, obosiţi fiind

de primul eveniment, se odihnesc ca să-l întîmpine cum se cuvine pe al doilea, ne-am pus conştiincioşi pe treabă, ca să vedem Roma. Şi prin puterea obişnuinţei de a ieşi devreme în fiecare dimineaţă şi de a ne întoarce tîrziu în fiecare seară, muncindu-ne din greu toată ziua, cred că am luat cunoştinţă de fiecare stîlp şi coloană din oraş şi din ţinutul înconjurător; şi, mai ales, am explorat atîtea catedrale, încît, în cele din urmă, am abandonat această latură a expediţiei înainte de a fi văzut jumătate din edificiile de cult, ca nu cumva să iau hotărîrea să nu mai calc niciodată în vreo biserică cît oi mai trăi. În schimb, am reuşit ca aproape în fiecare zi să mă reîntorc la Colloseum şi în cîmpia din afara oraşului, pînă dincolo de mormîntul Ceciliei Metella.

În aceste peregrinări am întîlnit adeseori un grup de turişti englezi cu care doream fierbinte să stau de vorbă, dorinţă ce mi-a rămas neîndeplinită. Grupul era format dintr-un anume domn Davis şi un mic cerc de prieteni. Era imposibil să nu înveţi numele doamnei Davis, din cauză că era foarte des strigată de membrii grupului, iar grupul putea fi întîlnit peste tot. În timpul Săptămînii Sfinte am dat peste ei la fiecare ceremonie. Cu două sau trei săptămîni înainte îi întîlnisem la fiecare mormînt, în fiecare catedrală, la fiecare ruină şi în fiecare galerie de picturi pe care o vizitam, şi am observat că doamna Davis nu tace din gură nici măcar o clipă. Adînc sub pămînt, sus, în cupola Basilicii Sf. Petru, afară din oraş, în *campagna* sau în cartierul evreilor, peste tot apărea doamna Davis, mereu aceeaşi. Nu cred să fi văzut ceva, ori să fi privit vreodată la ceva: fiindcă mereu rătăcea cîte ceva în coşuleţul de papură pe care-l ducea cu ea şi ţinea cu tot dinadinsul să-l regăsească într-o imensă cantitate de monede englezeşti de o jumătate de penny, care se înghesuiau pe fundul poşetei precum nisipul pe ţărmul mării. Grupului îi fusese ataşat, pentru

întreaga perioadă a sejurului, un *cicerone* de profesie (grupul venise de la Londra pe baza unui contract şi era format din vreo cincisprezece-douăzeci de persoane) şi, dacă acesta o privea cu înţeles pe doamna Davis, ea i-o reteza scurt, spunîndu-i în mod invariabil: „Ei, nu mă plictisi! Nu înţeleg un cuvînt din ce-mi spui şi nu aş înţelege chiar dacă-ai vorbi pînă te-ai înnegri!" Domnul Davis purta întotdeauna un pardesiu de culoarea tutunului de prizat şi în mînă ducea o imensă umbrelă verde; în mod constant era devorat de o curiozitate înceată, care-l îmboldea să facă lucruri extraordinare, ca de exemplu să dea la o parte capacele urnelor din morminte şi să privească cenuşa dinăuntru, de parcă ar fi fost saramură; de asemenea, descifra inscripţiile, arătînd cu vîrful de metal al umbrelei şi spunînd după o intensă gîndire: „Uite, aici e un B, vedeţi? Aici e un R şi continuă aşa, nu?" Obiceiurile sale de anticar îl făceau să rămînă mereu în urma celorlalţi şi una din suferinţele continue ale doamnei Davis, şi ale grupului în general, era teama mereu prezentă că domnul Davis o să se piardă. Aceasta îi făcea să strige după el, în locurile cele mai neaşteptate şi în momentele cele mai nepotrivite. Şi, cînd domnul Davis apărea încet din vreun mormînt sau altul, ca un paşnic vampir, el zicea „Iată-mă-s!", la care doamna Davis îi răspundea invariabil: „O să rămîi îngropat într-o ţară străină, Davis, şi zău că nu văd cum o să te împiedic!"

Domnul şi doamna Davis, împreună cu grupul lor, sosiseră de la Londra în urmă cu nouă sau zece zile. Acum o mie opt sute de ani, legiunile romane sub comanda lui Claudius nu voiau să plece în campanie în ţara domnului şi doamnei Davis, susţinînd că aceasta se afla dincolo de hotarele lumii!

Dintre locurile mai puţin cunoscute ale Romei, unul m-a amuzat în chip deosebit. Acesta poate fi vizitat oricînd,

întrucît se află chiar pe scările care duc de la Piazza di Spagna la Catedrala Trinita del Monte. Mai pe şleau, aceste trepte sînt celebrul loc de întîlnire al „modelelor" pentru artişti, unde acestea aşteaptă să fie angajate. Cînd m-am dus prima oară acolo nu mi-am putut explica de ce chipurile lor mi se păreau atît de familiare, de parcă ar fi stat în preajma mea ani de-a rîndul, în tot felul de atitudini şi costume, după cum nu înţelegeam cum de au apărut în faţa mea aici, la Roma, ziua în amiaza mare, ca nişte coşmaruri domesticite şi puse în frîu. Curînd, am descoperit că ne cunoscuserăm şi că am întreţinut această cunoştinţă de-a lungul mai multor ani pe pereţii diferitelor galerii de artă. De pildă, iată aici un domn bătrîn, cu păr alb, lung, şi cu o barbă imensă, care, după cîte îmi amintesc, se află reprodus în jumătate din catalogul Academiei Regale. Acesta este modelul *venerabilului* sau al *patriarhului*. Duce cu sine un baston lung, ale cărui noduri şi răsuciri le-am văzut de nenumărate ori redate cu minuţiozitate prin vreun tablou sau altul. Mai încolo, un alt bărbat, într-un veşmînt albastru, se face că doarme la soare (atunci cînd e soare), dar, trebuie să o spun, este întotdeauna treaz şi foarte atent la felul în care îi sînt aşezate picioarele. Acesta este modelul pentru *dolce far' niente*. Mai este şi un bărbat într-un veşmînt maroniu, care se sprijină de un zid, cu braţele încrucişate sub manta, şi priveşte cu coada ochiului pe sub pălăria largă, lăsată pe o sprînceană. Acesta este tipul *asasinului*. Un altul priveşte necontenit peste propriul său umăr şi este întotdeauna pe punctul de a pleca, deşi nu pleacă niciodată. Acesta este modelul *arogantului* sau al *disprefuitorului*. Cît despre *fericirea casnică* sau *Sfînta Familie*, ele trebuie să coste foarte puţin, fiindcă din acestea se găsesc cu toptanul pe întreaga întindere a scărilor. Dar partea nostimă a lucrurilor este că toţi sînt cei mai falşi vagabonzi de

pe lume, creați parcă anume în acest scop, și nu au pereche în Roma sau altundeva pe acest Pământ!

Am menționat mai înainte carnavalul; acesta îmi amintește că ceremonia cu care ia sfîrșit este considerată a fi o parodie de înmormîntare a distracțiilor și a veseliei dinainte de postul Paștelui; și-mi mai amintește de adevăratele funeralii și procesiuni de doliu din Roma, care, ca și acelea din multe alte părți ale Italiei, sînt de neuitat pentru un străin, mai ales prin indiferența cu care este tratat trupul după ce l-a părăsit viața. Și nu se poate spune că supraviețuitorii au timp să distingă rămășițele celor morți de înfățișarea lor bine-memorată pe pămînt; fiindcă înmormîntarea urmează prea repede decesului, avînd aproape întotdeauna loc în răstimp de douăzeci și patru de ore, iar uneori chiar de douăsprezece.

La Roma există aceeași dispunere a gropilor, într-un loc pustiu, neîngrădit și trist, ca și la Genova. Cînd am vizitat cimitirul, în miezul zilei, am văzut un coșciug din brad, simplu, nevopsit, care stătea acolo singuratic: nu era acoperit cu nici un fel de giulgiu și era atît de fragil, încît copita oricărui catîr care cutreiera pe acolo l-ar fi sfărîmat; fusese părăsit lîngă deschizătura unei gropi, expus vîntului și soarelui. „Cum de a fost lăsat așa?" l-am întrebat pe cel care mă însoțea. „A fost adus aici acum o jumătate de oră, *signore*", a răspuns el. Mi-am amintit că întîlnisem niște oameni întorcîndu-se de la cimitir și împrăștiindu-se care încotro cu pas grăbit. „Cînd o să fie pus în groapă?" l-am întrebat. „Cînd vine căruța; groapa se deschide la noapte", a spus el. „Cît costă să fie adus aici în coșciug, în loc să-l transporte cu căruța?" „Zece scuzi" (aproape două lire, doi șilingi și șase pence, în bani englezești). „Cadavrele pentru care nu se plătește nimic sînt duse la Biserica Santa Maria della Consolazione", a continuat el, „și apoi aduse aici, toate la un

loc, cu căruța, în timpul nopții". Am rămas acolo o clipă, privind la coșciugul care avea scrijelit pe capac două inițiale necitețe, și, cînd m-am întors, aveam o privire care exprima destul de clar, presupun, opinia mea în legătură cu soarta coșciugului, fiindcă însoțitorul mi-a spus, dînd din umeri și acordîndu-mi un zîmbet larg: „Dar e mort, *signore*, e mort și mort rămîne. Ce mai contează?!"

Printre nenumăratele catedrale se află una pe care trebuie să o menționez separat. Este vorba de Ara Coeli; despre ea se spune că ar fi fost construită pe locul vechiului templu al lui Jupiter Feretrius; se ajunge acolo urcînd spre una din laturile ei, o escaladă abruptă de trepte căreia îi lipsește în vîrf doar un grup de proroci cu barbă. Catedrala este renumită pentru faptul că posedă un *bambino* miraculos, adică o păpușă de lemn reprezentîndu-l pe Mîntuitorul pe cînd era copil; și l-am văzut prima dată pe acest *bambino* miraculos în următoarele împrejurări:

Într-o după amiază, plimbîndu-mă, am intrat în catedrală și tocmai priveam lunga *vista* a stîlpilor înnegriți (fiindcă toate vechile catedrale construite pe ruinele fostelor temple sînt întunecoase și triste), cînd bravul meu curier a venit într-o goană, cu un rînjet care i se întindea de la o ureche la alta, și ne-a implorat să-l urmăm fără să mai întîrziem o clipă, fiindcă *bambino* urma să fie arătat unui grup distins. Drept urmare, ne-am grăbit să ajungem la un fel de capelă, ori sacristie, aflată în apropierea altarului principal (însă nu în biserica propriu-zisă), unde se adunase deja distinsul grup format din doi-trei domni și doamne (catolici, dar nu italieni), și unde un tînăr călugăr cu obrajii scobiți aprindea felurite lumînări, în timp ce altul își punea niște veșminte preoțești peste îmbrăcămintea aspră și cafenie. Lumînările ardeau pe

un fel de altar şi deasupra erau două fermecătoare statuete, aşa cum se pot vedea la orice tîrg englezesc, reprezentînd pe Sfînta Fecioară şi pe Sfîntul Iosif, bănuiesc, care se aplecau cu multă devoţiune asupra unei cutii de lemn care era închisă.

După ce a terminat de aprins lumînările, primul călugăr, cel cu obrajii scobiţi, a îngenuncheat într-un colţ, cu faţa spre această piesă; cel de-al doilea şi-a pus o pereche de mănuşi împodobite şi presărate cu aur, după care, cuprins de o adîncă veneraţie, a ridicat sipetul şi l-a aşezat pe altar. Apoi, făcînd multe genuflexiuni şi bolborosind rugăciuni anume, l-a deschis, a dat capacul deoparte şi a scos dinăuntru diverse acoperitori de mătase şi dantelă. Doamnele îngenuncheaseră încă de la început, iar acum s-au lăsat în genunchi şi domnii, cuprinşi şi ei de evlavie, în timp ce călugărul le arăta o păpuşă mică de lemn, care semăna mult la faţă cu Tom Degeţelul, piticul american: minunat îmbrăcată în mătase şi dantelă de aur şi sclipind puternic de nestemate. Abia dacă mai era loc pe pieptul micuţ, pe gît sau pe poalele veşmîntului care să nu strălucească de ofrandele nepreţuite ale drept-credincioşilor. Brusc, călugărul a scos păpuşa din cutie şi a purtat-o pe la toţi cei îngenuncheaţi; a pus-o pe fruntea fiecăruia şi a întins picioruşul cam ciudat al păpuşii ca să fie sărutat – un ceremonial îndeplinit de toţi, pînă şi de un mic coate-goale de băiat, care intrase înăuntru de pe stradă. Cînd toate acestea s-au terminat, călugărul a aşezat păpuşa înapoi în cutie, iar grupul, ridicîndu-se, s-a apropiat şi a lăudat în şoaptă giuvaerurile. La momentul oportun, călugărul a pus la loc acoperitorile, a închis sipetul, l-a aşezat pe altar, a încuiat tot ce era acolo (Sfînta Familie şi restul) în spatele unor uşiţe pliante, şi-a scos veşmintele preoţeşti şi a primit obişnuitul „mic onorariu", în timp ce

însoţitorul său a stins toate luminările, una după alta, cu ajutorul unui stingător legat la capătul unui băţ mai lung. După ce toate luminările au fost stinse, banii fiind adunaţi, ei s-au retras şi tot aşa au făcut şi spectatorii.

Puţin după aceea, l-am întîlnit pe acelaşi *bambino* pe stradă, purtat fiind cu mare pompă la casa unui bolnav. *Bambino* este veşnic cărat în acest scop în toate părţile Romei, însă, după cîte am înţeles, nu are întotdeauna succesul scontat, fiindcă, făcîndu-şi apariţia la marginea patului unor oameni slabi şi extrem de fricoşi, acompaniat de un numeros alai, nu de puţine ori îi sperie pe aceştia de moarte. În schimb, este foarte apreciat cînd este vorba de naşteri, unde face astfel de minuni, încît dacă o doamnă se chinuie mai mult ca de obicei, este trimis în mare grabă un mesager, să solicite prezenţa imediată a lui *bambino*. Păpuşa este un avut deosebit de valoros şi pe care se pune mare preţ, în special de către congregaţia căreia îi aparţine.

Am fost însă bucuros să aflu că nu este considerată infailibilă, chiar de unii buni catolici, după cîte mi-a povestit ruda apropiată a unui preot, el însuşi catolic, un domn cult şi inteligent. Preotul în chestiune l-a pus pe cel care mi-a dat această informaţie să-i promită că nu va permite, sub nici un motiv, ca *bambino* să fie adus în dormitorul unei doamne bolnave, pe care o cunoşteau amîndoi. „Fiindcă", zicea el, „dacă ei (călugării) o deranjează astfel şi pătrund în camera ei, cu siguranţă o vor omorî." Prin urmare, omul meu a pîndit la fereastră cînd au venit călugării şi, cu multe mulţumiri, a refuzat să le deschidă uşa. S-a străduit, cu altă ocazie, cînd nu avea altă cunoştinţă asupra cazului decît aceea pe care o căpătase pe stradă, ca trecător, să-i impiedice să ducă păpuşa într-o cămăruţă nesănătoasă, unde se afla pe

moarte o sărmană fată. Însă s-a străduit în van şi ea şi-a dat sufletul, în timp ce mulţimea se înghesuia în jurul patului.

Printre cei care intră în voie la Sf. Petru, ca să îngenuncheze pe pardoseala de acolo şi să spună în linişte o rugăciune, sînt şi anumite şcoli sau seminarii, preoţeşti sau de altă natură, ai căror elevi vin în grupuri de douăzeci-treizeci. Aceşti băieţi se roagă, îngenunchind unul în spatele altuia şi formînd un şir lung terminat la capăt de un învăţător înalt şi sever, încît ai impresia că vezi un pachet de cărţi aranjate astfel, cu un valet de treflă în coadă, gata să se prăbuşească la cea mai mică atingere. După ce se roagă astfel la altarul mare, bărbaţii se ridică şi o pornesc spre capela Madonnei, sau la sacrament, unde cad din nou în genunchi, în aceeaşi ordine strînsă, încît dacă vreunul se împiedică de învăţător, atunci urmează inevitabil o răsturnare imediată a întregului şir.

Spectacolul din catedrale, oricare ar fi ele, este cît se poate de straniu. Aceeaşi cîntare monotonă, fără viaţă, adormită şi continuă; aceeaşi hală întunecoasă, întunecată şi mai tare de contrastul cu lumina de afară; aceleaşi candele care ard cu un pîlpîit nesigur; aceiaşi oameni îngenuncheaţi ici şi colo; acelaşi spate al preotului, cu aceeaşi cruce brodată, întors în altar spre tine; şi, oricît de diferită este ca mărime, formă, bogăţie şi arhitectură o catedrală de alta, totuşi nu-i nici o diferenţă. Aceiaşi cerşetori murdari se opresc din rugile lor abia şoptite, ca să întindă mîna; aceiaşi şchiopi nenorociţi îşi expun pe la uşi diformitatea; aceiaşi orbi zăngănesc mici cutii asemănătoare unor rîşniţe de piper: puşculiţele lor pentru pomeni; aceleaşi coroane de argint stau lipite absurd pe capetele pictate ale sfinţilor şi fecioarelor, astfel încît o siluetă de pe un munte are un acoperămînt de

cap mai mare decît templul din prim-plan sau decît întreg peisajul din jur; acelaşi loc de închinăciune preferat sau sfînt, inundat cu inimioare de argint, cruci şi alte obiecte asemănătoare: comerţul prosper şi vitrina tuturor bijutierilor; acelaşi amestec ciudat de respect şi necuviinţă, de credinţă şi nepăsare: îngenuncherea pe podele şi scuipatul sonor pe acelaşi podele; întreruperea din rugăciune pentru cerşit sau pentru altă îndeletnicire lumească, apoi o nouă îngenunchere şi reluarea penitenţei din punctul în care a fost întreruptă. De pildă, într-o catedrală, o doamnă evlavioasă şi-a întrerupt rugăciunea ca să ne ofere cartea ei de vizită: era profesoară de muzică; într-o alta, un domn liniştit, cu un toiag foarte gros, s-a ridicat din starea de evlavie ca să-şi bată cîinele (ce mîrîia la alt cîine), ale cărui chelălăituri şi lătrături au răsunat în întreaga biserică, în timp ce stăpînul a recăzut în starea sa de dinainte, continuînd însă să-şi observe potaia.

Şi peste tot trebuie să existe în permanenţă (într-o formă sau alta) vreun recipient pentru contribuţiile credincioşilor. Uneori este o cutie de colectă aşezată între cel ce se roagă şi statuia de lemn, în mărime naturală, a Mintuitorului; alteori e un mic cufăraş pentru întreţinerea Fecioarei; altădată un apel în numele vreunui faimos *bambino*; alteori o pungă agăţată la capătul unei prăjini, întinsă printre drept-credincioşi şi zornăită în mod vigilent de un paracliser; oricum ar fi recipientul, el există adeseori în mai multe variante în aceeaşi biserică, făcînd o treabă destul de bună în orice formă s-ar prezenta. Nu lipseşte nici în afara catedralelor – pe străzi – fiindcă, adeseori cînd te plimbi pe acolo, gîndindu-te la orice numai la o cutie de tablă nu, acest obiect îţi apare brusc în faţă din vreo căsuţă de la marginea drumului; iar pe capac stă scris „Pentru sufletele din Purgatoriu", un apel pe care purtătorul îl repetă de multe ori în timp ce agită cutia în faţa ta, la fel

cum Punch[1] zăngăne clopotul asurzitor, transformat de dispoziția lui sanguină în orgă.

Aceasta îmi amintește că unele altare din catedralele din Roma, bucurîndu-se de o trecere anume, poartă inscripția „Fiecare slujbă făcută la acest altar eliberează un suflet din Purgatoriu". N-am ajuns niciodată să aflu cît se cere pentru o astfel de slujbă, însă fără doar și poate că este scumpă. De asemenea, la Roma se află mai multe cruci care, fiind sărutate, conferă indulgențe pe termene variate. Aceea din centrul Colloseumului valorează o sută de zile și pot fi văzuți oameni care o sărută de dimineața pînă seara. Este curios faptul că unele din aceste cruci par să-și capete popularitatea în chip arbitrar; cea din Colloseum, de pildă, se numără printre ele. Tot aici, nu prea departe de această cruce, se află o alta pe a cărei placă de marmură se poate citi: „Cine sărută această cruce va căpăta o indulgență de două sute patruzeci de zile". Dar nu am văzut pe nimeni sărutîndo, deși, zi de zi, am stat în arenă și am observat zeci și zeci de țărani trecînd pe lîngă ea, în drum spre cealaltă.

Cu greu poți alege detalii din nesfîrșitul vis al catedralelor din Roma. Însă San Stefano Rotondo, o boltă umedă, mucegăită, dintr-o mahala a Romei, va rămîne pentru totdeauna în amintirea mea, din cauza groaznicelor picturi cu care îi sînt acoperiți pereții. Acestea înfățișează martiriile sfinților și ale primilor creștini; o astfel de panoramă de oroare și măcel nu și-ar putea-o imagina în somn nici un om, chiar de-ar fi mîncat la cină un porc crud întreg. Bărbați cu bărbi cărunte sînt fierți, prăjiți, pîrjoliți, sfîșiați de animale sălbatice, hăituiți de cîini, îngropați de vii, sfîrtecați de cai, ciopîrțiți în bucățele cu securile; femeile au sînii sfîșiați cu

1 Punch (derivat probabil din Punchinello) – personaj grotesc, șiret și violent din piesa *Punch și Judy*, prezentată în Anglia (n.t.).

cleşti de fier, limbile tăiate, urechile rupte prin răsucire, fălcile zdrobite, trupurile întinse pe scaune de tortură, jupuite pe ruguri sau sfărîmate şi topite în foc: şi acestea sînt doar dintre subiectele mai blînde! Se insistă atît de mult asupra lor, încît fiecare dintre cei care suferă acolo te face să te minunezi de rezistenţa lui, tot aşa cum Lady Macbeth se minuna de cît de mult sînge avea sărmanul Duncan în el.

Sus, în temniţele Mamertine, se află o încăpere despre care se spune că ar fi fost – şi este foarte posibil să fi fost – celula Sfîntului Petru. Încăperea este acum transformată într-un fel de capelă dedicată acestui sfînt; şi ea ocupă un loc aparte în amintirile mele. Este o cămăruţă foarte scundă, cu tavanul jos; pretutindeni domnesc teroarea şi întunericul masivei închisori de piatră, ce par să se fi strecurat aici prin podea ca o ceaţă groasă. Atîrnînd pe pereţi, printre ciorchinii de ofrande, se află diverse obiecte în straniu dezacord cu locul: pumnale ruginite, pistoale, măciuci, diferite instrumente de tortură şi omor, aduse aici imediat după ce au fost folosite şi expuse în capelă ca să îmbuneze mînia Cerului, de parcă sîngele de pe ele s-ar curăţa în aerul sfinţit şi n-ar mai cere răzbunare. Totul este extrem de tăcut şi de apăsător, ca într-un mormînt; iar temniţele de dedesubt sînt atît de întunecoase, de tainice şi de pustii, încît acest loc sfînt şi tenebros devine un vis dintr-un alt vis, iar în viziunea de biserici măreţe ce năvălesc asupra-mi precum talazurile mării, acest loc pare o undă solitară ce nu se pierde şi nu se lasă tîrîtă de celelalte.

Te apucă groaza numai cînd te gîndeşti la catacombele imense, în care se poate intra chiar din unele catedrale din Roma şi care străbat oraşul pe dedesubt. Multe biserici au cripte şi capele subterane foarte mari care, în antichitate, foloseau drept băi, camere secrete ale templelor sau cine mai

ştie ce! Astfel, sub Catedralele San Giovanni şi San Paolo se găsesc cîteva din verigile unui lanţ înspăimîntător de catacombe săpate în rocă, despre care se spune că se întind pînă sub Colloseum – pe întreaga lor lungime domneşte o beznă înfiorătoare, de nepătruns; pe acolo, torţele care ard în mîna însoţitorilor îşi aruncă lumina în lungul şirului de bolte ce se ramifică la dreapta şi la stînga, ca nişte străzi într-un oraş al morţilor, dezvăluind umezeala rece ce se prelinge, pic-pic, pic-pic, pe pereţi, ca să se alăture bălţilor de apă de-a pururi văduvite de vreo rază de soare. Unele scrieri susţin că în aceste catacombe erau ţinute fiarele destinate luptelor din amfiteatru, altele le consideră celulele pentru gladiatorii condamnaţi, iar altele zic că sînt şi una şi alta. Însă legenda care te îngrozeşte cel mai mult este aceea că în şirul de sus (fiindcă sînt două şiruri de catacombe suprapuse) erau creştinii care, sortiţi să fie sacrificaţi la spectacolele din Colloseum, auzeau răgînd dedesubt animalele sălbatice înfometate, abia aşteptînd să-şi astîmpere foamea chiar cu ei, pînă ce în noaptea şi singurătatea captivităţii lor izbucneau brusc lumina şi animaţia vastei arene ticsită pînă sus, la parapete, iar fiarele, fioroşii lor vecini de mai înainte, se năpusteau înăuntru asupra lor!

Sub Catedrala San Sebastiano, la două mile de poarta cu acelaşi nume, pe Via Appia, se află intrarea în catacombele Romei – foste cariere în vremurile de demult şi locuri de refugiu ale creştinilor de mai tîrziu. Aceste galerii înspăimîntătoare au fost explorate pe o lungime de douăzeci de mile; ele formează un lanţ de labirinturi, întinzîndu-se pe şaizeci de mile.

Un călugăr franciscan cam slăbănog, dar cu o privire pătrunzătoare, ne-a fost ghid prin aceste locuri ascunse şi înfricoşătoare. Căile ascunse şi deschiderile de ici şi colo,

laolaltă cu aerul stătut şi greu, au şters curînd orice amintire a drumului pe care veniserăm şi nu m-am putut opri să mă întreb: „Dumnezeule mare, dacă într-o criză bruscă de nebunie călugărul ar stinge torţele, sau dacă l-ar apuca cine ştie ce slăbiciune, ce s-ar alege din noi?" Am cutreierat mai departe, printre mormintele martirilor, trecînd de largi drumuri subterane, boltite, care se împrăştiau în toate direcţiile şi erau blocate cu bolovani, pentru ca hoţii şi ucigaşii să nu-şi poată găsi refugiul acolo, formînd un oraş cu o populaţie mai rea decît cea de la suprafaţă. Morminte, morminte şi iar morminte. Ale bărbaţilor, femeilor şi chiar copiilor care alergau în calea călăilor, strigînd „Sîntem creştini! Sîntem creştini!", ca să fie omorîţi alături de părinţii lor. Morminte cu ramura de palmier a martiriului săpată neîndemînatic pe lespezile de piatră şi mici nişe, făcute anume ca să încapă un vas cu sîngele martirilor. Mormintele celor care au trăit acolo sub pămînt ani de zile, îngrijindu-se de semenii lor şi propovăduind adevărul, speranţa şi alinarea, de la nişte altare rudimentare care poartă şi azi mărturia curajului şi tăriei sufleteşti. Sub morminte mai mari, dar cu atît mai groaznice, căci în ele au fost cuprinse sute de victime, închise şi zidite înăuntru, îngropate acolo înaintea ceasului Morţii şi sfîrşite prin înfometare lentă.

„Triumful credinţei noastre nu se află deasupra, în catedralele măreţe", a zis călugărul, privind împrejur şi apoi către noi, care ne opriserăm să ne odihnim în una din galeriile joase, pline cu mormane de oase şi praf pe fiecare parte. „El se întrupează aici, printre mormintele martirilor!" Era un om blînd, serios, şi o spunea din inimă; însă m-am gîndit cum s-au purtat creştinii înşişi, mai apoi, unii cu alţii; cum, falsificînd religia noastră prea miloasă, au hăituit şi au torturat, au ars şi au decapitat, au măcelărit şi au asuprit semeni

de-ai lor. Mi-am imaginat toate acestea şi m-am întrebat ce-ar fi simţit aceste inimi mari şi sacrificate – oare nu s-ar fi speriat şi nu şi-ar fi pierdut curajul? – dacă ar fi avut parte de o povestire, de o cunoaştere dinainte a faptelor pe care creştinii aveau să le comită în numele glorios al aceluia pentru care au murit în cele mai groaznice chinuri pe roata crudă, pe crucea amară şi în focul mistuitor.

În visul meu despre biserici, acestea sînt locurile şi sentimentele care-şi păstrează o identitate aparte. Uneori mai străbate, în voie, cîte-o amintire a relicvelor: bucăţi din vălul Templului, sfîşiat în două; o rămăşiţă din masa întinsă pentru Cina cea de Taină; fîntîna din care a scos samariteanca apă pentru Mîntuitorul nostru; cele două coloane de la casa lui Pilat din Pont; piatra de care au fost legate mîinile sacre, cînd l-au biciuit pe Isus; eşafodul Sfîntului Laurenţiu şi piatra de sub ele, însemnată cu petele de la carnea şi sîngele scurse din dogoarea focului. Toate acestea şi-au pus cîte o pecete neclară pe unele catedrale: o pecete de poveste veche, oprindu-le o secundă din zborul amintirilor. Restul este o îngrămădire de clădiri sfinte de toate formele şi stilurile, amestecîndu-se una cu alta, de stîlpi prăvăliţi din vechile temple păgîne, dezgropaţi din pămînt şi aşezaţi din nou, ca nişte giganţi captivi, să susţină acoperişurile bisericilor creştine; picturi bune şi picturi rele, lipsite de evlavie şi ridicole; oameni îngenuncheaţi, fum de tămîie urcînd în spirale, sunet de clopot şi uneori (însă nu des) o orgă; Madonne cu sînii străpunşi de săbii aranjate în semicerc, ca un evantai modern; scheletele sfinţilor morţi, înveşmîntate hidos în mătăsuri strălucitoare şi catifele împodobite cu aur; cruste veştejite ale craniilor, împodobite cu giuvaere preţioase sau cu cununi de flori zdrobite; credincioşi adunaţi în jurul unui amvon, de unde cîte un călugăr propovăduieşte cu ardoare, arătîndu-le crucifixul; razele soarelui care, strecurate prin

vreo fereastră înaltă, se odihnesc pe o pînză întinsă deasupra amvonului, pentru ca tonurile puternice ale predicii să nu se piardă printre ecourile bolții. Apoi, obosită, aducerea mea aminte poposește pe o desfășurare de trepte cu oameni lîncezind la soare, după care își reia călătoria printre alte zdrențe, mirosuri, palate, cocioabe, de-a lungul unei vechi străzi italiene.

Într-o dimineață de sîmbătă (în ziua de opt martie), un bărbat a fost decapitat aici. Cu nouă sau zece luni înainte, ademenise o contesă bavareză venită în pelerinaj la Roma – singură și pe jos – și care îndeplinea, se zice, acest act de pietate pentru a patra oară. A văzut-o schimbînd o piesă de aur la Viterbo, unde locuia el, a urmărit-o, i-a ținut tovărășie la drum cam vreo patruzeci de mile, sub pretextul mincinos că ar ocroti-o și, în *campagna*, la o mică distanță de Roma, lîngă locul ce se numește (fără să fie) Mormîntul lui Nero, s-a năpustit asupra ei pentru a-și aduce la îndeplinire scopul mîrșav: a jefuit-o și a bătut-o de moarte cu propriul ei toiag de pelerin. Era proaspăt însurățel și i-a dat nevesti-sii o parte din veșmintele contesei, spunîndu-i că le cumpărase la tîrg. Dar soția, care o văzuse pe contesă trecînd prin orașul lor, a recunoscut cîteva fleacuri care îi aparținuseră. Atunci bărbatul i-a mărturisit fapta. La spovedanie, nevasta i-a spus preotului și, la patru zile de la săvîrșirea omorului, bărbatul a fost ridicat.

În această țară a neprevăzutului, nu există termene fixe pentru judecată ori pentru executarea unei sentințe. Din ziua aceea omul a stat la închisoare. Vineri, pe cînd cina împreună cu ceilalți deținuți, au venit și i-au spus că o să i se taie capul a doua zi dimineață, după care l-au luat de acolo. Era un lucru cît se poate de neobișnuit să se execute un condamnat în postul Paștelui; însă crima lui fiind deosebit de

ticăloasă, s-a găsit cu cale să se dea exemplu tocmai atunci, cînd nenumăraţii pelerini din toate părţile lumii veniseră la Roma pentru Săptămîna Mare. Am auzit vestea în seara zilei de vineri, şi am văzut anunţuri pe la catedrale, chemînd oamenii să se roage pentru sufletul ucigaşului. Aşa că mi-am pus în gînd să mă duc şi să văd cum îl execută.

Decapitarea a fost fixată pentru ceasurile patrusprezece şi jumătate (după socoteala romanilor), sau la ora nouă fără un sfert dimineaţa. Eram cu doi prieteni şi, cum ştiam că gloata trebuie să fie foarte mare, ne-am dus la locul hotărît încă de la şapte şi jumătate. Locul de execuţie era lîngă biserica San Giovanni *Decollato*[1] (un compliment îndoielnic la adresa Sfîntului Ioan Botezătorul), pe una din acele nesuferite străzi dosnice, fără trotuare, cum sînt majoritatea străzilor din Roma – o stradă cu case nenorocite, care par să nu aparţină nimănui sau să nu fi fost locuite vreodată, care au fost construite cu siguranţă fără nici un plan sau scop anume, lipsite de cercevele la ferestre şi arătînd întrucîtva ca nişte fabrici de bere părăsite ori ca nişte magazii de mult golite. Eşafodul fusese ridicat lîngă una din aceste case spoite în alb. Era o construcţie neîngrijită, nevopsită, stranie şi anapoda, înaltă cam de doi metri; deasupra se ridica un cadru în forma furcilor de spînzurătoare, adăpostind un cuţit fixat într-o greutate de fier gata să cadă şi care strălucea puternic în razele soarelui de dimineaţă ori de cîte ori acestea se arătau din spatele unui nor.

Nu erau prea mulţi gură-cască, iar cei de faţă erau ţinuţi la o distanţă apreciabilă de eşafod de către grupuri de dragoni din garda papală. Două-trei sute de infanterişti înarmaţi stăteau în repaus în grupuri răzleţe, iar ofiţerii se plimbau

1 Decapitat (ital.).

cîte doi, cîte trei, sporovăind şi fumînd ţigări de foi.

La capătul străzii era un maidan plin de mormane de moloz, de grămezi de cioburi de faianţă şi de movile de resturi, căci la Roma astfel de lucruri sînt aruncate oriunde şi peste tot, fără nici o preferinţă. Am intrat într-un fel de spălătorie dintr-o casă de acolo; stînd în picioare într-un car vechi, pe un morman de roţi rezemate de un zid, am privit printr-o fereastră mare, zăbrelită, către eşafod şi în josul străzii, în spatele acestuia, pînă în punctul în care, din cauza unei cotituri scurte la stînga, cîmpul nostru vizual se închidea brusc, perspectiva noastră fiind blocată de imaginea unui ofiţer corpolent cu un bicorn pe cap.

A bătut de nouă, apoi de zece şi nu s-a întîmplat nimic. Toate clopotele tuturor bisericilor sunau ca de obicei. O droaie de cîini adunaţi pe maidan se fugăreau unii pe alţii printre soldaţi. Cetăţeni cu privirea cruntă, aparţinînd claselor celor mai de jos, înfăşuraţi în pelerine albastre, în mantale roşcate sau în zdrenţe, pur şi simplu veneau şi plecau, discutînd între ei. Femei şi copii se agitau pe de lături, în jurul mulţimii nu prea dese. Un loc noroios destul de mare rămînea gol, ca o chelie pe capul cuiva. Un negustor de ţigări de foi, cu un vas de pămînt plin de cenuşă de mangal într-o mînă, umbla în sus şi în jos, strigîndu-şi marfa. Un negustor de plăcinte îşi împărţea atenţia între eşafod şi muşterii. Copiii încercau să se caţăre pe ziduri şi se rostogoleau pe jos. Preoţii şi călugării îşi croiau drum printre oameni cu coatele şi se înălţau pe vîrful picioarelor ca să vadă cuţitul; apoi plecau mai departe. Pictori cu nişte pălării inimaginabile din Evul Mediu parcă, şi cu bărbi (slavă Domnului) fără vîrstă, aruncau în jur priviri ameninţătoare. Un domn (care avea, presupun, vreo legătură cu artele frumoase) se plimba în sus şi în jos, încălţat cu cizme nemţeşti,

purtînd o barbă roşie, care îi atîrna în jos pe piept, şi cu un păr lung, roşu aprins, adunat în două cozi care, cu grijă răsucite şi împletite, îi cădeau pe umeri, ajungîndu-i pînă la brîu!

A bătut de unsprezece şi tot nu s-a întîmplat nimic. Umbla zvonul prin mulţime că ucigaşul n-ar vrea să se spovedească, în care caz preoţii aveau să-l ţină pînă la *Ave Maria* (adică pînă la asfinţit), căci este obiceiul lor prea milostiv să nu întoarcă crucea de la un om la ananghie pentru că refuză să se spovedească şi care, prin urmare, se găseşte ca un păcătos părăsit de Mîntuitorul. Oamenii au început să plece. Ofiţerii dădeau din umeri cu o expresie de îndoială. Dragonii, care soseau călări pînă sub fereastra noastră ca să ordone vreunei nenorocite de birje sau căruţe să plece, îndată ce-şi găsea loc şi se umplea de oameni încîntaţi că au găsit de unde să vadă mai bine (însă niciodată mai devreme), se arătau neîngăduitori şi iuţi la mînie. Pe locul noroios nu se mai afla nimeni, iar ofiţerul corpolent care închidea perspectiva priza uriaşe cantităţi de tabac.

Deodată, au răsunat trompetele. Infanteriştii s-au aliniat, după care s-au îndreptat în marş spre eşafod şi au luat poziţie în jurul lui. Dragonii au galopat la posturile lor. Ghilotina a devenit deodată centrul unei păduri de baionete ascuţite şi de săbii sclipitoare. Oamenii s-au înghesuit mai aproape, chiar în coasta soldaţilor. Un fluviu pestriţ de bărbaţi şi de băieţi, tineri care însoţiseră procesiunea de la închisoare pînă aici, a năvălit pe maidan. Peticul noroios abia dacă se mai distingea de rest. Negustorii de ţigări şi de plăcinte au renunţat pentru moment la gîndul de a face vînzare şi s-au lăsat cu totul în voia plăcerii de a privi. Acum perspectiva era închisă de o trupă de dragoni. Iar ofiţerul corpolent, cu sabia în mînă, privea fix către o biserică din apropierea sa, pe care o putea vedea, însă noi, mulţimea, nu.

După o scurtă pauză, dinspre acea biserică s-au ivit cîțiva călugări care se apropiau de eșafod și, pe deasupra capetelor lor, înainta încet și trist imaginea lui Cristos pe cruce, acoperită de un baldachin negru. Efigia a fost purtată împrejurul eșafodului, apoi așezată în fața lui și întoarsă către criminal ca s-o poată vedea pînă în ultima clipă. Imediat după aceasta a apărut pe platformă chiar osînditul, în picioarele goale, cu mîinile legate, cu gulerul cămășii smuls aproape pînă la umăr. Era tînăr – avea douăzeci și șase de ani – viguros, bine făcut. Cu fața palidă, cu o mustață mică neagră și cu părul castaniu închis.

Refuzase, pare-se, să se spovedească pînă cînd venise nevasta să-l vadă, așa încît trimiseseră o escortă să o aducă, iar asta cauzase întîrzierea.

Osînditul a îngenuncheat imediat sub cuțit. Gîtul, care se potrivea într-o deschizătură făcută anume într-o scîndură transversală, a fost închis pe dată cu o altă scîndură, de deasupra, întocmai ca un butuc. Dedesubt se găsea un sac de piele și în acesta i s-a rostogolit pe loc capul.

Călăul l-a apucat de păr și a pornit cu el în jurul eșafodului, arătîndu-l mulțimii înainte ca cineva să-și fi putut dea seama că greutatea cu cuțitul se prăvălise cu un zăngănit puternic.

După ce a ocolit cele patru laturi ale eșafodului, l-a înfipt într-un par ridicat în fața estradei: un petic alb-negru la care să privească strada aceea lungă și pe care să se așeze muștele. Ochiii erau îndreptați în sus, ca și cum ar fi evitat priveliștea sacului de piele și ar fi privit spre crucifix. Orice urmă de culoare ori nuanță a vieții îl părăsise chiar în acea clipă. Era trist, rece, livid, ca de ceară. Corpul de asemenea.

Cursese foarte mult sînge. Cînd am părăsit fereastra și ne-am apropiat de eșafod, acesta era foarte murdar; în clipa

cînd unul dintre cei doi bărbaţi care aruncau apă pe el s-a întors ca să-l ajute pe celălalt să ridice leşul şi să-l pună în coşciug, şi-a ales drumul de parcă ar fi călcat prin noroi. Stranie era şi impresia că gîtul dispăruse. Capul fusese retezat cu atîta precizie, încît ţi se părea că puţin a lipsit ca lama cuţitului să nu zdrobească falca ori să taie urechile; iar trupul arăta de parcă niciodată n-ar fi avut ceva deasupra umerilor.

Nimeni nu s-a sinchisit şi nimeni nu s-a arătat cît de cît afectat. Nu s-a produs nici o manifestare de dezgust, de milă, de indignare sau de părere de rău. În mulţimea care se înghesuia lîngă eşafod pe cînd cadavrul a fost pus în coşciug, buzunarele mele goale au fost încercate de mai multe ori. A fost un spectacol urît, murdar şi dezlînat, care-ţi făcea greaţă; dincolo de interesul imediat pentru unicul şi nefericitul protagonist, el n-a însemnat nimic altceva decît un măcel. Ba nu! Un astfel de spectacol nu poate avea decît un singur înţeles şi nu poate da decît un singur avertisment! Să nu uit! Jucătorii la loterie se aşează în punctele cele mai prielnice ca să numere stropii de sînge care picură pe jos. Este mai mult ca sigur că o să aibă noroc la joc.

Cadavrul a fost luat cu căruţa, cuţitul a fost curăţat, eşafodul demontat şi tot acel aparat hidos a fost cărat de acolo. Călăul – un răufăcător *ex officio* (ce satiră la adresa pedepsei!), care pentru nimic în lume nu îndrăznea să treacă Podul San Angelo decît ca să-şi îndeplinească această atribuţie – s-a retras în bîrlogul lui şi reprezentaţia s-a terminat.

Între palatele Romei ce-adăpostesc colecţii de artă, Vaticanul este fără îndoială cel mai însemnat, datorită enormelor galerii, scărilor impunătoare şi nesfîrşitelor săli şi

camere imense. Aici se află multe statui desăvîrşite şi tablouri minunate, dar nu e nici o erezie dacă se descoperă că, tot aici, există şi o mulţime de lucrări minore. Orice fragment de sculptură scos la iveală din pămînt îşi găseşte loc în muzeu fiindcă e vechi şi nu fiindcă ar avea o valoare intrinsecă, găsindu-şi admiratori cu sutele doar fiindcă e în colecţie; astfel de vechituri se găsesc din belşug, spre satisfacţia celor mai vulgari dintre privitori, care profită de faptul că pot să-şi pună lesne pe nas ochelarii de ipocriţi: acest simplu deranj îi transformă pe loc în oameni savanţi şi plini de gust.

Mărturisesc fără rezervă că nu-mi pot lăsa abilitatea înăscută de a aprecia ceea ce este firesc şi adevărat undeva, la uşa vreunui palat, în Italia sau în oricare altă parte, aşa cum mi-aş lăsa pantofii la intrarea unei moschei din Orient. Nu pot uita faptul că anumite pasiuni se citesc pe faţa omului prin anumite expresii, tot atît de neschimbătoare în natura lor ca şi umbletul unui leu sau zborul unui vultur. Nu pot deci înlătura din cunoştinţele mele certe nişte criterii atît de obişnuite ca proporţia naturală a braţelor, picioarelor şi capetelor omeneşti, iar cînd mă găsesc în faţa unor opere ce contrazic propriile-mi experienţe, cunoştinţe şi amintiri, nu contează în ce loc le descopăr, căci sincer nu pot să le admir şi cred că este mai bine să recunosc asta, în ciuda înaltului precept critic care spune că uneori trebuie să ne prefacem că admirăm ceva, deşi nu ne place defel.

De aceea, recunosc de bunăvoie că, atunci cînd văd un barcagiu tînăr şi vesel pe post de heruvim, sau un căruţaş de la Barclay & Perkins zugrăvit în chip de evanghelist, nu găsesc nimic demn de laudă sau de admiraţie în acea pictură, oricît de mare ar fi reputatul ei pictor. Tot aşa, nu cred că sînt în vreun fel părtinitor cu îngerii defăimători care cîntă la vioară şi fagot pentru înălţarea spirituală a călugărilor ce par

să se lăfăie în aburii chefului. Cît despre cei doi *Monsieur Tonson*[1] ai galeriilor, Sfîntul Francisc şi Sfîntul Sebastian, mă resemnez la ideea că amîndoi trebuie să aibă nişte merite neobişnuite şi rare, ca opere de artă, încît să justifice nesfîrşita lor multiplicare în serie de către pictorii italieni.

Îmi pare, de asemenea, că extazurile conştiente şi nenuanţate în care se cufundă anumiţi critici sînt incompatibile cu autentica apreciere a operelor cu adevărat mari şi transcendente. Nu-mi pot imagina, de pildă, cum ar putea un admirator înfocat al picturilor nevrednice să fie impresionat de frumuseţea fără egal a *Înălţării Fecioarei* de Tiţian, la Veneţia, după cum nu-mi pot da seama dacă acel ce este cu adevărat emoţionat la vederea acestei opere sublime sau e sensibil la desăvîrşirea cu care a fost pictată neasemuita *Adunare a Celor Binecuvîntaţi*, aflată în acelaşi oraş, ar putea deosebi în *Judecata de Apoi* de Michelangelo, din Capela Sixtină, vreo idee generală ori vreun gînd pătrunzător în armonie cu acest subiect deosebit. Acela care, după ce a contemplat capodopera lui Rafael, *Schimbarea la Faţă*, se duce în altă sală, în acelaşi Vatican, şi priveşte un alt tablou de Rafael, înfăţişînd (într-o caricatură incredibilă) miraculoasa stingere a marelui foc de către Leon al Patrulea – zicînd apoi că le admiră pe amîndouă deopotrivă ca fiind operele unui geniu inegalabil – acela, cred eu, este lipsit de puterea de discernămînt într-unul din cele două cazuri şi asta, foarte probabil, tocmai în cazul operei mai desăvîrşite şi mai înălţătoare.

Desigur, este uşor să arunci umbra îndoielii asupra oricui şi orice, însă eu mă îndoiesc grozav şi mă întreb dacă uneori

1 Autorul se referă, probabil, la Jacob Tonson (1656-1736), editor al unor numeroase opere clasice, secretar al Kit-Cat Club, din care făceau parte, printre alţii, Steele, Addison, Congreve (n.t.).

regulile artei nu sînt aplicate cu prea multă strictețe și dacă n-ar fi bine ori agreabil să știm precis, dinainte, încotro se va întoarce această figură, unde va zăcea acest trup, în cîte falduri va cădea postavul și așa mai departe. Cînd observ în vreun tablou bun, din galeriile italienești, chipuri ce nu se potrivesc defel cu subiectul, nu reproșez pictorului această scădere, fiindcă am bănuiala că acești bărbați care, de nevoie, s-au aflat prea mult la mîna călugărilor și a preoților, au pictat călugări și preoți mult prea des. Văd frecvent, în picturi de o valoare reală, expresii destul de minore în comparație cu subiectul și cu faima pictorului, după cum invariabil bag de seamă că acele chipuri poartă pecetea clerică și își găsesc perechea printre locatarii de azi ai mănăstirilor; drept care am stabilit, în sinea mea, că în astfel de cazuri infirmitatea reproducerii nu vine de la pictor, ci de la vanitatea și ignoranța anumitor protectori ai săi, care țineau morțiș să fie apostoli – pe pînză – în toate ocaziile.

Grația desăvîrșită și frumusețea statuilor lui Canova, sobrietatea și armonia perfectă a multora dintre sculpturile antice, aflate atît în Capitoliu, cît și la Vatican, precum și puterea de redare și ardoarea multor altora depășesc, în diferite moduri, posibilitățile de exprimare în cuvinte. Sînt deosebit de impresionante și de încîntătoare, mai ales cînd le compari cu operele lui Bernini și ale elevilor săi, care abundă în catedralele Romei, începînd cu Sf. Petru, și care, cred eu, constituie cea mai detestabilă specie de creații din lumea întreagă. Mai degrabă aș vrea să admir (ca simple opere de artă) cele trei zeități, ale Trecutului, Prezentului și Viitorului, din colecția chinezească, decît să privesc la cele mai bune dintre realizările acestor maniaci, căci în lucrările lor fiecare cută a draperiei e întoarsă pe dos, cea mai mică vînă sau arteră este tot atît de groasă cît degetul arătător,

părul pare un cuib de şerpi, iar atitudinile lor dau de ruşine toate celelalte extravaganţe. Încît cred sincer că nu există un alt loc pe lume în afară de Roma unde se pot găsi mai din belşug astfel de rebuturi intolerabile ieşite de sub dalta sculptorului.

La Vatican se află o frumoasă colecţie de antichităţi egiptene; tavanele sălilor în care sînt expuse au fost pictate în aşa fel încît să reprezinte un cer înstelat în deşert. O idee stranie, însă de mare efect. Monştrii înfricoşători, pe jumătate oameni, aduşi din temple, arată mult mai groaznici şi înspăimîntători aici, sub azurul aproape negru; cerul pictat întreţine pretutindeni o atmosferă ciudată, întunecoasă, nesigură – un mister cît se poate de potrivit acestor exponate pe care le părăseşti aşa cum le găseşti, înfăşurate într-o solemnă noapte.

În colecţiile particulare, tablourile sînt mai bine puse în valoare. Rareori sînt expuse mai multe la un loc, aşa încît atenţia nu-ţi este distribuită în mai multe direcţii deodată şi nici ochiul nu-ţi oboseşte. Aici le poţi admira pe îndelete şi rareori eşti deranjat de alţi vizitatori. Se găsesc portrete nenumărate: de Tiţian, de Rembrandt şi de Vandyke, capete pictate de Guido, de Domenichino şi Carlo Dolci, diferite scene de Coreggio, Murillo şi Rafael, Salvator Rosa şi Spagnoletto – mulţi dintre ei nu pot fi lăudaţi îndeajuns, atît de mare este gingăşia, graţia, nobila exaltare, puritatea şi frumuseţea lor.

Portretul Beatricei di Cenci, aflat în Palazzo Berberini, este un tablou de neuitat. În suavitatea şi frumuseţea transcendentă a chipului există ceva care mă impresionează, o strălucire care mă urmăreşte şi azi. Văd chipul acela şi acum, aşa cum văd acest jurnal sau tocul meu pe paginile lui. Capul este drapat într-un larg acoperămînt alb, iar de sub

faldurile acestuia se revarsă un bogat păr blond. Pare să-şi fi întors brusc privirea către spectator şi, în ochii ei, deşi tandri şi blînzi, se citeşte înfruntarea cruzimii, a unei terori de moment ori a unei tulburări, învinsă însă în aceeaşi clipită şi nerămînînd altceva decît o speranţă cerească, o demnă mîhnire şi o tristă neputinţă pămîntească. Unele legende spun că Guido a pictat-o în noaptea dinaintea execuţiei; altele, că a pictat tabloul din memorie, după ce a văzut-o în drum spre eşafod. Aş înclina să cred că, aşa cum o vezi în pictură, Beatrice s-a întors către el, care o privea din mulţime, în clipa cînd a văzut securea, şi pictorul i-a surprins căutătura redată apoi în tablou şi care mi s-a întipărit atît de tare în minte, de parcă aş fi fost şi eu acolo, lîngă el, în mulţime. În închipuirea mea, acest chip zăboveşte şi azi sub portalul tenebros, pe la ferestrele negre, oarbe şi pe treptele sumbre, sau se desprinde din întunecimea galeriilor fantomatice ale palatului familiei Cenci (care ameninţă un cartier întreg al oraşului, deoarece stă să se prăbuşească, şi să se facă mici fărîme). Povestea ei e scrisă în pictură; scrisă pe chipul muribundei de însăşi mîna Naturii. Şi, vai! În această singură trăsătură de penel, ea respinge (în loc să-şi apropie) o lume meschină care pretinde, în virtutea unor false convenţii, că i-ar fi înrudită.

În Palazzo Spada am văzut statuia lui Pompei, statuia la picioarele căreia s-a prăbuşit Cezar. Un chip aspru, înfricoşător! Mi-am imaginat un om de o mai mare desăvîrşire, de un rafinament mai subtil, cu trăsături delicate, în stare să renunţe la orgoliu văzînd privirea împăienjenită a muribundului, prăvălit în faţă-i, şiroind de sînge şi transpus într-o măreţie rigidă, asemănătoare bustului, în timp ce moartea punea stăpînire pe el.

Excursiile în împrejurimile Romei sînt încîntătoare şi pline de interes, chiar şi numai pentru schimbarea continuă de peisaj pe care o favorizează *campagna* sălbatică. Fiecare palmă de pămînt, în orişice direcţie, este bogată în asocieri şi în frumuseţi naturale. Albano, cu superbul lac şi malul împădurit, şi cu vinul său, care cu siguranţă că nu s-a îmbunătăţit din timpurile lui Horaţiu şi care azi abia îşi justifică panegiricul. Murdarul Tivoli, cu rîul Anio, deviat din cursul său, aruncîndu-se vijelios de la vreo douăzeci şi cinci metri în căutarea propriei albii. Pitorescul templu al Sibilei, cocoţat sus, pe un colţ de stîncă, cu micile-i cascade strălucind în soare; mai e şi o peşteră cu gura căscată înfricoşător, în care rîul face un plonjon înspăimîntător pînă departe, jos de tot, sub nişte colţi ascuţiţi de stîncă. Acolo se află şi Villa d'Este, părăsită şi năruindu-se printre crîngurile de pini şi eucalipţi melancolici. Apoi Frascati şi, pe o pantă deasupra, ruinele Tusculumului, unde a trăit şi a scris Cicero, în vila sa preferată (din care se mai pot vedea şi azi fragmente de zid); tot aici s-a născut Cato. Am vizitat amfiteatrul, azi în ruine, într-o zi cenuşie şi întunecată, pe cînd bătea un vînt rece de martie; blocurile de piatră ale vechii cetăţi se găseau răspîndite peste tot pe o ridicătură singuratică, pustie şi lipsită de viaţă precum cenuşa unui foc stins demult.

Într-o zi, pornind spre Albano într-un grup de trei, am ajuns pînă la o depărtare de paisprezece mile de Roma, stăpîniţi fiind de o mare dorinţă de a ajunge acolo pe antica Via Appia, cea de mult ruinată şi năpădită de ierburi. Am pornit-o pe la şapte şi jumătate dimineaţa şi după vreo oră eram afară din oraş, în întinsa *campagna*. Douăsprezece mile am mers, urcînd o succesiune neîntreruptă de movile, de ridicături şi dealuri pline de ruine. Morminte prăvălite şi

temple dărîmate; fragmente de coloane, de fresce şi de frontoane; mari blocuri de granit şi marmură; arcade care se fărîmiţează: peste tot zăceau ruine îndeajuns de multe ca să se construiască din ele un oraş întreg. Uneori întîlneam în calea noastră ziduri răzleţe, construite de către ciobani din aceste dărîmături; alteori un şanţ căscat între două maldăre de pietroaie sfărîmate ne împiedica înaintarea; bucăţile de piatră ne fugeau de sub picioare, făcîndu-ne mersul anevoios; şi peste tot, numai ruine. Păşeam cînd pe o porţiune din vechiul drum, cînd pe un covor de iarbă care-l acoperea, de parcă i-ar fi fost linţoliu; oricum, toată calea era o ruină. În depărtare se profilau cu aroganţă apeductele, în giganticul lor drum de-a lungul cîmpiei, şi orice răsuflare a vîntului năvalnic mişca florile timpurii şi ierburile ce răsăreau spontan pe întinderile de ruine. Doar nişte ciocîrlii nevăzute, deasupra noastră, rupeau tăcerea apăsătoare: îşi făcuseră cuiburile printre ruine; ciobani fioroşi, îmbrăcaţi în piei de oaie, se încruntau cînd şi cînd la noi de prin ungherele lor adormite, sălăşuind chiar între zidurile prăvălite. Peisajul dezolant al *campagnei*, într-o porţiune mai plană, mi-a amintit de o prerie americană, însă ce înseamnă pustietatea unei regiuni unde nicicînd n-au locuit oameni în comparaţie cu un *deşert* în care un popor altădată puternic şi-a lăsat din plin urmele pe un pămînt dispărut el însuşi mai apoi? Locurile de odihnă ale morţilor s-au prăbuşit ca morţii înşişi, iar clepsidra spartă a timpului este azi doar o leneşă grămadă de praf! Reîntorcîndu-ne pe la vremea asfinţitului, şi privind de departe calea pe care o urmaserăm în acea dimineaţă, am avut impresia (aşa cum o am şi acum, la fel ca în ceasul acela) că soarele nu se va mai ridica niciodată pe cer şi că în acea seară privea pentru ultima dată o lume în ruină.

Întoarcerea în oraş, la lumina lunii, după o astfel de expediţie, este o încheiere cît se poate de potrivită pentru o zi! Străzile înguste, fără trotuare, sugrumate la fiecare colţ obscur de grămezi de gunoi şi murdărie, contrastează puternic, în înghesuiala, murdăria şi întunecimea lor, cu larga piaţă din faţa unei trufaşe catedrale; în centrul pieţii, un obelisc acoperit de hieroglife, adus din Egipt în timpul imperiului, arată neînchipuit de straniu în decorul nepotrivit; ici-colo cîte o coloană antică, după ce s-a dărîmat statuia celui în cinstea căruia a fost ridicată, susţine acum un sfînt creştin: Marcus Aurelius a cedat locul Sfîntului Pavel, iar Traian, Sfîntului Petru. Apoi se văd clădiri masive, răsărite în urma distrugerii Colloseumului, închizînd între ele luna, ca nişte munţi; în timp ce ici şi colo se află arcade sparte, ziduri crăpate, prin care astrul nopţii ţîşneşte liber, aşa cum picură dintr-o rană esenţa vieţii. Un mic orăşel de case nenorocite, înconjurat de ziduri şi închis între porţi lăcătuite, este cartierul în care se închid peste noapte evreii, începînd de la orele opt – un loc deprimant, dens populat şi otrăvit de miasme; dar oamenii de aici sînt harnici şi ştiu să facă bani. Ziua, pe cînd îţi croieşti drum de-a lungul străzilor înguste, îi vezi pe toţi la treabă, mai des pe caldarîm decît în dughenele lor întunecate şi stătute, recondiţionînd haine vechi şi făcînd tot felul de afaceri.

Trecînd de aceste porţiuni cufundate într-un întuneric gros, ajungem iar în locuri scăldate de lumina lunii, unde apa din Fontana di Trevi ţîşneşte într-o sută de şuvoaie şi se rostogoleşte peste imitaţiile de rocă, într-o revărsare argintie şi cristalină, plăcută ochiului şi urechii. Mai încolo, pe strada îngustă ca un gîtlej, o gheretă împodobită cu lămpi strălucitoare şi ramuri de pomi, îmbie mai mulţi orăşeni morocănoşi să vină la cazanele de aramă, fumegînde, cu ciorbă fiartă şi tocană de conopidă, la tăvile de peşte şi la sticlele de vin.

Chiar după colţ se aude un zgomot tîrşiit. Vizitiul opreşte brusc: pe lîngă noi trece încet un coviltir precedat de un bărbat care duce o cruce mare, de un purtător de torţă şi de un preot – ultimul îngînă prohodul în mers. E căruţa morţilor, ducînd cadavrele săracilor la mormintele din Cîmpul Sacru, dincolo de zidurile cetăţii, unde sînt aruncate într-o groapă acoperită cu o lespede noaptea şi care rămîne sigilată timp de un an.

În timpul acestei plimbări, treci pe lîngă felurite obeliscuri, coloane, temple antice, teatre, case, porticuri sau forumuri şi ţi se pare ciudat modul în care vestigiile străvechi au fost integrate, ori de cîte ori s-a ivit prilejul, în vreo construcţie mai nouă şi făcute să servească scopurilor de azi: un zid, o locuinţă, un grînar, un grajd – meniri pentru care nu au fost plănuite niciodată şi care dau naştere la asocieri cu totul şi cu totul nepotrivite. E şi mai straniu să vezi cît de multe rămăşiţe ale vechii mitologii, cît de multe legende şi obiceiuri apuse au fost preluate de cultul altarelor creştine de-aici, şi cum, în nenumărate rînduri, credinţa falsă şi cea adevărată se împletesc într-o monstruoasă coaliţie.

Privind dincolo de ziduri, dintr-un anumit loc al oraşului, se vede o piramidă micuţă şi pipernicită (locul de îngropăciune al lui Caius Cestius), care formează un triunghi opac în lumina lunii. Pentru un călător englez, ea marchează mormîntul lui Shelley, a cărui cenuşă zace îngropată într-o grădiniţă de lîngă piramidă. Şi mai aproape de aceasta odihnesc rămăşiţele pămînteşti ale lui Keats, „al cărui nume e scris pe ape", strălucind glorios în peisajul calmei nopţi italiene.

Se spune că Săptămîna Mare prilejuieşte aici inegalabile atracţii turiştilor, însă, cu excepţia sărbătorilor din Duminica Paştelui, i-aş sfătui pe aceia care vor să vizi-

teze Roma din interes real pentru cetate să evite tocmai această perioadă. Ceremoniile, în general, sînt plicticoase şi obositoare; căldura şi mulţimea sînt copleşitoare; zgomotul, vacarmul, învălmăşeala, confuzia te înnebunesc. În ceea ce ne priveşte, am abandonat foarte curînd urmărirea acestor spectacole şi ne-am refugiat din nou printre ruine. De cîteva ori, însă, ne-am lăsat duşi de valul mulţimii, pentru a fi părtaşi la cele mai de seamă reprezentaţii, şi vă voi descrie ce ni s-a înfăţişat.

La Capela Sixtină, miercuri, n-am văzut mare lucru, fiindcă la ora cînd am ajuns noi acolo (deşi ne-am dus devreme), torentul de oameni o umpluse pînă la uşă şi chiar mai departe, ajungînd pînă în sala alăturată, unde mulţimea se lupta, se înghesuia, se înjura şi năvălea ca nişte sălbatici ori de cîte ori o doamnă era scoasă de acolo leşinată, ca şi cum cel puţin cincizeci de oameni i-ar fi putut lua locul. De pragul de sus al uşii atîrna o perdea grea, de care trăgeau încontinuu vreo douăzeci de oameni aflaţi în imediata ei apropiere şi, cuprinşi fiind de o arzătoare dorinţă să audă cîntîndu-se *Miserere*[1], se străduiau ca nu cumva perdeaua să cadă şi să înăbuşe vocile. Consecinţa a fost o extraordinară confuzie: perdeaua se încolăcea în jurul celor neatenţi, ca un şarpe. Ba cuprindea vreo doamnă care nu se mai putea descolăci, ba dinăuntrul ei se auzea vocea unui domn care se sufoca, implorînd să fie scos afară, ba două braţe înfofolite (nimeni nu putea spune dacă erau de bărbat ori de femeie) se luptau în perdea ca într-un sac! Şi ba era purtată îndărăt, în capelă, de o năvală nouă, ba ieşea pe partea cealaltă, de orbea cîte-un ostaş din garda elveţiană, proaspăt sosit să pună lucrurile la punct.

1 Psalmul cincizeci şi unu, cîntat la anumite ceremonii bisericeşti catolice (n.t.).

Fiind aşezaţi la o mică distanţă, printre doi-trei ofiţeri din garda papală, care erau foarte plictisiţi şi tot numărau minutele – cum probabil că făcea şi Sfinţia Sa – aveam şanse mai mari de a urmări acest spectacol neaşteptat decît de a auzi *Miserere*. Uneori, creşterea tînguitoare a vocilor suna foarte patetic şi trist, alteori se stingea într-o tonalitate joasă: asta e tot ce auzeam.

În altă zi, ducîndu-mă la Sf. Petru, am asistat la dezvelirea moaştelor: o ceremonie care se desfăşoară între ceasurile şase şi şapte seara şi care impresionează prin întunericul şi tristeţea din bazilică şi prin mulţimea nesfîrşită de oameni veniţi să le vadă. Moaştele sînt aduse, una cîte una, de un grup de preoţi şi aşezate pe o platformă înaltă, lîngă altarul principal. Acest loc este singurul luminat din întreaga bazilică. La altar se găsesc o sută douăsprezece candele care ard neîncetat; în afară de acestea, mai sînt două lumînări înalte, chiar lîngă statuia neagră a Sfîntului Petru, însă cu toate nu înseamnă aproape nimic într-un edificiu atît de mare. Obscuritatea, privirile tuturor aţintite spre platformă, prosternarea drept-credincioşilor pe lespezi, cînd sînt aduse şi arătate podoabele sclipitoare, ca nişte picturi sau ca nişte oglinzi, toate acestea sînt de mare efect, în ciuda modului foarte iraţional în care sînt prezentate (pentru edificarea tuturor) obiectele sfinte şi în pofida marii înălţimi la care sînt aşezate, sortită mai degrabă să micşoreze satisfacţia asistenţei, dobîndită din certitudinea că ar fi adevărate.

Joi am fost să-l vedem pe Papă ducînd sacramentul[1] de la Capela Sixtină la Capella Paolina (aflată tot la Vatican): o ceremonie care simbolizează înmormîntarea Mîntuitorului înaintea Învierii. Am aşteptat cam vreo oră într-o galerie mare, laolaltă cu o mulţime de oameni (dintre care trei

1 Una din cele şapte taine bisericeşti la catolici (n.t.).

pătrimi englezi), în timp ce în Capela Sixtină se cînta din nou *Miserere*. Ambele capele dau în aceeaşi galerie mare şi atenţia generală era concentrată asupra deschiderii şi închiderii uşii pe care trebuia să apară Papa. Deschiderea acesteia dezvăluia doar un bărbat cocoţat pe o scară, aprinzînd o groază de lumînări; la fiecare deschidere se producea o năvală teribilă către acea scară, semănînd, aş zice, cu o şarjă a cavaleriei grele britanice la Waterloo. Totuşi, nici bărbatul şi nici scara nu şi-au pierdut echilibrul. După ce toate lumînările au fost aprinse, bărbatul a luat scara şi, făcînd cu ea în mijlocul mulţimii cele mai surprinzătoare bufonerii, a rezemat-o în cele din urmă de peretele galeriei, chiar în faţa celeilalte capele, tocmai cînd începutul unui nou cînt anunţa apropierea Prea Sfinţiei Sale. A fost o mare emoţie şi soldaţii din gardă, care pînă atunci îmboldiseră mulţimea în fel şi chip, s-au rînduit de-a lungul galeriei, iar procesiunea a trecut printre cele două şiruri formate de ei.

Se găseau acolo corişti şi o mulţime de preoţi, care mergeau doi cîte doi şi purtau – mai ales cei arătoşi– lumînări aprinse, pe care le ţineau în aşa fel, încît lumina să le dezvăluie din plin chipurile, în galerie fiind întuneric. Cei care nu erau frumoşi sau care nu aveau bărbi lungi îşi purtau lumînările oricum şi se abandonau contemplării spirituale. Cîntarea era monotonă şi foarte plicticoasă. Procesiunea continua să treacă încet, iar zumzetul vocilor n-a încetat deloc pînă cînd a apărut Papa însuşi, păşind sub un baldachin de mătase albă şi purtînd cu ambele mîini sacramentul acoperit; cardinalii şi canonicii se înghesuiau în jurul lui, într-un roi strălucitor. Cînd a trecut Papa, soldaţii din gardă au îngenuncheat şi toţi cei de faţă s-au înclinat; astfel a intrat în capelă, baldachinul alb fiind înlăturat şi lăsat la uşă; în locul lui a fost înălţată o umbrelă, tot de mătase albă. Cîteva

cupluri ce încheiau cortegiul au intrat, de asemenea, în capelă. După care uşa a fost închisă şi totul s-a terminat; fiecare a plecat de acolo foarte grăbit, parcă într-o luptă pe viaţă şi pe moarte cu timpul, dornic să vadă altceva şi să arate că nu merita atîta osteneală.

Cred că spectacolul cel mai îndrăgit, la care se înghesuie cît mai multă lume (cu excepţia ceremoniilor din Duminica şi Lunea Paştelui, accesibile tuturor) este spălarea de către Papă a picioarelor celor treisprezece bărbaţi, reprezentînd pe cei doisprezece apostoli şi pe Iuda Iscariotul. Locul unde se desfăşoară acest act pios se află într-una din capelele închinate Sfîntului Petru, împodobită cît mai frumos pentru această ocazie; cei treisprezece stau „toţi într-un rînd", pe o bancă foarte înaltă, şi arată deosebit de stînjeniţi, pîndiţi fiind de atîţia ochi (Dumnezeu mai ştie cîţi!) de englezi, francezi, americani, elveţieni, germani, ruşi, suedezi, norvegieni şi de alte neamuri. Sînt îmbrăcaţi în alb, iar pe cap poartă o bonetă albă, rigidă, ca o halbă de bere englezească fără toartă. Fiecare ţine în mînă un buchet de flori de mărimea unei conopide frumoase; iar doi dintre ei purtau ochelari în această ocazie! Amintindu-mi de personajele pe care le reprezentau, am găsit că ochelarii sînt un adaos cît se poate de comic. Aveai într-adevăr ce vedea! Sfîntul Ioan era întruchipat de un tînăr frumos. Sfîntul Petru, de un domn în vîrstă, cu o privire severă şi o bogată barbă castanie. Pe Iuda Iscariotul îl reprezenta un ipocrit atît de mare (nu am putut, totuşi, să-mi dau seama dacă expresia de pe faţa acestuia era reală sau prefăcută), încît, dacă şi-ar fi jucat rolul pînă la capăt şi s-ar fi dus să se spînzure, toată lumea ar fi fost mulţumită.

Întrucît cele două mari loji, rezervate pentru această reprezentaţie doamnelor, erau pline ochi şi n-aveam nici o

şansă să ajungem în faţă, am plecat, împreună cu mai multă lume, ca să ajungem la timp la masă, unde Papa în persoană îi serveşte pe cei treisprezece; după o luptă susţinută pe treptele Vaticanului şi după multe conflicte personale cu garda elveţiană, întreaga gloată a năvălit în încăpere. Aceasta era o sală lungă, împodobită cu draperii albe şi roşii, cu o lojă mare pentru doamne (care la aceste ceremonii sînt obligate să se îmbrace în negru şi să poarte văluri negre), o lojă specială pentru regele Neapolului şi suita sa, şi masa însăşi, care, aranjată ca pentru o cină de bal şi împodobită cu chipurile aurite ale apostolilor adevăraţi, era situată pe o platformă ridicată pe una din laturile galeriei. Tacîmurile contrafăcute ale apostolilor erau rînduite pe acea parte a mesei mai apropiată de perete, aşa încît să poată fi privite în voie de spectatori.

Sala era plină de străini, mulţimea imensă, căldura foarte mare, iar înghesuiala de-a dreptul înfricoşătoare. Aceasta a ajuns de nesuportat o dată cu venirea puhoiului de oameni care asistaseră la spălarea picioarelor; atunci s-au auzit asemenea ţipete, încît un grup de dragoni piemontezi a trebuit să vină în ajutorul gărzii elveţiene, ca să potolească vacarmul.

Doamnele, mai ales, s-au dovedit fioroase în lupta lor pentru locuri. În lojă, o doamnă pe care o cunoşteam a fost cuprinsă de după talie de o matroană voinică şi smulsă din locul pe care stătea; o altă doamnă (aflată mai în spate, în aceeaşi lojă) şi-a consolidat poziţia, înţepîndu-le pe doamnele din faţa ei cu un ac mare.

Domnii din jurul meu erau nespus de curioşi să vadă ce se afla pe masă, iar un englez părea să-şi fi concentrat întreaga energie a firii sale în hotărîrea de a descoperi dacă pe masă se găsea cumva şi nişte muştar. „Pe cinstea mea, au şi

oţet!", l-am auzit spunîndu-i prietenului său, după ce se înălţase mai mult timp în vîrful picioarelor, fiind strivit şi lovit din toate părţile. „Şi ulei! Le-am văzut perfect! Poate vreun domn de acolo, din faţă, să-mi spună dacă e muştar pe masă? Domnule, vreţi, vă rog, să-mi spuneţi? Vedeţi cumva vreo farfurioară cu muştar pe-acolo?"

După multă aşteptare, pe platformă au apărut apostolii şi Iuda şi au fost aşezaţi pe un rînd la masă, cu Petru în cap; asistenţa se holba la ei, pe cînd cei doisprezece îşi miroseau adînc şi îndelung buchetele de flori, iar Iuda – mişcîndu-şi buzele într-un mod neplăcut – se cufunda într-o rugă interioară. Apoi Papa, îmbrăcat într-o robă purpurie şi purtînd pe cap o scufie de mătase albă, a apărut însoţit de o mulţime de cardinali şi de demnitari şi a luat o căniţă de aur, din care a turnat puţină apă pe una din mîinile lui Petru. Un însoţitor ţinea un lighean de aur, un al doilea, o pînză frumoasă, iar al treilea, buchetul lui Petru, care îi fusese luat în vederea acestei operaţiuni. Ritualul a fost repetat de Sfinţia Sa foarte expeditiv, cu fiecare bărbat în parte (am observat că Iuda, în mod deosebit, era copleşit de bunăvoinţa Papei), iar apoi toţi treisprezece s-au aşezat la masă. Papa şi-a dat binecuvîntarea. Petru şedea în scaunul din capul mesei.

Li s-a servit vin alb şi roşu, iar bucatele păreau foarte bune. Felurile veneau în porţii, cîte una pentru fiecare apostol, şi, după ce erau prezentate Papei de către cardinali, în genunchi, acesta le înmîna celor treisprezece. Modul în care Iuda devenea tot mai nevrednic la mîncare, începînd cu capul aplecat într-o parte, ca şi cum şi-ar fi pierdut toată pofta, sfida orice descriere. Petru, un bătrîn zdravăn şi sănătos, s-a pornit „să înghită tot": mînca tot ce i se dădea (el primea ce era mai bun, fiind primul din rînd) şi nu scotea o vorbă. Mîncărurile păreau făcute în special din peşte şi din

legume. În același timp, Papa îi servea pe cei treisprezece cu vin și, cît a durat cina, s-a citit cu voce tare dintr-o carte mare – Biblia, presupun – ceva ce nu se putea desluși și căruia nimeni nu i-a acordat de altfel nici cea mai mică atenție. Din cînd în cînd, cardinalii și ceilalți însoțitori zîmbeau unii la alții, ca și cum toată treaba era o mare farsă; și, dacă ne gîndim bine, fără îndoială că aveau perfectă dreptate. Sfinția Sa a îndeplinit ce avea de făcut ca un om sensibil, obligat să treacă printr-o ceremonie obositoare, și cînd a terminat a părut foarte fericit.

Un spectacol interesant mi s-a părut cina pelerinilor, la care o serie de domni și doamne îi servesc pe cei ce vin în pelerinaj, în semn de umilință, ba chiar le șterg picioarele după ce au fost spălate prin procură. Dar nici un spectacol din cele multe, în a căror înfățișare exterioară se pune mare încredere, dar care nu sînt, după opinia mea, decît niște simple forme goale, nu m-a impresionat atît de mult ca cel de la *scala santa*, sau scara sfîntă pe care l-am văzut de mai multe ori – o dată, spre norocul sau nenorocul meu, chiar în Vinerea Mare.

Această scară sfîntă este alcătuită din douăzeci și opt de trepte; se zice că ar fi aparținut casei lui Pilat din Pont și că ar fi aceeași pe care a pășit Mîntuitorul, venind de la scaunul de judecată. Pelerinii o urcă numai în genunchi. Este abruptă și la capătul de sus se află o capelă plină, se spune, cu moaște la care se poate privi printre niște bare de fier; coborîrea se face pe una din scările laterale, nesfințite, așa încît totul decurgea normal.

În Vinerea Mare, se aflau acolo, după un calcul modest, o sută de persoane care se tîrau în genunchi, cu toate laolaltă, în susul acestor trepte, în timp ce alții, care aveau de gînd să urce sau care coborîseră – cîțiva le făcuseră pe amîndouă și

se pregăteau să se ducă sus pentru a doua oară – pierdeau vremea pe acolo, sub portalul de jos, unde un domn în vîrstă, într-un fel de gheretă, zornăia neîncetat o cutie de tablă cu o crăpătură în capac, ca să le aducă aminte că el se ocupa cu strînsul banilor. Majoritatea celor de acolo erau bărbaţi şi femei de la ţară. Totuşi, mai erau patru-cinci preoţi iezuiţi şi cîteva femei bine îmbrăcate. Un cîrd întreg de şcolari, pe puţin douăzeci, se aflau cam la jumătatea drumului în sus pe scări şi, după toate aparenţele, se distrau foarte bine. Băieţii urcau foarte aproape unul de altul, însă restul credincioşilor se ţineau, în măsura posibilului, cît mai departe de ei, ca urmare a faptului că aceştia dădeau dovadă de o mare nesăbuinţă în mişcarea bocancilor.

În viaţa mea nu am văzut un spectacol mai ridicol şi mai dizgraţios – ridicol prin incidentele absurde şi inevitabile, precum şi prin degenerarea lui fără seamăn. La început sînt două trepte, apoi urmează un palier destul de lung. Cei mai bătoşi dintre credincioşi se deplasează în genunchi atît de-a lungul acestui palier, cît şi în sus pe trepte, şi nici o deosebire nu ar putea reda schimonoselile pe care le fac în înaintarea lor tîrşîită pe această suprafaţă plană. Apoi, să-i vezi cum aşteaptă jos, sub portal, ca să prindă ocazia să ţîşnească în rînd, de îndată ce se face un loc lîngă zid! Ori să vezi cum unul, cu o umbrelă (adusă anume, fiindcă era o zi frumoasă), trişa, ridicîndu-se de pe o treaptă pe alta cu ajutorul acesteia! Sau cum o doamnă de vreo cincizeci şi cinci de ani, cu aere de mironosiţă, se uita mereu înapoi, ca să se asigure că picioarele-i sînt frumos aşezate pe trepte!

Diferenţa de viteză de ascensiune a participanţilor este incredibilă. Unii se urcă de parcă ar alerga într-o cursă contra cronometru; alţii se opresc ca să spună o rugăciune pe fiecare treaptă. Unul atinge fiecare treaptă cu fruntea şi o

sărută; altul se scarpină în cap tot drumul. Băieții, de pildă, au ajuns sus foarte repede și au coborît înainte ca doamna în vîrstă să fi parcurs jumătate de scară. Cum-necum, majoritatea penitenților coboară foarte vioi și proaspeți, ca și cum ar fi făcut o treabă tare bună, care n-ar mai putea fi întunecată nici de o grămadă de păcate; iar bătrînul domn din ghereta de jos, cel cu cutia, profită din plin de buna lor dispoziție, vă asigur de asta!

Ca și cum deplasarea în genunchi nu ar fi destul de comică, la capătul de sus al scării se află o statuetă de lemn, fixată pe un crucifix, care se înalță pe un fel de farfurie mare de tablă; statueta este atît de prăpădită, de slabă și de instabilă, încît, ori de cîte ori o persoană plină de entuziasm o sărută cu o devoțiune mai mare decît de obicei, sau aruncă o monedă în farfurie cu mai multă promptitudine decît se obișnuiește (fiindcă farfuria servește drept pușculiță suplimentară), aceasta se cutremură toată, încolțită de zgomote teribile, și zgîlțîie puternic lampa alăturată; toate acestea îi înfricoșează teribil pe oamenii de pe trepte, iar pe cei plini de păcate îi transpune într-o stare de nedescris.

În Duminica Paștelui, precum și în joia care o precede, Papa iese în balconul din fața Bisericii Sfîntului Petru și binecuvîntează mulțimea. De data aceasta, Duminica Paștelui era o zi frumoasă, cu cer albastru: atît de senină, înmiresmată și minunată, încît am uitat pe loc toată vremea rea de mai înainte. Joi, priviserăm cum binecuvîntarea se pogora peste cîteva sute de umbrele și nu observaserăm nici o sclipire în cele o sută de fîntîni ale Romei – sau oricîte or fi fost! – pe cînd în această dimineață luminoasă de duminică arătau ca niște dinamite curgătoare. Lungile străzi nenorocite pe care veniserăm (obligați fiind de către dragonii din garda papală), erau pline de culori atît de vii, încît nimic

din ele nu mai părea urît. Oamenii simpli ieşiră în hainele lor cele mai bune şi mai pitoreşti; cei înstăriţi umblau în vehicule elegante; cardinalii se precipitau către Biserica Pescarilor Săraci în trăsurile lor minunate; măreţia apusă se fălea sub soare cu livrele zdrenţuite şi cu bicornuri fără luciu: fiecare trăsură din Roma se îndreaptă spre marea *piazza* de la Sfîntul Petru.

Aici se aflau pe puţin o sută cincizeci de mii de oameni. Cu toate acestea, rămăsese destul loc liber. Nu ştiu cît de multe trăsuri se adunaseră, însă ar mai fi încăput, şi încă din belşug. Treptele largi din faţa bisericii gemeau de lume. În acestă parte a pieţii predominau *contadini*-i[1] din Albano (oameni care se înnebunesc după roşu) şi amestecul de culori vii în mulţime era foarte frumos. La baza treptelor stăteau rînduiţi soldaţii. Pierduţi în dimensiunile magnifice ale locului, aceştia arătau ca nişte răsaduri de flori. Locuitorii Romei, cu chipuri îmbufnate, ţăranii vioi de prin ţinuturile înconjurătoare, grupurile de pelerini din toate regiunile îndepărtate ale Italiei, străinii din toate ţările veniţi să viziteze oraşul, cu toţii făceau un zumzet înmiit în aerul limpede, ca tot atîtea insecte; şi, mult deasupra tuturor, fierbînd, împroşcînd şi născînd curcubee în lumină, ţîşnea şi se rostogolea din abundenţă apa celor două încîntătoare fîntîni.

În faţa balconului atîrna un fel de covor strălucitor, iar laturile erau împodobite cu o draperie purpurie. Deasupra fusese întinsă o pînză, ca să-l apere pe vîrstnicul Papă de razele fierbinţi ale soarelui. Cînd s-a făcut amiază, toţi ochii s-au îndreptat spre locul unde trebuia să apară Papa. La momentul potrivit s-a văzut apropiindu-se tronul acestuia, urmat de evantaiele gigantice, din pene de păun.

1 Săteni (ital.).

Omuleţul dinăuntru (fiindcă balconul este foarte înalt) s-a ridicat şi a întins braţele, în timp ce toţi bărbaţii din piaţă s-au descoperit, iar unii, dar nu marea majoritate, au îngenuncheat chiar. În clipele care au urmat, tunurile de pe întăriturile Castelului San Angelo au proclamat darea binecuvîntării: tobele băteau, armele zăngăneau, iar imensa mulţime s-a destrămat brusc în grupuri mai mici şi s-a împrăştiat ici şi colo în şuvoaie, întocmai ca nişte nisipuri colorate.

Cînd am plecat de-acolo, totul era scăldat în lumina puternică a amiezii. Tibrul nu mai era galben, ci albastru. Incandescenţa soarelui făcea ca vechile poduri să arate noi şi robuste. Panteonul, cu faţada-i maiestuoasă, însemnată şi brăzdată ca un obraz bătrîn, primea din plin lumina de vară pe zidurile-i bătute de obuze. Fiecare colibă din Cetatea Eternă, oricît de murdară şi pustie, apărea ca nouă în razele soarelui. Închisoarea, aflată chiar la stradă, dezvăluia la ferestrele din ziduri chipuri de prizonieri nenorociţi, care întindeau mîinile ori se încleştau de barele ruginite, întorcînd obrazul spre stradă şi spre mulţime, ca şi cum acestea ar fi fost flăcările unui foc vesel, la care îşi puteau încălzi sufletul!

Cînd s-a lăsat înserarea, fără ca vreun nor să întunece luna, mi s-a oferit un spectacol uluitor: marea piaţă se umpluse din nou şi întreaga bazilică, de la cruce pînă la temelii, ca şi colonadele din jurul pieţii, erau luminate cu nenumărate torţe, urmînd supus desenul construcţiei! Ce senzaţie de exaltare, de bucurie şi desfătare am avut atunci cînd, la ceasurile şapte şi jumătate – nici o secundă mai tîrziu – anunţate de marele clopot, o pîclă de foc de un roşu intens s-a ridicat cu multă graţie de pe vîrful cupolei pînă la capătul crucii şi momentul în care-a ajuns acolo a fost toto-

dată semnalul de aprindere a nenumărate artificii, tot mari și roșii, arzînd ca o flacără vie din toate colțurile impunătorului edificiu, în așa fel încît fiecare cornișă, fiecare capitel, pînă și cel mai mic ornament de piatră, se exprima în foc, iar fundalul negru și masiv al enormului dom părea tot atît de transparent ca și o coajă de ou!

Un fitil la o încărcătură de pulbere ori un circuit electric – nimic nu s-ar fi putut aprinde mai brusc și mai repede decît aceste artificii! Două ore după aceea, aflîndu-ne pe o colină îndepărtată, am privit spre bazilică: era încă luminată, strălucind și sclipind ca un giuvaier în noaptea calmă! Nici o linie nu lipsea din proporții, nici un unghi nu era tocit, nici un atom din strălucire nu se pierduse.

În seara următoare, în Lunea Paștelui, impresionanta revărsare de artificii s-a mutat la Castelul San Angelo. Ca să vedem mai bine, am închiriat o cameră într-o casă peste drum și am pornit-o într-acolo destul de devreme, străbătînd o gloată compactă de oameni care împînzeau piața din față, precum și toate bulevardele adiacente, și înghesuindu-se într-atîta pe podul dinspre castel, încît acesta părea gata să se prăbușească în tumultuosul Tibru. Printre statuile de pe acest pod (niște lucrări execrabile), erau cîteva vase mari umplute cu cîlți, care ardeau și aruncau o strălucire stranie pe chipurile din mulțime și o lumină nu mai puțin ciudată pe contrafacerile de piatră de deasupra.

Spectacolul a început cu o formidabilă descărcătură de tun și apoi, timp de douăzeci de minute sau o jumătate de oră, întregul castel s-a transformat într-o pînză neîntreruptă de foc și într-un labirint de roți scînteietoare de toate culorile, mărimile și vitezele, în timp ce rachetele își croiau drum spre cer, nu cîte una, nu cîte două și nici cu duzina, ci cu sutele deodată. Cît despre explozia de încheiere – *girandola* – aceasta a fost ca o aruncare în aer a întregii fortărețe.

Într-o jumătate de oră mulțimea s-a împrăștiat care încotro; luna își privea tăcută imaginea încrețită în riu; cîțiva bărbați mișunau încolo și încoace cu lumînări aprinse în căutarea a tot ceea ce se pierduse în înghesuială și merita să devină al lor, tot locul acela fiindu-le la discreție.

Ca să schimbăm decorul, ne-am dus în vechea Romă, ca să ne luăm, după un alt foc și o nouă detunătură, rămas bun de la Colloseum. Îl mai văzuserăm la lumina lunii, însă singurătatea copleșitoare din acea noapte era dincolo de orice descriere. Stîlpii fantomatici din Forum, arcurile triumfale ale vechilor împărați, grămezile enorme de ruine, palate odinioară, movilele năpădite de iarbă, mormanele templelor distruse, lespezile de pe Via Sacra, netezite de mersul atîtor picioare spre Roma antică, toate acestea erau întunecate, în melancolia lor trascendentă, de stafia sumbră a serbărilor sîngeroase care bîntuiseră scena altădată; construcția a fost prădată de Papi hrăpăreți și de prinți războinici, dar a rămas neînvinsă; se răsuceau brațe sălbatice de buruieni, de ierburi și mărăcini; totul i se plîngea nopții, din fiecare ungher, de sub fiecare arcadă sfărîmată; pretutindeni domnea propria-i umbră, înspăimîntătoare și nemișcată!

A doua zi ne-am odihnit pe iarbă în *campagna*, la un popas în drumul nostru spre Florența, și, ascultînd cîntul privighetorilor, am observat că în locul în care fusese ucisă sărmana contesă venită în pelerinaj fusese ridicată o mică cruce de lemn. Am pus și noi cîteva pietre în jur, ca început de movilă în amintirea ei, întrebîndu-ne dacă ne vom mai odihni vreodată acolo și privind înapoi către Roma.

O DIORAMĂ RAPIDĂ

Plecăm la Napoli! Părăsim Cetatea Eternă prin Poarta San Giovanni Laterano, situată la celălalt capăt al oraşului, unde două lucruri atrag atenţia, fiind ultimele obiective pentru vizitatorul care pleacă şi primele pentru cel care abia soseşte: o mîndră catedrală şi o ruină gata să se prăbuşească – însemne potrivite pentru Roma!

Drumul nostru străbate *campagna*, care arată mult mai solemnă într-o zi senină şi luminoasă ca aceasta, decît sub un cer întunecat; întinderea de ruine se desfăşoară clar privirii; printre arcadele apeductelor, strălucirea soarelui dezvăluie alte arcade în cuprinderea lui tristă. După ce am traversat cîmpia, ne-am oprit să o contemplăm de la Albano, iar suprafaţa ei întunecată şi unduitoare zăcea la picioarele noastre ca un lac încremenit sau ca un Lethe lat şi negru, curgînd în jurul zidurilor Romei, separînd cetatea de restul lumii! Şi cînd te gîndeşti cît de des au trecut pe aici strălucitoare legiuni în marşul lor triumfător prin această întindere purpurie, atît de tăcută şi de nepopulată acum! Sau cum, adeseori, captivii cu inimile zdrobite priveau spre oraşul din depărtare şi apoi la locuitorii acestuia, veniţi să-l aclame pe învingătorul lor! Cîtă larmă, cît desfrîu şi cîte crime n-au cuprins vastele palate, reduse acum la simple maldăre de

cărămidă şi marmură sfărîmată! Cîtă văpaie de focuri, cîte vaiete şi bocete de molimă şi foamete n-au răsunat odinioară peste cîmpia asta sălbatică, unde nimic nu se mai aude acum, în afară de vuietul vîntului, şi unde şopîrle răzleţe mai zburdă la soare.

Pe lîngă noi trece un convoi de care ce duc vin la Roma; fiecare din ele este mînat de cîte-un ţăran lăţos, adăpostit sub un coviltir mic, făcut din piele de oaie. După ce convoiul s-a îndepărtat, ne-am continuat drumul, cutreierînd printr-un ţinut mai la deal, bogat în arbori. În ziua următoare am ajuns la mlaştinile pontine, plicticos de plate şi de singuratice, năpădite de hăţişuri şi inundate de ape, traversate însă de un drum bun, construit chiar de-a curmezişul lor şi străjuit de pomi. Din cînd în cînd, trecem pe lîngă un corp de gardă izolat; ici şi colo vedem o colibă părăsită, înconjurată de un zid. Cîţiva ciobani îşi pierd timpul pe malurile rîului care curge pe lîngă drum şi, uneori, dăm cu ochii de cîte o bărcuţă cu fundul plat trasă la edec de un bărbat. Cînd şi cînd trece cîte-un călăreţ purtînd în faţă, de-a curmezişul şeii, o puşcă şi fiind însoţit de cîini fioroşi; în rest, nici o altă mişcare, în afară de cea a vîntului, şi astfel ajungem într-un loc de unde se vede Terracina.

Cît de albastră şi de strălucitoare este marea, rostogolindu-se sub ferestrele hanului atît de vestit pentru poveştile lui cu tîlhari! Şi cît de pitoreşti sînt vîrfurile de stîncă deasupra drumului îngust pe care-l vom parcurge a doua zi! În cartierele de sus trudesc ocnaşii, în timp ce sentinelele care-i păzesc lenevesc pe ţărmul mării! Toată noaptea se aude murmurul mării sub stele; la crăpatul de ziuă perspectiva se deschide brusc, ca prin miracol, dezvăluind în depărtare, peste mare, oraşul Napoli şi insulele sale, precum şi

Vezuviul care scuipă foc! Într-un sfert de oră totul dispare, ca şi cum ar fi fost doar o viziune alcătuită din nori, şi împrejur nu mai rămîne nimic altceva decît marea şi cerul.

După ce am trecut frontiera în Regatul Napoli şi după ce am reuşit cu greu să-i potolim pe cei mai nesătui soldaţi şi ofiţeri de la vamă, la capătul a două ore de călătorie, am intrat printr-o arcadă fără porţi în primul oraş napolitan, Fondi. Iau notă de Fondi în numele a tot ceea ce este mizerabil şi neînchipuit de sărac.

Un canal murdar, plin de noroi şi de lături, şerpuieşte în josul străzilor nenorocite, alimentat de şuvoaie indecente, care se scurg din casele abjecte. Nu este uşă, fereastră sau oblon, acoperiş, perete, stîlp sau par în tot oraşelul, care să nu fie căzut în ruină ori putrezit. Ai impresia că istoria zbuciumată a oraşului, cu toate asediile şi jafurile pricinuite de Barbarossa şi de alţii, a fost scrisă anul trecut. Iar faptul că aceşti cîini slăbănogi, care se furişează prin străzile mizere, n-au fost încă devoraţi de locuitorii de aici constituie unul din misterele lumii!

Ce oameni încruntaţi, ce obrazuri scofîlcite! Toţi sînt cerşetori, însă asta nu-i nimic. Priviţi-i cum se adună! Unii sînt prea leneşi ca să vină jos, sau prea înţelepţi ca să se încreadă în scări şi ca să cuteze să coboare pe ele, aşa că îşi întind mîinile slăbănoage de la ferestrele de sus şi strigă; alţii se-adună cîrd în jurul nostru, luptînd, îmbrîncindu-se unul pe altul şi cerînd fără încetare de pomană în numele Fecioarei binecuvîntate şi din dragoste pentru Dumnezeu şi toţi sfinţii. Un grup de copii sărmani, aproape goi, strigînd şi cerînd în acelaşi fel, descoperă că se pot vedea în luciul trăsurii şi încep să ţopăie şi să se strîmbe pentru plăcerea de a-şi admira maimuţărelile repetate în oglindă. Un schilod nebun toc-

mai vrea să lovească un confrate dintre aceia care încearcă să-i înăbuşe cererea inutilă şi mult prea zgomotoasă; deodată, îşi vede în luciul trăsurii perechea supărată, se opreşte brusc şi, scoţînd limba, începe să-şi scuture capul şi să flecărească. Ţipătul lui ascuţit trezeşte o haită de creaturi sălbatice, înfăşurate în veşminte jegoase, care zac pe treptele bisericii, cu oale şi tigăi de vînzare. Aceştia se ridică şi se apropie în goană, cerşind sfidător: „Mi-e foame! Daţi-mi ceva! Ascultaţi-mă, *signore*, mi-e foame!" Apoi o bătrînă cu un aspect înspăimîntător vine şchiopătînd în josul străzii şi, de teamă că a întîrziat, întinde o mînă şi, scărpinîndu-se în acelaşi timp pe tot corpul cu cealaltă, ţipă cu mult înainte de a putea fi auzită: „Milă, milă! O să mă duc de-a dreptul să mă rog pentru dumneavoastră, frumoasă doamnă, dacă-mi veţi da pomană!" În fine, trec pe lîngă noi în goană membrii unei confrerii pentru îngroparea morţilor, mascaţi hidos şi îmbrăcaţi în robe jerpelite, albe pe la margini, cu împroşcături de la multe ierni noroioase, escortaţi de un preot murdar şi de un purtător de cruce aşijderea. Înconjuraţi de această mulţime pestriţă, ne strecurăm afară din orăşel; asupra noastră sînt aţintiţi ochi răi, sticloşi, urmărindu-ne din întunericul fiecărei case prăvălite, ca nişte scînteietoare fărîme de murdărie şi putrefacţie.

O frumoasă trecătoare de munte, ruinele unui fort pe o înălţime greu accesibilă – tradiţia îl numeşte Fortul Fra Diavolo; vechiul orăşel Itri, părînd o născocire din aluat, este construit aproape perpendicular pe un deal, la care se ajunge prin nişte trepte abrupte; frumosul Mola di Gaeta, al cărui vin, ca şi cel de Albano, a degenerat mult din zilele lui Horaţiu, sau gustul lui Horaţiu pentru vin nu era prea grozav, ceea ce, totuşi, nu e de crezut pentru unul căruia îi

plăcea atît de mult licoarea, încît a ridicat-o atîta în slăvi; încă o noapte pe drum, spre Santa Agatha; o zi de odihnă la Capua, pitorească, însă nu tot atît de seducătoare pentru un călător din ziua de azi cum au găsit-o soldaţii Romei pretoriene; un drum şerpuind printre viţa buclată şi întinsă în ghirlande de la un pom la altul; în cele din urmă, se vede Vezuviul, foarte aproape de noi: conul şi vîrful îi sînt albite de zăpadă, iar deasupra atîrnă fumul, ca un nor dens în atmosfera încărcată a zilei. Coborîm într-o goană dealul şi intrăm drept în Napoli.

În susul străzii, venind spre noi, urcă o procesiune funerară. Corpul, într-un sicriu deschis, purtat pe un fel de palanchin, este acoperit cu un postav numai purpură şi aur. Cei ce-l bocesc poartă robe şi măşti albe. Moartea este şi-aici prezentă, dar viaţa-i şi ea bine reprezentată, încît ai impresia că toţi locuitorii au ieşit în stradă, alergînd ici şi colo în trăsuri. Unele din acestea, conduse de obişnuiţii *vetturini*, sînt trase de trei cai înhămaţi în aceeaşi linie, împodobiţi cu găteli elegante şi cu o mare abundenţă de fireturi aurii, care merg întotdeauna foarte repede. Nu fiindcă încărcăturile lor ar fi uşoare – cea mai mică dintre ele duce cel puţin zece pasageri: patru în faţă, încă patru sau cinci agăţaţi în spate şi încă vreo doi-trei într-un fel de plasă ori sac, fixat dedesubt, la osie, unde stau pe jumătate sufocaţi în noroi şi în praf.

Atleţi de circ, cîntăreţi *buffo* cu chitare, recitatori de poezii, povestitori, spectacole ieftine cu clovni şi actori, tobe şi trompete, pînze zugrăvite, arătînd minunile dinăuntru, precum şi mulţimi de curioşi adunaţi afară, întreţesc vîrtejul şi forfota. *Lazzaroni*[1] în zdrenţe zac adormiţi pe praguri, sub arcade ori în bordeie; cei din mica nobilime, în veşminte

1 Cerşetori, zdrenţăroşi (ital.) (n.t.).

vesele, gonesc cu trăsurile pe *chiaja*, sau se plimbă în Grădina Publică; sub porticul marelui Teatru San Carlo, în plină stradă, scribii de scrisori, cocoţaţi în spatele micilor pupitre, prevăzute cu suporturi pentru călimări, îşi aşteaptă plini de răbdare clienţii.

Iată un ocnaş în lanţuri, care doreşte să i se scrie o scrisoare către un prieten. Se apropie de un om cu înfăţişare de copist, stînd sub un colţ de arcadă şi făcîndu-şi meseria. A obţinut permisiunea de la sentinela care-l păzeşte şi care rămîne tot timpul lîngă el, sprijinindu-se de zid şi spărgînd nuci. Ocnaşul dictează la urechea copistului şi, cum nu ştie carte, priveşte intens în ochii acestuia, ca să citească în ei dacă a scris exact ceea ce i-a spus. După un timp, ocnaşul devine discursiv şi incoerent. Copistul se opreşte şi-şi freacă bărbia. Ocnaşul e volubil. În cele din urmă, copistul prinde ideea şi, cu aerul unui om care ştie cum s-o aducă din condei, o aşterne pe hîrtie, oprindu-se din cînd în cînd ca să-şi privească plin de admiraţie propriul text. Ocnaşul nu scoate o vorbă. Soldatul sparge nucile cu mult stoicism. Mai e ceva? întreabă copistul. Nu mai e nimic. Atunci, ascultă aici, prietene. Îi citeşte toată scrisoarea. Ocnaşul e încîntat. Scrisoarea este împăturită, i se pune adresa, se înmînează ocnaşului şi acesta plăteşte onorariul. Copistul recade indolent pe scaun şi ia o carte. Ocnaşul adună de pe jos un sac gol, sentinela aruncă o mînă de coji de nuci, îşi pune arma pe umăr şi pornesc amîndoi la drum.

De ce oare, ori de cîte ori îi priveşti, cerşetorii îşi lovesc uşor bărbiile cu mîna dreaptă? Fiindcă totul la Napoli se exprimă cu ajutorul pantomimei, iar acesta este semnul convenţional pentru foame. Un bărbat care se ceartă cu altul îşi pune palma mîinii drepte pe dosul celei stîngi şi mişcă

degetele mari – ceea ce amintește mișcarea urechilor de măgar – la care adversarul său este pur și simplu disperat. Doi se tocmesc pentru pește și, cînd i se spune prețul, cumpărătorul își golește un buzunar imaginar și pleacă fără să spună o vorbă, transmițîndu-i astfel, destul de clar, vînzătorului că socotește marfa prea scumpă. Se întîlnesc doi, care tocmai treceau în trăsură pe acolo; unul își atinge buzele de două-trei ori, arătînd cele cinci degete ale mîinii drepte, după care face o tăietură orizontală în aer, cu palma. Celălalt dă din cap vioi, apoi își vede de drumul său: a fost invitat la o cină prietenească la orele cinci și jumătate și se va duce cu siguranță.

În toată Italia, o anumită mișcare din încheietura mîinii drepte cu arătătorul scos în afară exprimă negația – singura pe care o vor pricepe vreodată cerșetorii. Așadar, la Napoli, cele cinci degete constituie un vocabular copios.

Toate acestea și multe alte scene de viață și forfotă pe stradă, mîncatul macaroanelor la apusul soarelui, vînzarea florilor toată ziua, cerșitul și furtul peste tot și la toate ceasurile, le vezi pe luminosul țărm al mării, unde valurile golfului sclipesc vesel. Însă, dragii mei iubitori și vînători de pitoresc, să nu pierdem din ochi depravarea, degradarea și mizeria cu care este, inseparabil, asociată această veselă viață napolitană! Nu este bine să disprețuiești San Gile și să te înnebunești după Porta Capuana. O pereche de picioare goale și o basma roșie zdrențuită nu constituie oare o diferență totală între ceea ce este interesant și ceea ce e brutal și odios? Descriind, poetizînd mereu frumusețile acestui loc minunat, cel mai încîntător din lume, să încercăm, ca o datorie, să asociem noi exemple de pitoresc cu recunoașterea palidă a destinului și capacităților omului, care sînt mai

demne de speranță, cred eu, printre ghețurile și zăpezile Polului Nord, decît în soarele și înflorirea prezente în Napoli.

Capri (un nume odios odată, din cauza lui Tiberiu, bestia zeificată), Ischia, Procida, miile de frumuseți aflate în depărtarea Golfului, iată-le în marea albastră, care se schimbă de douăzeci de ori pe zi în ceață și în strălucirea soarelui: sînt cînd aproape, de parcă le poți atinge cu mîna, cînd departe, cînd nevăzute. Cel mai frumos ținut din lume se întinde în jurul nostru. Fie că ne îndreptăm spre țărm, către splendidul amfiteatru maritim de la Miseno, și trecem pe lîngă grota lui Posilipo, în drum spre Grotto del Cane și apoi mai departe, la Baiae, fie că mergem în partea cealaltă, spre Vezuviu și Sorrento, drumul este o succesiune de privelişti încîntătoare. Înspre Sorrento, deasupra porților și arcadelor, se află nenumărate iconițe ale lui San Genaro, ținînd brațul întins asemenea lui Canute[1], ca să împiedice furia Muntelui în Flăcări; călătorim apoi comod pe calea ferată de-a lungul superbei plaje, pe lîngă orașul Torre del Greco, construit pe cenușa unei așezări mai vechi, distrusă de o erupție a Vezuviului; vedem case cu acoperișul plat, grînare și fabrici de macaroane; Castel-a-Mare, castelul în ruine, locuit acum de pescari, se ridică parcă din mare pe o îngrămădire de stînci. Aici se termină calea ferată, dar ne putem continua drumul călare, urmînd o succesiune de golfuri superbe; peisajul pare să se prăvălească de pe vîrful lui San Angelo (cel mai înalt munte din apropiere) pînă la marginea apei – printre vii, măslini, livezi de portocali și lămîi,

1 Canute (sau Cnut), danez, rege al Angliei (1016-1035). Legenda spune că, pentru a curma linguşelile curtenilor, s-a dus la malul mării și a poruncit valurilor să se liniștească; acestea nu l-au ascultat și au înaintat pînă la el, udîndu-l (n.t.).

stînci, viroage înverzite între dealuri; drumul se strecoară pe la poalele unor înălțimi înzăpezite și prin orășele în care, pe la porți, stau femei frumoase și brune; trecem apoi pe lîngă pitorești vile de vară și ajungem la Sorrento, unde poetul Tasso s-a inspirat din frumusețile dimprejur. La înapoiere, urcăm înălțimile de deasupra orășelului Castel-a-Mare și privind în jos, printre crengi și frunzăriș, vedem marea învălurată, scînteind în soare, în timp ce, departe, căsuțele albe din Napoli se văd ca niște zaruri. Întoarcerea acasă la apusul soarelui, admirînd pe o parte marea strălucitoare și pe cealaltă muntele tot mai întunecat, cu fumul și flacăra lui – iată o sublimă încheiere a acestei zile încîntătoare.

Catedrala din apropierea Porții Capuane – nu departe de vechea piață de pește din cel mai murdar cartier din Napoli, și locul de unde a pornit revolta lui Masaniello[1] – e renumită prin faptul că a fost scena uneia din primele proclamații adresate de un tribun poporului, și nu s-ar remarca prin nimic altceva, dacă n-ar fi sfîntul de ceară împodobit cu bijuterii, pus într-un coșciug de sticlă, încrucișînd pe piept două brațe ciudate, ori numărul impresionant de cerșetori care își lovesc fără încetare bărbile, ca o baterie de castaniete. Catedrala, cu un portal frumos și coloane de granit african și egiptean, care au ornat odinioară templul lui Apollo, păstrează faimosul sînge sacru al lui San Gennaro, sau Jannuarius, ținut aici în două flacoane închise într-un chivot de argint; în mod miraculos, sîngele se lichefiază de trei ori pe an, spre marea uimire a poporului. O dată cu lichefierea sîngelui se înroșește și piatra aflată la o distanță de cîteva

1 Tomaso Aniello, zis Masaniello; tribun al poporului napolitan, născut în acest oraș în 1620; conducător al revoltei locuitorilor din Napoli, a fost asasinat în 1647 (n. ed. engl.).

mile de catedrală, pe care Sfîntul a îndurat martiriul. Se zice că pînă şi preoţii care oficiază slujba capătă uneori, cînd se întîmplă minunea, o uşoară culoare roşie.

Bătrînii din bordeiele de la intrarea în vechile catacombe, care, în bătrîneţea şi infirmitatea lor, par să aştepte ultima clipă aici, ca să fie înmormîntaţi unde au trăit, sînt membrii unei confrerii ciudate, numită Spitalul Regal, participînd în mod oficial la funeralii. Două dintre aceste cadavre vii pornesc cu paşi şovăitori, purtînd lumînări aprinse, ca să ne arate cavernele morţii, şi o fac foarte indiferenţi, ca şi cum ei înşişi ar fi nemuritori. Timp de trei sute de ani, cavernele acestea au fost locuri de îngropăciune şi într-un anume punct al lor se află o groapă mare, plină de tigve şi oseminte, zise a fi tristele rămăşiţe ale celor seceraţi de o epidemie îngrozitoare. În rest, nimic altceva decît praf. Dăm peste un imens labirint de lungi galerii scobite în rocă. La capătul unora dintre ele se vede licărind pe neaşteptate lumina zilei, care arată înspăimîntătoare şi stranie printre torţe şi prin atîta praf sub bolţile întunecate, încît parcă şi strălucirea ei ar fi moartă şi îngropată.

Actualul loc de îngropăciune se află departe, afară, pe un deal situat între oraş şi Vezuviu. Fostul Campo Santo, cu cele trei sute şaizeci şi cinci de puţuri, este folosit numai pentru aceia care mor în spitale şi în închisori, sau pentru cadavrele nereclamate de vreo rudă ori vreun prieten. Noul şi faimosul cimitir nu e prea departe de acolo şi, deşi neterminat, are deja multe morminte printre arbuşti, flori şi coloane graţioase. S-ar putea obiecta, pe bună dreptate, că unele monumente funerare sînt nefireşti şi prea fanteziste, însă lumina orbitoare pare să justifice totul aici; iar Vezuviul, separat de morminte printr-o încîntătoare coastă de deal, intensifică parcă tristeţea locului.

Privit din acest nou „oraş al morţilor", muntele ne apare solemn, cu fumul negru plutind deasupra pe cerul albastru; însă cu atît mai ameninţătoare şi mai zguduitoare ni se înfăţişează priveliştea vulcanului, contemplată de pe ruinele triste ale Herculaneumului şi Pompeiului.

Aflîndu-te în marea piaţă din Pompei şi căutînd cu privirea de-a lungul străzilor încremenite, printre templele ruinate ale lui Jupiter şi Isis şi peste casele distruse, cu sanctuarele lor cele mai intime deschise azi zilei, spre Vezuviul luminos şi înzăpezit, înălţîndu-se în depărtarea paşnică, pierzi orice noţiune a timpului şi orice interes pentru alte lucruri, copleşit fiind de strania şi melancolica senzaţie stîrnită de vederea laolaltă a distrugerilor şi a distrugătorului, uniţi în acest liniştit tablou sub soare. Apoi, rătăcind în continuare, ai să vezi la fiecare colţ mici semne familiare ale vieţii omeneşti, ale preocupărilor cotidiene: şanţul lăsat de frînghia găleţii în marginea de piatră a fîntînii secate, urma roţilor de care în pavajul străzilor, locul cupelor de băut pe tejgheaua de piatră a prăvăliilor de vin, amforele din pivniţe tainice, înmagazinate acolo atîtea sute de ani şi netulburate pînă la această oră – toate redau solitudinea şi deprimarea locului, într-un mesaj de mii de ori mai tulburător decît dacă vulcanul, în furia sa, ar fi măturat de pe pămînt toată cetatea şi ar fi cufundat-o în adîncul mării.

După ce oraşul a fost zguduit de cutremurul care a precedat erupţia, au fost tocmiţi pietrari ca să taie în marmură noi ornamente pentru temple şi pentru celelalte clădiri deteriorate. Iată opera lor zăcînd dincolo de poarta oraşului, ca şi cum mîine s-ar înapoia la lucru.

În privinţa casei lui Diomede, unde au fost găsite schelete îngrămădite, aproape de uşă, întipărirea corpurilor

de cenuşă se vede şi azi, cînd din morţi n-au mai rămas decît oasele. Tot aşa, în teatrul din Herculaneum, o mască evident comică, plutind în fluviul de lavă fierbinte, şi-a imprimat trăsăturile în el; lava s-a întărit ca piatra, iar acum masca îi întoarce călătorului aceeaşi privire fantastică pe care o arunca spectatorilor în acest teatru acum două mii de ani.

În afară de minunea de a te afla în aceste locuri, păşind de-a lungul străzilor, înăuntrul şi în afara caselor, sau prin camerele secrete ale templelor unei religii care a dispărut de pe faţa pămîntului, găsind multe urme încă proaspete ale antichităţii îndepărtate, ca şi cum scurgerea timpului s-ar fi oprit după această catastrofă şi nu ar mai fi urmat nopţi, zile, luni, ani şi secole de atunci; nimic nu este mai impresionant şi mai teribil decît urmele de peste tot ale cenuşii, puterea ei irezistibilă şi neputinţa de a scăpa de ea. În pivniţele de vin, cenuşa a forţat vasele de pămînt, înlocuind vinul şi înecîndu-le pînă la gît. În morminte, cenuşa vulcanului a forţat-o pe aceea a morţilor din urnele funerare şi pulberea nouă s-a contopit cu pulberea veche. Gurile, ochii şi craniile s-au umplut cu această substanţă teribilă. La Herculaneum, unde torentul a fost mai puternic, lava şi cenuşa s-au rostogolit în oraş, ca marea. Imaginaţi-vă un potop de apă transformat în marmură – aceasta e „lava" de aici.

Nişte lucrători tocmai săpau o fîntînă, pe a cărei margine stăm şi privim noi acum cînd, pe neaşteptate, au dat peste băncile de piatră ale teatrului (în fundul gropii, acestea păreau a fi trepte) şi au descoperit astfel oraşul îngropat odinioară: Herculaneum. Coborînd îndată cu torţe aprinse, sîntem uimiţi de zidurile monstruoase ridicîndu-se între bănci, închizînd scena, însinuîndu-şi formele în locuri absurde, răvăşind întregul plan şi făcînd din el un vis al

dezordinii. La început n-am putut crede, nu ne-am putut imagina că această masă compactă nu e decît lava care s-a revărsat şi a înecat tot oraşul, şi că tot ceea ce nu se mai găseşte aici a fost tăiat, ca de o secure, chiar dacă era din piatră dură. După ce am văzut şi am înţeles, grozăvia lavei ni s-a înfăţişat întreagă, în imagini de nedescris.

În ambele oraşe, pe pereţii caselor rămase fără acoperiş, se pot vedea numeroase fresce (unele dintre ele au fost mutate cu grijă la muzeu, la Napoli) care par atît de proaspete şi de clare, încît ai impresia că ar fi fost executate ieri. Sînt acolo naturi moarte cu merinde, sticle, oglinzi, jucării şi alte asemenea; ori obişnuite scene de familie, fabule mitologice redate cu multă vigoare şi pe şleau, repetiţii la teatru, poeţi care-şi citesc versurile unor prieteni, inscripţii pe ziduri, satire politice, anunţuri, desene neîndemînatice, făcute de şcolari: toate populează şi restaurează aceste oraşe antice, hrănind fantezia vizitatorului cuprins de o vie uimire. De asemenea, se găsesc obiecte de toate felurile: lămpi, mese, divane, vase de bucătărie, de băut, de mîncare, unelte ale lucrătorilor, instrumente chirurgicale, bilete la teatru, bani, podoabe, legături de chei găsite încleştate în pumnul scheletelor, coifuri ale gărzilor şi ale luptătorilor, şi chiar un clopoţel de casă care pare să păstreze încă vechile tonuri domestice.

Pînă şi cele mai mărunte obiecte îşi aduc contribuţia la faima Vezuviului, făcîndu-l mai interesant şi investindu-l cu o adevărată fascinaţie. Privind din oraşele în ruină spre ogoarele învecinate, cultivate cu viţă aspectuoasă şi pomi îmbelşugaţi, te gîndeşti că numeroase temple, clădiri şi străzi mai zac încă sub livezile liniştite, aşteptînd să fie scoase la lumina zilei: o stare de basm, plină de taine, care-ţi captivează imaginaţia şi nu se supune nimănui. Nimănui, în

afară de Vezuviu; însă muntele este geniul locului. Fiecare ruină creată de acesta ne duce privirea curioasă înapoi, spre fumul care se ridică spre cer. Se înalță în fața noastră, cînd ne croim drum prin străzile ruinate, ori deasupra noastră cînd stăm pe zidurile sfărîmate; îl urmărim prin fiecare gol al coloanelor distruse și prin dantelăria poznașă a viței, cît timp cutreierăm prin curțile pustii ale caselor. Ducîndu-ne spre Paestum, ca să vedem acolo niște construcții urîte, din care și cele mai recente au fost ridicate cu sute de ani înainte de nașterea lui Cristos, dar rezistînd și-acum în solitară măreție pe o cîmpie sălbatică, bîntuită de malarie, urmărim Vezuviul cum dispare în depărtare, pentru ca la întoarcere să-l observăm cu același entuziasm și interes – muntele, destinul neînduplecat al acestui frumos ținut, prevestindu-i parcă ursita.

În această zi de primăvară timpurie, pe cînd ne întoarcem de la Paestum, e foarte cald la soare, iar la umbră foarte rece, încît putem mînca de prînz în aer liber, lîngă poarta Pompeiului, în timp ce rîulețul din apropiere oferă destulă răcoare, tocmai bună pentru răcirea vinului nostru. Soarele strălucește puternic; pe cerul albastru nu e nici măcar urmă de nor; astă seară va fi lună plină. Nu ne pasă că zăpada și gheața se așternu gros pe culmea Vezuviului, că am mers toată ziua pe jos prin Pompei, ori că prin partea locului se spune că străinii n-au ce căuta noaptea pe munte, într-un anotimp atît de nepotrivit. Profităm deci de vremea frumoasă ca să ajungem cît mai repede la Resina, un sătuleț de la poalele muntelui, să ne pregătim în casa călăuzei cît putem mai bine, după această hotărîre luată în pripă, ca să urcăm imediat și să prindem apusul soarelui la jumătatea drumului, răsăritul lunii în vîrf și miezul nopții pe drumul de întoarcere!

La orele patru după amiază, în curtea grajdului lui *signor* Salvatore se aude un vacarm asurzitor: cunoscuta căpetenie de călăuze poartă la pălărie o bandă aurie; treizeci de ajutoare, care se învălmăşesc şi ţipă deodată, pregătesc în vederea ascensiunii şase ponei înşeuaţi, trei litiere şi cîteva ciomege zdravene. Fiecare din cei treizeci se ceartă cu ceilalţi douăzeci şi nouă, înspăimîntîndu-i pe cei şase ponei; în curtea grajdului se mai înghesuie şi o mulţime de locuitori din sat, participînd şi ei la zarva de acolo, călcaţi în picioare de vite.

După multă hărţuială şi mai mult zgomot decît ar fi necesar pentru asedierea întregului Napoli, expediţia se pune în mişcare. Şeful, care a fost plătit cu dărnicie pentru tot ce face, călăreşte înaintea grupului; cele treizeci de ajutoare merg pe jos. Opt duc litierele, care urmează să fie folosite curînd, iar ceilalţi douăzeci şi doi cerşesc.

O vreme urcăm pe un drum de piatră părînd o largă scară neterminată, străjuită de vii pe ambele părţi. În cele din urmă, ieşim într-un loc pustiu, bătut de vînt, unde lava zace învălmăşită în enorme mormane de culoare ruginie, de parcă pămîntul ar fi fost brăzdat de fulgere. Aici ne oprim ca să vedem cum apune soarele. Transformarea produsă în peisajul dezolant şi pe întregul munte, cînd lumina roşie dispare complet şi se lasă noaptea, măreţia de nedescris şi tristeţea întronată în jur, iată lucruri de neuitat pentru acela care le-a fost martor.

Cînd, după ce ne-am croit cu greu drum prin terenul accidentat, ajungem la baza conului extrem de abrupt şi părînd a se înălţa perpendicular chiar din locul în care descălecăm, s-a făcut întuneric beznă. Singura lumină e cea răspîndită de zăpada mare, îngheţată şi albă, care acoperă conul muntelui.

A pogorît frigul şi aerul rece te pătrunde pînă la oase. Cei treizeci şi unu nu au luat nici un fel de torţe, socotind că luna se va ridica înainte de a ajunge noi sus. Două litiere sînt pentru doamne, iar a treia poartă un domn cam greu, din Napoli, a cărui ospitalitate şi bunătate l-au ataşat expediţiei, determinîndu-l să participe la acordarea onorurilor alpine. Domnul cel greu e purtat de cincisprezece oameni, iar fiecare doamnă numai de o jumătate de duzină. Noi, cei care mergem pe jos, ne folosim de ciomege cum putem mai bine, şi astfel întregul grup începe să urce cu greu panta, prin zăpadă, de parcă ne-am chinui să ajungem în vîrful unui uriaş tort antediluvian.

Ne trudim aşa mult timp, iar căpetenia călăuzelor priveşte chiorîş în jur, cînd vreun membru al grupului – un obişnuit al muntelui de mai mulţi ani, deşi nu e italian, şi pe care îl vom numi aici domnul Pickle din Portici – insinuează că ne va fi, cu siguranţă, foarte greu să coborîm, deoarece a dat îngheţul şi poteca obişnuită, de cenuşă, este acoperită de zăpadă şi gheaţă. Dar atenţia ne este mai degrabă atrasă de litierele de deasupra, care se lasă cînd într-o parte, cînd în alta, după cum cei ce le poartă alunecă şi se rostogolesc încontinuu, iar la un moment dat întreaga persoană a domnului cel greu, stînd cu capul în jos, ni se înfăţişa într-o postură alarmantă!

Curînd, răsăritul lunii reînvie vigoarea sleită a purtătorilor. Stimulîndu-se unul pe altul cu îndemnul „Curaj, prieteni! O să mîncăm macaroane!", aceştia se grăbesc mai vîrtos către vîrf.

După ce-au luminat creasta albită de zăpadă de deasupra noastră, în timp ce noi urcăm încă în beznă, razele lunii s-au revărsat ca o cascadă peste întreaga coastă a muntelui, dezvăluind dedesubt întinsul mării, micuţul Napoli şi, în

depărtare, fiecare sătuleț din ținuturile învecinate. Această privelişte încîntătoare ne întîmpină cînd ajungem pe platforma din vîrf – chiar în regiunea focului – unde, dintr-un crater stins, format din îngrămădiri enorme de cenuşă şi zgură, arătînd ca nişte blocuri de piatră scoase dintr-o imensă cascadă de flăcări, răbufneşte, din fiecare spărtură şi crevasă, fumul fierbinte şi sulfuros, în timp ce dintr-un deal mai încolo – craterul actual – care se ridică vertiginos din platformă, izbucnesc pînze imense de foc, înroşind noaptea în flăcări, înnegrind-o cu fum, împroşcînd-o cu pietre şi zgură incandescentă, proiectate în aer ca nişte fulgi şi căzînd jos ca plumbul. Oare ce cuvinte ar putea descrie întunecimea şi grandoarea acestei scene?

Bolovănişul, fumul, senzaţia de sufocare din cauza sulfului, frica de a cădea în crăpăturile din pămînt, oprirea neîncetată pentru altcineva care s-a pierdut în beznă (fiindcă fumul dens ascunde acum luna), larma insuportabilă a celor treizeci, mugetul răguşit al muntelui, toate alcătuiesc o scenă atît de confuză, încît avem senzaţia că ameţim. După ce reuşim cu multă trudă să le scoatem pe doamne de acolo şi să le conducem de-a curmezişul unui alt crater stins de la poalele actualului vulcan, ne apropiem mult de acesta pe partea bătută de vînt şi ne aşezăm pe cenuşa fierbinte de la bază, privind în sus în tăcere şi închipuindu-ne vag acţiunea care are loc înăuntru, socotind că în acest moment muntele este cu vreo treizeci de metri mai înalt decît era acum şase săptămîni.

E ceva în focul şi vuietul acela care naşte o dorinţă irezistibilă de a te apropia mai mult. Doi dintre noi, mai nerăbdători, nu putem sta locului şi pornim, în mîini şi în genunchi, întovărăşiţi de căpetenia călăuzelor, să urcăm spre

marginea craterului în flăcări, ca să aruncăm o privire înăuntru. Cei treizeci ţipă la unison că e o treabă periculoasă şi ne cheamă înapoi, înfricoşînd foarte tare restul grupului.

Zgomotul, tremurul crustei subţiri de pămînt, care pare să se deschidă în orice moment sub picioarele noastre şi să ne azvîrle în flăcările abisului de dedesubt (dacă există vreun pericol adevărat, atunci ăsta e!), fulgerele de foc chiar în faţa noastră, ploaia de cenuşă incandescentă căzută de sus, fumul înăbuşitor de atîta sulf, avem toate motivele să ne simţim ameţiţi şi fără cuget, ca nişte beţivi. Reuşim însă să ajungem sus la creastă şi să ne uităm o clipă în iadul de foc, care fierbe acolo. Apoi, toţi trei ne rostogolim în jos, negri de fum, pîrliţi, încinşi şi zăpăciţi, fiecare cu îmbrăcămintea arsă în cîteva locuri.

Aţi citit de nenumărate ori că modul obişnuit de a coborî este acela de a aluneca în josul cenuşii care, formînd treptat un bolovan mare sub picioare, împiedică întrucîtva coborîrea prea rapidă. După ce am traversat însă cele două cratere stinse şi am ajuns la drumul de înapoiere, în acest loc abrupt nu se află (după cum ne-a prevenit domnul Pickle) nici un firicel de cenuşă, ci doar o pînză netedă de gheaţă.

În această situaţie încurcată, zece sau o duzină de ajutoare îşi unesc mîinile şi fac un lanţ de oameni; iar cei din faţă bat gheaţa cu ciomegele cît mai bine, croind o cale pe care ne pregătim să o urmăm. Drumul este îngrozitor de abrupt şi, cum nici unul din grup, nici chiar dintre cei treizeci, nu reuşeşte să rămînă în picioare mai mult de şase paşi în total, doamnele sînt scoase din litiere şi aşezate fiecare între două persoane mai grijulii, în timp ce alţi cîţiva dintre cei treizeci le ţin de poale ca să prevină căderea; o necesară măsură de prevedere, care tinde să le distrugă

curînd şi fără scăpare veşmintele. Domnul cel greu este implorat să-şi părăsească litiera, ca să fie escortat într-un fel asemănător, însă el se încăpăţînează să fie dus jos aşa cum a fost urcat, călăuzindu-se după principiul că nu e posibil ca cei cincisprezece purtători ai săi să se împiedice toţi deodată şi că el se simte mai sigur aşa decît să se încredinţeze propriilor picioare.

Acestea fiind zise şi făcute, începem coborîrea: uneori pe picioare, alteori aproape tîrîndu-ne pe gheaţă, oricum mişcîndu-ne mult mai atent şi mai încet decît la urcuş; în mod constant, sîntem alarmaţi de căderea unuia din spate, care, agăţîndu-se disperat de gleznele oricui, ar pune în pericol mersul întregului grup. Tot aşa, întrucît nu este posibil ca litiera să fie purtată în faţă, fiindcă mai întîi trebuie făcută poteca, existenţa acesteia în spatele nostru, sus, cu cîte-un purtător mereu căzut şi cu domnul cel greu avînd picioarele întotdeauna în aer, constituie o înfricoşătoare ameninţare. Am continuat să coborîm, ba cu greutate, ba neliniştiţi – fiecare din noi căzuse în mai multe rînduri, dar fusese oprit într-un fel sau altul pe cînd aluneca – şi începuserăm să privim toată expediţia ca pe un mare succes, cînd domnul Pickle din Portici, care tocmai observa că aceste neobişnuite împrejurări depăşesc experienţa sa anterioară, se împiedică, pică, se desprinde cu o uimitoare prezenţă de spirit de cei de lîngă el, plonjează înainte şi se rostogoleşte, dîndu-se peste cap, pe toată suprafaţa conului.

Dureros lucru să priveşti un tovarăş în suferinţă, lipsit fiind de orice putinţă de a-l ajuta; îl văd şi acum acolo, în lumina lunii – am avut adeseori astfel de vise – trecînd razant pe gheaţă, ca o ghiulea de tun. Aproape în acelaşi moment, din spate se aude un strigăt şi un bărbat care purta

pe cap un coş cu veşminte de schimb vine rostogolindu-se pe lîngă noi, cu aceeaşi viteză înfricoşătoare, urmat îndeaproape de un băiat. La acest punct culminant al capitolului accidente, restul de douăzeci şi opt vociferează în asemenea hal, încît o haită de lupi urlînd ar părea un cor de îngeri pe lîngă ei!

Ameţit şi plin de sînge, Pickle din Portici părea o legătură de zdrenţe cînd am ajuns la locul unde se rostogolise (acolo descălecaserăm la urcare şi lăsaserăm caii), însă, slavă Domnului, avea picioarele şi mîinile întregi! Şi niciodată n-am fost mai bucuroşi să vedem un om perfect sănătos decît am fost atunci cînd l-am văzut pe Pickle luînd-o şi el în glumă, deşi era rănit şi avea dureri destul de mari. În timp ce mîncăm cina, băiatul e dus la Schitul de pe Munte, cu capul bandajat, iar despre bărbatul celălalt aflăm, cîteva ore după aceea, că e mai mult speriat decît rănit, neavînd nici o fractură, fiindcă zăpada, din fericire, a acoperit toate colţurile de stîncă, făcîndu-le nevătămătoare.

După o masă straşnică şi o odihnă bună în faţa unui foc vioi, luăm din nou caii şi ne continuăm coborîrea pînă la casa lui Salvatore – foarte încet, prietenul nostru rănit abia mai fiind în stare să se ţină în şa, şi îndurînd cu greu durerea provocată de mişcare.

Deşi s-a făcut noaptea tîrziu (ori dimineaţa devreme!), toţi oamenii din sat ne aşteaptă împrejurul micii curţi, privind în sus pe drumul pe care urmează să sosim. Apariţia noastră este salutată cu o mare emoţie şi cu o gălăgie pe care, în modestia noastră, nu prea ştim cum să le explicăm pînă ce, intrînd în curte, descoperim că un bărbat dintr-un grup de domni francezi, care au urcat pe munte în acelaşi timp cu noi, zace cu un picior rupt pe o claie de fîn în grajd,

arătînd palid ca moartea şi îndurînd chinuri grozave; se presupunea, deci, că şi nouă ni s-ar fi putut întîmpla un accident tot atît de grav.

Vetturino care ne-a ţinut companie pe tot drumul de la Pisa ne spune din toată inima „Bine v-aţi întors" şi „Cerul fie slăvit!" Şi, caii fiind gata de drum, o pornim de îndată spre oraşul Napoli cufundat în somn!

În ziua următoare, ca şi în celelalte, oraşul se trezeşte din nou, cu *policinelli*, cu hoţi de buzunare, cîntăreţi *buffo*, cerşetori, zdrenţe, păpuşi, flori, lumină, murdărie şi degradare generală, aerisindu-şi costumul de arlechin în strălucirea soarelui, cîntînd, murind de foame, dansînd, jucînd pe ţărmul mării şi lăsînd toată truda pe seama muntelui care arde necontenit, harnic, mereu la treabă.

Diletanţii noştri englezi ar discuta cu mult patos pe tema gustului naţional dacă ar putea asculta o operă italiană, cîntată tot atît de prost aici ca şi în Anglia, după cum ne-am putut noi da seama ascultînd într-o seară *Foscari*, la splendidul Teatro San Carlo. Cît despre adevărul şi spiritul scenei, micul şi sărăcăciosul Teatro San Carlino (o construcţie şubredă, cu numai un etaj, avînd nişte afişe stridente pe ziduri, şi plină de tobe, trompete, acrobaţi, clovni şi doamne scamatoare), nu are egal pe lume.

Mai există un aspect specific vieţii cotidiene din Napoli, care merită a fi amintit înainte de a merge mai departe: loteria!

Jocul acesta a cuprins aproape toată Italia, însă efectele şi influenţele lui sînt mai evidente aici, la Napoli. Lozurile se trag în fiecare sîmbătă. Loteria aduce mari venituri statului, răspîndind şi întreţinînd totodată gustul pentru acest joc de noroc printre cei mai săraci dintre săraci, o stare de care

profită trezoreria, dar care ruinează pe cei nevoiași. Miza cea mai mică e cam de un *farthing*[1]. Numerele – de la unu la o sută, inclusiv – se pun într-o cutie. Se extrag cinci numere cîștigătoare. Lozul cumpărat se compune din trei numere. Dacă iese unul din ele, cîștig un premiu mic. Dacă îmi ies două, premiul este de cîteva sute de ori mai mare decît miza mea. Dacă ies trei, cîștig de trei mii cinci sute de ori miza. Mizez (sau *joc*, cum se spune pe aici) pe cîți bani vreau și iau ce numere îmi plac. Suma pe care o joc o plătesc la agenția loto de unde cumpăr biletul; ea este indicată chiar pe loz.

La fiecare agenție se găsește o carte, „Ghid universal al loteriei", în care orișice întîmplare și împrejurare posibilă este menționată sub un număr. De exemplu, să zicem că avem doi *carlini*, cam șapte *pence* în bani englezești. În drumul nostru spre loterie, întîlnim în cale un bărbat în negru. Cînd ajungem la agenție, cerem cu gravitate „Ghidul". Ni se înmînează volumul peste tejghea, de parcă ar fi vorba de o serioasă afacere. Căutăm *om în negru*. În dreptul lui este indicat un număr. „Dați-mi numărul acesta". După aceea căutăm *întîlnirea cu o persoană pe stradă*. Alt număr. „Dați-mi și numărul acesta". În fine, căutăm *numele străzii* pe care l-am întîlnit pe omul în negru. „Dați-mi-l și pe acesta". Și așa, am ales cele trei numere.

Dacă s-ar prăbuși acoperișul Teatrului San Carlo, numerele indicate în „Ghid" pentru o astfel de întîmplare ar fi jucate de atîția oameni, încît guvernul le-ar bloca imediat, ca să nu-și asume riscul de a pierde ceva pe ele. Acest lucru se întîmplă destul de des. Nu de mult, cînd a avut loc un

1 A patra parte dintr-un *penny;* para (n.t.).

incendiu la Palatul Regal, s-a făcut atîta caz de *foc, rege* şi *palat*, încît jocul pe numerele indicate pentru aceste cuvinte în *Cartea de aur* a fost interzis. Cei fără carte susţin că fiecare întîmplare sau împrejurare este, atît pentru privitor, cît şi pentru cel în cauză, o revelaţie în legătură cu loteria. Tot aşa, de multă căutare se bucură unii oameni cu darul de a avea vise norocoase, după cum sînt şi unii preoţi favorizaţi în mod constant de Cel de Sus cu viziuni ale numerelor cîştigătoare.

Am auzit despre un cal care a luat-o la goană cu un om şi l-a azvîrlit jos, aproape mort, la colţul unei străzi. Un alt bărbat s-a luat deîndată după ei şi, incredibil, alergînd atît de repede, a ajuns acolo imediat după accident. S-a aruncat în genunchi lîngă nefericitul călăreţ şi i-a luat mîinile, cuprins de o mare mîhnire. „Dacă mai ai viaţă în tine" îl implora, „spune-mi un cuvînt! Cît mai ai suflare, spune-mi cîţi ani ai, în numele Cerului, ca să pot juca numărul la loterie!"

La ceasurile patru după-amiază mergem să urmărim tragerea. Ceremonia are loc în fiecare sîmbătă la *tribunale*, ori Palatul de Justiţie, într-o încăpere sau galerie cu totul neobişnuită, mirosind a pămînt şi mucegai, ca o pivniţă veche, şi umedă ca o temniţă. La un capăt al încăperii se află o platformă, cu o masă mare în formă de potcoavă, la care stau preşedintele şi consiliul – toţi sînt judecători! Bărbatul aşezat pe un taburet în spatele preşedintelui este *capo lazzarone*[1], un fel de tribun al poporului, numit din partea acestuia pentru a lua aminte ca toată treaba să fie îndeplinită cinstit, asistat fiind aici de cîţiva prieteni apropiaţi. E un negricios în zdrenţe; părul lung şi încîlcit îi atîrnă pe toată faţa, iar din cap pînă-n picioare e acoperit cu cea mai autentică murdărie.

1 Şeful zdrenţăroşilor (ital.) (n.t.).

Încăperea geme de lume, oamenii simpli din Napoli, iar între ei şi platformă, păzind treptele care duc la aceasta, un mic grup de soldaţi.

O mică întîrziere este provocată de faptul că nu au sosit toţi judecătorii; pînă atunci, cutia în care sînt puse numerele rămîne ţinta celui mai mare interes. Cînd totul este gata, băiatul care urmează să extragă numerele devine figura centrală a spectacolului. Este îmbrăcat special pentru această ocazie într-o haină strîmtă de olandă cafenie, avînd numai o mînecă (stînga), braţul drept rămînînd dezgolit pînă la umăr, gata să se avînte în cutia misterioasă.

În tăcerea apăsătoare, întreruptă doar de şoapte, toţi ochii sînt aţintiţi asupra acestui tînăr preot al Fortunei. Spectatorii încep să se intereseze cît mai are, cu scopul de a juca numărul la tragerea următoare; de asemenea, cîţi fraţi şi surori sînt în familie, vîrsta tatălui şi a mamei, dacă are vreo aluniţă sau vreun neg – unde şi cîte. Sosirea penultimului jucător (un omuleţ de care publicul se teme, căci s-ar zice că are „ochiul rău") creează o uşoară rumoare şi ar prilejui una şi mai mare dacă n-ar fi imediat înlocuit, ca obiect de atracţie, de preotul venit să oficieze slujba; acesta înaintează foarte grav către locul cuvenit, urmat de un băieţel foarte murdar, care-i aduce odăjdiile împreună cu un vas cu apă sfinţită.

Iată că, în cele din urmă, a sosit şi ultimul jucător, care îşi ia locul la masa în formă de potcoavă.

În sală se iscă un vacarm tot mai mare. În mijlocul gălăgiei, preotul îşi vîră capul în odăjdiile sfinţite şi le trage peste umeri. Spune o rugăciune în şoaptă, după care înmoaie un fel de măturică în vasul cu apă sfinţită şi stropeşte cutia şi pe băiat, dîndu-le astfel o dublă binecuvîntare pentru care

atît cutia, cît şi băiatul sînt ridicaţi pe masă. Băiatul rămîne acolo, iar cutia este purtată acum în faţa platformei de cîte un jucător, care o ţine sus şi o scutură viguros tot timpul, părînd să spună, ca un scamator: „Nu-i nici o înşelătorie, doamnelor şi domnilor, priviţi cu atenţie, vă rog!" În cele din urmă, cutia este aşezată în faţa băiatului, care ţine mai întîi braţul gol în sus, cu palma deschisă, apoi îl afundă în deschizătură (cutia este făcută ca o urnă de vot) şi scoate un număr înfăşurat ca o bomboană. Îl înmînează judecătorului de lîngă el, care-l desfăşoară un pic şi-l înmînează, la rîndul său, preşedintelui, aflat alături. Preşedintele îl desfăşoară şi el foarte încet. *Capo lazzarone* se apleacă peste umărul lui. Preşedintele îl ţine o clipă încă nedesfăcut de tot şi-l întinde lui *capo lazzarone*. Acesta priveşte cu aer nerăbdător, apoi ţipă cu voce tare şi ascuţită *sessantadue!* (şaizeci şi doi), arătînd şi cu degetele în timp ce strigă numărul. Vai! *Capo lazzarone* însuşi nu a mizat pe şaizeci şi doi! Faţa i se lungeşte şi ochii i se rotesc sălbatic.

Cu toate aceasta, numărul fiind dintre cele preferate, este primit destul de bine, ceea ce nu se întîmplă întotdeauna. Numerele sînt trase toate în acelaşi mod, mai puţin binecuvîntarea. Ajunge una pentru întreaga tablă a înmulţirii! Singurul element nou în desfăşurarea tragerii este schimbarea tot mai evidentă din atitudinea lui *capo lazzarone* care, fără îndoială, a speculat la limita extremă a mijloacelor sale pecuniare şi, văzînd că nici ultimul număr nu este al său, îşi frînge mîinile şi îşi ridică ochii în tavan, înainte de a striga cu voce tare, ca şi cum ar protesta că sfîntul său patron a comis o nedreptate atît de mare. Sper să nu-l părăsească pentru vreun alt sfînt din calendar, deşi tocmai cu asta pare să-l ameninţe acum.

Unde pot fi cîştigătorii, nimeni nu ştie. Sigur este că nu sînt printre cei de faţă şi dezamăgirea generală te umple de milă pentru aceşti sărmani. Stăm deoparte, observîndu-i cum trec prin curtea de jos şi arătînd tot atît de nenorociţi ca şi deţinuţii din închisoarea alăturată care îi privesc de după zăbrele. Ba unii arată chiar ca nişte capete atîrnate în lanţuri deasupra porţii, în amintirea vremurilor de demult, cînd posesorii lor erau spînzuraţi chiar acolo, pentru înştiinţarea poporului.

Însoţiţi de un minunat răsărit de soare, plecăm din Napoli spre Capua, după care, timp de trei zile, călătorim pe nişte drumuri laterale, ca să vizităm Mănăstirea Montecassino, cocoţată pe un deal abrupt şi înalt deasupra oraşului San Germano, şi pierdută, cînd am ajuns noi acolo, în norii unei dimineţi ceţoase.

Cu atît mai bine, fiindcă sunetul profund al clopotului se aude misterios în aerul liniştit, în timp ce catîrii ne poartă pe serpentina către mănăstire; nu se vede nimic decît ceaţa cenuşie, mişcîndu-se solemn, încet, ca o procesiune funerară. Zărim, în cele din urmă, o îngrămădire fantomatică de clădiri: zidurile şi turnurile cenuşii se conturează nedesluşit, deşi sînt atît de aproape şi de masive; vapori neliniştiţi se rostogolesc greoi prin coridoarele boltite.

În curtea tetragonală, două umbre negre păşesc pe lîngă statuia sfîntului patron şi cea a surorii sale; în spatele lor saltă un corb care, drept răspuns dat clopotarului, croncăne şi cuvîntă în cea mai pură toscană! Cît de mult seamănă cu un iezuit! Niciodată un individ prefăcut şi misterios nu s-a simţit mai în largul său ca acest corb care stă acum la uşa refectoriului, prefăcîndu-se că se uită în altă parte cînd, de fapt, scrutează vizitatorii, ascultîndu-i cu o atenţie mărită.

Uşierul, în comparaţie cu corbul, nu mai are nici un haz!

„Vorbeşte ca noi", remarcă uşierul, „aproape la fel de clar". Aproape? Nimic nu ar putea fi mai grăitor decît primirea făcută de corb ţăranilor care intră pe poartă cu coşuri şi poveri. Rotirea ironică a ochilor şi croncănitul, ca un rîs înfundat, în gîtlej l-ar îndreptăţi deopotrivă să fie ales superiorul unui Ordin al Corbilor. Ştie tot ce se petrece acolo. „Prea bine", zice el, „ştim noi ce ştim. Veniţi, oameni buni, veniţi! Îmi face plăcere să vă văd!"

Cum a fost ridicată această construcţie extraordinară într-un astfel de loc, unde numai truda de a aduce piatra, fierul şi marmura trebuie să fi fost îngrozitoare? „Crrr", face corbul, întîmpinîndu-i pe ţărani. Cum, fiind prădată, apoi distrusă de foc şi de cutremur, s-a ridicat ea din ruine şi a devenit ceea ce putem vedea acum: o mănăstire mare, cu o biserică atît de somptuoasă şi de măreaţă? „Crrr", face corbul, salutîndu-i pe ţărani. Aceşti oameni au o înfăţişare nenorocită şi (ca de obicei) sînt complet ignoraţi şi cerşesc, în timp ce călugării îngînă în capelă. „Crrr", face corbul, „Crrr!"

Astfel îl părăsim, croncănind şi rotindu-şi ochii acolo, la poarta mănăstirii, şi coborîm, şerpuind din nou printre nori. În cele din urmă, după ce am ieşit din ceaţă, în depărtare ni se dezvăluie satul de jos, iar ţinutul întins şi mănos, străbătut de rîuleţe, ne oferă o privelişte mult mai încîntătoare decît cea a mănăstirii sumbre şi învăluită în neguri.

Călătorim din nou pe drumuri noroioase, prin sate năruite şi prăpădite, unde n-ai să vezi o fereastră întreagă, haine în loc de zdrenţe sau ceva de mîncare în prăvăliile nenorocite. Femeile poartă un corsaj de un roşu aprins, o fustă albă şi o podoabă de cap napolitană, din pînză de in, pe care odinioară cărau poveri. Bărbaţii şi copiii poartă ce apucă.

Soldaţii sînt murdari şi lacomi ca nişte cîini. Hanurile sînt parcă pline de strigoi, deci infinit mai interesante şi mai amuzante decît cele mai bune hoteluri din Paris. E unul lîngă Valmonte (un orăşel arătînd ca o roată, întărit cu ziduri, pe muntele din faţă), la care se ajunge străbătînd o mlaştină adîncă pînă la gleznă. Jos se află o galerie pustie, o curte întunecoasă plină de grajduri şi poduri goale şi o bucătărie mare şi lungă, cu o bancă şi o masă, ambele la fel de mari şi de lungi, unde se tot adună, în jurul unui foc, cît timp e pregătită cina, un grup de călugări, printre care şi doi preoţi. Sus, pe scări, se află o galerie de cărămidă colţuroasă, cu foarte puţine ferestre şi cu mai puţine petice de sticlă zgrunţuroasă la ele, în timp ce toate uşile care se deschid aici (o duzină, poate chiar două) sînt scoase din balamale, iar masa nu este altceva decît o înşiruire de scînduri goale pe nişte capre, la care ar putea mînca comod pe puţin treizeci de oameni; vatra este încăpătoare cît un salon şi în ea lemnele ard în flăcări vii, trosnind înspăimîntător şi luminînd cele mai urîte şi mai întunecoase chipuri, desenate cu cărbune pe laturile văruite de călătorii care au trecut pe aici. Pe masă se află o lampă ţărănească abia pîlpîind, iar în jurul mesei pluteşte parcă, scărpinîndu-se încontinuu în părul ei negru, o femeie micuţă, ca o piticanie cu chip de ceară; se înalţă pe vîrful picioarelor ca să orînduiască tacîmurile şi face un salt acrobatic ca să se uite în cana de apă. Paturile din odăile alăturate sînt dintre cele mai originale. În tot hanul nu se găseşte un ciob de oglindă, iar lavoarul seamănă cu o maşină de gătit. Piticania cu chipul ca de ceară pune pe masă o sticlă de-un litru cu vinul cel mai bun şi aduce, laolaltă cu o jumătate de duzină de alte feluri, două treimi de ied fript,

care fumegă de fierbinte ce e! Femeia este tot atît de bine dispusă pe cît e de murdară, ceea ce spune mare lucru. Bem, deci, în sănătatea ei şi pentru prosperitatea localului. Ajungem înapoi la Roma şi o lăsăm în urmă o dată cu pelerinii care se întorc acum la casele lor, fiecare cu toiagul şi blidul lui, cerînd de pomană în numele iubirii Domnului; după ce străbatem un ţinut frumos, sosim la cascada Terni, unde vijeliosul Velino se năpusteşte cu toate apele de pe o înălţime stîncoasă, formînd jerbe strălucitoare şi nenumărate curcubee. Perugia, puternic fortificată de îndemînarea oamenilor şi de natură, pe un deal înalt, ridicîndu-se abrupt din cîmpie, acolo unde munţii purpurii se unesc cu cerul, ne întîmpină voios într-o zi de tîrg, strălucind de atîtea culori vii. Sumbrele, dar bogatele clădiri gotice sînt admirabil construite. Pavajul pieţii este presărat cu produse de la ţară. Pe coasta abruptă, de-a lungul drumului dinspre oraş, sub ziduri, se află un tîrg zgomotos de viţei, miei, porci, cai, catîri şi boi. Printre copitele vitelor bat viguros din aripi gîşte şi curcani, iar cumpărătorii, vînzătorii şi mulţimea de gură-cască se înghesuie chiar în drumul nostru pe cînd coborîm, strigînd la ei.

Deodată, printre caii noştri se aude un sunet metalic. Surugiul îi opreşte. Prăbuşindu-se în şa şi ridicîndu-şi ochii spre cer, scapă un blestem: „Oh, Jupiter atotputernice! Un cal şi-a pierdut potcoava!"

În ciuda groaznicei naturi a acestui accident şi în pofida privirii cu adevărat disperate a surugiului (imposibilă la orice om care nu e un *vetturino* italian), neajunsul e reparat degrabă de un potcovar cu al cărui ajutor ajungem la Castiglione în aceeaşi seară şi la Arezzo în ziua următoare.

Slujba se ţine, ca de obicei, în frumoasa catedrală în care strălucirea soarelui pătrunde printre stîlpii şi vitralii, ici descoperind şi colo ascunzînd siluetele îngenuncheate pe pardoseală, şi croind poteci de lumină în lungile-i coridoare.

Dar, într-o dimineaţă senină, descoperim o frumuseţe cu mult mai mare şi mai deosebită cînd, privind în vîrful unui deal, ni se dezvăluie Florenţa! Se întinde în faţa noastră într-o vale însorită, luminoasă, străbătută de meandrele fluviului Arno şi înconjurată de dealuri, cu domuri, turnuri şi palate ridicîndu-se dintr-o îngrămădire strălucitoare, care luceşte precum aurul în soare!

Străzile frumoasei Florenţe sînt nespus de grave şi sobre; clădirile vechi şi masive aruncă tot atîtea umbre pe stradă ca şi în rîu, încît vedem zăcînd la picioarele noastre un alt oraş, diferit de cel real, cu forme şi fantezii bogate. Palatele impresionante, construite anume ca nişte fortăreţe, au ferestruici iscoditoare, prevăzute cu gratii solide, iar zidurile, de o mare grosime, din blocuri imense de piatră necioplită, străjuiesc încruntate fiecare stradă. Chiar în centrul oraşului – în *piazza* Marelui Duce, împodobită cu statui superbe şi cu fîntîna lui Neptun, se ridică Palazzo Vecchio, cu enormele sale creneluri, şi Marele Turn, care domină întregul oraş. În curtea demnă de castelul din Otranto, din cauza întunericului copleşitor, se află o masivă scară pe care ar putea urca un echipaj întreg, cu căruţă cu tot. În interior se află un salon mare, cu decoraţiunile şterse şi fără pic de luciu, fărîmiţîndu-se încetul cu încetul, dar care mai păstrează încă, în tablourile de pe pereţi, amintiri despre gloria familiei Medici şi despre războaiele vechilor locuitori ai Florenţei.

Închisoarea se află în imediata apropiere, într-o curte alăturată clădirii – un loc murdar şi înfricoşător, unde o parte din deţinuţi sînt închişi în mici celule ca nişte cuptoare, în timp ce alţii privesc printre gratii şi cerşesc; unii joacă dame, alţii vorbesc cu prietenii lor, care fumează, ca să mai purifice aerul; iar restul cumpără vin şi fructe de la o vînzătoare: toţi sînt jegoşi, murdari şi josnici la înfăţişare. „Se distrează destul de bine, *signore*", îmi spune temnicerul. „Aici toţi au mîinile pătate de sînge", adaugă el, arătînd spre întreaga clădire. În acelaşi ceas, un bătrîn de vreo optzeci de ani, tocmindu-se cu o fată de şaptesprezece, o înjunghie mortal chiar în piaţa plină de flori, după care e adus la închisoare, ca să îngroaşe numărul deţinuţilor.

Dintre cele patru poduri peste Arno, Ponte Vecchio – pe care se află dughenele bijutierilor şi aurarilor – se detaşează, prin pitoresc, de tot restul. Chiar la mijloc este un spaţiu gol, ca pentru o casă, prin care, privind ca într-o cadră, se văd clipiri preţioase de cer şi apă, precum şi clădiri măreţe, strălucind liniştit printre acoperişurile dughenelor îngrămădite la nimereală pe pod şi alcătuind un tablou minunat. Tot pe acolo trece şi Galeria Marelui Duce, construită ca să lege cele două palate mari printr-un pasaj secret, iar rîul îşi urmează şi azi cursul printre străzi şi case, ca un adevărat despot, mergînd acolo unde vrea şi sfidînd orice obstacol.

Marele Duce trece în şi mai mare taină pe străzi în roba şi gluga sa neagră, fiind membru în *Compagnia della Misericordia*, o confrerie care include bărbaţii de toate rangurile. Dacă se întîmplă vreun accident, datoria lor este de a-l ridica pe cel în suferinţă şi a-l duce cu multă

grijă la spital. Dacă izbucnește vreun incendiu, este datoria lor să se ducă deîndată la locul acela și să acorde ajutor și protecție. De asemenea, printre obligațiile lor cele mai obișnuite este și aceea de a ajuta și a consola pe cei bolnavi. Cei care sînt de gardă sînt înștiințați prin dangătul marelui clopot al Turnului și se spune că Marele Duce a fost văzut, la auzul acestuia, ridicîndu-se de la masă și retrăgîndu-se în grabă ca să răspundă chemării.

În cealaltă mare *piazza*[1], unde se ține un fel de tîrg fără vreun program fix și unde grămezi de fier stau laolaltă cu mărfurile de pe tarabe, sau sînt împrăștiate pe pavaj, se află grupate catedrala, cu marele ei dom, campanila, un frumos turn în stil gotic italian, și baptisteriul, cu porțile lucrate în bronz. În pavajul pieții este un mic pătrat pe care nu se calcă: „Piatra lui Dante"; aici (așa spune legenda) obișnuia el să-și aducă scăunelul și să cadă în contemplație. Mă întreb dacă poetul, în exilul său amar, s-a abținut vreodată să blesteme pietrele de pe străzile Florenței nerecunoscătoare, ori de cîte ori își amintea de acest loc de cugetare laolaltă cu nobilele gînduri despre micuța Beatrice.

Capela familiei Medici, îngerii buni și răi ai Florenței; Catedrala Santa Croce, unde este înmormîntat Michelangelo și unde fiecare lespede din galeriile boltite reamintește cît se poate de tulburător de moartea iluștrilor bărbați; alte nenumărate catedrale, adeseori niște construcții greoaie, neterminate pe dinafară, dar solemne și plăcute pe dinăuntru, toate acestea ne atrag pașii, în timp ce cutreierăm prin oraș.

În ton cu mormintele din galeriile boltite se află Muzeul de Istorie Naturală, renumit în întreaga lume pentru expo-

1 Piazza del Duomo (n.t.).

natele sale de ceară: începînd cu frunzele, semințele, plantele, animalele inferioare și continuînd rînd pe rînd cu organele corpului omenesc, ajungînd apoi la întreaga structură a acestei desăvîrșite creații, minunat prezentată în muzeu ca secerată de moartea fulgerătoare. Puține aduceri aminte că sîntem niște bieți muritori pot fi mai solemne și mai triste, sau pot lovi atît de crunt inima cuiva, decît aceste contrafaceri ale tinereții și frumuseții care zac în somnul cel din urmă.

Dincolo de zidurile orașului se întinde dulcea vale a rîului Arno, precum și mînăstirea de la Fiesole, turnul lui Galileo, casca lui Boccaccio, vechile vile și refugii: iată cîte locuri demne de interes, strălucind toate în acest peisaj de o nemaiîntîlnită frumusețe. Reîntorși în oraș după atîta lumină, cu atît mai solemne și mai grandioase ne apar străzile, cu palatele lor mari, sumbre, încruntate, pline de legende care povestesc nu numai despre asedii, războaie, putere și tiranie, ci și despre dezvoltarea triumfătoare a pașnicelor arte și științe.

Cîtă lumină nu-i revărsată azi în lume din inima acestor palate masive ale Florenței! Aici, la îndemîna tuturor vizitatorilor, în adăposturile lor frumoase și liniștite, sculptorii antici rămîn nemuritori, laolaltă cu Michelangelo, Canova, Titian, Rembrandt și cu atîția poeți, istorici și filozofi: aceste figuri ilustre ale istoriei, pe lîngă care capetele încoronate și războinicii în armură par atît de neajutorați, de neînsemnați și în curînd atît de uitați. Aici supraviețuiește, fără teamă și în tihnă, acea parte nepieritoare a nobilelor minți, chiar și atunci cînd întîrîturile cad sau cînd din tirania celor mulți, a celor puțini ori a amîndorura nu rămîne decît o poveste; sau

cînd Mîndria şi Puterea nu mai înseamnă nimic. Flacăra din aceste străzi rigide, din palatele şi turnurile masive, întreţinută de razele pogorîte din ceruri, dăinuie chiar şi după ce s-a stins pojarul războiului şi focurile de casă ale paşnicelor generaţii s-au înecat în cenuşă; mii şi mii de chipuri crispate de patima clipei au dispărut din vechile pieţe şi din locurile de întrunire, în timp ce doamna florentină fără nume, izbăvită din uitare de penelul pictorului, trăieşte încă în graţie şi tinereţe veşnică.

Privim înapoi, spre Florenţa, pînă cînd cupola strălucitoare a Domului dispare din vedere, şi ne continuăm călătoria prin vesela Toscană, purtînd în gînd luminoasele ei privelişti, ca să fie cu atît mai frumoasă amintirea întregii Italii.

A venit vara; Genova, Milano şi Lacul Como au rămas mult în urma noastră şi, odihnindu-ne acum la Faido, un sat elveţian ghemuit printre stînci şi munţi înfricoşători, zăpezi eterne şi urlet de cascade, lîngă Muntele Saint Gothard, auzim vorbindu-se limba italiană pentru ultima oară în această călătorie. Să ne despărţim, deci, de Italia, uitînd toate nenorocirile şi tarele ei, şi să reţinem admiraţia pentru frumuseţile ei naturale şi artificiale în care abundă din plin, ca şi afecţiunea noastră pentru un popor din fire bine dispus, răbdător şi plin de farmec. Anii de nepăsare, de asuprire şi de proastă cîrmuire au făcut totul ca să schimbe natura acestor oameni şi să le reducă spiritul; invidii nenorocite, aţîţate de prinţi nevolnici, pentru care unirea însemna distrugere, iar fărîmiţarea ţării putere, au ros ca un cancer rădăcina naţiunii şi au brutalizat graiul, însă binele care a existat întodeauna în italieni se află în ei şi azi, iar într-o zi, din cenuşă se va ridica

un popor nobil. Să nutrim această speranță! Să ne amintim de Italia și cu multă venerație, fiindcă prin fiecare frîntură din templele căzute și prin fiecare piatră din palatele și temnițele părăsite, ea ne ajută să învățăm lecția timpului: aceea că anii se scurg cu un scop și că pămîntul acesta este mai bun, mai darnic, mai răbdător și mai plin de speranță pe măsură ce ne apropiem de acest scop tainic!

În colecția **RAO CLASIC**
au mai apărut:

- ❑ *La răscruce de vînturi* de Emily Brontë
- ❑ *Mănăstirea din Parma* de Stendhal
- ❑ *Suferințele tînărului Werther* de J.W. Goethe
- ❑ *Crimă și pedeapsă* de F.M. Dostoievski
- ❑ *Oblomov* de I.A. Goncearov
- ❑ *Mîndrie și prejudecată* de Jane Austen
- ❑ *Un cuib de nobili* de I.S. Turgheniev
- ❑ *Doamna Bovary* de Gustave Flaubert
- ❑ *Rațiune și simțire* de Jane Austen
- ❑ *Departe de lumea dezlănțuită* de Thomas Hardy
- ❑ *Demonii* de F.M. Dostoievski
- ❑ *Iluzii pierdute* de Honoré de Balzac
- ❑ *Moll Flanders* de Daniel Defoe
- ❑ *Litera stacojie* de Nathaniel Hawthorne
- ❑ *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo
- ❑ *Idiotul* de F.M. Dostoievski

În continuare vor apărea:

- ❑ *Bîlciul deșertăciunilor* de W.M. Thackeray
- ❑ *Frații Karamazov* de F.M. Dostoievski
- ❑ *Roșu și negru* de Stendhal
- ❑ *Viețile celor doisprezece Cezari* de Suetoniu
- ❑ *Amintiri din Casa Morților* de F.M. Dostoievski

RAO INTERNATIONAL PUBLISHING COMPANY S.A.

COLECŢIA "RAO CLASIC"

Honoré de BALZAC	➢ *Iluzii pierdute*
Emily BRONTË	➢ *La răscruce de vînturi*
Daniel DEFOE	➢ *Moll Flanders*
F.M. DOSTOIEVSKI	➢ *Idiotul*
	➢ *Demonii*
	➢ *Crimă şi pedeapsă*
J.W. GOETHE	➢ *Suferinţele tînărului Werther*
Thomas HARDY	➢ *Departe de lumea dezlănţuită*
Nathaniel HAWTHORNE	➢ *Litera stacojie*
Victor HUGO	➢ *Notre-Dame de Paris*

COLECŢIA "OPERE XX"

Albert CAMUS	➢ *Străinul, Ciuma, Căderea, Exilul şi împărăţia*
Gabriel GARCÍA MÁRQUEZ	➢ *Dragostea în vremea holerei*
	➢ *Generalul în labirintul său*
André GIDE	➢ *Falsificatorii de bani*
Hermann HESSE	➢ *Jocul cu mărgele de sticlă*
	➢ *Lupul de stepă*
Franz KAFKA	➢ *Procesul*
	➢ *America*
	➢ *Opera antumă*
Thomas MANN	➢ *Lotte la Weimar*
André MALRAUX	➢ *Cuceritorii, Calea regală*
Antoine de SAINT-EXUPÉRY	➢ *Citadela*
Virginia WOOLF	➢ *Între acte*

COLECŢIA "RAO CONTEMPORAN"

Don DeLILLO	➢ *Mao II*
Dominique FERNANDEZ	➢ *Îngerul destinului*

SUCCESE INTERNAŢIONALE

Ted ALLBEURY	➢ *Arată-mi un erou*
	➢ *Oglinzi*
	➢ *De o parte şi de alta a frontierei*
Kevin J. ANDERSON	➢ *Dosarele X – Ruinele*
Noel BARBER	➢ *Plîns şi rîs*
John le CARRÉ	➢ *Jocul*
Cathy CASH-SPELLMAN	➢ *Binecuvîntat fie copilul*
Nelson DeMILLE	➢ *Catedrala*
	➢ *Spencerville*
William DIEHL	➢ *Fiinţa răului*
	➢ *Cameleonul*
	➢ *27*
	➢ *Huliganii*
Dominick DUNNE	➢ *Un anotimp în purgatoriu*
Paul ERDMAN	➢ *Ultimele zile ale Americii*
Colin FORBES	➢ *Navele fantomă*
	➢ *Führerul şi damnaţii*
	➢ *Vîrtejul*

Mark FROST	➢ *Lista celor 7*
Ernest K. GANN	➢ *Magistratul*
Thomas GIFFORD	➢ *Operațiunea Praetorian*
John GRISHAM	➢ *Firma*
	➢ *Clientul*
	➢ *Camera morții*
	➢ *Omul care aduce ploaia*
	➢ *Juriul*
Laura HASTINGS	➢ *Secretul șoimului*
P.D. JAMES	➢ *Planuri și dorințe*
	➢ *Moartea unui expert*
	➢ *Fiul omului*
John KATZENBACH	➢ *Ziua răfuielii*
Brian LOWRY	➢ *Adevărul este dincolo de noi (Dosarele X – Ghidul oficial)*
Anthony MANCINI	➢ *Naşa*
Margaret MITCHELL	➢ *Insula pierdută*
	➢ *Pe aripile vîntului (2 vol.)*
Marcia MULLER	➢ *Trofee și lucruri moarte*
	➢ *Lupul din umbră*
Victor OSTROVSKY	➢ *Leul din Iudeea*
Ralph PETERS	➢ *Flăcări din cer*
Rosamunde PILCHER	➢ *Căutătorii de scoici*
	➢ *Caruselul*
Mario PUZO	➢ *Arena sumbră*
	➢ *Norocosul pelerin*
Anne RICE	➢ *Interviu cu un vampir*
Kenneth ROYCE	➢ *Dansul marionetelor*
	➢ *Președintele a murit*
David ROSENBAUM	➢ *Înțeleptul*
Robert ROSENBERG	➢ *Teroare la Ierusalim*
Lawrence SANDERS	➢ *Secretul lui McNally*
	➢ *Reversul medaliei*
	➢ *Păcate capitale*
	➢ *Norocul lui McNally*
John SAUL	➢ *Se arată furia oarbă*
	➢ *Pedeapsă păcătoșilor*
Paul THEROUX	➢ *Dublă personalitate*
Michael TOLKIN	➢ *Jucătorul*
	➢ *Printre morți*
Scott TUROW	➢ *Presupus nevinovat*
	➢ *Vinovăție dovedită*
	➢ *Vină mărturisită*
Barbara VICTOR	➢ *Coriander*
A.E. van VOGT	➢ *Destinația Univers*
	➢ *Cartea lui van Vogt*
Robert James WALLER	➢ *Vals lent la Cedar Bend*
Joseph WAMBAUGH	➢ *Nopțile fugarului*
	➢ *Execuția*
Michael WEAVER	➢ *Impuls*
Herman WEISS	➢ *Operațiunea Jessica*

COLECȚIA "PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ"

Ioan-Mihai COCHINESCU ➢ *Visul de iarnă al Isabellei*
Damian NECULA ➢ *Sărbătoare continuă*
Cristian TEODORESCU ➢ *Povestiri din lumea nouă*

COLECȚIA "RAO PENTRU COPII"

J.M. BARRIE ➢ *Peter Pan*
L.Frank BAUM ➢ *Vrăjitorul din Oz*
Kenneth GRAHAME ➢ *Vîntul prin sălcii*
Erich KÄSTNER ➢ *Emil și detectivii*
Louis PERGAUD ➢ *Războiul bumbilor*
Dodie SMITH ➢ *O sută unu dalmații*
➢ *Noapte de vară*

COLECȚIA "LOVE STORY"

Cheryl BIGGS ➢ *Tradiții de familie*
Jaymi CRISTOL ➢ *Trei dorințe*
Julie GARWOOD ➢ *Castele*
Beth HENDERSON ➢ *Dragoste și bogăție*
DeAnna TALCOTT ➢ *Drumul spre celebritate*

NON-FICȚIUNE

Carlos CASTANEDA ➢ *Călătorie la Ixtlan*
➢ *Povestiri despre Putere*
Zlata FILIPOVIČ ➢ *Jurnalul Zlatei*
Sam & Chuck GIANCANA ➢ *Trădarea*
Hans HOLZER ➢ *Fereastră spre trecut*
Holger KERSTEN & Elmar R. GRUBER ➢ *Isus?*
Brian LANE & Wilfred GREGG ➢ *Enciclopedia ucigașilor în serie*
Naomi OZANIEC ➢ *Elemente de ceakra*
Martin PALMER ➢ *Elemente de taoism*
Will PARFITT ➢ *Elemente de cabala*
Thomas POWERS ➢ *Războiul lui Heisenberg*
L. Fletcher PROUTY ➢ *JFK*
Donald SPOTO ➢ *Marilyn Monroe*

Editura FAHRENHEIT

SCIENCE FICTION

Lino ALDANI ➢ *Crucea de gheață*
Dean DEVLIN & Roland EMMERICH
Stephen MOLSTAD ➢ *Ziua Independenței*
Gérard KLEIN ➢ *Povestiri de parcă ar fi...*
Walter M. MILLER Jr ➢ *Cantică pentru Leibowitz*
Norman SPINRAD ➢ *Între două lumi*

DOCUMENT

Ion HOBANA ➢ *Un englez neliniștit*

Editura ENCICLOPEDIA RAO

PRIMA MEA ENCICLOPEDIE

➢ *Marea*
➢ *Știința*

ENCICLOPEDIA PENTRU TINERI

➢ *Universul*

Editura RAO EDUCAŢIONAL

Vasile TEODORESCU ➢ *Limba şi literatura română pentru admiterea în liceu*

Aurelia TURCU, Ilie MINESCU ➢ *Limba Franceză pentru clasa a V-a*

ULTIMELE APARIŢII

RAO INTERNATIONAL PUBLISHING COMPANY S.A.

Charles DICKENS ➢ *Impresii din Italia* [RAO CLASIC]

André GIDE ➢ *Amintiri de la Curtea cu Juri, Sechestrata din Poitiers* [OPERE XX]

Jeffrey ARCHER ➢ *În linie dreaptă*

John le CARRÉ ➢ *Un spion desăvîrşit*

Colin FORBES ➢ *Omul cu două feţe*

Mark FROST ➢ *Cei 6 Mesia*

John SNELLING ➢ *Elemente de budism* [NON-FICŢIUNE]

Editura FAHRENHEIT

Michael CRICHTON ➢ *Lumea pierdută* [SCIENCE FICTION]

CLUBUL CĂRŢII RAO

Din dorinţa de a fi permanent în legătură cu cititorii, *Editura RAO* a iniţiat un program special de distribuire şi promovare a cărţilor sale.

Şi dumneavoastră puteţi deveni membru al Clubului Cărţii RAO, beneficiind de următoarele avantaje:

- Veţi primi cu maximum de rapiditate cărţile comandate şi veţi fi informat cu regularitate asupra ultimelor apariţii, planuri editoriale, oferte speciale.
- Pentru cărţile comandate, *editura suportă costurile de transport prin poştă*.

În plus:

- pentru 2 cărţi se acordă o reducere de *10%*;
- de la 3 cărţi în sus se acordă o reducere de *15%* şi titlul de membru al *Clubului Cărţii RAO*, primul Club al Cărţii din România.

Plata se va face prin ramburs.

- Veţi avea acces la ofertele speciale ale lunii pentru care, pe lîngă reducerile obişnuite, se acordă *o reducere suplimentară de 5%*.
- Tirajele cărţilor RAO fiind limitate, acordăm *prioritate absolută membrilor Clubului Cărţii RAO*, bineînţeles în limita stocului disponibil.

Pentru a obţine oricare din aceste cărţi trimiteţi comanda dumneavoastră pe adresa:

C.P. 2-124, Bucureşti

"Descoperim în persoana domnului Dickens un călător febril şi lucid laolaltă, un turist atras nu doar de geografia spiritului latin, ci şi de contururile semeţe ale monumentelor antice sau renascentiste. *Impresii din Italia* înseamnă mai întîi cultură, venerare a titanilor sau recurs la trecut şi abia pe urmă un exerciţiu jurnalier al unui autor de romane ce s-a decis să-i lase deoparte pe David Copperfield şi pe Dombey, pe Oliver Twist şi pe Pickwick. Avem sub ochi un ghid de cunoaştere a unor înaintaşi pe care istoria încă n-a găsit de cuviinţă să-i aşeze la locul potrivit."

F.R. LEAVIS

RAO
International
Publishing
Company

ISBN 973-576-126-2